

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut Politologických studií

Katedra Mezinárodních vztahů

**Eisenhowerova doktrína a Blízky východ:
Premena zahraničnej politiky USA po suezskej kríze**

Diplomová práca

Autor práce: Bc. Soňa Repčíková

Studijní program: Mezinárodní vztahy

Vedoucí práce: PhDr. Jaromír Soukup, Ph.D.

Rok obhajoby: 2018

Prehlásenie

1. Prehlasujem, že som predkladanú prácu spracovala samostatne a použila len uvedené pramene a literatúru.
2. Prehlasujem, že práca nebola využitá k získaniu iného titulu.
3. Súhlasím s tým, aby práca bola sprístupnená pre študijné a výskumné účely.

V Prahe dňa 11. 5. 2018

Bc. Soňa Repčíková

Bibliografický záznam

REPČÍKOVÁ, Soňa. *Eisenhowerova doktrína a Blízky východ:*

Premena zahraničnej politiky USA po suezskej kríze. Praha, 2018. 194s. Diplomová práca (Mgr.). Univerzita Karlova, Fakulta sociálných vied, Institut Politologie. Katedra Mezinárodních vztahů. Vedoucí diplomové práce PhDr. Jaromír Soukup, Ph.D.

Rozsah práce: 464 376

Anotácia

Cieľom diplomovej práce je analýza amerického zahraničnopolitického myslenia prostredníctvom komplexnej analýzy troch prezidentských administratív, vsadená do historického kontextu suezskej krízy. Práca poskytuje obraz o zmene americkej zahraničnej politiky po suezskej kríze pozorovanej na porovnaní zahraničnopolitických doktrín troch pre obdobie relevantných prezidentov – D. D. Eisenhowera, J. F. Kennedyho a L. B. Johnsona. Zahraničnopolitická doktrína je konkrétnym vyjadrením, obrazom zahraničnej politiky daného štátu. Americký politický systém je známy hneď niekoľkými historicky aj politicky významnými zahraničnopolitickými doktrínami. Práca približuje, akým spôsobom je v podmienkach Spojených štátov zahraničná politika a s ňou aj doktrína formulovaná, aké faktory proces formulácie ovplyvňujú. Dôležitým prvkom v pozadí analýzy je studená vojna. Popri teoretickom vymedzení práca ďalej ponúka komplexnú charakteristiku administratív troch sledovaných prezidentov. Súčasťou charakteristiky je analýza jednotlivých zahraničnopolitických doktrín. Na základe tejto analýzy je prostredníctvom komparácie sledovaná rozdielnosť jednotlivých administratív, odvodzovaná od historického okamihu suezskej krízy. Výsledkom komparácie budú vyvedené závery o podobnosti alebo prípadnej rozdielnosti jednotlivých administratív. Záverom analýzy a komparácie je potvrdenie či vyvrátenie stanovených hypotéz.

Annotation

The presented thesis is an analysis of American foreign policy thinking applying comprehensive analysis of three presidential administrations. The analysis is embedded in the historical context of the Suez Crisis, and provides a picture of the change in US foreign policy after the Suez Crisis comparing the three foreign policy doctrines related to this particular period of history - D. D. Eisenhower, J. F. Kennedy and L. John Johnson.

The foreign policy doctrine represents a particular expression, image of foreign policy of a given state. The American political system is known by several historically and politically significant foreign policy doctrines. The thesis describes how the US foreign policy is created and what leads to the process of formulation of the presidential doctrines. An important element in the background of the analysis is the Cold War itself. Besides the theoretical definition, the work also provides the complex features of the administrations of the three presidents submitted to analysis. Part of the characteristic is the analysis of

individual foreign policy doctrines that points out the difference among administrations derived from the historical moment of the Suez crisis. The results of the comparison will draw conclusions on the similarity as well as possible differences among these administrations. The conclusion of the analysis and comparison will lead to the confirmation or rejection of the hypothesis.

Klíčové slová

Americká zahraničná politika, zahraničnopolitická doktrína, Suezská kríza, Dwight Eisenhower, John Kennedy, Lyndon Johnson

Keywords

United States foreign policy, foreign policy doctrines, Suez Crisis, Dwight Eisenhower, John Kennedy, Lyndon Johnson

Title

Eisenhower Doctrine and the Middle East: Changes of the US Foreign Policy after the Suez Crisis

Pod'akovanie

Na tomto mieste by som rada pod'akovala vedúcemu práce PhDr. Jaromíru Soukupovi, Ph.D. za jeho trpezlivosť, osobitý prístup, odborné vedenie, užitočné rady a usmernenie pri písaní tejto diplomovej práce.

Obsah

Úvod	2
1. Zahraničnopolitické doktríny USA.....	8
1.1. Doktríny v histórii USA.....	8
1.2. Faktor studenej vojny.....	17
1.3. Nukleárna zodpovednosť	19
1.4. Zadržiavanie a odstrašovanie v americkej zahraničnej politike	31
1.4.1. Stratégia zadržiavania komunizmu	31
1.4.2. Stratégia odstrašovania komunizmu	36
2. Teoretické vymedzenie pojmov	42
2.1. Národný záujem	50
2.1.1 Národný záujem v realistickej teórii	56
2.2. Zahraničnopolitická doktrína	64
2.2.1. Zahraničnopolitická doktrína v realistickej teórii	73
3. Eisenhowerova administratíva	78
3.1. Nový pohľad (the New Look).....	83
3.2. Faktor suezskej krízy	90
3.3. Eisenhowerova doktrína.....	99
4. Johnsonova administratíva.....	106
4.1. Kennedyho administratíva	106
4.2. Johnsonova administratíva.....	116
4.3. Johnsonova doktrína	123
5. Komparácia administratív Eisenhower-Kennedy-Johnson.....	136
Záver.....	143
Summary.....	148
Použitá literatúra.....	150
Téza diplomovej práce.....	187
Zoznam príloh	192
Prílohy	193

Úvod

Práca, ktorú máte pred sebou, je analýzou amerického zahraničnopolitického myslenia prostredníctvom komplexnej analýzy troch prezidentských administratív, vsadenej do historického kontextu suezskej krízy a poskytujúcej obraz o zmene americkej zahraničnej politiky po suezskej kríze pozorovanej na porovnaní zahraničnopolitických doktrín troch, pre obdobie relevantných prezidentov – D. D. Eisenhowera, J. F. Kennedyho a L. B. Johnsona.

Suezská kríza je udalosťou v literatúre široko popísanou. Jestvuje veľký počet kníh nazerajúcich na ňu z vojenského hľadiska ako detailný popis krokov jednotlivých aktérov. Zároveň je časť literatúry venovaná implikáciám, ktoré mala na Veľkú Britániu a jej status koloniálnej mocnosti v regióne a aj všeobecne vo svete. Británia totiž po blamáži v Egypte stráca svoje dlhoročné mocenské postavenie a uvoľňuje priestor, ktorý v mocenských kalkuláciách promptne vyplňajú Spojené štáty americké. Časť literatúry a odborných článkov sa zaoberá otázkou tzv. „zvláštneho vzťahu“ medzi Spojenými štátmi a Britským kráľovstvom aj s ohľadom na implikácie porážky v Sueze. Nám sa však nepodarilo dohľadať špecificky dedikovanú štúdiu o tom, či a akým spôsobom sa zmenila americká zahraničná politika, a či je možné načrtnúť implikácie suezskej krízy na správanie USA v medzinárodnej sfére. Tento chýbajúci priestor sa teda práca pokúša vyplniť.

Dôvodov pre zvolenie tejto tematiky je teda hneď niekoľko. V prvom rade je to autorkin hlboký záujem o historické obdobie studenej vojny, ktorá priniesla nový typ vzájomnej konfrontácie a jej dôsledky ovplyvňujú politický svet prakticky dodnes. S tým súvisí aj všeobecné zaujatie zahraničnou politikou Spojených štátov a vtedajšieho Sovietskeho zväzu. Prepojenie s udalosťou suezskej krízy bolo vytvorené viac-menej náhodne, absolvovaním univerzitného kurzu o britskej zahraničnej politike v 19. a 20. storočí. Potvrdenie prázdneho miesta v oblasti výskumu zameraného na implikácie pre americkú zahraničnú politiku, ktoré zároveň vytváralo priestor pre jeho doplnenie, bolo posledným faktorom rozhodnutia.

Zahraničná politika štátu je vo všeobecnej a zjednodušenej rovine výsledok vplyvu mnohých faktorov a mnohých aktérov, ktorých prístupy bývajú často protichodné. Už zmienený vstup do oblasti Stredného východu Spojenými štátmi je výsledkom stretu hneď niekoľkých zahraničných politik a vplyvu historického kontextu studenej vojny. V predkladanej práci je táto udalosť vnímaná ako zdroj posunu a zmeny v dovtedajšom

prístupe, ktorý je hodný bližšieho skúmania.

Aby však bolo možné pozorovať zmeny v zahraničnej politike, je nevyhnutné pochopiť proces jej formulovania. V podmienkach amerického politického systému, tak ako aj v iných, sa na tvorbe zahraničnej politiky podieľajú viaceré faktory. Aké to sú, sa v jednej z častí pokúša zhrnúť predkladaná práca. V prvom rade je dôležitý kontext, v ktorom je aktuálna politika utváraná, čo značí určité historické dedičstvo, v kombinácii s aktuálnou situáciou v medzinárodnom prostredí, na ktorú má zahraničná politika reagovať. Ďalším dôležitým faktorom je spôsob rozdelenia právomocí vo formulovaní zahraničnej politiky v rámci konkrétneho politického systému. Nemenej dôležitým je charakter danej prezidentskej administratívy, ktorý je väčšinou odrazom osobnosti prezidenta, úlohy, ktorá je pripisovaná názorom poradcov, a celého spoločenského nastavenia. Do procesu vstupujú aj teoretické postuláty týkajúce sa medzinárodných vzťahov, sformulované do jednotlivých teoretických škôl. Akceptácia názorov jednotlivých škôl v rámci administratívy tieto teoretické postuláty prenáša do praxe a čiastočne na ich báze rozhoduje a plánuje svoje kroky.

Dominantnou teoretickou školou medzinárodných vzťahov počas studenej vojny bola škola politického realizmu. Nie náhodou sa v kontexte bipolárneho súperenia, ktoré studenú vojnu sprevádzalo, ocitla práve táto teoretická škola. Jej postuláty totiž jednoducho a presvedčivo popisovali a vysvetľovali správanie aktérov a javy v medzinárodnom systéme. Na anarchii, racionalite rozhodovania aktérov, mocenských vzťahoch a všadeprítomnom ohrození vystavaná teória bola akceptovaná verejnosťou, akademickým prostredím a aj establišmentom. Aj z toho dôvodu je popísaná v jednej z častí predkladanej práce. Ďalším dôvodom je jej teoretické jadro, tvorené pojmami ako moc, bezpečnosť, národný záujem, zahraničnopolitická doktrína, ktoré poskytujú optimálny základ pre komplexné pochopenie prostredia, v ktorom operovali nami sledované americké prezidentské administratívy.

V tomto duchu práca ponúka ucelené rozpracovanie teórie politického realizmu v spojení s teóriou štrukturálneho realizmu, resp. neorealizmu. K realizmu pripájame neorealizmus vzhľadom na jeho rozvíjajúci charakter oproti pôvodným klasickým realistickým postulátom a taktiež kvôli dôrazu na bezpečnosť. V rámci tohto rozpracovania sa autorka pokúša čitateľovi priblížiť základné premisy tak, ako sa postupne vyvíjali v základných prácach najvýznamnejších teoretikov. Zároveň sa detailnejšie sústreďujeme na

rozpracovanie konceptov ako národný záujem a zahraničnopolitická doktrína, ktoré predstavujú gro pre pochopenie ďalších častí predkladanej práce.

Historický kontext v práci zohráva eminentnú úlohu. Práca je zasadená do prostredia studenej vojny, kedy rivalita a antagonizmus na jednotlivých stranách bloku kulminovali. V tomto smere sa v práci identifikujeme s postrevizionizmom, historickou školou obhajujúcou vznik studenovoijnového súperenia ako výsledok jednaní všetkých zainteresovaných aktérov. S využitím odbornej literatúry od autorov, ktorí patria do tohto prúdu, sa pokúšame poskytnúť objektívny rozbor dôležitých udalostí. Zároveň studenú vojnu chápeme ako konštitutívny prvok špecifického systému vzájomných vzťahov a miestami až bizarenej logiky, ktorá chcela šíriť mier najničivejšími zbraňami či usporiadala hon na neexistujúceho nepriateľa vo vlastnej spoločnosti. V tomto prostredí operujú tri nami sledované administratívy, pričom dopad studenovoijnového kontextu je na ich správanie nepopierateľný.

Aby bolo možné pochopiť všetky vzájomne pôsobiace faktory, ktoré dávajú za vznik zahraničnej politike, konkrétne zahraničnopolitickej doktríne a jednotlivým rozhodnutiam, vytvára práca ucelený pohľad na jednotlivé prezidentské administratívy počínajúc prezidentom Eisenhowerom až po prezidenta Johnsona. Doplnujúce popisy sú ale pridané ku všetkým americkým prezidentom od II. svetovej vojny až po jej koniec, tzn. od čias prezidenta Trumana až po prezidenta G. Busha staršieho. Náš komplexný pohľad je založený na syntéze skutočností popisujúcich charakter a hodnoty samotného prezidenta a jeho prístupu k základným postulátom studenej vojny, akými boli stratégie zadržovania a odstrašovania. Obraz je ďalej dotváraný analýzou zahraničnej politiky, prístupu k nukleárnym zbraňam, Sovietskemu zväzu a na záver analýzou konkrétnej prezidentskej doktríny. Takto sformulovaný ucelený obraz slúži ako základ pre nevyhnutnú komparáciu, na základe ktorej budeme môcť vytvoriť relevantné závery.

Cieľmi práce sú analýza zahraničnopolitickej doktríny ako teoretického pojmu s poukázaním na prvotné impulzy jej formovania, proces, v ktorom vzniká, a spôsob, akým je realizovaná a interpretovaná. Ďalším cieľom je na základe tejto analýzy vytvoriť komparáciu konkrétnych zvolených doktrín s prihliadnutím na historicky vymedzenú udalosť suezskej krízy a vymedziť ich prípadné podobnosti či odlišnosti, čím teda potvrdiť alebo vyvrátiť stanovené hypotézy.

Práca si na svojom začiatku stanovila tri hypotézy:

1. Zahraničnopolitické doktríny USA predstavujú čiastočne rigidné systémy riadenia medzinárodných vzťahov viazané v čase a priestore. Ich aplikovateľnosť mimo obdobia, v ktorom boli vyhlásené, je limitovaná.
2. Pri formulovaní zahraničnej politiky USA je prítomná historická kontinuita prvkov organizácie medzinárodných vzťahov s okolitým svetom. Viac než prostredníctvom administratívne vymedzených a osobitne špecifikovaných doktrín je postup jednaní Spojených štátov vo svete ovplyvnený národným záujmom (chápaným v rovine politickej, ekonomickej, sociálnej, spoločenskej) v duchu pragmatického realizmu prezentovanom len v inom šate.
3. Vyhlásenie Eisenhowerovej doktríny v odpovedi na udalosti suezskej krízy nepredstavuje zásadne odlišný systém zahraničnopolitickej orientácie od nasledujúceho systému zahraničnej politiky prezidenta Johnsona spolu s jeho zahraničnopolitickou doktrínou.

K udržaniu relevantnosti obsahu a zároveň k zodpovedaniu vyššie vymenovaných hypotéz je určený nasledujúci zoznam výskumných otázok:

1. Predstavuje zahraničnopolitická doktrína vo svojej teoretickej podstate čisto realistický koncept alebo sa jej podstata prekrýva aj s inými prúdmi myslenia v medzinárodných vzťahoch?
2. Je koncept zahraničnopolitickej doktríny založený primárne na národnom záujme alebo je subjektivistickým pohľadom osobností zastupujúcich prezidentský úrad v USA?
3. Mala zahraničnopolitická doktrína ako teoretický dokument reálny dopad na konkrétne historické udalosti?
4. Predstavuje zahraničnopolitická doktrína určujúci prvok vedenia zahraničnej politiky v období studenej vojny?
5. Aké zmeny so sebou priniesla Eisenhowerova administratíva v oblasti zahraničnej politiky?
6. Predstavuje Eisenhowerova doktrína kvalitatívne odlišný systém vzťahov s Blízkym východom? V čom spočíva prípadná zmena?
7. Aké zmeny so sebou priniesla Johnsonova administratíva v oblasti zahraničnej politiky?

1. Bola Johnsonova doktrína aktuálnym doplnením princípov predchádzajúcej doktríny alebo vytvára nový systém zahraničných vzťahov?
2. Do akej miery faktor studenej vojny a bipolárny antagonizmus veľmocí ovplyvnil charakter jednotlivých koncepcií?
3. Existujú reálne rozdiely medzi jednotlivými zahraničnopolitickými doktrínami alebo je ich spoločným menovateľom kontinuita?
4. Predstavujú zahraničnopolitické doktríny USA rigidné koncepty aplikovateľné len v danom čase a priestore alebo je ich záber širší a dedičstvo aplikovateľné aj v inom čase?

Odpovede na tieto otázky pramenia z využitej odbornej literatúry. Pri spracovaní témy sme až na jednu výnimku nemali špecifický problém s nedostatkom vhodných zdrojov. Skôr naopak, momentálne je dostupné veľké množstvo odbornej literatúry zaoberajúcej sa témami, akými sú americká zahraničná politika, studená vojna, suezská kríza, obdobie administratívy prezidenta Kennedyho a prezidenta Johnsona. Jediný problém, na ktorý sme narazili, bola chýbajúca literatúra k jednému typu strategického myslenia, ktoré bolo nakoniec nahradené širšie využívanejším. Javom spozorovaným pri práci s niektorými publikáciami je ich relatívne častá monotematickosť. Zároveň si nie sme vedomí existencie publikácie, ktorá by sa pokúšala komplexne porovnať zvolené tri prezidentské administratívy s historickým medzníkom od suezskej krízy.

Práca využíva celý rad významných informačných zdrojov. Založená je na analýze primárnych zdrojov, akými sú prejavy jednotlivých prezidentov, oficiálne vládne dokumenty a memorandá Rady národnej bezpečnosti a Ministerstva zahraničných vecí či telegramy jednotlivých administratív. Hodnota týchto dokumentov v našich očiach spočíva v ich nesprostredkovanej skúsenosti, ktorá nám umožňuje dotvoriť si reálny obraz o vtedajšom dianí a o spôsobe, akým bola minulosť zodpovedaná reálnymi krokmi. Ďalším významným zdrojom sú práce popredných historikov a teoretikov medzinárodných vzťahov zaoberajúcich sa postulátmi politického realizmu a neorealizmu, problematikou studenej vojny a vzťahmi medzi najvýznamnejšími aktérmi svetovej politiky.

Predkladaná práca je prípadovou štúdiou, ktorá na základe teoretického objasnenia zahraničnopolitickej doktríny skúma tri americké administratívy spojené s udalosťou suezskej krízy a snaží sa o ich vzájomnú komparáciu. Jadro práce pozostáva z piatich kapitol vytvárajúcich dva komplexnejšie, obsahovo podobné väčšie celky a povedľa samostatnú

komparáciu. Prvý celok je venovaný teoretickým a ideovým impulzom stojacim za formuláciou doktríny, samotným procesom jej formulácie a zároveň oboznámením sa s významnými doktrínami v americkom zahraničnopolitickom systéme. Táto prvá časť teda bude založená na teoretickom vysvetlení dôležitých pojmov, historickej analýze amerického doktrinálneho myslenia a teoreticko-metodologickom vysvetlení ideových prístupov, ktoré vplývajú na formovanie americkej zahraničnej politiky. Druhá časť je konkrétnou štúdiou spomínaných troch administratív vytvárajúca komplexný pohľad na charakter administratívy a zahraničnú politiku a podrobne sledujúca prezidentské zahraničnopolitické doktríny. Na základe historicko-analytickej metódy a empiricko-analytickej metódy sú objasňované základné prvky jednotlivých administratív podporené aj grafickým prílohami. Na záver je z dostupných informácií vytvorený súhrnný pohľad na jednotlivé administratívy a pomocou komparatívnej metódy sú formulované odpovede na časť výskumných otázok. Zvyšné odpovede a zdroje k potvrdeniu či vyvráteniu hypotéz sú priamo súčasťou textu.

Oproti pôvodnému projektu práce došlo len k čiastkovým úpravám pre sprehľadnenie predbežne načrtnutej štruktúry práce. Zároveň došlo k pozmeneniu tematického zamerania poslednej podkapitoly prvej kapitoly, a to z analýzy stratégií zadržovania a zatlačovania na analýzu zadržovania a odstrašovania (*deterrence*). Dôvodom k zmene je pôvodné zvolenie teoretickej stratégie, ktorej je venované málo pozornosti zo strany teoretikov a dostupnosť literatúry v českom prostredí je takmer neexistujúca. Aby nedošlo k vytrhnutiu mnohých informácií a konotácií z kontextu, bola do obsahu štvrtej kapitoly pridaná aj Kennedyho administratíva. V priebehu výskumu totiž zistenia poukázali na nevyhnutnosť prepojiť Kennedyho a Johnsonovu administratívu dohromady. Týmto spôsobom je tak načrtnutie žiadúcich záverov uchopiteľnejšie a lepšie podložené.

1. Zahraničnopolitické doktríny USA

1.1. Doktríny v histórii USA

Rozčlenenie zahraničnopolitických doktrín z chronologického hľadiska pre potreby tejto práce musí byť nevyhnutne doplnené aj iným faktorom, a to rozsahom zmeny, ktorú daná doktrína priniesla. Táto zmena je chápaná ako hodnotový posun v spoločnosti a faktická zmena vo vedení zahraničnej politiky a v pôsobení na poli medzinárodných vzťahov. V takomto prípade je možné za najdôležitejšie zahraničnopolitické doktríny považovať:

1. Monroeovu doktrínu, 1823,
2. Hayovu doktrínu, 1899,
3. Thrumanovu doktrínu, 1947 a 1949,
4. Eisenhowerovu doktrínu, 1953 a 1957,
5. Johnsonovu doktrínu, 1964 a 1965,
6. Nixonovu doktrínu, 1969,
7. Carterovu doktrínu, 1980,
8. Reaganovu doktrínu, 1985,
9. Bushovu doktrínu, 1990,
10. Bushovu doktrínu, 2002 a 2006

Väčšina zahraničnopolitických doktrín nesie meno prezidenta, za čieho funkčného obdobia bola prijatá. Problémom je, že s koncom druhej svetovej vojny sa väčšina prezidentov snažila o vpísanie svojho mena do dejín, a tak sa doktrínami začali pomenovávať aj len čiastkové úpravy v politike, či za účelom publicity aj významnejšie prehlásenia prezidenta.

Profesor Krejčí pri kategorizácii zahraničnopolitických doktrín využíva retrospektívne hodnotenie a sústreďuje sa len na „skutočné míľniky“ v dejinách zahraničnej politiky, ktoré sprevádzali veľké zmeny v medzinárodnom postavení USA. V tomto duchu vyčleňuje 5 pre neho najdôležitejších doktrín, z ktorej každú sprevádzalo aj originálne intelektuálne hľadanie, a to:

1. stabilizácia štátu na začiatku 19.storočia (Monroeova doktrína);
2. prechod k námorskej expanzii na prelome 19. a 20. storočia a začiatok celosvetovej angažovanosti (politika otvorených dverí a Rooseveltov dodatok);

3. započatie globálnej politiky supervel'moci po 2.svetovej vojne (Trumanova doktrína a následne ju upravujúce prístupy);
4. poznanie rizík prameniáci z energetickej závislosti (Carterova doktrína);
5. získavanie postavenia globálneho hegemonu (Bushove doktríny). (Krejčí, 2009, s.22)

Monroeova doktrína

Prehlásenie prezidenta Jamesa Monroea a jeho ministra zahraničných vecí Johna Q. Adamsa v r. 1823 bolo síce európskymi mocnosťami ignorované, stalo sa však dlhoročným podkladom pre formulovanie americkej zahraničnej politiky a diplomatických vzťahov. Doktrína býva zároveň chápaná aj ako základ amerického izolacionizmu 19.storočia. Jej široká interpretácia prišla až na prelome 19. a 20. storočia, kedy Spojené štáty vstúpili na medzinárodné pole ako plnohodnotný aktér a začali vymedzovať svoju sféru vplyvu. (MHUSFR, 2018, Monroe Doctrine)

Samotná doktrína bola postavená na troch separátnych konceptoch, a to na vymedzovaní sfér vplyvu vznikajúcich Spojených štátov a Európy, anti-kolonializme a princípe nezasahovania do interných záležitostí štátov. (MHUSFR, 2018, Monroe Doctrine)V polovici 19. storočia spolu s ideami tzv. „*Manifest Destiny*“ slúžila ako intelektuálne odôvodnenie a podpora pre dobývanie samotného amerického kontinentu a budovanie silného štátu zvnútra.(MHUSFR, 2018, 1830 – 1860: Diplomacy and Westward Expansion)

Koniec izolacionizmu, otvorenie dverí a Rooseveltov dodatok

Do 19. storočia vstupujú USA so statusom imperiálnej mocnosti a začínajú realizovať viacero politických opatrení v záujme ochrany vlastných teritórií, ale aj presadzovania vlastných medzinárodných a obchodných zámerov. (MHUSFR, 2018, The Spanish-American War¹)

Medzi tieto politické opatrenia zaraďujeme tzv. politiku otvorených dverí voči Číne¹, ale aj politiku prezidenta Roosevelta známu ako Rooseveltov dodatok k pôvodnej Monroeovej doktríne (1904).Politika otvorených dverí sa stala oficiálnym prístupom

¹ Politikou otvorených dverí sa rozumujú diplomatické nóty ministra zahraničných vecí Johna Haya zaslané medzi rokmi 1899 a 1900. Oficiálne sa jednalo o návrh zaistenia obchodných záujmov – otvorený prístup k obchodovaniu a rovnaké možnosti pre všetky národy obchodujúce v tom čase v Číne. (MHUSFR, 2018, Secretary of State John Hay and the Open Door in China)

k Ďalekému východu v prvej polovici 20.storočia. Spojené štáty deklarovali svoj záujem zúčastňovať sa na diani a spolupracovať s ostatnými mocnosťami pri pôsobení v regióne.

Vyhlásenie Rooseveltovho dodatku z roku 1904 predstavuje zhmotnenie asertívneho prístupu Theodora Roosevelta vo vedení zahraničnej politiky. Formulácia dodatku umožnila a ospravedlnila intenzívnejšie vojenské angažovanie v interných záležitostiach regionálnych štátov. Spojené štáty začali vystupovať v úlohe akéhosi regionálneho policajta. Roosevelt totiž deklaroval, že Spojené štáty môžu svoju silu využiť ako „policajný úder“ v prípade, že v regióne dochádza k očividnej neprávosti a bezmocnosti.² (MHUSFR, 2018, Roosevelt Corollary to the Monroe Doctrine) Vo vzťahoch západnej hemisféry voči Európe naopak Dodatok reflektovaný nebol.

V priebehu jednej dekády došlo k redefinovaniu národných, ale aj medzinárodných záujmov USA, čo fakticky znamenalo širokú zámorskú vojenskú prítomnosť, vlastníctvo zámorských dŕžav, ale aj priame zapojenie v stanovovaní priorít v zahraničných záležitostiach. Toto obdobie identifikuje Krejčí ako prechod k doktrinálnemu mysleniu. (Krejčí,2009)

Globálna supervel'moc po II. svetovej vojne

Účasť Spojených štátov v konfliktoch prvej a druhej svetovej vojny predstavuje dôležitý zlom v spôsobe realizovania medzinárodnej politiky USA – dochádza k zapojeniu sa do riešenia vnútorných sporov európskeho kontinentu. Súčasťou doktrinálneho myslenia sa stáva idealizmus Woodrova Wilsona a postupné redefinície najdôležitejších záujmov USA na medzinárodnom poli.

Vyhasenie Trumanovej doktríny v roku 1947 predstavuje zásadný krok vpred smerom k dnešnej svetovej pozícii USA. Jej vyhlásením USA fakticky prebrali rolu hegemóna svetovej politiky od Veľkej Británie a definovali globálne ciele svojej zahraničnej politiky:

1. Začlenenie do medzinárodných politických organizácií (ako OSN).
2. Zapojenie USA do medzinárodných ekonomických organizácií (ako IMF, WB či WTO).

² Na dlhé obdobie sa Dodatok stal ospravedlnením intervencií ako napr. na Kube, v Nikaragui, Haiti či v Dominikánskej republike. Samostatnú kapitolu predstavuje budovanie Panamského prieplavu, ktoré v tom čase predstavovalo hlavný úspech zahraničnej politiky USA.

3. Vojsko-politické angažovanie na všetkých kontinentoch, pričom najvýraznejšou zmenou je prítomnosť na európskom svetadieli. Zároveň vytváranie vojenských aliancií predstavuje faktickú zmenu v dovtedy existujúcom vedení zahraničnej politiky. (Krejčí, 2009, s.25)

Profesor Krejčí považuje globalizmus Trumanovej doktríny za kvalitatívne odlišný od predchádzajúceho angažovania sa USA na poli medzinárodnej politiky. Gro zmeny podľa neho spočíva v univerzalizácii jednej politiky voči celému svetu a zároveň fakt, že sa USA postavili do úlohy ochrany Západu. (Krejčí, 2009)

Dôležitými udalosťami tohto obdobia sú vyhlásenie a realizácia Marshallovho plánu³ a vytvorenie dokumentu NSC-68 Radou národnej bezpečnosti (*National Security Council Paper*). Toto memorandum, vytvorené zamestnancami oddelenia politického plánovania v rámci Ministerstva zahraničných vecí, bolo prijaté za súčasť politickej orientácie a stalo sa jedným z najvplyvnejších dokumentov éry studenej vojny, formulovaných americkou vládou.⁴

Obdobie Eisenhowerovej administratívy v mnohom úzko nadväzovalo na kroky, ktoré v minulosti pred ním podnikol prezident Truman. Dochádzalo k stupňovaniu studenej vojny hlavne s ohľadom na rastúcu silu Sovietskeho zväzu. Zadržovanie bolo centrálnou témou väčšiny zahraničnopolitických rozhodnutí. Svet sa koncentroval vo svojej bipolarite.

Na začiatku Eisenhowerovej administratívy bola prijatá vojenskostrategická koncepcia hromadnej odvety volajúca po potrebe budovania technológií nevyhnutných na stret či dokonca prekonanie sovietskych nukleárnych kapacít. Prezident Eisenhower zároveň počas svojho funkčného obdobia realizoval dovtedy bezprecedentnú exekutívnu autoritu v zmysle rozmiestnenia vojenských zložiek v zahraničí bez špecifickej autorizácie Kongresom Spojených štátov. Tieto kroky fakticky prispeli k nárastu právomoci prezidenta v oblasti vedenia zahraničnej politiky a rozšírili medzinárodné záväzky Spojených štátov. (MHUSFR, 2018, 1953 – 1960: *Entrenchment of a Bi-Polar Foreign Policy*) Akým spôsobom

³ Plán hospodárskej pomoci vojnou zničenej Európe tak, aby v nej nevzrážilo komunistické hnutie, predstavoval nový nástroj americkej zahraničnej politiky. Po jeho uplatnení sa stala hospodárska pomoc jedným z najdôležitejších prvkov politiky USA na medzinárodnom poli. (Nálevka, 2000)

⁴ Kolektív autorov sa zhodol na klasifikovaní Sovietskeho zväzu a jeho nepriateľského naladenia ako na jednej z najnaliehavejších hrozieb, ktorej Spojené štáty musia čeliť. Zároveň autori tvrdili, že sovietská hrozba sa bude široko rozširovať a to rozširovaním zbraňového arzenálu zahŕňujúceho aj nukleárne zbrane. Odporúčanou odpoveďou na túto situáciu malo byť masívne budovanie vojenských jednotiek a zbraňových systémov. (National Security Council, 1950)

bola realizovaná Eisenhowerova zahraničná politika, o tom bližšie pojednáva 3. kapitola.

Administratíva prezidenta Kennedyho zdedila nevyhnutnosť zadržiavania komunizmu z predchádzajúcej éry, rovnako sa v nej udržiaval aj pocit ohrozenia zo strany komunistického bloku. Avšak balansovanie na pokraji vojny sa zdalo byť zastaraným prežitkom z čias Eisenhowera, nezapadajúcim do novej vízie medzinárodnej politiky. Kennedy sa podobne preniesol aj cez vojenskostrategické princípy masovej odvety. V jeho politike bola uplatňovaná stratégia prameniaca z možnosti pružnej reakcie v oblasti obrany. Vychádzala z premisy využitia viacerých možností, ako odpovedať na prípadnú sovietsku agresiu, pričom kládol dôraz na koncept tzv. vzájomného odstrašenia. (Kennedy, 1957)

Dôležitým prvkom zahraničnej politiky prezidenta Kennedyho sa stala zahraničná pomoc.⁵ S týmto cieľom postupne vznikli inštitúcie a programy ako Agentúra pre medzinárodný rozvoj (*U.S. Agency for International Development, USAID*)⁶, Aliancia pre rozvoj⁷ či úspešné Mierové zbory⁸.

Mandát prezidenta Kennedyho je poznačený udalosťami zo Zálivu svíň a kubánskou raketovou krízou. Závažnosť situácie neskôr vyústila k podpisu oficiálne prvej dohody o kontrole zbraní v rámci studenej vojny, Zmluvy o čiastočnom zákaze jadrových skúšok (*The Limited Test Ban Treaty*), na ktorú neskôr nadviazali odzbrojovacie iniciatívy ako Zmluva o nešírení jadrových zbraní (*Non-Proliferation Treaty, 1968*), prípadne dohody SALT I (1972). (Nuclear Test Ban Treaty, 2018) Všetky tieto skutočnosti sú bližšie popísané ďalej v tejto časti práce.

Po smrti prezidenta Kennedyho prevzal post prezidenta viceprezident Lyndon B. Johnson, ktorý sa rozhodol pokračovať v nastavenej politike svojho predchodcu a v dodržaní záväzkov, ktoré boli dané. V roku 1965 získal dôveru voličov a bol do funkcie prezidenta právoplatne zvolený. (LBJ: His Life and Times, 2018) Reflektujúc dianie vo Vietname, ale aj incident v Tonkinskom zálive, padlo rozhodnutie o priamej vojenskej účasti vo vojne vo Vietname. Výzvam však nová administratíva musela čeliť aj inde vo svete – v Latinskej

⁵ Prijatím Zákona o zahraničnej pomoci došlo k oddeleniu vojenskej a nevojenskej pomoci do zahraničia a zmenilo sa taktiež inštitucionálne zabezpečenie takejto činnosti.

⁶ USAID prevzala agendu spojenú s hospodárskou pomocou, prípadne s koordináciou hospodárskej pomoci realizovanej ostatnými federálnymi orgánmi. (Records of the Agency for International Development, 2017)

⁷ Podstatou programu bola finančná pomoc Latinskej Amerike tak, aby došlo k sociálnemu a ekonomickému pokroku. Týmto spôsobom sa sledovalo zabránenie šírenia komunizmu v oblasti Latinskej Ameriky.

⁸ Mierové zbory boli vytvorené ako nezávislá federálna agentúra na základe príkazu prezidenta nasledovaného zákonom v roku 1961. Cieľom bola pomoc pri napĺňaní cieľov hospodárskej pomoci USA, OSN a ďalších medzinárodných organizácií. (Peace Corps, 2018)

Amerike, na Arabskom polostrove či neskôr v Európe. Kritizovaná intervencia v prevrate v Dominikánskej republike v roku 1965, napätie na Strednom východe, ktoré vyústilo až do tzv. Šesťdňovej vojny v r. 1967, zásah vojsk Varšavskej zmluvy v Československu. Boli to tvrdé skúšky medzinárodného systému, mocnosti však priamej konfrontácii ustupovali. (Nálevka, 2005)

V rámci administratívy prezidenta Johnsona identifikujú odborníci formulovanie hneď niekoľkých zahraničnopolitických doktrín. Americký historik Cecil Crabb popisuje dve. Ako prvú uvádza prehlásenie prezidenta v auguste 1964 o nutnosti „*prijat' všetky opatrenia potrebné k podpore slobody a obrane mieru v juhovýchodnej Ázii*“, čo bolo faktickým bubnovaním do boja v Indočíne. Druhú spája s prehlásením v apríli 1965 o nutnosti čeliť tomu, že sa niektorí „*ľudia vycvičení mimo Dominikánskej republiky snažia získať kontrolu*“ nad týmto štátom. (Crabb, 1982, s. 194–195, 235–236)

Súčasťou Johnsonovej zahraničnej politiky bola aj politika tzv. budovania mostov. Budovanie mostov smerovalo ako k Sovietskemu zväzu, tak k východnej Európe ako takej. Snahou bolo zintenzívniť vzájomnú komunikáciu medzi USA a komunistickými európskymi krajinami. Obsahovala množstvo nástrojov, jej súčasťou bolo aj vyjednávanie o Zmluve o nešírení jadrových zbraní a silný obrat v politike západného Nemecka voči východnému, a tým prechod od izolácie smerom k zlepšeniu a Ostpolitik. (Garthoff, 2004)⁹

Nezdarný postup vo Vietname ale aj neskorší postup v niektorých medzinárodných otázkach viedol Johnsona k nekandidovaniu druhýkrát. Prezidentské voľby vyhral Richard Nixon.

Neúspech indočínskej vojny viedol nového prezidenta Nixona k sformulovaniu a vyhláseniu vlastnej doktríny, ktorá dala jasný signál o zmenách zahraničnopolitickej orientácie s novou garnitúrou. Nixon vtedy v lete roku 1969 na základni na Guame prehlásil, že dívajúc sa do budúcnosti pre neho práve Ázia predstavuje z dlhodobého hľadiskana najväčšiu hrozbu pre svetový mier, a práve preto by mali Spojené štáty aj naďalej v regióne zohrávať významnú úlohu.¹⁰

⁹ Táto doktrína viedla k množstvu osobných konverzácií medzi Johnsonom a Kosyginom o pretekoch v zbrojení na pôde summitu v Glassboro. Nebyť brutálneho zakročenia Sovietov prostredníctvom vojsk Varšavskej zmluvy proti udalostiam v Československu v r. 1968 (Pražská jar), pokračovali by tieto rozhovory aj ďalej na pôde omnoho väčšieho summitu – v Leningrade, kde mohla byť otázka antibalistických striel a striel nesúcich viacero samostatných hlavíc otvorená a riešená vo väčšom rozsahu. (Bator, 2001)

¹⁰ Zároveň však upresnil rozsah tejto úlohy, a to: „*Aziati (...) odmietajú diktát zvonku. Ázia Aziatom. Je to rovnako aj to, čo chceme my. Mali by sme byť tými, ktorí napomáhajú, a nie tými, ktorí diktujú.*“ Prezident

S ohľadom na svoj predchádzajúci guamský prejav zhrnul prezident Nixon zásady politiky USA smerom k Ázii do budúcnosti konkrétnejšie v prejave o vietnamizácii v novembri 1969. V prejave formuloval nasledujúce tri tzv. princípy a návrhy:

1. Zmluvné záväzky Spojených štátov budú dodržané.
2. USA zaistí štít v prípade nukleárnej hrozby slobode spojeneckých krajín či krajín, ktorých prežitie budeme považovať za životný záujem pre našu bezpečnosť.
3. V prípadoch týkajúcich sa iných foriem agresie poskytnú Spojené štáty vojenskú a ekonomickú pomoc v súlade so svojimi záväzkami. Budeme ale požadovať, aby krajina, ktorá bude priamo ohrozená, niesla hlavnú zodpovednosť za poskytnutie živých síl pre svoju obranu. (Nixon, 1969a)

Zmenou prešlo v Nixonovej administratíve viacero vecí. Novou vojenskostrategickou koncepciou sa stala dostatočnosť. Klesli vojenské výdavky, a to nielen v súvislosti s ukončením vojny v Indočíne, ale aj ako výsledok cielenej činnosti. V princípoch vzájomného jednaní medzi superveľmocami sa nadviazalo na predchádzajúce Johnsonove úspechy a došlo k postupnému uvoľňovaniu napätia a zlepšovania vzájomných vzťahov – détente.¹¹ Súčasťou politiky détente bolo aj postupné rozširovanie kontroly a obmedzovania v zbrojení,¹² ale aj postupné krôčiky k normalizácii vzťahov s dvoma najväčšími baštami komunizmu – ZSSR a Čínou.¹³

Poznanie rizík prameniach z energetickej závislosti – Carter

Znovuotvorenie otázky ľudských práv v rámci zahraničnej politiky je spojené s menom amerického prezidenta Jimmyho Cartera.¹⁴ Carterov záväzok k ľudským právam

prisľúbil, že Spojené štáty „si budú ctiť svoje zmluvné záväzky voči iným štátom“, zároveň však dodal, že „pokiaľ ide o problémy vojenskej obrany, s výnimkou zapojenia mocností s hrozbou využitia nukleárnych zbraní, Spojené štáty budú podporovať a zároveň majú právo očakávať, že tieto problémy budú riešené a zodpovednosť za ne bude prevzatá ázijskými národmi samotnými“. (Wilson a McElroy a Gates, 2012)

¹¹ Podľa prezidenta nebolo možné pokračovať len vo vzájomnej konfrontácii medzi štátmi, potrebné začalo byť vzájomné vyjednávanie. Túto myšlienku vyjadril aj vo svojom inauguračnom prejave v roku 1969. (Nixon, 1969b)

¹² Jedná sa o zmluvu SALT I, Zmluvu o obmedzení systémov protiraketeovej obrany či podpis zásad vzájomných vzťahov. O týchto dokumentoch pojednávame ďalej v tejto kapitole.

¹³ Dôležitým medzníkom sa stal podpis prezidenta Nixona a Mao Ce-Tunga pod Šanghajské komuniké. Je považované za dôležitý krok smerom k zlepšeniu vzájomných vzťahov medzi USA a Čínou po dlhých rokoch nepriateľstva. (MHUSFR, 2018, *Rapprochement with China*)

¹⁴ Vo svojom inauguračnom prejave totiž prehlásil: „Náš záväzok k ľudským právam musí byť absolútny. Pretože sme slobodní, nemôžeme byť ľahostajní k osudu slobody kdekoľvek inde. Naše morálne cistenie nám

dostal počas jeho mandátu podobu rôznych konkrétnych krokov. Dôležitým ustanovujúcim prvkom tejto politiky bola Direktíva 30, ktorá sa stala základným dokumentom, podľa ktorého bol formulovaný vládny postup v otázke ľudských práv. (Bloomfield, 1982; National Security Council, 1978)

Carter vo svojej novej zahraničnej politike chápal zmeny v medzinárodnom prostredí, snažil sa o posun a zdôrazňoval nevyhnutnosť pochopenia narastajúcej vzájomnej závislosti a prepojenia štátov v globálnom priestore. Odmietol zadržiavanie komunizmu ako základ zahraničnej politiky USA. Jeho prístup k zahraničnej politike všeobecne zdôrazňoval udržiavanie mieru, snahu o dodržiavanie ľudských práv, dosiahnutie zákazu šírenia jadrových zbraní,¹⁵ potrebu vzájomnej medzinárodnej spolupráce a v neposlednom rade dôraz na rozvojový svet viac než na západno-východnú dichotómiu. (Nye, 1980)

Nová podoba zahraničnej politiky počas Carterovej administratívy priniesla so sebou hneď niekoľko neodškriepiteľných prínosov. V prvom rade sa jedná o zmluvu medzi Panamou a USA, tzv. *Torijos–Carter Treaties*, ktoré umožnili Paname po rokoch prevziať kontrolu nad kanálom. Zároveň sa za historický úspech považuje sprostredkovanie oficiálnej mierovej dohody medzi Izraelom a Egyptom v Camp Davide v roku 1979. Administratíva taktiež dokončila normalizáciu vzťahov s Čínou, ktorá začala už v predchádzajúcej Nixonovej administratíve. V snahe podporiť globálnu spoluprácu v ekonomickom sektore administratíva prezidenta Cartera navrhla a sprostredkovala množstvo multilaterálnych opatrení týkajúcich sa rozširovania slobodného obchodu, ale aj potravinových rezervných systémov či medzinárodných zdravotníckych programov. (Schmitz a Walker, 2004)

Dôležitou súčasťou politiky sa stala úprava prístupu k otázkam energetiky Spojených štátov spôsobená dvoma ropnými šokmi, obmedzením ťažby a výpadkom zásoby ropy v obehu, so závažnými následkami na ekonomiku jednotlivých štátov.¹⁶ S prihliadnutím na tieto udalosti formuloval prezident Carter v rámci prejavu o stave Únie v roku 1980 tzv. Carterovu doktrínu. Jej súčasťou je vyjadrenie priamo súvisiace s nebezpečenstvom nediverzifikovanej ropnej závislosti a identifikovanie Perzského zálivu

prikazuje jednoznačne uprednostňovať spoločnosti, ktoré s nami zdieľajú rešpekt k individuálnym ľudským právam.“(Carter, 1977)

¹⁵ Už vo svojom inauguračnom prejave odmietol preteky v zbrojení ako nástroj udržiavania vlastnej sily. Prisľúbil vytrvalosť v snahách znížiť množstvo zbraní vo svete na úroveň nevyhnutnú pre pocit bezpečia národov. Rovnako prisľúbil aj limitovanie všetkých nukleárných zbraní na svete a vyzval zároveň o podporu v tejto veci, „za úspech, ktorý znamená život a nie smrť“. (Carter, 1977)

¹⁶ Ropné šoky sprevádzalo rapidne zvýšenie cien, čo prinieslo vysokú infláciu, ktorá voličov zasiahla, a je jednou z možných odôvodnení, prečo prezident Carter nasledujúce voľby prehral.

ako životnej oblasti USA.¹⁷

Získavanie postavenia globálneho hegemóna – Bushove doktríny

S odchodom prezidenta Cartera z funkcie prezidenta končí obdobie postupného uvoľňovania napätia a liberalizmu v zahraničnej politike. Nástupom prezidenta Reagana opätovne zosilnelo studenovojsné súperenie a predstavy o vzájomnej kooperácii boli nahradené predstavami o absolútnom konflikte. Reagan znovu vniesol do zahraničnej politiky preteky v zbrojení, navyšovanie vojenského rozpočtu, zasahovanie do vnútorného diania ostatných štátov a konfrontáciu so Sovietskym zväzom, navyše doplnenú o nový biblický rozmer odlišnosti. (Krejčí, 2009)

Studená vojna sa však chýlila ku koncu. Nakoniec však privilegium vyhlásiť jej koniec pripadlo Georgovi Bushovi st. v jeho prejave o stave Únie v roku 1990, kde potvrdil koniec studenej vojny a víťazstvo slobody. USA sa stali jedinou globálnou superveľmocou. (Bush, 1990)

Bush st. ako mimoriadne skúsený politik priniesol do prezidentského kresla osobitý štýl vedenia zahraničnej politiky. Vo svojom prejave pred Kongresom v septembri 1991 Bush ohlásil s ohľadom na krízu v Perzskom zálive výnimočnosť historického okamihu – novej éry ponúkajúcej možnosť na vytvorenie vzájomnej spolupráce, tzv. „Nový svetový poriadok“ (*The New World Order*).¹⁸

Je nepochybné, že po rozpade ZSSR dominovali USA medzinárodnému systému ako unilaterálna superveľmoc. Avšak s ohľadom na rodiacu sa ekonomickú silu Európy a dravosť Japonska začala byť táto premisa spochybňovaná a do popredia sa dostávali nové koncepcie. Vtedajšie myslenie zhŕňa Nye, keď hovorí o globálnom systéme ako o mnohovrstvovej vzájomnej závislosti. *„Žiadna hierarchia momentálne nedokáže adekvátne popísať štruktúru svetovej politiky. Distribúcia moci vo svetovej politike sa stala akýmsi viacvrstvovým koláčom. Vrchná vrstva je unipolárna – neexistuje totiž iná mocnosť porovnateľná vo vojenskej sile so Spojenými štátmi. Ekonomická stredná vrstva je tripolárna, a táka je už dve dekády. Spodná vrstva zodpovedajúca transnacionálnej*

¹⁷ Carter v tomto duchu povedal: „Aby bola naša pozícia absolútne jasná: pokus každej vonkajšej sily získať kontrolu nad oblasťou Perzského zálivu bude chápaný ako útok na životné záujmy Spojených štátov, a takýto útok bude odrazený všetkými nevyhnutnými prostriedkami, aj s využitím vojenskej sily.“ (Carter, 1980)

¹⁸ *New World Order* sa stal novým cieľom zahraničnej politiky v ére „oslobodenej od hrozby teroru, silnejšej v dosahovaní spravodlivosti a bezpečnejšej v snahe o mier. Ére, v ktorej národy sveta, Východ a Západ, Sever a Juh, môžu spoločne prosperovať a žiť v harmónii.“ (Bush, 1990b)

vzájomnej závislosti ukazuje rozptýlenie moci.“ (Nye a Baral, 1980) Táto schéma naznačuje dnes už všeobecne zaužívané – vo svete vzájomnej previazanosti ani ten vojensky najsilnejší štát nie je schopný riešiť všetky moderné a civilizačné problémy sám. Hegemónia je prežitkom a do budúca nepravdepodobná.

1.2. Faktor studenej vojny

Studená vojna predstavuje približne 50-ročné obdobie vzájomného súperenia dvoch blokov v rámci bipolárne rozdeleného sveta. Štruktúra medzinárodného systému bola založená na dominancii dvoch blokov štátov symbolizujúcich protichodné ideologické, ekonomické, spoločenské, ale aj morálne hodnoty. Na jednej strane stál sociálny systém založený na slobode, demokracii, otvorenosti, mobilite a dynamizme, na druhej strane iný systém charakterizovateľný ako uzatvorený, autoritatívny, zotročujúci a rigidný. Etnocentrizmus studenej vojny bol badateľný v idealizovaní pojmov ako „amerikanizmus“ a v zdôrazňovaní „amerického spôsobu života“ ako toho správneho. Zároveň bol komunistický blok démonizovaný, označený ako „cudzí“ či v rozpore s amerikanizmom. (Landau, 2006)

Tieto dva bloky spolu nepriamo zápasili o dominanciu a prevahu. Či už sa jednalo o prevahu vo vojenskej či zbraňovej oblasti, technologickom prograse, prípadne v zaistení bezpečnosti vnímanej skrze existenciu a rozšírenie spriatelенých režimov v strategických oblastiach sveta. Tieto dve supervelmoci, ZSSR a Spojené štáty, predstavujú vtedajších najsilnejších aktérov na poli medzinárodnej politiky s ambíciou určovať smer medzinárodného systému a s prostriedkami pre to nevyhnutnými.

Základnými ambíciami, s ktorými USA vstúpili do povojnového sveta, boli bezpečnosť a globálny vplyv. Keďže bezpečnosť vzhľadom na geografickú polohu nebola historicky páľčivou otázkou, sústredili sa na možnosť poskytnúť svetu vzor v rovine ideí. Nemohli by však byť vzorom, ak by po II. svetovej vojne ostali mimo neho. Tradičný izolacionizmus teda musel ísť v snahe zabezpečiť kvalitatívnu zmenu v povojnovom usporiadaní bokom. Jedným zo štyroch Rooseveltových vojenských cieľov II. svetovej vojny bola spolupráca Spojencov pri utváraní povojnového usporiadania ako jediná nádej na trvalý mier. Ďalším bola špecifikácia povahy tohto usporiadania, v rámci ktorej bol opätovne otvorený návrh vytvorenia dostatočne silnej medzinárodnej inštitúcie na to, aby dokázala potrestať prípadných agresorov a obnoviť ekonomický systém tak, aby bolo možné zabrániť opakovaniu svetových hospodárskych kríz. (Gaddis, 2006)

Na opačnej strane ZSSR po obrovských stratách, ktoré II. svetová vojna priniesla, očakával náhrady minimálne vo výške týchto strát. Stalinove povojnové ciele boli štyri: zabezpečenie vlastnej osobnej moci, zabezpečenie domáceho postavenia komunistického režimu, zabezpečenie medzinárodného postavenia ZSSR, a tým taktiež marxisticko-leninskej ideológie. Sovietskemu zväzu však na vynútenie očakávaných ziskov chýbali nástroje a sila. Preto Stalin „potreboval mier, hospodársku pomoc a aspoň tichý súhlas svojich dovtedajších spojencov“. (Gaddis, 2006, s.22) V stredobode jeho pozornosti ostávala Európa aj naďalej. V duchu marxisticko-leninskej ideológie predpokladal, že dôjde k sporom medzi kapitalistickými mocnosťami, čím sa mu otvorí priestor, aby komunizmus sami Európania zvolili ako alternatívu. „*Stalin mal grandióznu víziu: mierovými prostriedkami získanú, ale historicky nevyhnutnú dominanciu v Európe.*“ Jeho predpoklady však narazili na vývoj povojnových cieľov USA. (Gaddis, 2006, s.23)

Studená vojna vytvorila v oblasti akademického, strategického a politického myslenia špecifický kontext. Tento rámec bol reflektovaný v každodenných rozhodnutiach politikov, v širšom pojme však do výraznej miery ovplyvňoval celé koncepcie myslenia o zahraničnej politike a o princípoch, akými má byť politika vedená. Tento špecifický kontext bol zmesou strachu, dezinformácií a presvedčenia o správnosti vlastného pohľadu. Fakticky tak došlo k zmene celej politickej kultúry.

Do popredia sa v nej dostala paranoidná predstava komunizmu ako ohavného nepriateľa konšpirujúceho ako prevziať dominanciu nad svetom, a zároveň ako rozdeliť a zničiť americkú spoločnosť zvnútra prostredníctvom verejnej sféry. (Whitfield, 1991) V odpovedi na tieto predstavy sa do politickej kultúry dostali fenomény ako vyšetrovanie ľudí, perzekúcie, testy lojality či umiestňovanie na čierne listiny, konšpirácie a obrázky skazy propagované médiami aj populárnou literatúrou. (Diggins, 1988)

Faktickým prejavom zmien je Príkaz č. 9835 podpísaný prezidentom Trumanom. Na jeho základe začali previerky lojality federálnych zamestnancov. (Krejčí, 2009) Obava prenikania komunizmu vyvrcholila obdobím tzv. mccarthismu pomenovaného podľa amerického senátora Josepha McCarthyho. Po jeho prejave v roku 1950 prehlasujúceho vlastníctvo zoznamu ľudí pracujúcich vo federálnej sfére s komunistickou minulosťou sa rozpútal hotový hon na čarodejnice. (Schrecker, 2004)¹⁹

¹⁹ Federálne úrady zriadili komisie na kontrolu neamerickej činnosti. Trestné stíhania poslali do väzenia niekoľko sto ľudí, ale dvoch obvinených za špionáž a prezradenie utajených skutočností týkajúcich sa jadrovej

Ekonomické sankcie, ktoré mccarthismus prinášal, pôsobili na politickú opozíciu takmer rovnako efektívne ako iné, otvorené formy donútenia. Navyše ich podstata a strach, ktorý vyvolávali, pôsobil na občanov ako výstraha pred vybočením naľavo či obhajovaním neobľúbených názorov na verejnosti.

Vo výraznej miere myslenie v tomto období ovplyvnilo aj samotné nukleárne vlastníctvo. Po zhodení atómových bômb na konci II. svetovej vojny na Hirošimu a Nagasaki došlo k zlomu v strategickom myslení. Ničivá sila, ktorú tieto bomby mali, spôsobila znepokojenie v medzinárodnej politike a primäla množstvo národov v snahe o bezpečnosť usilovať o zisk nukleárnej technológie a vlastníctvo takýchto zbraní. Po tom, čo Sovietsky zväz deklaroval vlastníctvo nukleárných zbraní, stala sa hrozba svetovej skazy nielen súčasťou verejnej debaty, ale aj strategického myslenia plánovačov a politikov. Prístup k použitiu nukleárných zbraní bol témou prezidentských kampaní, sústredovali sa naň vojensko-politické stratégie, stal sa súčasťou verejnej debaty a bol v pozadí každého rozhodnutia ako nevyhnutná kalkulácia.

1.3. Nukleárna zodpovednosť

Takmer ihneď po zhodení dvoch atómových bômb na Japonsko na konci II. svetovej vojny sa začala na problematiku nukleárných zbraní zameriavať veľká časť novinárov, intelektuálov a politických stratégov. Využitie nukleárnej zbrane priamo vo vojenskom konflikte prinášalo nový štandard do vzájomných vzťahov v rodiacej sa studenej vojne a úplne nový svet ako taký.

Washington nepochyboval o záujme Sovietskeho zväzu vyrobiť túto zbraň tiež. Všeobecne sa však predpokladalo, že to bude Sovietom trvať dostatočne dlho na to, aby si USA zabezpečili náskok vo výrobe, a mali ich v tom momente dostatok na to, aby udržali svoje nadradené postavenie. Prekvapením bolo, keď ZSSR už v roku 1949 ohlásil vlastníctvo a úspešné otestovanie jadrovej zbrane. Tým sa začala bipolarita koncentrovať na súperenie dvoch svetových mocností s vlastníctvom jadrových zbraní. Sovietsky zväz nasledovala v úspešnom odskúšaní jadrovej zbrane Veľká Británia v roku 1952, Francúzsko v roku 1960 a komunistická Čína v roku 1964. (Luthi, 2016)

bomby, Juliusa a Ethel Rosenbergovcov, priamo do elektrického kresla. Verejné vypočúvania, rôzne audity, reálne obťažovanie predstaviteľov či limitovanie zdrojov možných na sebaobranu, poškodzovali ľavicové odbory a iné organizácie. Väčšina bežných pracujúcich ľudí, ktorí boli mccarthismom dotknutí, skončila bez práce, prípadne na čiernych zoznamoch ako podozriví z prepojenia na komunistickú stranu či na niektorú z množstva skupín pôsobiacich v jej polotieni. (Schrecker, 2004)

H. Truman a D. Eisenhower: počiatky vplyvu jadrových zbraní na zahraničnú politiku

Na domácej americkej scéne bolo vlastníctvo a úspešné využitie jadrovej zbrane považované za súčasť koncepcie odstrašenia (*deterrence*). O tom svedčí aj prehlásenie samotného prezidenta Trumana, ktorý nukleárnu bombu označil za dovtedajší „*najväčší vedecký úspech*“, ale zároveň aj za „*najdeštruktívnejšiu silu*“. (Truman, 1945b)

Po bombardovaní Nagasaki však prezident upustil od chápania atómovej bomby len ako ďalšej vojenskej zbrane a nariadil, aby už neboli zhodené žiadne ďalšie. Atómové zbrane boli označené za nekonvenčné zbrane využiteľné len v prípade posledného možného východiska. Prezidentov odmietavý prístup k ďalšiemu reálnemu použitiu zbraní aj napriek pretekom v nukleárnom zbrojení bol potvrdený aj v prípade kórejskej vojny. (Tannenwald, 1999)

Fakt, že nukleárne zbrane môžu priniesť tretiu svetovú vojnu či prípadne koniec civilizácie, prezident Truman zdôraznil vo viacerých svojich prejavoch. „*Odštartovanie atómovej vojny je absolútne nemysliteľné pre racionálneho človeka*,“ zaznelo v jeho rozlúčkovom prejave na sklonku svojho úradu v r.1953. (Truman, 1953) Prezident pohrozil deštrukciou Spojených štátov a zdôrazňoval chápanie vlastníctva tejto technológie len ako odstrašujúceho prvku slúžiaceho výhradne na strategické účely. (HSTL, Truman, 1953) Tento názor zdieľal aj po ňom nastupujúci prezident Eisenhower.

Dôležitú zabraňujúcu úlohu v opakovanom použití atómovej bomby zohrali aj normatívne faktory, ako jej plošné odmietnutie medzi zahraničnými predstaviteľmi a verejnosťou. Vytvorila sa klíma nukleárneho tabu. Hrozilo, že by s ďalším použitím mohlo dôjsť k poškodeniu obrazu USA a snahy o pôsobenie tzv. *soft power*. (Tannenwald, 1999)

B. Brodie pojednáva o zohľadnení nových skutočností v americkej politike vo svojom článku publikovanom vo *Foreign Affairs*. Brodie chápe Spojené štáty ako formovateľa novej medzinárodnej politiky, keď tvrdí, že „*americká bezpečnosť je synonymom svetovej bezpečnosti*“ a „*akýkoľvek veľký konflikt bez americkej účasti je na hranici predstaviteľnosti*“. (Brodie, 1978, s. 17–18)

V novom politickom nastavení považoval atómovú bombu za prvok, ktorý vychyľoval dovtedajšiu mocensko-silovú konšteláciu v prospech USA. „*Vynútenie tolerantného chovania medzi národmi (...) bude závisieť prinajmenšom výnimočne aj na donútení či pohrození donútením*.“ Súčasťou prostriedkov v rukách donucujúcich štátov

budú aj zbrane ako atómová bomba, prípadne porovnateľné nástroje hromadného ničenia. Atómová bomba zároveň dáva USA možnosť reagovať na hrozby novým spôsobom. „Faktom ostáva, že atómová bomba je dnes naším jediným nástrojom, ako uplatniť moc ihneď proti Sovietskemu zväzu v prípade zrejmej sovietskej agresie. Sovieti môžu podceňovať silu bomby, ale nemôžu byť absolútne nedbanliví voči faktu, že jestvuje.“ (Brodie, 1948, s.30) Tento prístup bol v tej dobe v spoločnosti rozšírený. Z niektorých odtajnených dokumentov z konca II. svetovej vojny vyplýva, že v administratíve prezidenta Trumana existovala predstava, že nukleárne zbrane sú schopné priniesť svetu mier. (Truman, 1945a)²⁰

Vo vzťahu k otázke šírenia vlastníctva nukleárných zbraní nebola Trumanova administratíva spočiatku jednotná. Postupne v nej však prevládol názor, že je potrebné, aby vznikol medzinárodný kontrolný režim nad rozširovaním a vlastníctvom nukleárnej technológie. V roku 1946 bola v rámci OSN vytvorená Komisia pre atómovú energiu (*The United Nations Atomic Energy Commission*, UNAEC), ktorá sa mala zaoberať problémami vzniknutými v súvislosti s objavením atómovej energie. (Buck, 1983)

Súčasťou diskusie o vplyve vlastníctva nukleárnej zbrane bolo aj tzv. antinukleárne hnutie. Toto hnutie vedené primárne atómovými vedcami združovalo pacifistov aj politických internacionalistov. V jeho jadre sa spojili myšlienky odmietnutia jadrových zbraní a antinukleárneho mierového hnutia. Jednalo sa o obavy z následkov využitia, ale aj možného zneužitia zbrane, či podpory neželaných a obávaných pretekov v nukleárnom zbrojení. (Meyer, 1993)

Sila tohto hnutia vždy závisela od verejnej podpory. Na začiatkoch formovania nebola schopná získať jej dostatok, pretože následky výbuchu poznali len vedci. Verejnosť sa o nich dozvedela až po zhodení bômb na Japonsko. Odvtedy sa podpora pravidelne prelievala zo strany podpory atómového programu na stranu jeho odmietnutia. V takýchto frekvenciách sa hnutie objavovalo aj strácalo. (Meyer, 1993)

S príchodom novej administratívy prezidenta Eisenhowera došlo k zmene vo vnímaní nukleárných zbraní. Prezident vniesol do diskusie potrebu masívneho nukleárneho zbrojovania s kapacitou viesť vojnu hrozivejšiu než bola II svetová vojna. Nukleárna politika v rámci jeho administratívy bola založená na dlhodobej projekcii maximálnej sily.

²⁰ Chápanie sa odvodzovalo od výslednej porážky Japonska po zbombardovaní dvoma atómovými bombami (Truman, 1945a)

(Eisenhower, 1953) Táto nová politika stelesnená v koncepcii hromadnej odvety bola koncipovaná tak, aby vytvorila na strane Sovietskeho zväzu dostatočne veľkú obavu z nukleárnej vojny a prinútila protivníka nekalkulovať s takouto možnosťou. (Craig, 1998) Nasledujúci report Národnej bezpečnostnej agentúry NSC premisu potvrdil, keď odporučil, aby v záujme vyhnutia sa všeobecnej vojne a možnosti zničenia sveta boli budované kapacity masívnej ofenzívnej odvetnej stratégie a zároveň adekvátneho defenzívneho systému. (National Security Council, 1953)

Vzťah prezidenta Eisenhowera k nukleárnym zbraniam mal dve roviny. V tej prvej, vnútornej rovine, prezident použitie týchto zbraní odmietal najmä s ohľadom na strach z možných následkov, ktoré by jadrová vojna mohla mať. Na druhej strane sa však v zahraničnej politike, najmä zo strany Sovietskeho zväzu, nemohol spoliehať na racionalitu v pochopení tohto nebezpečenstva, a tak naďalej udržiaval rétoriku nukleárneho odstrašenia.²¹ V jej rámci boli nukleárne zbrane považované za konvenčné.

Éra strategickej kontroly zbraní prichádza s koncom 50-tych rokov a vychádza z iniciatívy USA. V správe tzv. Gaitherovho výboru²² s názvom Odstrašenie a prežitie v nukleárnej dobe (*Deterrence & Survival in Nuclear Age*) odborníci alarmovali zraniteľnosť systémov obrany pred neočakávaným útokom. Tá v kontexte paniky spôsobenej vystrelením sovietskeho satelitu Sputnik do vesmíru vyvolala veľký ohlas v politických kruhoch. Odpoveďou bola obrovská reštrukturalizácia²³ vo vnútri vojenskej politiky, ktorá dočasne riešila tento problém zraniteľnosti. (Schelling, 1985) Zároveň došlo na konci 50. rokov k iniciovaniu vzniku Medzinárodnej organizácie pre atómovú energiu (IAEA), dodnes stále existujúcej inštitúcie. Dôležitým iniciatívnym prvkom v pozadí bol prejav prezidenta Eisenhowera z roku 1953 v rámci 40. plenárneho stretnutia Valného zhromaždenia OSN nazývaný Atómy pre mier (*Atoms for Peace Speech*).

²¹ V praxi sa naplno ukázalo prezidentovo spojenie nukleárneho odstrašenia s obrannou stratégiou viac ako s preventívnou či preemptívnou vojnou. Prezident nevyužil možný priestor pre ukončenie kórejskej vojny či v prípade Berlínskej krízy r. 1958 a atómovú bombu odmietol. Chápal totiž, že v niektorých situáciách by využitie zbrane mohlo mať deštruktívne namiesto nápomocných účinkov.

²² Gaitherov výbor, presnejšie Panel bezpečnostných zdrojov Vedeckého poradného výboru (*Security Resource Panel of Science Advisory Committee*), bola skupina odborníkov pochádzajúcich mimo politických kruhov, ktorú prezident Eisenhower poveril vypracovaním aktuálnej bezpečnostnej analýzy. Je pomenovaná podľa jej predsedu Horacea R. Gaithera a medzi odborníkmi, ktorí boli prizvaní, bol napr. aj Paul H. Nitze, autor koncepcie NSC - 68. (Snead, 1999)

²³ Rakety Atlas boli zrušené a ich miesto nahradili nové medzikontinentálne balistické strely tzv. ICBM a rakety Minuteman. Súčasťou námorných síl sa mali stať nezamerateľné ponorky Polaris. Bezpečné sily schopné prežitia sa stali ekvivalentom novej tzv. „strategickej stability“. (Schelling, 1985)

Reálne úspechy v obmedzení pretekov v zbrojení sa dostavili na konci 50. rokov podpisom tzv. Antarktckej zmluvy, v ktorej sa podpísané štáty zaviazali využívať ich územie len pre mierové účely a zaviazali sa rešpektovať zákaz skúšok jadrových zbraní a odkladania jadrového materiálu v tejto oblasti. (The Antarctic Treaty, 2011) Taktiež sa podarilo dohodnúť ročné moratórium na jadrové testy medzi tromi nukleárnymi mocnosťami. (Nuclear testing and CTBT Timeline, 2017)

Prieskumy verejnej mienky v roku 1955 poukazovali na fakt, že až 67% Američanov preferuje dohodu o znižovaní počtu zbraní s ostatnými mocnosťami. V roku 1958 Gallup poll prieskum potvrdil, že 70% opýtaných respondentov podporuje všeobecný zákaz na produkciu jadrových zbraní. (Wittner, 2009, s. 63–65) Nasledovné pozastavenie testovania zbraní bolo považované za obrovský úspech. Moratórium na nukleárne testy bolo veľmi pozitívne vítané aj medzi verejnosťou. V roku 1959 bolo za predĺženie moratória až 77% opýtaných Američanov a zároveň 64% Američanov považovalo nukleárnu vojnu za najurgentnejší problém. (Boyer, 1984)

Kennedyho a Johnsonova éra

Diskusia ohľadom nukleárnych zbraní bola v priebehu 60. rokov primárne poznačená udalosťami karibskej krízy (1962), podpisom Zmluvy o čiastočnom zákaze jadrových skúšok (*Limited Test Ban Treaty*, 1963) a nakoniec podpisom Zmluvy o nešírení jadrových zbraní (*Non-Proliferation Treaty*, 1968).

Kubánska raketová kríza je dôležitá z viacerých hľadísk. Pod vplyvom hrozby nukleárnej vojny došlo k zmene v myslení oboch protivníkov. Kennedy pod vplyvom udalostí začal obhajovať zmierňovanie napätia v oblasti nukleárnych vzťahov, vyjednávanie ohľadom kontroly nukleárnych zbraní a zastavenie nukleárnych pretekov v zbrojení. (Kennedy, 1961)²⁴ Zároveň obhajoval zastavenie šírenia jadrových zbraní medzi štátmi. (Kennedy, 1963a)²⁵ Tieto požiadavky posunul až na úroveň požadovania všeobecného a úplného nukleárneho odzbrojenia. (Kennedy, 1963b)

²⁴ „Primárnou náplňou existencie jadrových zbraní je uistenie, že nikdy nebudú využité, zároveň však je ich úlohou odstrašiť a presvedčiť potenciálneho agresora o zbytočnosti akýchkoľvek útokov. (...) USA nikdy neodpália nukleárny útok ako prví,“ prisľúbil vo svojom prejave v marci 1961. (Kennedy, 1961)

²⁵ „Nukleárne zbrane v príliš mnohých rukách, v rukách krajín rozľahlých a malých, stabilných či nestabilných, zodpovedných či nezodpovedných (...) roztrúsených po svete predstavujú najväčšiu hrozbu. Nebude (...) žiadnej stability, žiadnej reálnej bezpečnosti a žiadnej šance na efektívne odzbrojenie. Jediné, čo tu bude, bude zvýšená šanca náhodnej vojny a zvýšená nevyhnutosť angažovania veľkých mocností v oblastiach, ktoré by inak boli len lokálnym konfliktom.“ (Kennedy, 1963a)

Ukončenie krízy bez eskalácie do reálnej vojny otvorilo dvere politike postupného uvoľňovania napätia. Tá sa zhmotnila v podobe podpisu Zmluvy o zákaze jadrových skúšok v troch prostrediach nazývanej aj Zmluva o čiastočnom zákaze jadrových skúšok (*Limited Test Ban Treaty, LTBT*).²⁶ Zmluva bola precedensom v limitovaní nukleárnych testov a aj cez jej niektoré nedostatky je považovaná za úspešný štart smerom ku konkrétnejším a ambicióznejším cieľom. (Bříza, 2011)

Kennedyho administratíva upravila existujúcu vojensko-politickú stratégiu a nariadila rozširovanie nukleárnych kapacít pod argumentom zabezpečovania kapacít tzv. pružnej obrany. Jej jadrom bola predstava o potrebe USA byť schopnými bojovať s akoukoľvek hrozbou realizovanou akýmikoľvek prostriedkami. (Craig, 2013) Výsledkom tak bol nárast v budovaní konvenčných aj nekonvenčných zbraní.

Po atentáte a smrti prezidenta Kennedyho do funkcie prezidenta nastúpil L.B. Johnson. Johnson prevzal politické smerovanie a prístupy predchádzajúcej administratívy, akými boli stratégia pružnej reakcie aj stratégia vzájomného zaručeného zničenia (*Mutually Assured Destruction, MAD*). Minister obrany McNamara jej aktuálnosť potvrdil, keď povedal: „Oficiálnou politikou USA aj naďalej ostáva schopnosť odstrašiť nukleárny útok na USA alebo jeho spojencov a zároveň schopnosť odvety aj v prípade nečakaného útoku.“ Zároveň deklarovala, že vytváranie zásob jadrových zbraní nie je v snahe ich reálneho využitia, ale je súčasťou preventívneho úsilia, aby neboli použité nepriateľom. (McNamara, 1967)

V rámci Johnsonovej administratívy pokročili jednaná o vytvorení zóny bez jadrových zbraní v Latinskej Amerike a Karibiku. Vyvrcholením dlhého jednaná bol podpis Zmluvy z Tlatelolco²⁷ z roku 1967, ktorá predstavuje prvý výrazný úspech v boji proti nešíreniu jadrových zbraní a zároveň vytýčila štandard pre ďalšie zmluvy podobného typu.²⁸ (Bříza, 2011) Významnými zmluvnými záväzkami Johnsonovej administratívy sú zmluvy, ktoré sa týkajú obmedzovania jadrového zbrojená. Sem zaraďujeme tzv. Zmluvu

²⁶ Zmluva predstavuje zákaz realizovania jadrových skúšok v atmosfére, kozmickom priestore a pod vodou; bola vnímaná ako úspech v boji za znižovanie negatívnych dopadov na ľudské zdravie spojených s testovaním nukleárnych zbraní. (Bříza, 2011)

²⁷ Zmluva o zákaze jadrových zbraní v Latinskej Amerike a v Karibskej oblasti (*Treaty for the Prohibition of Nuclear Weapons in Latin America*).

²⁸ Každá z nasledujúcich zmlúv v určitom zmysle prekonala predchádzajúcu tým, že rozširovala požiadavky na signatárske štáty. „Zmluva z Rarotonga (...) nedovoľuje pokusné jadrové výbuchy (aj tie k mierovým účelom), Zmluva z Bangkoku nedovoľuje transport jadrových zbraní v rámci výšostných území signatárov zmluvy a Zmluva z Pelindaby zakazuje akýkoľvek výskum v oblasti jadrových zbraní.“ (Bříza, 2011, s.168)

o vesmíre²⁹ (*Outer Space Treaty*), ktorej ustanovenie a úprava sa výrazne podobá na Zmluvu o Antarktíde. (US Department of State, 2018) Iniciatívu nasledoval o 2 roky neskôr ďalší zmluvný dokument a to tzv. Zmluva o morskom dne (*Sea-Bed Treaty*).³⁰ (Bříza, 2011)

Pre Johnsona bolo najväčšou bezpečnostnou hrozbou rozšírenie nukleárných zbraní. Spojené štáty v dobe jeho administratívy silne odporovali rozvoju nukleárných síl v ďalších štátoch, hlavne v štátoch mimo NATO štruktúru. (National Security Council, 1964a)³¹ Problematika šírenia jadrových zbraní bola komunikovaná ako existenčná hrozba a zároveň oblasť s najvyššou naliehavosťou.

Súčasťou týchto snáh sa stal podpis Zmluvy o nešírení jadrových zbraní (*Non-Proliferation Treaty*, NPT) v marci roku 1970. Zmluva sa zaoberala primárne horizontálnym šírením jadrových zbraní. Predpokladalo sa totiž, že šírenie jadrových zbraní zvyšuje hrozbu nukleárnej vojny. (United Nations, 1968)³² Aj keď sa nepodarilo Zmluvou vyriešiť všetky problémy spojené so šírením jadrových zbraní, hlavne záväzky úplného odzbrojenia, je zmluva označovaná za veľký prínos v smere obmedzenia, resp. spomalenia celého procesu. (Bříza, 2011)

Americká spoločnosť s vyriešením kubánskej raketovej krízy prestala považovať hrozbu nukleárnej vojny za najväčšiu hrozbu. Verejný záujem výrazne poklesol, o čom svedčí aj prieskum verejnej mienky z roku 1965, v ktorom iba 16% Američanov považovalo nukleárnu vojnu za hlavný problém. Posun vo vnímaní tejto situácie dosvedčuje aj Gallup poll z roku 1969, ktorý zisťoval, aké tri problémy považuje americká spoločnosť za najdôležitejšie. 63 percent respondentov považovalo za najväčší problém vietnamskú vojnu, ale len 2% nukleárnu. (Boyer, 1984, s. 826–836) Tento fakt svedčil o tom, že spoločnosť

²⁹ Zmluva o zásadách činnosti štátov pri výskume a využívaní kozmického priestoru spolu s Mesiacom a inými nebeskými telesami. Obsahovala ustanovenia týkajúce sa mierového výskumu Mesiaca, zákazu umiestňovania jadrových zbraní či iných zbraní hromadného ničenia na obežnú dráhu Zeme, na povrch či pod povrch iných vesmírnych telies, prípadne voľne do vesmíru. (Bříza, 2011)

³⁰ Zmluva o zákaze umiestňovania jadrových zbraní a iných zbraní hromadného ničenia na dne morí a oceánov a v jeho podzemí. Obsahovala ustanovenia o zákaze umiestňovania jadrových zbraní a iných zariadení na dno oceánov a do jeho podzemia. (Bříza, 2011)

³¹ V odpovedi na čínsky jadrový test prezident Johnson dokonca vymenoval špeciálnu pracovnú skupinu pre šírenie jadrových zbraní, aby našla spôsob, ako zabrániť ďalšiemu rozširovaniu klubu štátov vlastniacich nukleárne zbrane. (National Security Council, 1964b)

³² Za týmto účelom rozdelila štáty do dvoch skupín, a to na jadrové a nejadrové, čím sa vytvorili 2 skupiny záväzkov pre signatárske štáty. Štáty vlastniace jadrový výskum sa zmluvou zaviazali, že nebudú asistovať, podporovať ani podnecovať štáty nevlastniace nukleárny program a zbrane v rozvoji alebo inom možnom získaní jadrových zbraní. Zákaz sa týkal aj poskytovania štiepnych materiálov. Tieto jadrové štáty mali zároveň usilovať o postupné jadrové odzbrojenie. Nejadrové štáty sa naopak zaväzovali k tomu, že nebudú usilovať o získanie jadrových zbraní. (United Nations, 1968)

pozitívne odzrkadľovala snahu o limitovanie jadrových zbraní a ich testovania na medzinárodnej úrovni formou zmluvných záväzkov.

Nixon, Ford a Carter v čele americkej zahraničnej politiky

Administratíva prezidenta Nixona hneď na počiatku deklarovala zmeny v aktívnom vystupovaní v medzinárodnej sfére. Nový prezident zdôrazňoval existujúce záväzky, zároveň však vyzýval, aby sa štáty viac angažovali v zaistení vlastnej bezpečnosti a odmietal zaťahovanie USA do konfliktov. (Nixon, 1969c)

S novým pohľadom došlo aj k formulácii novej doktríny, ktorá obsahovala zaistenie bezpečnosti formou nukleárneho dáždika. Nixon prisľúbil, že Spojené štáty „poskytnú štít v prípade, ak nukleárna mocnosť ohrozuje slobodu spojenú s nami alebo národa, ktorého prežitie považujeme za dôležité pre našu bezpečnosť“. (Nixon, 1969d) Snahou doktríny bolo, aby prisľub nukleárneho dáždika inšpiroval a zároveň odstrašil krajiny pre prípad agresívnych politických krokov. Zároveň bolo jej súčasťou aj budovanie protiraketových systémov ABM nazývaných Ochranný program (*Safeguard Program*) v snahe odstrašiť nepriateľov pre prípad čínskeho, sovietskeho alebo náhodného útoku. Úloha obranného systému bolo formulovaná tak, aby predchádzal a zamedzil vojne. (Nixon, 1969e)

Nixon veril v dôležitosť jadrového prvenstva, preto zdôrazňoval systém odstrašovania. Snažil sa však vybudovať prijateľnejšiu koncepciu odstrašenia, na čom pracovala celá administratíva.³³ V priebehu 80. rokov však Nixon poľavil zo svojej primárnej orientácie na jadrové zbrane: „Bola to kredibilná hrozba v minulosti, nie teraz.“ (Scheer, 2006, s.32) Volal po strednej ceste v duchu „ži a nechaj žiť“, ktorú zasadil medzi tých, ktorí chcú ZSSR zničiť a tých, ktorých označil za naivných v predstavách o jeho agresívnych zámeroch.³⁴

Počas Nixonovho mandátu došlo k podpísaniu dvoch bilaterálnych zmlúv, ktoré

³³ Henry Kissinger, minister zahraničných vecí, sa v duchu tohto konceptu pokúšal nájsť spôsob, ako využiť potenciál nukleárných zbraní ako diplomatického nástroja bez reálneho úmyslu využiť ich aj fyzicky. Za týmto účelom obhajoval pružné a kreatívne manévry v snahe vytvoriť obraz agresívnej nukleárnej pózy. Keďže však kredibilita bola dôležitou súčasťou odstrašovania, snažil sa ju zvyšovať prostredníctvom viac konfrontačného prístupu. (Suri, 2008)

³⁴ „Zistili sme, že nemôžeme byť priateľmi, ale nemôžeme si dovoliť byť ani nepriateľmi,“ adresoval na adresu Sovietov. (Scheer, 2006, s. 33)

jadrovú silu limitovali. Prvou bola Zmluva o obmedzení jadrových skúšok³⁵ (známa aj ako *Threshold Test Ban Treaty*, TTBT) z roku 1974 a druhou, na ňu nadväzujúcou, je Zmluva o jadrových explóziách pre mierové účely³⁶ (*Treaty Between the USA and USSR on Underground Nuclear Explosions for Peaceful Purposes*, PNE) z roku 1976. Dôležitý medzník v zmluvných úpravách zbraňového vlastníctva predstavuje zároveň jednanie o obmedzení strategických zbraní známe ako SALT – *Strategic Arms Limitation Talks*. Súčasťou bol podpis Zmluvy o nerozmiesťňovaní systémov protiraketovej obrany ABM (*Anti-Ballistic Missile Treaty*, *ABM Treaty*). Zmluva predstavuje zlomový moment vo vyjednávaní superveľmocí. Obsahovala ustanovenia týkajúce sa kvalitatívneho a kvantitatívneho limitovania množstva protiraketových ABM systémov. (ABM Treaty, 2018) Nedostatky zmluvy vychádzajú z faktu, že opomínala úpravu rakiet, ktoré sú schopné niesť viacero jadrových hlavíc súčasne (MIRV). (Hemmer, 2015)

Takmer ihneď po úspechu SALT I sa rozbehli jednania o ďalšej nadväzujúcej zmluve, SALT II – Zmluve o obmedzení strategických útočných zbraní³⁷ (*Strategic Arms Limitation Treaty II*). K ratifikácii avšak nikdy nedošlo. Spojené štáty od zmluvy odstúpili v dôsledku sovietskej invázie do Afganistanu. Napriek tomu sa však obe krajiny v nasledujúcom období správali viac-menej v súlade s jej ustanoveniami. (Bříza, 2011)

Prezident Carter stál po nástupe do funkcie pred potrebou budovania kredibility stratégie odstrašenia. V snahe zmeniť klasický koncept odstrašenia spočívajúci v hrozbe masívnym deštruktívnym útokom prezident redefinoval ciele a logiku odstrašenia. Jeho nový prístup usiloval o zlepšovanie schopnosti podniknúť akurátne útoky na pozemné základne sovietskych rakiet. Carter volal po pružných nukleárných silách, dobre reagujúcim nukleárnom plánovaní a udržiavaní kontroly nad eskaláciou. Zdôrazňoval, že ak zlyhá odstrašenie, musia Spojené štáty využiť svoje nukleárne kapacity do takej miery, aby nepriateľ nedosiahol svojich cieľov, a zároveň bol porazený spôsobom, ktorým utŕži

³⁵ *Treaty Between The United States of America and The Union of Soviet Socialist Republics on the Limitation of Underground Nuclear Weapon Tests* (TTBT). Zmluva vstúpila do platnosti v decembri roku 1990. Svoje pomenovanie nesie vďaka zmluvnému stanoveniu hraničnej hodnoty pre testované jadrové zbrane – nedovoľuje testovať bomby so silou väčšou než 150 kiloton. (Glossary, 2018)

³⁶ V rovnaký deň ako tá predchádzajúca vstúpila táto zmluva do platnosti v decembri 1990. Obsahovala ustanovenia, ktoré umožňovali štátom uskutočňovať mierové jadrové skúšky, pokiaľ sa odohrávajú v jurisdikcii daného štátu alebo na území iného štátu, ktorý k tomu dal povolenie. Zároveň sa signatárske štáty zaviazali, že nebudú realizovať skupinové testovanie, ktorých sila by po sčítaní bola viac ako 1,5 megaton. (PNE Treaty, 2011)

³⁷ Zmluva sa zameriavala na problematiku MIRV zariadení a prejednávala aj konkrétne limity pre konvenčné zariadenia ako odpaľovače medzikontinentálnych striel, ťažkých bombardérov atď. (Bříza, 2011)

neakceptovateľné straty. (Burt, 1979)³⁸

Pre prezidenta Cartera predstavovala otázka pretekov v zbrojení dôležitý problém.³⁹ Šírenie jadrových zbraní sa opätovne vrátilo do centra pozornosti ako existenčná hrozba. Tematicky sa zákaz šírenia jadrových zbraní prepojal s obavami zo šírenia nukleárnej technológie do štátov podporujúcich terorizmus. Snaha problém vyriešiť sa zhmotnila v podpise Konvencie o fyzickej ochrane jadrových materiálov z roku 1980 (*Convention on the Physical Protection of Nuclear Material*).⁴⁰

Ronald Reagan, George Bush a koniec studenej vojny

80. roky sú spájané so zásadnými zmenami medzinárodného prostredia. Najskôr s nástupom prezidenta Reagana končí éra détente a opätovne nastupuje konfrontácia medzi dvoma jadrovými superveľmocami. Došlo k odhaleniu izraelského jadrového programu, Francúzsko začalo vyrábať neutrónové zbrane, do čela ZSSR sa dostal M. Gorbačov a vybuchla jadrová elektráreň v Černobyle na Ukrajine. Čo je však dôležitejšou zmenou, je koniec studenej vojny v roku 1989.

Sovietska invázia do Afganistanu a nástup prezidenta Reagana do prezidentskej funkcie ukončili obdobie uvoľňovania napätia. Na začiatku svojej kariéry Reagan zastával voči Sovietskemu zväzu veľmi striktný postoj a jeho rétorika opätovne otvorila nukleárne zbrojenie a tému využitia jadrových zbraní pre politické účely. Reagan veril, že nukleárna vojna je možná a limitovaná jadrová vojna je realizovateľná. Zároveň sa vo svojom okolí obklopil ľuďmi, ktorí verili, že nukleárnu vojna by bolo možné vyhrať. (Scoblic, 2009)⁴¹

Reagan nesúhlasil s politikou détente, jeho administratíva odporovala myšlienke jadrového odzbrojenia a považovala ho za nerealistické a nedosiahnuteľné.⁴² Zároveň však

³⁸Posolstvom, ktoré mala táto vyrovnávajúca stratégia Moskve odovzdať bolo odhodlanie neposkytnúť nepriateľovi právo vyhrať nukleárnu vojnu. (Burt, 1979)

³⁹Už vo svojom inauguračnom prejave sa zaviazal znížiť preteky v zbrojení do miery nevyhnutnej pre zaistenie bezpečnosti národa. Zároveň prisľúbil pokrok smerom k najvyššiemu cieľu, za ktorý považoval úplné odstránenie všetkých nukleárnych zbraní. (Carter, 1977)

⁴⁰Dokument je zameraný na fyzickú ochranu nukleárneho materiálu počas medzinárodnej prepravy a čiastočne aj na ochranu jadrového materiálu v domácich podmienkach v podobe ochrany transportu, prípadne skladovania. Konvencia zároveň počíta aj s prevenciou možnosti odcudzenia a vymedzuje prislúchajúce tresty za takéto prečin. (Convention on the Physical Protection of Nuclear Material, 2018)

⁴¹Minister obrany C. Weinberg v tomto duchu prehlásil, že nukleárny stret je možné prežiť a dôležitou stratégiou pre prežitie je program bodovania úkrytov pred jadrovým spadom a tlakovou vlnou, ktorý dokáže výrazne znížiť ako škody, tak aj počty obetí. (Brown, 2012)

⁴²E. Rostow, novovymenovaný riaditeľ Agentúry pre kontrolu zbraní a odzbrojenie (*ArmsControl and Disarmament Agency*, ACDA), sa v tomto duchu vyjadril: „*Premýšľanie o kontrole zbraní je v rozpore s pragmatickým myslením.*” (Wittner, 2009, s. 138)

Reagan vnímal tému vyjednávania o kontrole jadrového zbrojenia pragmaticky, a preto neumožnil, aby sa názory poradcov preniesli aj do vyjednávania o jadrovom obmedzovaní. (Scoblic, 2009) SALT II teda považoval za akceptovateľný záväzok, ktorý sa zároveň pokúsil rozšíriť otvorením nových vyjednávacích kôl. Tie ale predčili pôvodnú platformu SALT zameranú na limitovanie a posunuli celé vyjednávanie smerom k znižovaniu počtu nukleárných zbraní. Celý proces bol teda v tomto duchu premenovaný na START (*Strategic Arms Reduction Treaty*).⁴³

Agresívna politika prezidenta viedla v roku 1982 k mnohým veľkým verejným protestom. Pod vplyvom tlaku verejnosti bol Reagan nútený upraviť svoj prístup jednak v zmiernení svojej rétoriky, ale aj v potvrdení záväzku vyjednávať o nukleárných zbraniach.⁴⁴ Redukovanie nukleárneho zbrojenia až smerom k úplnému odstráneniu jadrových zbraní bol prísľub, ktorý dal občanom a svetu vo svojom druhom inauguračnom príhovore. (Reagan, 1985)

Namiesto budovania jadrových kapacít Reagan zvolil novú stratégiu zameranú na hľadanie prostriedkov nejadrovej obrany, a teda Strategickú obrannú iniciatívu (*Strategic Defence Initiative*, SDI). Na rozdiel od predchádzajúcich iniciatív predstavovala SDI odklon od ofenzívneho odstrašovania smerom k jeho defenzívnejšej forme. Snahou bolo reformulovať zastrašenie tak, aby bola uplatniteľná aj v budúcnosti, a zabezpečovala ochranu záujmov USA. (National Security Council, 1984) Prezentoval ju ako mierový nástroj, ktorý má napomôcť k ukončeniu pretekov v zbrojení. (Brown, 2012)⁴⁵

Kampaň za zmrazenie jadrových zbraní stojí v centre udalostí 80.rokov. Prieskum mienky z roku 1981 potvrdil, že sa téma nukleárnej hrozby opätovne vrátila medzi občanov, keď 76% opýtaných verilo, že nukleárna vojna vypukne počas pár nasledujúcich rokov. (Scoblic, 2009, s. 149) V roku 1984 74% Američanov verilo, že by nukleárne zbrane nikdy nemali byť použité v malom množstve, a zároveň 79% verilo, že nič nemôže odôvodniť ich

⁴³ Zmluva obsahovala konkrétne stanovený limit na počet hlavíc a na jednotlivé typy rakiet a zároveň zákaz výroby nových typov modernizačných programov a upravovala testovanie rakiet nesúcich väčšie množstvo hlavíc. (START I, 2011)

⁴⁴ Už v ten istý rok v televíznom a rádiovom vysielaní uistil, že USA nikdy nevyužijú jadrové zbrane k útoku mimo prípad sebaobrany. (Reagan, 1982)

Zmena označovaná aj ako bod obratu bola potvrdená v prejave v roku 1984 kde deklaroval: „*nukleárna vojna neumožňuje víťazstvo, nikdy nesmie byť vedená*“. (Reagan, 1984)

⁴⁵ Základom SDI bolo vybudovanie obranného systému vo vesmíre za pomoci nových technológií, ktorý bude schopný zastaviť sovietsky útok balistickými strelami. Nový prístup bol zdôrazňovaný ako spôsob, ako sa vymaniť z hrozieb deštrukcie nukleárnou vojnou, ponúkajúc zároveň víziu bezpečnosti a dokonca aj určitého víťazstva. (Brown, 2012)

masívne použitie. V roku 1985 petícia, pod ktorú sa podpísalo 1,2 milióna Američanov, žiadala zákaz jadrových testov. Taktiež prieskumy verejnosti v tom istom roku ukazovali silnú 85% podporu zmluve, ktorá by zakázala všetky skúšky a 71% Američanov favorizovalo bilaterálnu snahu eliminovať všetky jadrové zbrane. (Wittner, 2009, s.178)

Zmena, ktorou medzinárodné vzťahy prešli po páde Berlínskeho múru, rozpade Sovietskeho zväzu a skončení studenej vojny, musela byť reflektovaná aj v zahraničnej politike nového prezidenta Georga Busha st. V roku 1991 Bush st. potvrdil, že nukleárna stratégia Spojených štátov prešla významnou zmenou. Bush st. výrazne desekuritizoval samotnú hrozbu nukleárnej vojny. (Bush, 1992a) Hrozba invázie Sovietskeho zväzu do západnej Európy viac nebola realistická. (Bush, 1991)

Bushova administratíva pokračovala v SDI programe pre prípad odradenia potenciálneho nepriateľa či jeho porážky, ak by to bolo nevyhnutné. V roku 1989 oznámil, že USA budú naďalej pokračovať vo svojich aktivitách vo vesmíre v snahe naplniť ich právo na sebaobranu. Napriek všeobecnej desekuritizácii hrozby nukleárnej vojny musia byť USA aj naďalej pripravené na prípad nukleárneho útoku. (National Security Council, 1989) Jadrová stratégia sa naďalej orientovala na odstrašovanie a pripravenosť využiť nukleárnu silu v prípade, ak by sa vzťahy s Ruskom opätovne zhoršili. Zásoba jadrových zbraní síce bola čiastočne zredukovaná, avšak časť bola uchovaná pre prípad núdze. Bush bol od začiatku odporcom kampane zmrazenia a považoval jadrové zbrane za faktor, ktorý napomohol skončeniu studenej vojny. (Bush, 1992b) Bol to však práve prezident Bush st., ktorý bol za USA signatárom zmluvy START, stanovujúcej konkrétne obmedzenia jadrových zbraní. K akceptovaniu posunu od limitovania smerom k redukovaniu prispelo skončenie studenej vojny.

Uvoľňovanie napätia a zmeny na medzinárodnom poli priniesli zmeny aj do domácej stratégie a výdavkov na jadrové zbrane. Prezident Bush st. oznámil zámer eliminovať všetky pozemné taktické nukleárne strely krátkeho dosahu. Zaviazal sa k odstráneniu taktických nukleárných zbraní odpaľovaných z námorných bojových lodí a bojových ponoriek. Obmedzenie sa dotklo aj oblasti vzduchom doručených jadrových zbraní, kde si však USA určité množstvo zbraní ponechali. Prezident však zdôrazňoval, že tieto zmeny musia byť recipročné, a teda očakával realizáciu podobných krokov aj zo strany lídrov ostatných jadrových mocností a štátov disponujúcich nukleárnymi zbraňami. Od Rusov požadoval nielen likvidáciu vyššie spomenutého, ale aj zbraní, ktoré USA

v medzičase už zlikvidovali (napr. jadrové pozemné míny). (Bush, 1991)

V snahe vysporiadať sa s negatívnym dedičstvom jadrových testov na území USA podpísal Zmluvu TTBT a taktiež PNET. V roku 1996 navyše podpísal multilaterálnu zmluvu o súhrnnom zákaze nukleárných skúšok (*The Comprehensive Nuclear Test Ban Treaty*, CTBT), ktorá okrem skúšok jadrových zbraní zakázala aj akékoľvek iné nukleárne výbuchy. (CTBT, 2016) Došlo taktiež aj k úpravám na domácej scéne reagujúcim na pokračujúce nebezpečenstvo rádioaktívneho zamorenia niektorých oblastí, dopadov na ľudské zdravie a na prostredie, ako aj riešenie otázky jadrového odpadu.

Pre ucelenie predstavy o tom, akým spôsobom vplývali iniciatívy zamerané na obmedzenie pretekov v zbrojení a nukleárnej proliferácie na konkrétnu zásobu nukleárných zbraní v USA, uvádzame v prílohe graf č.13.

1.4. Zadržiavanie a odstrašovanie v americkej zahraničnej politike

1.4.1. Stratégia zadržiavania komunizmu

Kontext koncepcie zadržiavania je úzko spojený s koncom II. svetovej vojny, kedy sa situácia v Európe začala zhoršovať. V Turecku ZSSR podnikal kroky, ktoré mali za cieľ zastrašiť Turecko a naplniť historické snahy Sovietskeho zväzu o ovládnutie úžin Bosporu a Dardanel. V Grécku, kde sa v povstaní preli ľavicovoorientovaný Národný front oslobodenia (EAM) s pravicovo (promonarchisticky) orientovanými zložkami, narastala obava zo snahy rozšírenia sovietskeho vplyvu hlbšie do oblasti Stredozemného mora. Udalosti z Turecka a Grécka nevnímala Trumanova administratíva izolovane. Naopak, tieto udalosti boli vnímané v rámci širšej predstavy vtedajšej administratívny o novom vzorci správania ZSSR vo forme povojnového expanzionizmu a intervencionizmu naprieč nekomunistickým svetom.

Do tohto výrazne vstupovala aj skutočnosť, že Británia bola po vojne na prahu bankrotu a dávala najavo, že svoje zahraničné pôsobenie a záväzky bude musieť pod jeho vplyvom výrazne obmedziť. Poradcovia prezidenta Trumana verili, že aktivity v Grécku a Turecku sú podnietené Sovietmi. V situácii, kedy Británia oficiálne požiadala Washington o pomoc pri garantovaní gréckej nezávislosti, prišla Trumanova administratíva k záveru, že „*Grécko potrebuje pomoc urgentne a jedine Spojené štáty sú v pozícii im pomoc poskytnúť*“. (Crabb, 1982, s.109)

Aplikovaním doktríny zadržiavania Spojené štáty podporili Turecko v odpore voči sovietskym nárokom na námorné základne na Bospore. Svojím striktným diplomatickým postupom voči ZSSR a poistením svojej pozície trvalým umiestneným šiestej flotily do Stredozemného mora zabezpečili USA aj stiahnutie sovietskych vojsk z Iránu. V medzičase sa Spojeným štátom podarilo prelomiť tlak sovietskej špionáže a došlo k založeniu CIA (*Central Intelligence Agency*). (Crabb, 1982) Tieto zmeny vo vonkajšej politike označujú skutočný prerod v histórii Spojených štátov, ktoré dovtedy stáli bokom od európskych sporov. Pre Spojené štáty izolacionizmus viac nebol možnou alternatívou správania. Sovietsky zväz bol totiž čím ďalej, tým viac ochotný skúšať hĺbku záväzkov USA voči svojim európskym náprotivkom.

Ako píše John Gaddis, táto nová vzpurnosť Washingtonu sa časovo zhodovala s potrebou vysvetliť vzorce, na základe ktorých Stalin premýšľal a Sovietsky zväz jedná. Odpoveďou sa vtedy stal tzv. „dlhý telegram“ – tajná depeša odoslaná 22.2.1946 Georgom Kennanom, slúžiacim pod ministerstvom zahraničných vecí na americkom veľvyslanectve v Moskve. (Gaddis, 2006) Jej dopad bol skutočne obrovský. Či už v podobe samotného „dlhého telegramu“ alebo neskôr v podobe ním publikovaného článku⁴⁶, stali sa Kennanove postuláty „základom stratégie USA uplatňovanej voči Sovietskemu zväzu po celú dobu trvania studenej vojny“. (Gaddis, 2006, s.37)

Kennan vo svojej správe vychádzal zo základnej premisy, a to antagonizmu kapitalizmu a socializmu. Ten považoval za v spoločnosti hlboko zakorenený už od základov samotného Sovietskeho zväzu, s priamym dosahom na jednanie ZSSR ako člena medzinárodnej komunity. Táto skutočnosť znamenala v praxi nemožnosť vytvorenia akéhokoľvek medzinárodného spoločenstva, ktoré by na základe konsenzu formulovalo spoločné stanoviská a malo spoločné ciele. A ak aj sovietska vláda zriedka podpísala dokument, ktorý by naznačoval opak vyššie spomínaného, mal byť tento akt zo sovietskej pozície vnímaný ako povolený taktický manéver v jednaní s nepriateľom a mal by byť akceptovaný v duchu „rizika kupujúceho“. (Kennan, 1947)

Antagonizmus je postulát, axióma marxizmu-leninizmu. Zájmy kapitalistického sveta sú v rozpore so sovietskymi a Spojené štáty ako vzor kapitalizmu sú nepriateľom, voči

⁴⁶ Článok Zdroje sovietskeho konania vyšiel v uznávanom časopise *Foreign Affairs* pod pseudonymom X. Bolo však jasné, kto je jeho tvorcom, vzhľadom na totožnosť obsahu s „dlhým telegramom“, ktorý, aj keď dôverný, koloval vo vybraných washingtonských kanceláriách.

ktorému bez škrupúl môžu byť využité tajnostkárstvo, podozrievavosť, polopravdy a zavádzanie, špionáž aj nepriateľský zámer ako motív konania.

Kennan tvrdil, že Kremel', v snahe naplniť ideologické ciele proletárskej revolúcie a pádu kapitalizmu, nie je nijak časovo obmedzený a môže si dovoliť byť trpezlivý. S takouto časovou uvoľnenosťou a bez existujúcich rozvrhov sa nevrhá ZSSR v panike k rýchlym rozhodnutiam a ústupu. *„Jeho politické kroky sú ako plynulý prúd pohybujúci sa konštantne, kedykoľvek je mu povolené sa pohnúť smerom k vytýčenému cieľu.“* (Kennan, 1947)

Vystríhal pred pravdepodobnosťou sovietskeho tlaku proti slobodným inštitúciám západného sveta. Prostriedkom, ako čeliť takýmto snahám, je nevyhnutné *„zadržiavanie prostredníctvom pružného a bdelého vytvárania kontrasilových bodov v stále sa meniacich geografických a politických podmienkach, ako to zodpovedá zmenám svetovej politiky“*. (Kennan, 1947)

Kennan ďalej tvrdil, že ZSSR nemôže byť jednoducho porazený či odradený len jediným víťazstvom na strane oponentov. Jeho trpezlivosť priamo poukazuje na fakt, že boj proti nemu nemôže byť vedený na základe sporadických aktov víťazstva demokratického prístupu, ale len na základe inteligentných a dlhodobých politík na strane ruských nepriateľov, *„politik o nič menej neoblomných vo svojich cieľoch a rovnako nie menej rôznorodých a vynaliezavých vo svojej aplikácii ako ZSSR“*. Nositeľom zmeny nemusí byť dokonca ani vojna samotná, Spojeným štátom odporúčal *„dlhodobé, trpezlivé, ale neústupné a obozretné zadržiavanie expanzívnych tendencií Ruska“*. A zároveň dopĺňa že sa má jednať o *„politiku pevného zadržiavania, navrhnutú tak, aby konfrontovala Rusov prostredníctvom nemennej protisile na každom mieste, kde sa objavia náznaky neoprávneného zasahovania do záujmov mierového a stabilného sveta.“* (Kennan, 1947)

V novembri 1947 bol Kennan poverený štátnym tajomníkom Georgom Marshallom, aby mu vypracoval analýzu aktuálnej situácie. Kennan vtedy napísal Zhrnutie situácie vo svete (*Resumé of World Situation*), v ktorom vyzýval: *„Naša politika musí smerovať k obnoveniu rovnováhy moci v Európe a Ázii.“* (Kennan, 1947) Zároveň upozorňoval na dôležitý prínos, ktorý mala dovtedajšia pomoc Spojených štátov v západnej Európe pred rozpínaním sa komunizmu. Tento stav však označuje len za dočasný, pričom vidí potenciálne nebezpečenstvo v Taliansku a Francúzsku, kde by mohli komunisti prevziať moc aj formou revolúcie. Program pomoci (tzv. Marshallov plán), ktorý Spojené

štáty v tom čase navrhovali, vnímal ako „pravdepodobne posledný takýto typ úsilia, ktoré naši občania môžu ponúknuť“. Preto odporúča ako najvhodnejšiu odpoveď „posilnenie lokálnych síl schopných odporu v každom smere a zároveň presvedčiť ostatných, aby niesli väčšiu časť bremena spojeného s odporovaním komunizmu“. (Kennan, 1947)

Spomínané obnovenie rovnováhy síl bolo v Kennanových myšlienkach obrazom odmietnutia amerického univerzalizmu v zmysle angažovania sa všade vo svete. Kládol dôraz na zadržiavanie komunistov a ich expanzionizmu. V týchto krokoch totiž videl nádej na vytvorenie dostatočne veľkého tlaku na to, aby sa komunistický režim rozpadol. (Gaddis, 2005)

V kontexte mocenskej rovnováhy zároveň Kennan tvrdil, že „zmiznutie Nemecka a Japonska (ktoré boli jediným skutočným nebezpečením) zo sovietskeho horizontu nedáva (...) oprávneným záujmom inú možnosť, než aby USA a Veľká Británia spoločne vyplnili túto priepasť“. V roku 1948 potom vymedzil konkrétne oblasti, ktoré nesmie Sovietsky zväz získať pod svoju kontrolu:

1. národy a teritória tzv. atlantickej komunity – Kanada, Grónsko, Island, Škandinávia, britské ostrovy, Západná Európa, Pyrenejský polostrov, Nórsko, západné pobrežie Afriky a krajiny Južnej Ameriky;
2. krajiny Stredomoria, Stredného aj Ďalekého východu spolu s Iránom;
3. Japonsko a Filipíny (Gaddis, 2005, s. 20 a 29)

Analýzou týchto oblastí záujmu dochádza k očividnému prepojeniu postulátov Kennana s myšlienkami a názormi vtedajšieho geopolitického myslenia – presnejšie s tézami Nicolasa Spykmanna. Upozorňuje na to profesor Krejčí.⁴⁷ Kennanova vízia zadržiavania však okrem geopolitického zdôvodnenia bola podporená aj ideologickými argumentami a odkazom na tradície v zahraničnej politike Ruska. (Krejčí, 2009)

Kennan odporúčal spolupracovať so štátmi, pri ktorých sa dali očakávať spoločné záujmy a ciele, čo bol aj jeden z dôvodov, prečo podporoval ideu politickej a ekonomickej integrácie západnej Európy. John Gaddis tvrdí, že Kennan považoval politickú rovnováhu

⁴⁷ „Do oblastí, ktoré Kennan vymedzil ako konfliktné, smerovala koncom 40. a prvej polovice 50. rokov minulého storočia snaha USA uzatvárať vojenské paky a stavať základne. Aj keď Kennan sám popieral, že by pri formulovaní svojich názorov na zadržiavanie z geopolitiky vychádzal (...) je nesporné, že Kennanova sociálno-politická filozofia ako celok ťažila z geopolitiky rovnakou mierou, ako z geopolitickej teórie ťažila celá škola politického realizmu.“ (Krejčí, 2009, s.27)

za „najvhodnejšiu cestu vyrovnaní národných aspirácií s národným záujmom“. Zároveň sumarizuje Kennanove požiadavky z 1948 pre usporiadanie svetového systému tak, aby bol pre USA výhodný, do troch skupín:

1. Obnova mocenskej rovnováhy tým, že by bolo povzbudené sebavedomie krajín ohrozených sovietskym expanzionizmom.
2. Obmedzenie schopnosti Sovietskeho zväzu prenášať svoj vplyv za hranice tým, že by sa využilo napätie medzi Moskvou a medzinárodným komunistickým hnutím.
3. Postupná modifikácia sovietskej predstavy medzinárodných vzťahov. (Gaddis, 2005, 35–36)

Kennanove tézy vyvolali silnú reakciu. Jednak boli jeho myšlienky reflektované v zahraničnopolitickej stratégii, jednak sa vzniesla voči jeho postulátom vlna kritiky. Za prvý bod sa považuje nejasnosť ohľadom typu prostriedkov, ktoré majú štáty využiť ako nástroj pre zadržiavanie Sovietov vo svete. Zdrojom je téza z uverejneného článku Zdroje sovietskeho chovania, kde píše o „politike zadržiavania ako úlohe vybudovať kontrasilu v každom bode, kde je očividný sovietsky tlak“. (Kennan, 1947) Vládnuca administratíva totiž zvolila cestu budovania vojenských kapacít a začala zbrojiť. Vo svojich memoároch však Kennan píše: „*Nemohol som predvídať, keď som hovoril o zadržiavaní sovietskej moci, že to bude pochopené ako zadržiavanie vojenskej hrozby vojenskými prostriedkami. Mal som na mysli zadržiavanie politickej hrozby politickými metódami.*“ (Kennan, 1967, s.358) Kritici však tieto tvrdenia odmietajú, pričom tvrdia, že Kennan pozmenil interpretáciu svojich textov. V období, kedy bol vydaný článok pod pseudonymom X, mal uprednostňovať vojenské prostriedky, a až pod vplyvom udalostí z vietnamskej vojny svoje myšlienky reformulovať do vydaných pamätí. (Mark, 1973)

Druhým bodom je samotná polemika Waltera Lippmanna. Ten hneď na začiatku upozorňuje na prílišne optimistickú predstavu „pána X“ o neodmysliteľnej slabosti a neudržateľnosti sovietskej moci, na ktorej stavia svoju, „*odôvodniteľnú istotu v politike konfrontovania Rusov na každom mieste, kde sa objavia náznaky neoprávneného zasahovania do záujmov mierového a stabilného sveta*“. Naplniteľnosť tohto tvrdenia podľa Lippmanna totiž stojí na vratkých nohách tej najoptimistickejšej predikcie a vtipkuje o nej ako o „*držaní línie dúfajúc v to najlepšie*“. Vyčíta Kennanovi, že si neponechal bokom žiadnu rezervu pre prípad núdze, pre prípad nešťastia či zlej organizácie alebo chyby.

(Lippmann, 1987, 870)⁴⁸ Lippmann odmieta pozíciu, do ktorej stavia Kennan Washington ako hráča odpovedajúceho na jednotlivé kroky Moskvy v nevýhodnej pozícii, čakajúceho, kým sa moskovský režim pod vplyvom frustrácie začne trieštiť. Takúto pozíciu považoval za neprijateľnú, pretože sa domnieval, že vojenská sila Spojených štátov má svoje limity⁴⁹ a nebude postačovať na to, aby pokryla Kennanovu predstavu zadržiavania na celej línii, kde bude dochádzať k snahe o posun. (Lippmann, 1987)

Lippmann kládol dôraz na upevnenie atlantického spoločenstva. V jeho posilnení a vedení videl najlepší spôsob, ako udržať rovnováhu síl, prípadne mediovať konflikt medzi ZSSR a USA. Nové koalície, ktoré boli budované na okraji Soviet skeho zväzu pod vľajkou myšlienky zadržiavania komunizmu, považuje za chybné rozhodnutie, ktoré oslabilo prirodzených spojencov USA a „*namiesto neprekonateľných bariér proti sovietskej moci*“ vtiahlo USA do „*pohraničia, ktoré je sudom s pušným prachom občianskych sporov*“. (Lippmann, 1987, s. 876)

Na záver Lippmann uzatvára, že antagonizmus ZSSR a USA nie je historicky novým fenoménom, ktorý by bezpodmienečne vyžadoval zadržiavanie ako jedinú prijateľnú alternatívu. Relatívne optimisticky poukazuje na fakt, že nepriateľstvo a vzájomná protichodnosť tu jestvovali už odpradáva, ale dokázali byť riešené v rámci diplomatického jednania.⁵⁰

1.4.2. Stratégia odstrašovania komunizmu

Vznik teórie odstrašovania (*deterrence*) sa spája s počiatkom studenej vojny spolu s prvou vlnou strategických štúdií v americkej akademickej obci. (Ludvík, 2014) Dôležitým faktom, ktorý zásadne ovplyvnil samotnú stratégiu, bolo vlastníctvo jadrových zbraní. Pôvodne jadrový monopol USA bol postupne nahradený systémom troch jadrových veľmocí a ďalej sa menil s pokračujúcou proliferáciou jadrových zbraní. Klasickými prácami, od

⁴⁸ „Žiada nás, aby sme predpokladali, že sovietska sila je v procese rozpadu, (...) aby americký ľud vložil do stávky bezpečnosť celého národa na základe teórie, ktorá, ako on sám tvrdí, nedokáže byť dokázaná ani vyvrátená.“ (Lippmann, 1987, s. 870 - 871)

⁴⁹Lippmann hovorí o kapacitách, ktoré USA má a môže zapojiť v prípade potreby. Jednak sú to populačné limity – okrem nasadených vojakov musí byť zvyšok populácie zapojený do výroby zbraní, munície a inej výroby priamo naviazanej na armádu. Zároveň je tu problém chýbajúcej pechoty, keďže obrana USA je organizovaná do námorných kapacít. (Lippmann, 1987)

⁵⁰ „(...) v riešení sporov medzi konfliktnými mocnosťami diplomat neočakáva, že jednotlivé strany prestanú byť rivalmi (...) a budú požadovať rovnaké veci. On (diplomat) sleduje pochopenie, že čokoľvek si rivali myslia, čokoľvek chcú, akékoľvek sú ich ideologické ciele, rovnováha moci jednoducho znamená, že ani jeden si nemôže dovoliť spáchať akt agresie.“ (Lippmann, 1987, s. 883)

ktorých sa odvodzujú koncepty *deterrence*, sú práce autorov B. Brodieho, Wohlstettera, Kahna, Shellinga a Snydera. (Ludvík, 2014)

V roku 1946 B. Brodie publikoval svoju knihu *The Absolute Weapon*, v ktorej definoval vojenský prínos jadrových zbraní, čo sa neskôr stalo základom tzv. nukleárneho odstrašovania. Odstrašovanie poskytovalo alternatívu koncepcii preventívnej vojny, ktorá počítala s potenciálnym nukleárnym útokom. Ten bol vnímaný ako iracionálny a vysoko nepravdepodobný. Odstrašovanie počítalo len s vytváraním pocitu hrozby využitia nukleárných zbraní. (Possony, 1946) Kľúčovým sa pre túto stratégiu stalo zabezpečovanie americkej schopnosti odvety.

Brodie tvrdil, že možnosť odvety je najlepšou garanciou bezpečnosti. Zároveň zdôraznil, že teória odstrašovania sa snaží vo svojej podstate zabrániť nukleárnej vojne. Orientuje sa na odvetné kapacity a snaží sa ich ochrániť pre prípad nečakaného útoku. Podľa neho nukleárne prvenstvo nepredstavuje žiaden rozdiel v čase krízy, pretože žiaden z účastníkov si nemôže byť istý svojou bezpečnosťou. Tento strach je rozhodujúcim strategickým hnacím článkom. (Brodie, 1978) Vyústením myšlienok bola predstava, že nukleárne zbrane dokážu zaistiť mierovú budúcnosť národa, a stali sa tak široko využívaným ospravedlnením jadrových výdavkov.

Základ nukleárneho odstrašenia je založený na fakte, že nukleárne zbrane sú strategickými zbraňami, a na predpoklade, že odvetné sily snád' nikdy nebudú musieť byť využité. (Brodie, 1959) Takto vnímané vlastníctvo jadrových zbraní bude vytvárať v americkej spoločnosti pocit bezpečia tak dlho, pokiaľ bude nukleárne odstrašenie kredibilné. Brodie v tomto duchu tvrdil, že stabilita situácie nezávisí od vzájomného odstrašovania, neodvodzuje sa od symetrie ich ofenzívnych nukleárných síl. Stabilná situácia je podľa neho taká, v ktorej žiadna strana nepodnikne prvý útok, pretože všetky výhody z toho prameniace by nedokázali zatieniť obrovské náklady. Tým fakticky ospravedlňuje vlastníctvo nukleárných zbraní. (Brodie, 1959)

V najvšeobecnejšej rovine môžeme za odstrašovanie považovať snahy odradiť nepriateľa od akejkoľvek agresie. Ako také je výrazne vybudované na apelovaní na psychologické myslenie nepriateľa vyvolávaním pocitu nebezpečenstva a hrozby, ktorá môže ovplyvniť strategické kalkulácie oponenta.

Glenn Snyder definuje *deterrence* ako negatívny aspekt sily. Takéto narábanie s mocou pre neho znamená to isté, ako keď donucujúci aktér vlastní kapacity schopné

prinútiť ostatných robiť veci, ktoré by za iných okolností neurobili, prípadne sa ich zdržali. (Snyder, 1960) Vo svojej definícii na neho nadväzuje profesor P. Morgan s chápaním odstrašovania ako využitia hrozby ujmy s cieľom zabrániť niekomu urobiť niečo, čo nechceme. (Modelski, 1985)

Austin Long definuje *deterrence* ako „manipuláciu nepriateľovým odhadom pri kalkulovaní nákladov/prínosov uskutočnenia danej akcie. Redukovaním perspektívnych prínosov, prípadne zvyšovaním perspektívnych nákladov (alebo oboch), môže byť oponent presvedčený o potrebe vyhnúť sa konaniu“. (Long, 2008) Long zahŕňa do odstrašenia okrem racionálnych a taktických prepočtov aj pre neho dôležitý emocionálny kontext strachu. Ten vyzdvihuje ako dôležitú súčasť odstrašovania, ktorý zároveň prináša „neznámo“ do stratégie. „Kalkulácia nákladov/prínosov je založená na určitých definovaných vstupoch, avšak veľká časť stratégie odstrašovania spočíva v neurčitosti týchto vstupov.“ (Long, 2008) *Deterrence* sa tak stáva formou donútenia. A ako aj pri iných formách, je nevyhnuté, aby hrozba bola kredibilná, čo Long spája s dvoma prvkami: „dôležitosťou kapacít, ktoré budú objektom hrozby, a zároveň kredibilitou zámerov poháňajúcich tieto hrozby“. (Long, 2008, s. 7–16)

A. Wohlstetter nadväzuje na myšlienky Brodieho teórie a dopĺňa, že odstrašenie nazývané Brodiem aj rovnováha teroru (*balance of terror*) sú uskutočniteľné, ale nie automatické. (Wohlstetter, 1958) Optimizmus nad vlastníctvom nukleárných zbraní je bezprecedentný a nestojí na pevných základoch. Nukleárna stratégia sama osebe nedokáže odstrániť nebezpečenstvo náhodnej nukleárnej vojny či znížiť rozmer škôd, ktoré by zlyhanie *deterrence* spôsobilo. Navyše, nie je adekvátne ani pre periférne krízy. (Wohlstetter, 1958)

V. Danilovic zdôrazňuje, že odstrašovanie by malo byť budované na základe víťazstiev dosahovaných v krátkodobých, strednodobých a dlhodobých úsekoch, ktoré budú postupne potláčať odpor u protivníka. Tým sa zabezpečuje, že aj napriek niekoľkým krátkodobým zlyhaniam môže byť stratégia dlhodobo úspešná. Zlyhanie však môže byť spôsobené neadekvátnou hrozbou, prípadne inými faktormi, ktoré majú na rozhodovanie aktéra väčší vplyv. (Danilovic, 2001)

Richard Lebow považuje stratégiu odstrašenia za „vysporiadanie sa s fundamentálne agresívnym a príležitosťou poháňaným nepriateľom. (Stratégia) hľadala spôsoby, ako zabrániť sovietskej agresii neumožňovaním jej predstaviteľom nachádzať

príležitosti, ktoré by mohli využiť“. (Lebow, 1995) V jej základe ju diferencuje na dva rôzne typy, a to všeobecné a okamžité. Tie sa vzájomne podľa potreby dopĺňajú. Zatiaľ čo všeobecné odstrašenie podľa neho vychádza z existujúcej rovnováhy moci, je dlhodobé, a teda ho primárne spája s vojenskými kapacitami štátu ako prvotnou obranou, okamžité odstrašenie sa ako krátkodobá stratégia aplikuje až v situácii, kedy predchádzajúca zlyhala. (Lebow, 1995) Jeho úlohou je odradenie prípadného útoku či angažovania sa. Lebow tvrdí, že Spojené štáty v nadväznosti na takto vymedzenú stratégiu *deterrence* vyvinuli obdivuhodné vojenské kapacity (všeobecné odstrašenie) a verejne sa zaviazali k obrane špecifických záujmov (okamžité odstrašenie), ak by sa ukazovalo, že tieto záujmy by mohli byť ohrozené. (Lebow, 1995)

Inú diferenciáciu ponúka Snyder, ktorý o stratégii premýšľa viac komplexne a s prihliadnutím na fakt, či sa jedná o odstrašovanie obranou alebo útokom/odvetou. *„Odstrašenie nemusí byť závislé na hrozbe či schopnosti uvaliť trest. Môže byť dosiahnuté aj schopnosťou odoprieť druhej strane akékoľvek zisky vyplývajúce z kroku, ktorý je odstrašovaný.“* (Snyder, 1960) Prvý typ teda nazýva odstrašenie odopretím (*deterrence by denial*), druhý odstrašenie potrestaním (*deterrence by punishment*).

Odopretie je chápané v zmysle vlastníctva vojenských jednotiek dostatočne silných, aby zablokovali súperove vojenské sily v snahe dosiahnuť územné zisky. (Snyder, 1960) Ako príklad môže jednoznačne slúžiť budovanie konvenčných kapacít NATO v Európe. Ich rozsah mal ovplyvňovať kalkulácie Sovietskeho zväzu v prípade plánovania invázie. (Huntington, 1983) Vo svojej teórii nepočíta s odstrašovaním len ako vojenským aktom, ale zaraďuje do nástrojov obmedzenia obchodu či prípadne príslub politických ústupkov.

Potrestaním Snyder rozumie hrozbu zničenia objektu záujmu oponenta, niečoho, čo si cení. Potrestaním ale môže byť aj umožnenie protivníkovi dosiahnuť plánované zisky, avšak postará sa o to, aby náklady s dosiahnutím boli vyššie než samotná hodnota zisku. Tým protivníka úspešne odrádza od podniknutia takých aktivít. (Snyder, 1960) Pre takúto kalkuláciu je však nevyhnutné racionálne uvažovanie protivníka. Potrestanie je totiž vo svojej podstate eskaláciou. Pokiaľ dôjde k zlyhaniu odstrašenia a protivník uskutoční prvý krok, musí si odstrašujúci zvoliť, ako bude postupovať. Môže sa rozhodnúť pre ďalšiu eskaláciu, ktorá však môže mať negatívne dopady, prípadne sa môže stiahnuť, čím však ale znižuje hodnovernosť celej svojej stratégie odstrašenia. (Ludvík, 2014; Snyder, 1960)

Jednoznačnú revolúciu v stratégii potrestania spôsobili nukleárne zbrane. Ich zničujúca moc totiž výrazne ovplyvnila kalkulácie jednotlivých aktérov. Do kontextu prepočtov vstúpila hrozba nukleárnej vojny, zničujúcej takmer pre celú civilizáciu. Dodatočne, pod vplyvom technologického posunu, bolo umožnené použiť nukleárne zbrane len limitovane v rámci konkrétneho bojového územia. Nemožnosť reálne predvídať dynamiku a eskaláciu však zamedzila využitiu aj týchto prostriedkov. T. Schelling v tomto duchu poznamenal: „*Odkedy boli svetu predstavené nukleárne zbrane, viac to nie je tá istá vojna.*“ (Schelling, 1961)

K vyššie spomenutým dvom dimenziám odstrašenia sa v odbornej literatúre zaraďuje aj tretia stratégia, tzv. rozšírené odstrašovanie. Jej základným princípom je zabezpečenie bezpečnostných garancií silnejším štátom slabšiemu štátu, prípadne aliancii spojencov. Vychádza z dvoch predpokladov. Prvým je existencia takého záujmu, ktorý priláka súpera. Druhým je nevyhnutnosť, aby tento záujem bol dostatočne veľký na to, aby bol hodný obrany. (Kilgour a Zagare, 1994) Splnenie týchto dvoch podmienok je pre aplikovanie odstrašenia nevyhnutné a zároveň vedie aj naznačeniu najdôležitejšieho bodu kritiky. Tou je otázka kredibility daných záväzkov – bude skutočne využitá vojenská sila na obranu záujmu, v tomto prípade štátu? Bude prinajmenšom aktér potrestaný? História ukazuje mnohé príklady, kedy tomu tak nebolo. Koncentráciu takýchto obáv priniesla nukleárna éra a otázky dodnes zodpovedané neboli, pretože prístup k nim sa uplatňoval a dodnes uplatňuje selektívne.

Niet žiadnych pochybností o tom, že stratégia odstrašovania prenikla z akademických prác do reálnej politiky, dokonca aj do bežného života občanov. Jedným z príkladov je už na začiatku studenej vojny tzv. I. berlínska kríza. Počas blokácie Berlína boli USA s podporou Veľkej Británie nútení zásobovať spojenecké jednotky základnými potrebami ako jedlo či pohonné hmoty prostredníctvom vzdušného mostu. Svoje rozhodnutie Američania podporili presunutím šesťdesiatich bombardérov schopných niesť jadrové zbrane do Veľkej Británie. Tento krok mal ešte zvýšiť vnímanie kredibility amerického angažovania. Napriek množstvu signalizačných krokov, ktoré by mohli byť považované za zvyšovanie napätia, ani jedna zo strán nemala v záujme otvoriť konflikt. (Stivers, 1997)

Jomkipurská vojna (1973) je dôkazom, ako všeobecné odstrašovanie zo strany Izraela, primárne založené na konvenčných kapacitách, doviedlo Egypt k pocitu

zraniteľnosti a presvedčeniu, že je lepšie začať konflikt skôr ako neskôr. Zároveň sa však konflikt preniesol aj do konfliktu medzi superveľmocami. Lídri oboch superveľmocí si boli takmer istí, že ten druhý sa im vyhráza vojnou. Vo vzájomných vzťahoch sa začalo uplatňovať robustné odstrašovanie. Spojené štáty uviedli do pohotovosti svoje sily rozmiestnené v zahraničí bez obáv z prípadnej eskalácie, zatiaľ čo ZSSR sa obával, že by rozmiestnenie sovietskych vojsk v Egypte mohlo vyústiť v nechcenú eskaláciu. Tento pocit sovietskeho strachu pomohol vyriešeniu krízy. (Lebow, 1995)

Jestvujú však aj ďalšie príklady, kedy nukleárne odstrašenie zohralo dôležitú úlohu vo vývoji, prípadne vo výsledku krízy. Zaradujeme sem kórejskú vojnu (1950 – 1953) či II. berlínsku krízu 1958 – 1961. Najdôležitejšou historickou udalosťou však bola kubánska raketová kríza (1962). Po neúspechu v Zálive sviň došlo k zníženiu kredibility odstrašovania zo strany USA, čo promptne využil Sovietsky zväz, keď Kube ponúkol možnosť inštalovania rakiet na jej území na obranu pred aktivitami USA na ostrove. Tieto aktivity boli súčasťou kalkulácie Kremľu jednak z pohľadu rozmiestňovania amerických rakiet v Turecku, ale aj s prihliadnutím na tzv. II. berlínsku krízu. Pod vplyvom vzájomného nukleárneho odstrašovania sa však nakoniec podarilo, výmenou za vzájomné ústupky, uvoľniť napätie a zvrátiť hrozbu nukleárnej vojny.

2. Teoretické vymedzenie pojmov

Na úvod tejto práce je potrebné vytvoriť základný teoretický rámec, na základe ktorého bude predkladaná práca postavená a formulované jednotlivé závery. Keďže je väčšina práce založená na historickom exkurze do čias studenej vojny, je potrebné hneď spočiatku objasniť, akým spôsobom je obdobie a samotná studená vojna vnímaná v prácach významných historikov. Zároveň je dôležité vymedziť, aká teória medzinárodných vzťahov bude aplikovaná na vysvetlenie základných pojmov, vzájomných konotácií a historických skutočností.

Hneď na úvod je potrebné zmieniť nesúlad názorov historikov na príčiny vzniku studenej vojny. Diskusie, ktoré prebiehajú už niekoľko desaťročí, nakoniec vyprofilovali tri historické školy, každá obhajujúca iný prístup. Ich popis, aj keď v stručnej podobe, prináša vo svojej publikácii J. Koura. (Koura, 2013)

Koura v prvom rade identifikuje tzv. tradicionalistickú (ortodoxnú) interpretáciu⁵¹, do ktorej súbežne zaraďuje aj mnoho autorov tzv. politického realizmu a jej dominanciu v objasňovaní príčin studenej vojny datuje až do 60. rokov 20. storočia. Základom tohto smeru je chápanie studenej vojny ako ideologického stretu Spojených štátov a ZSSR, kde proti sebe stoja dve absolútne protichodné všeobecné idey - na jednej strane stojí demokracia a sloboda, a na druhej strane totalitný komunizmus. Za narušiteľa mieru po II. svetovej vojne je považovaný Sovietsky zväz, jeho expanzívna politika a niektorí autori z jeho zlyhania vinia aj samotného J. V. Stalina a jeho spôsob vedenia politiky Zväzu. (Koura, 2013)

Druhým smerom, ktorý sa vyprofiloval, bol tzv. revizionizmus, ktorého dominanciu Koura datuje do 60. a 70. rokov a odôvodňuje ju neúspechom USA vo vojne vo Vietname. Revizionisti⁵², na rozdiel od prechádzajúcej školy, obviňujú Spojené štáty z narušenia krehkého mieru prostredníctvom vlastnej expanzie, pričom kroky Sovietskeho zväzu chápu ako odpoveď na túto expanziu. USA podľa revizionistov zámerne zveličovali hrozbu komunizmu a vojenský potenciál Zväzu aby získali zámienuku k ekonomickému ovládnutiu sveta pomocou expanzívnej politiky. (Koura, 2013)

⁵¹Zaraďujeme sem publikácie autorov Drulák: *Metafory studené války: interpretace politického fenoménu*(2009); Ferrell: *Harry S. Truman and the Cold War revisionists*(2006); Westad: *Reviewing the Cold War: approaches, interpretations, and theory* (2000)

⁵²Williams: *The tragedy of american diplomacy*(1988); Gardner: *Architects of Illusion: Men and Ideas in American Foreign Policy, 1941-1949* (1970); Paterson: *Soviet-American confrontation; postwar reconstruction and the origins of the Cold War*(1973)

Poslednou, treťou školou, sa stal tzv. postrevizionizmus, prúd dominujúci v 80. rokoch, ktorý sa snažil nájsť medzi protichodnými názormi predchádzajúcich prístupov určitú rovnováhu. Postrevizionisti, ako napr. významný historik J. Gaddis a iní⁵³, odmietajú určovanie vinníka rozpadu povojnového mieru len jednostranne a snažia sa priniesť objektívny rozbor vývoja udalostí. (Koura, 2013)

V rámci disciplíny medzinárodných vzťahov existuje niekoľko vzájomne sa sporiacich teórií či teoretických perspektív. Základný rozdiel medzi nimi spočíva v chápaní fungovania medzinárodného systému, v rozlišovaní aktérov tohto systému a síl, ktoré stoja v pozadí a určujú smer chovania sa týchto aktérov.

Pre potreby hlbšieho pochopenia súvislostí jednaní jednotlivých prezidentských administratív v Spojených štátoch je v rozsahu tejto práce zvolený ako vhodný teoretický základ politický realizmus a na neho nadväzujúci neorealizmus, v niektorých prácach označovaný aj ako štrukturálny realizmus. Primárnym dôvodom je samotná realistická teória, ktorá vnáša do diskusie pojem národného záujmu, pričom je zároveň aj jej centrom. Preferencia mocenského vymedzovania vzťahov a pojmov v rámci realizmu má svoje opodstatnenie hlavne v spojitosti s aktuálnosťou oboch koncepcií v jednotlivých funkčných obdobiach nami zvolených prezidentov. Význam je ešte umocnený aplikáciou mnohých realistických postulátov priamo v zahraničnej politike. K realizmu pripájame neorealizmus vzhľadom na jeho rozvíjajúci charakter oproti pôvodným klasickým realistickým postulátom a taktiež kvôli dôrazu na bezpečnosť. Aj keď si tieto konceptuálne vlny môžu vo svojich premisách odporovať, rozdiely medzi nimi nie sú natoľko závažné a môžu tak byť použité ako širšia objasňujúca platforma pre účely špecifikovania základných pojmov.

Na úvod je teda potrebné definovať si základné postuláty teoretických škôl politického realizmu a neorealizmu. Politický realizmus alebo len realizmus siaha vo svojich koreňoch už do čias starovekého Grécka a mysliteľa Thukidida. Významnými postavami tohto myslenia sú N. Machiavelli či T. Hobbes, avšak základy moderného realizmu sa odvodzujú od diel pochádzajúcich zo začiatku 20. storočia a na nich nadväzujúce neskoršie kritiky vedúce k diferenciacii jednotlivých prúdov. (Korab-Karpowicz, 2017)

Vo svojej zjednodušenej podstate vychádza realizmus z premisy konkurenčnosti

⁵³Gaddis: *The United States and the end of the Cold war: implications, reconsiderations, provocations* (1992); Lefler: *The specter of communism: the United States and the origins of the Cold War* (1994); Mastny: *Russia's road to the cold war: diplomacy, warfare, and the politics of communism, 1941-1945* (1979)

a konfliktu medzinárodného prostredia. Jeho základnými aktérmi sú štáty snažiace sa zaistiť si bezpečnosť konajúce v mene tzv. národných záujmov a bojujúce o moc. Jazykom realizmu je moc a presadzovanie záujmov v kontraste s ideálmi a normami jazyka liberalizmu.

Prvým významným dielom politického realizmu 20. storočia je Dvadsaťročná kríza, dielo autora E.H. Carr. Ten v polemike s idealizmom formuloval niektoré základné postuláty politického realizmu. Operoval s pojmom záujem, vychádzal z politickej praxe a nie z teoretických princípov a tvrdil, že zásady sa odvodzujú od moci a etika z politiky. (Guzzini, 2004)

Carr v prvom rade kritizoval normatívny charakter liberálneho prístupu. Tvrdil, že je nebezpečné založiť štúdium medzinárodnej politiky na imaginárnych prianiach o tom, aký by sme chceli svet mať. Podľa Carr *„teologický aspekt vedy o medzinárodných vzťahoch je zreteľný už od počiatku... oduševnená túžba zamedziť vojne podmienila celé úvodné smerovanie štúdia,“* čo z neho následne urobilo *„výrazne a skutočne utopické“*. (Carr, 1946, s. 11) Výsledkom tejto posadnutosti mierom podľa Carr bolo, že sa medzinárodné vzťahy vo svojich začiatkoch stali disciplínou *„v ktorej priania prevažovali nad myslením, generalizácia nad pozorovaním, a v ktorej bolo len málo snahy venovanej analýze kritických faktov či dostupných nástrojov“*. (Carr, 1946, s. 12) Oproti všetkým týmto nedostatkom zdôrazňoval potrebu precíznejšieho prístupu, ktorý bude založený na realite rozloženia moci v medzinárodnom systéme.

Carr veril, že liberáli ignorovali element moci vo svojej predstave o medzinárodných vzťahoch, ktorý je však konštitutívnym prvkom vzťahov aktérov stojacim v pozadí celého systému. Popiera možnosť existencie liberálneho konceptu prirodzenej harmónie záujmov medzi štátmi medzinárodného systému, pre neho existuje len dočasná reflexia určitej konfigurácie globálnej moci. (Burchill, 2005a)

Nový medzinárodný systém by mal byť založený na vzťahoch štátov podmienených mocou, čo uprednostňuje aj pred morálkou. Aj keď Carr nepovažoval morálku za irelevantnú, jeho teória s ňou nenarába. Najbližšie prišiel k pripusteniu morálneho základu v medzinárodnom prostredí, keď napísal, že medzinárodný mier je najpravdepodobnejší, ak je dominantná mocnosť *„všeobecne akceptovaná ako tolerantná a neutlačujúca, prípadne akokoľvek preferovaná voči hocakej praktickej alternatíve“*. (Carr, 1946, 301-302)

Anarchickosť organizácie medzinárodného systému stavia Carr do protikladu

s organizáciou domácej politiky. Konflikt v anarchii je nevyhnutný, keďže v ňom neexistuje žiadna presahujúca autorita, ktorá by mala moc regulovať vzťahy medzi štátmi. Za prirodzený výraz medzinárodnej moci a zároveň najlepšiu garanciu mieru považoval systém mocenskej rovnováhy. Mier je výsledkom diplomacie, vyjednávania a kompromisov rozpoznávajúci rozličnosť záujmov štátov snažiacich sa o zachovanie status quo a revizionistických štátov túžiacich po zmene. (Burchill, 2005a)

Súlad záujmov, preferovaný liberálnymi mysliteľmi, stotožňuje Carr v praxi so snahou o zachovanie status quo. Ten kritizuje ako ideológiu, ktorá „*všade na svete politikom a autorom píšucim o politike pomáhal vyhnúť sa trpkkej skutočnosti, že existuje zásadný nesúlad medzi štátmi túžiacimi zachovať status quo a štátmi, ktoré ho túžia zmeniť*“. (Carr, 1946, s. 53) Politika kolektívnej bezpečnosti pre neho teda nepredstavovala nástroj, ako úspešne realizovať zahraničnú politiku. Miesto toho odporúčal politiku, ktorá by sa mala „*opierať o preventívne mierové zmeny, kdekoľvek to bude možné, a o zvládnutie vojenského stretu, kdekoľvek je to nutné*“. (Guzzini, 2004, s. 35) Jeho postoje však boli ťažko uplatniteľné a príliš polemické na to, aby položil základy celej realistickej školy. Bol to Hans Morgenthau, ktorý definoval základy realistickej paradigmy a zaslúžil sa o jej rozvoj do komplexnej teórie medzinárodných vzťahov.

Základným rysom jeho premís je opozícia voči liberálnym a idealistickým teóriám medzinárodnej politiky. Zároveň sa ale snaží vybudovať realizmus ako typ politického umenia, ktorý môže slúžiť ako užitočná báza pre tvorbu zahraničnej politiky. V tomto duchu formuluje 6 základných princípov politického realizmu:

1. Politika je ovládaná objektívnymi zákonmi zakorenenými v ľudskej povahe. Vzhľadom na nemennosť ľudskej povahy to znamená, že tieto zákony sú nadčasové aj nadkultúrne.
2. Politiku je potrebné chápať prostredníctvom mocenských záujmov politických aktérov (štátov). Realistická teória predpokladá, že štáty vymedzujú svoje záujmy racionálne, aj keď môže dôjsť ku výnimkám, kedy tomu tak nemusí byť.
3. Mocenský záujem či národný záujem je objektívny a univerzálne platnou kategóriou. Jeho konkrétna formulácia závisí na okolnostiach.
4. Univerzálne morálne princípy nemôžu byť len samostatne použité na objasnenie chovania štátu. Vždy je nutné prihliadať aj na okolnosti. Absolútnym záujmom

každého štátu je prežitie. Zatiaľ čo jednotlivec sa môže obetovať v mene abstraktného princípu, štát nemôže takto obetovať svojich občanov.

5. Štáty jazykom univerzálnych princípov popierajú svoje partikulárne záujmy. Realizmus odmieta stotožnenie zahraničnopolitických cieľov štátu s morálnymi zákonmi, vždy sa jedná predovšetkým o mocenský záujem štátu.

6. Politika predstavuje autonómnu sféru reality s vlastnými pravidlami, odlišnú od ekonomiky, práva či morálky. Ekonomický, právnický či morálny prístup k politickému problému povedie k zlým výsledkom. (Drulák, 2010, s. 58)

Súčasťou Morgenthauovej teórie je rozsiahle štúdium moci a mocenskej politiky. V rámci moci a zápasu o moc Morgenthau odôvodňuje chovanie jednotlivcov, skupín a celých štátov. Moc je chápaná ako účinná kontrola donucovacích prostriedkov a taktiež ako mocenské vzťahy založené na legitimitate. (Guzzini, 2004)

V Morgenthauových tézach sa zároveň odrážala aj dejinná situácia, v ktorej sa USA ocitli po druhej svetovej vojne. V prvom rade došlo ku zmene v pôsobení Spojených štátov na medzinárodnom poli. USA vystúpili z izolacionizmu a potrebovali svoje rozhodnutie angažovať sa ako hlavná mocnosť intelektuálne ospravedlniť, s čím im mala pomôcť akademická obec. To poukazuje na úctu, ktorú akademická obec v spoločnosti a v očiach politikov požívala. Nakoniec sa na postuláty realistov podpísal fakt, že väčšina z nich utiekla z Európy, a preto mala blízko k snahe objasňovať zmeny, ktoré nastali aj na báze metód pochádzajúcich z európskeho intelektuálneho prostredia. (Hollis a Smith, 2000)

Neorealistickej tradícia vo svojich tézach vychádza z pôvodných postulátov realizmu, avšak pod vplyvom kritiky scientizmu bola obohatená o metodologicky precíznejšie postupy. Pre potreby tejto práce nie je nevyhnutné menovanie všetkých postulátov, s ktorými nový prúd prišiel. Miesto toho práca predostrie tie najdôležitejšie premisy, ktoré napomôžu pri pochopení tejto školy. Za zakladateľa neorealizmu je považovaný Kenneth Waltz so svojou knihou *Teória medzinárodnej politiky (Theory of International Politics)*.

Waltzov pohľad na medzinárodné vzťahy je silne štrukturalistický. Za faktor, ktorý spôsobuje relatívne rovnaké počínanie si štátov už storočia, považuje obmedzovanie ich chovania pod vplyvom štruktúry medzinárodného systému. Tá je definovaná na základe:

1. Princípu, na základe ktorého je organizovaná
2. Rozdielnosti jej jednotlivých zložiek

3. Distribúciou kapacít (v zmysle moci) medzi zložkami (Korab-Karpowicz, 2017)

Základnou zložkou medzinárodného systému je štát. Waltz síce rozoznáva existenciu aj neštátnych aktérov, avšak odmieta ich ako relatívne nepodstatných. (Topper, 1998) Štruktúra systému vychádza z anarchického usporiadania, teda absencie centrálnej autority. Zmeny v systéme sa objavujú na základe zmien v počte veľkých mocností v ňom. Predpoklady výsledkov pôsobenia systému sú odvodené od predpokladaných motivácií jeho jednotlivých zložiek s ohľadom na samotnú štruktúru systému, v ktorom tieto zložky pôsobia. (Waltz, 1988)

Anarchia vytvorila prostredie konfliktu a súperenia medzi jednotlivými štátmi. Príčinou je, že anarchické prostredie núti štáty, aby sami aktívne jednali v zaistení si vlastnej bezpečnosti, pričom predpoklad hrozieb alebo hrozby samotné sú častým javom. Koncentrácia štátov na potrebu identifikovať hrozby a čeliť im zároveň určuje spôsob, akým štáty v anarchickom systéme existujú. Výsledkom je, že sa štáty zžijú s touto logikou svojpomocnosti a nebezpečenstva. (Waltz, 1988) Anarchiu teda vníma odlišne od klasického realizmu – nie ako výsledok chovania štátov, ale ako príčinu tohto chovania.

Dôležitým prvkom, s ktorým neorealizmus operuje, je bezpečnosť. Tá je v jej najzákladnejšej podobe vnímaná ako schopnosť prežiť v anarchickom prostredí. Môže však nadobúdať aj iné podoby, ako schopnosť zabezpečiť si vplyv, prosperovať či dominovať systému. Vo svojej najzákladnejšej podobe je však z absolútneho hľadiska nedosiahnuteľná, čo z nej vytvára vzácny prvok, jablko sváru a dôvod ku súpereniu.

V systéme ako takom panuje medzi štátmi strach. Ten je spôsobený súperením o bezpečnosť a vysokým tlakom na jej zaistenie a teda aj prežitie. Neorealisti vidia tento systém ako „*vysoko rizikový*“, aj keď „*to neznamená, že by sa v ňom vojna objavovala konštantne, ale v zmysle, ak každý štát rozhoduje sám za seba, či použije silu, vojna môže vypuknúť v akomkoľvek okamihu*“. (Waltz, 1979, s. 111) Strach o prežitie je spojený so strachom z chybných očakávaní, mylných názorov či prehnaných reakcií vychádzajúcich z očakávania toho najhoršieho. Výsledkom je, že aktéri sú k sebe nepriateľskí, aj keď tento prístup nemusí prameniť z ich samotnej podstaty. (Waltz, 1979) Zameraní na zvyšovanie vlastnej bezpečnosti, vedie tento prístup štátov k zbrojným pretekom a vytváraniu aliancií. Takto organizované vzájomné vzťahy vedú k vzniku tzv. bezpečnostnej dilemy (security dilemma), kde „*nástroje zvyšujúce bezpečnosť jedného aktéra typicky znižujú bezpečnosť*

druhého“. (Waltz, 1988, s. 619) Keďže si nikto nemôže byť úplne istý vlastnou bezpečnosťou vo svete vzájomne súperiacich jednotiek, vytvára toto súperenie bludný kruh snahy o bezpečnosť a akumulácie zdrojov. (Herz, 1951, 36).

Waltz zároveň uvádza aj dôvody, prečo spolu štáty v takomto prostredí nespolupracujú. Prvým je nebezpečenstvo a druhým nerovnosť ziskov. V kontexte anarchie si žiaden štát nie je istý zámermi druhého a obáva sa teda možných ziskov, ktoré by vyplývali z prípadnej kooperácie favorizujúcej iné štáty pred ním samotným. *„Štáty neochotne vstupujú do situácií, kde existuje zvýšená závislosť. V systéme svojpomocnosti si predpoklad bezpečnosti podriaďuje možnosť ekonomických ziskov politických záujmov.“* (Waltz 1979, s.107)

Neorealizmus odmieta pesimizmus klasického realizmu o prirodzene zlej ľudskej podstate. Zdôrazňuje úlohu štruktúry, *„ktorá ovplyvňuje konania a ich výsledky...a odmieta predpoklad o ľudskom prirodzenom hlade po moci, ktorý by bol dostatočným argumentom pre vznik vojen bez prítomnosti iných. Neorealizmus znovu sústreďuje pozornosť na kauzálne prepojenie jednotiek vo vzájomnej interakcii a medzinárodnými dôsledkami“*. (Waltz, 1988, s. 617) Týmto sa Waltz s Morgenthauerom rozchádzajú aj v ďalšej základnej premise realizmu, a to o moci. Neorealizmus sa totiž nestotožňuje s chápaním moci ako nástoja aj cieľa, ktorý ovplyvňuje chovanie štátov. Zdôrazňuje pojem bezpečnosti a zameriava sa na distribúciu moci. (Shimko, 1992)

Jednou z dôležitých premís neorealizmu je predpoklad racionality v jednaní aktérov, teda štátov. Racionálne rozhodovanie vyžaduje analýzu na báze pomeru prípadných nákladov a výnosov pre jednotlivé kroky a jednanie. Štáty sa síce nemusia takto rozhodovať stále, neorealisti však veria, že ak sa štát nebude chovať v medzinárodnom prostredí racionálne, bude to mať pre neho negatívne dôsledky, prípadne až zánik. (Layne, 1993) Keďže primárnym záujmom štátu v anarchickom prostredí je prežitie, a zároveň má takéto kalkulovanie výhody z hľadiska pôsobenia v systéme, je v záujme štátov racionálne jednať.

V kontexte neorealizmu a v *„absencii najvyššej autority, existuje konštantná možnosť riešenia konfliktov prostredníctvom sily“*. (Waltz, 1959, s.188) Dôležitejším pred otázkou či je konflikt možný v prostredí anarchie, sa stáva hľadanie odpovede na to, aké sú šance, že sa konflikt reálne objaví. Neorealisti tvrdia, že racionálne zmýšľajúci štát svoju ochranu nikdy neprerušuje: štáty uplatňujú pesimistický scenár najhoršej možnej perspektívy a vždy cieľia balansovať vojenské kapacity potenciálneho agresora. (Brooks,

1997) Napriek tomu, že tento scenár najhoršej možnosti je iba predpokladom, zohráva dôležitú úlohu v neorealistickej mysli. Anarchickosť prostredia sama o sebe by totiž neposkytla dostatočne pádny argument na to, prečo sa balansovanie ako spôsob jednania konštantne objavuje v chovaní štátov, a prečo sú štáty vysoko neochotné ku vzájomnej kooperácii. (Brooks, 1997)

Vplyvom sily vzájomného súperenia štátov v medzinárodnom systéme musia racionálne štáty zvažovať použitie krátkodobých a dlhodobých opatrení zaisťujúcich ich bezpečnosť. Dôraz je kladený na krátkodobé opatrenia, ktoré sú vnímané ako zaisťujúce prežitie štátu v agresívnej klíme vzájomného súperenia, i keď s možnými negatívnymi dôsledkami do budúcnosti. Až keď je klíma stabilnejšia a uvoľnenejšia, začína štát kalkulovať aj s dlhodobými opatreniami. Čím je teda systém konkurenčnejší, tým viac sa opatrenia do budúcnosti odkladajú bokom. (Emerson, 1991)

V kontexte zaisťovania bezpečnosti rieši neorealizmus aj ďalšiu otázku, a to prípadný konflikt medzi budovaním vojenských kapacít a opatreniami smerujúcimi k budovaniu ekonomických kapacít. Realisti sa totiž ako takí zhodnú na tvrdení, že anarchické prostredie vyžaduje presvedčivé vojenské odstrašenie a dynamickú produkčnú základňu. Avšak rozchádzajú sa s neorealismi v stupni favorizovania vojenskej pripravenosti pred ekonomickými kapacitami, kde neorealisti v prípade konfliktu preferujú budovanie vojenských kapacít. (Mearsheimer, 1992) Pre Waltza sú obe oblasti vzájomne prepojené ako základné elementy vnútorného balancu. (Waltz, 1979)

Realizmus sám o sebe nie je z názorového pohľadu jednotnou školou. Jeho rozdelenie priniesol S. Brooks, ktorý vyčlenil neorealizmus reprezentovaný najmä Waltzom a Mearsheimerom a ďalšiu skupinu autorov, ktorých zaraďuje do tzv. post-klasického realizmu. Do tejto skupiny zároveň zaraďuje aj časť autorov spájaných s neorealizmom, ktorí sa však vo svojich dielach od pôvodných myšlienok vzdávajú, prípadne ich rozvíjajú iným smerom. (Brooks, 1997)

V základnej rovine zdieľajú oba prúdy dôležité podobnosti s realizmom: „*oba sú orientované symetricky, oba sú štátocentrické, oba vnímajú medzinárodnú politiku ako neodmysliteľne konkurenčnú, oba zdôrazňujú materiálne faktory nad normatívnymi a oba predpokladajú egoizmus štátov, ktoré jednajú svojpomocne.*“ (Brooks, 1997, s. 446) Čo ich však zásadne rozlišuje, je vnímanie jednania štátov v medzinárodnom prostredí – či sa štáty rozhodujú na základe všeobecne formulovanej možnosti konfliktu alebo vypočítanej

pravdepodobnosti vypuknutia konfliktu. (Brooks, 1997, 446)⁵⁴ Rozdielnosť je hmatateľná aj v premenných, s ktorými jednotlivé skupiny počítajú vo vytváraní rozhodnutí. Zatiaľ čo pre neorealitov je dôležitá kategória vojenských kapacít aktérov, post-klasický realisti prihliadajú aj na úlohu technológií, geografickej polohy či ekonomického nátlaku. (Brooks, 1997) Pre potreby tejto práce však nie je potrebné sledovať rozdelenie dopodrobna. Náš záujem preorientujeme na analýzu konkrétnych termínov realistickej teórie, a to národného záujmu a zahraničnopolitickej doktríny.

2.1. Národný záujem

Termín národný záujem datuje Charles Beard vo svojom historickom hľadaní do Talianska 16.storočia a Anglicka 17.storočia, kde nový termín národného záujmu nahradil dovtedajšie už neaktuálne *raison d'état* či vôľa dynastie v oblasti politickej diplomacie. (Beard, 1966) Jeho prínos v oblasti je obzvlášť dôležitý pre chápanie, ako pojem vznikol spolu s rodiacou sa ideou národného štátu, a ako sa uplatnil v americkom prostredí už v časoch rodiacej sa ústavy a neskôr v priebehu 19. a 20.storočia. Tejto analýze však chýbal náčrt širšieho teoretického konceptu ako je národný záujem definovaný v kontexte národného štátu. Primárny prínos práce je teda len historický.

Chýbajúci pohľad do štúdia prináša Joseph Frankel so svojou analýzou národného záujmu prinášajúcou definície, kategorizáciu a upozorňujúcou zároveň na nejednoznačnosť termínu už od čias, kedy vstúpila do slovníka medzinárodných vzťahov. (Burchill, 2005b) Frankel prináša rozdelenie dvoch kategórií štúdia národného záujmu, a to skupinu tzv. objektivistov a subjektivistov. Objektivisti veria v existenciu trvácich záujmov, obrazom ktorých je zahraničná politika. Tieto záujmy sú nezávislé na preferenciách politikov, ktorí ich artikulujú. Jedná sa o objektívne a trvalé záujmy, ako geografia, história, susedské štáty, zdroje, veľkosť populácie a etnicita. (Frankel, 1970) Na druhej strane subjektivisti zdôrazňujú meniace sa priority a preferencie činiteľov. Vychádzajú teda z preferencií určitej vlády či politickej elity a zahrňujú kategórie ako ideológia, náboženstvo a identita tried. Tieto záujmy sú založené na artikulácii a podliehajú častým zmenám možným aj v rámci jednej vlády, ktorá má možnosť ich obmeniť. (Frankel, 1970)

Vo všeobecnosti je štátny záujem odvodzovaný od diel N. Machiavelliho, a to nielen pre fakt, že „*Machiavellim začínajú takmer všetky vplyvné štúdie o štátnom záujme,*

⁵⁴ Autor odkazuje na sémantický rozdiel v dvoch anglických slovách a to *possibility* a *probability*.

ktoré vznikali v 20.storočí, ale skôr preto, že Machiavelli predstavuje základný referenčný zdroj pre celú tradíciu myslenia o štátnom záujme už od 16.storočia.“ (Kratochvíl, 2010, s. 27) . Ten síce priamo neoperuje s pojmami ako štát, národ, či štátny záujem – boli súčasťou komplexného chápania panovníkovej moci realizovanej nad určitým územím, avšak prináša náčrt politických vzťahov v meniacom sa prostredí upadajúcej moci šľachty a cirkvi. Zlomovým je jeho rozchod so stredovekým politickým myslením najmä v otázkach väzby štátu a jeho poddaných, vzťahu štátu k ostatným aktérom alebo v interpretácii republikánskej vlády. (Kratochvíl, 2010)

V centre národného záujmu ako takého stojí predpoklad jednohlasného komunikovania záujmov a názorov určitej politickej komunity. To je však možné len v situácii, kedy všetky individuálne záujmy sú potlačené jedným, kolektívnym rozhodnutím rešpektovaným všetkými členmi danej spoločnosti. J.J. Rousseau bol jedným z prvých mysliteľov, ktorí systematicky premýšľali o spoločnom vyjadrení záujmov politickej komunity. Jeho *volonté générale*, v preklade všeobecná vôľa ľudu, sa stala základom, nad ktorým sa neskôr sformovali myšlienky vedúce k sformovaniu národnému záujmu. Obsahom jeho téz je konštatovanie suverenity ako exekutívy všeobecnej vôle a zároveň tvrdenie, že všeobecná vôľa sa zaoberá jedine spoločnými záujmami. (Clinton, 1986) Aj keď Rousseau nevenuje pozornosť jednotlivým formám, ktoré môžu spoločné záujmy nadobúdať, nemá žiadne pochybnosti o tom, že existujú a formujú absolútny základ legitímneho chovania politických komunít. V tomto smere existuje obdobnosť medzi Rousseauovou teóriou a postulátmi politického realizmu 20.storočia. (Clinton, 1986)

Ďalšou dôležitou historickou doktrínou obsahujúcou prvky národného záujmu je *raison d'état*. Koncepcia sa datuje k počiatkom idey spoločenskej zmluvy a jej základ vychádza z dvoch zdrojov: prvým je „*sila osobnosti panovníka a druhým potreba podriaďovať si ľud, ktorý umožňuje byť riadený za spätné kompenzácie*“. (Meinecke, 1998, s.10) Odmenou za vzdanie sa časti vlastných slobôd je taká forma štátu, ktorá bude konať v spoločnom záujme spoločnosti. Doktrínu môžeme chápať ako „*myšlienku, že štát znamená viac ako jeho vládca a viac než vyjadrenie jeho prianí. Prekračuje pojmy, ako koruna, územie, vládár a ľud. Má svoj špecifický súbor záujmov a špecifický súbor nevyhnutností založených na nich, pričom umenie vládnuť spočíva v rozoznaní týchto záujmov a nevyhnutností, a v konaní v súlade s nimi aj za cenu porušenia bežných náboženských alebo etických štandardov*.“ (Craig a Goerge, 1983, s. 5) Konflikt koncepcie s morálkou je

viac než viditeľný, siaha až ku samotnej formulácii N. Machiavellim⁵⁵. Avšak záujmy a zachovanie štátu sú tie, ktoré sa považujú za morálny imperatív. Podľa niektorých autorov *raison d'état* ani nemôže byť hodnotená podľa rovnakých štandardov ako jednotlivec. (Burchill, 2005b)

V rámci diskusie v medzinárodných vzťahoch je koncept národného záujmu využívaný dvojakým, separátnym, no zároveň vzájomne súvisiacim spôsobom. V prvom rade je využívaný ako nástroj na úpravu politického chovania slúžiaceho ako prostriedok obrany, nesúhlasu či navrhovania určitých politík. Zároveň je však využívaný aj ako analytický nástroj na popis, objasnenie a hodnotenie adekvátnosti národnej zahraničnej politiky. (Rosenau, 1980)

Až do Francúzskej revolúcie bol termín „národ“ chápaný ako rasová či lingvistická skupina a podľa E. H. Carrá nemal žiaden väčší politický význam. Národ bol identifikovaný s osobou panovníka, ktorý mu vládol, a teda medzinárodné vzťahy ako také boli v tej dobe vzťahmi medzi dynastickými rodmi. (Carr, 1945) Zmenu v tomto chápaní priniesol J. J. Rousseau, ktorý odmietol zhmotnenie národa v osobe suveréna a vládnucej skupiny, čím priniesol fundamentálnu zmenu artikulovanú vo Veľkej francúzskej, ako aj Americkéj revolúcii. Rousseau v rozpore s prevládajúcim myslením identifikoval „národ“ s „ľudom“⁵⁶, čo malo priamy vplyv na postupné akceptovanie faktu, že „*národy či národné skupiny, skôr než jednotlivci, majú právo na politickú nezávislosť a štátnosť*“. (Carr, 1945, s. 6) Tieto idey naštartovali aj ďalšie zmeny, akými boli uznanie práva národa na sebaurčenie, prenesenie suverenity na ľud, a teda absolútna zmena v artikulovaní a odvodzovaní priorít v medzinárodných vzťahoch. V priebehu 20. storočia došlo k redefinovaniu cieľov národnej politiky u novo industrializovaných spoločností. Do popredia sa dostala problematika zlepšovania ekonomického a sociálneho bohatstva všetkých členov spoločnosti. Zameranie na otázku miezd, nezamestnanosti či podmienok zamestnanosti pozmenilo aj projekciu samotnej národnej politiky smerom von ku zvyšku sveta, viac sa už nejednalo len o primát národnej bezpečnosti. (Carr, 1945)

⁵⁵ Machiavelli vo Vladárovi zdôrazňuje, že prežitie musí byť súčasťou všetkých politických úvah ako ten najvyšší cieľ. Prekonanie hrozieb, ktorým štát čelí je nevyhnutný za využitia akýchkoľvek prostriedkov – morálnych či nemorálnych. A zároveň je aj najvyššou povinnosťou vladára, ktorý je poverený niest' túto zodpovednosť ochrany štátu. Vo výsledku tak nástroje potrebné k dosiahnutiu cieľa sú menej dôležité než cieľ samotný. (Korab-Karpowicz, 2017)

⁵⁶ Nutno však dodať, že ľud nebol v tejto dobe chápaný univerzálne ale predstavoval len vybrané skupiny. K rozšíreniu smerom ku univerzalite došlo až v 20. storočí, kedy bola kategória rozšírená aj o predtým vyčlenené skupiny ako ženy, pracujúcu triedu či rôzne etnické a náboženské menšiny.

Koncom II. svetovej vojny došlo k dôležitej zmene v otázke vnímania národného záujmu. Pod vplyvom udalostí začal byť koncept využívaný ako objasňujúci a hodnotiaci nástroj pre kategóriu politiky. Avšak, ako píše Rosenau, došlo v tomto smere k rozčleneniu teoretikov podľa spôsobu, s akým konceptom národného záujmu pracovali. (Rosenau, 1980) Tzv. objektivisti⁵⁷ neboli nijak zvlášť zainteresovaní do objasňovania metodologickej či filozofickej základne ich prístupu. Do druhej skupiny, kde sa zaradzuje aj samotný Rosenau, patrí skupina autorov zameraná na definovanie rozdielnosti medzi prostriedkom a účelom. (Rosenau, 1980) Patrí sem aj H. Bull, ktorý kritizuje vágnosť termínu *národný záujem* vo vzťahu ku definovaniu spôsobu realizovania jeho cieľov, či vymedzení jednotlivých cieľov. Podľa Bulla „*kritérium národného záujmu...nám samo o sebe neposkytuje žiaden špecificky návod či už k interpretovaniu správania štátov, prípadne predpisovaniu, ako by sa mali chovať – pokiaľ nie sme oboznámení s konkrétnymi zámermi či cieľmi, alebo čímkoľvek*“. (Bull, 1995, s. 66) Bull zdôvodňuje potrebu definovania cieľov politiky tak, aby mohli byť určené tie správne nástroje a vytvorený „racionálny plán“ postupu pre dosahovanie týchto cieľov. (Bull, 1995)

Od svojho zadefinovania bol národný záujem súčasťou prác významných teoretikov. Po jeho znovuoprášení po II. svetovej vojne v rámci politického realizmu sa stal objektom širšieho výskumu v množstve publikácií venovaných výkladu postulátov realizmu, či jeho kritike. Ak na chvíľu opustíme historický vývoj konceptu a sústredíme sa na snahu definovať národný záujem v dielach moderných autorov, môžeme nájsť a sledovať nasledovné prístupy. Dôkladnejší pohľad na to, akým spôsobom bol národný záujem vymedzený v rámci politického realizmu a neorealizmu, budeme rozoberať v inde.

V jadre snahy o definovanie národného záujmu stojí záujem ako samostatný koncept. Profesor Krejčí záujem chápe jednak ako subjektívnu kategóriu, „*odraz potreby vo vedomí človeka*“, zároveň však aj objektívne, ako „*maximum racionality, ktorú má k dispozícii človek ako rozumná bytosť pri vymedzovaní svojich potrieb*“. (Krejčí, 2001, s. 257)

Záujem považuje za všeobecnú kategóriu politiky, teda politiky vnútornej aj vonkajšej. Avšak medzi týmito dvoma úrovňami existujú rozdielnosti najmä v povahe

⁵⁷ Objektivisti verili, že najvyšší záujem národa je objektívnou realitou a na základe popisu tejto reality je možné využiť koncept národného záujmu ako hodnotiaci prvok vhodnosti jednotlivých politík, ktoré sú národom realizované. (Rosenau, 1980)

záujmov. Preto ich Krejčí rozdeľuje na:

1. Zájmy vo vnútornej politike, ktoré sú vo vzťahu ku štátnej moci rôznorodé (pretože rôznorodé sú aj sociálne siete členov danej spoločnosti), prechodné (objavujú sa v centre pozornosti, a potom z nej zase miznú nahradené inými) a dielčie (z pohľadu štátneho záujmu).
2. Zájmy v medzinárodnej politike, ktoré sú trvalé, pre všetky štáty obdobné a prepojené priamo s mocou (a teda absolútne). (Krejčí, 2001, s. 258)

Pojmom, čo presne znamená byť v niečoho záujme, vysvetľoval aj Charles Beard, ako určité zainteresovanie sa dôležité, ak sa vzťahuje na osobu či veci. (Beard, 1966) V dnešnom chápaní nadobudol záujem podobu akceptovanej požiadavky v mene národa. Národný záujem je reflektovaný v špecifických požiadavkách, má však aj iný rozmer, a ten spočíva v jeho koexistencii s politikou. Ak je totiž záujem dostatočne artikulovaný určitými politickými krokmi, stáva sa súčasťou danej politiky. (Ninic, 1999)

Prepojenie artikulovanej požiadavky v mene národa so samotným národným záujmom odkazuje na potrebu naplnenia troch princípov. Prvým je princíp inklúzie, tzn. formulovaná požiadavka musí byť artikulovaná v mene národa ako celku, alebo prinajmenšom určitej časti jeho členov natoľko veľkej, aby záujem prekročil rovinu záujmu len určitej skupiny a mohol byť artikulovaný ako univerzálny národný záujem. Druhou podmienkou je, naopak, podmienka exklúzie ako myšlienka, že štát presadzuje vlastný národný záujem oproti záujmom ostatných skupín mimo jeho jurisdikcie. Požiadavky spojené s národným záujmom sa totiž môžu prekrývať s požiadavkami spojenými s globálnym blahobytom, avšak nie je to nevyhnuté. Tretím princípom je tzv. externá relevancia, ktorá požaduje aby požiadavky boli ovplyvnené medzinárodným prostredím a následne spôsobom vedenia zahraničných záležitostí. (Ninic, 1999)

To, že národný záujem „*má byť hlavným cieľom zahraničnej politiky národného štátu*“ tvrdí Talbott odkazujúc na zdieľanie tohto chápania medzi akademikmi aj v praxi. (Talbott, 1996) Millar vo svojej definícii nazerá na národný záujem ako na národný koncept definovaný v demokratických spoločnostiach konsenzom verejnosti pod vedením vlády. (Millar, 1978) J. Frankel sumarizuje zahraničnú politiku ako výsledok princípov, záujmov a cieľov, ktoré štát formuluje počas vedenia vzťahov s ostatnými štátmi. (Frankel, 1968)

Rosenau definuje národný záujem ako „*standard, ktorý je natoľko zavádzajúcim a neempirickým nástrojom výkladu ako akýkoľvek iný morálny princíp či právny rozkaz*“. Je

viac-menej „titulkom, ktorý môže zaznamenávať celé spektrum ľudských túžob a potrieb, ale v žiadnom prípade neodlišuje podmienky, ktoré pravdepodobne vedú národ k definovaniu jeho túžob a potrieb“. (Rosenau, 1969, s. 157) Takto definovaný národný záujem je chápaný len ako nástroj popisujúci cieľ, ku ktorému by zahraničná politika mala smerovať.

Lake zdôrazňuje normatívnosť charakteru konceptu národného záujmu, ktorý poskytuje štandard na hodnotenie spôsobu realizovania zahraničnej politiky. V tomto ponímaní je možné ho chápať dvojako, a to buď ako etické hodnotenie spojené s kategóriami ako spravodlivosť a etickými štandardmi, alebo deskriptívne hodnotenie zamerané na sumarizovanie empirického obsahu daného konceptu. (Lake, 1981)

Keďže je národný záujem len všeobecne definovanou kategóriou, je možných hneď niekoľko spôsobov jeho vnútorného diferencovania. V rozdeľovaní je možné uplatniť tri kritériá, a to čas, význam a všeobecnosť. Za použitia týchto kritérií je možné rozčleniť národný záujem nasledovne:

1. Životné záujmy ako požiadavky smerujúce k vonkajšiemu prostrediu v snahe zachovať identitu štátu a jeho prežitie. Sú to záujmy, v ktorých štáty nerobia kompromisy ako zachovanie fyzickej, politickej a kultúrnej identity.
2. Druhotné záujmy - majú doplnkový charakter ku životným záujmom. Aj keď sú považované za menej dôležité ako životné záujmy, majú veľmi dôležitú úlohu. Zaraďujeme medzi nich ochranu občanov v zahraničí či zabezpečenie diplomatickej imunity veľvyslancom.
3. Permanentné záujmy ako časovo stabilné, dlhodobé záujmy sú subjektom pomalých zmien. Príkladom môže byť snaha členov Bezpečnostnej rady OSN zastaviť proliferáciu nukleárnych zbraní.
4. Premenné záujmy ako výslednica všetkých záujmov jednotlivých aktérov vstupujúcich do procesu definovania národných záujmov pre určité obdobie alebo konkrétnu situáciu.
5. Všeobecné záujmy ako komplexné záujmy týkajúce sa širších oblastí či väčšej skupiny štátov. Na ich základe sa vytvárajú regionálne združenia, ako Africká únia či Európska únia.
6. Špecifické záujmy vymedzované v špecifickom čase alebo priestore. (Robinson, 1969, 184-185)

Okrem tejto kategorizácie prináša Robinson (Robinson, 1969, 185-186) aj inú,

založenú na rozdelení skupinových národných záujmov viacerých štátov. Vymedzuje tri takéto skupiny, a to:

1. Identické záujmy, ktoré predstavujú spoločné záujmy v rámci skupiny štátov
2. Komplementárne záujmy sú záujmy, ktoré nie sú vlastné všetkým štátom, aj keď sa vzájomne nevylučujú. Môžu sa vzájomne dopĺňať, pričom nevylučujú, ale skôr umožňujú nájdenie konsenzu
3. Konfliktné záujmy ako protichodné prípadne konkurenčné záujmy

Ako sme už čiastočne poukázali, národný záujem od svojho zedefinovania je konceptom rozlične chápaným, vykladaným a hodnoteným v rámci medzinárodnej politiky. Na diverzitu poukazuje aj fakt, že je rozoberaný na podklade hneď niekoľkých teoretických perspektív. Za najzákladnejší pre jeho definovanie je však považovaný realizmus a smery ďalej ho rozvíjajúce najmä s ohľadom na fakt, že národný záujem je základným kameňom teoretického konceptu realizmu.

2.1.1 Národný záujem v realistickej teórii

Prvé koherentné vyjadrenie realistického prístupu k štúdiu medzinárodných vzťahov sa postupne vyvinulo na očividnom neúspechu liberálnych princípov udržať v Európe mier po skončení I. svetovej vojny. Realisti verili, že ani zbožné pranie, ani aplikácia princípov domácej politiky na medzinárodnej scéne nedokáže zmeniť samotnú podstatu medzinárodnej politiky, ktorú považovali za zakorenene násilnú. Napriek tomu, že sa dnes postuláty realizmu javia v metodológii ako nevedecké či nedostatočné, množstvo počiatočných realistov verilo, že sú schopní odкрыť vzorce a zákony medzinárodnej politiky prostredníctvom sofistikovaného chápania ľudskej prirodzenosti. (Burchill, 2005a) Najdôležitejšími postavami raného realizmu sú bezpochyby E.H. Carr a Hans Morgenthau.

Svoje dielo E. Carr postavil na konfrontácii s liberalizmom, ktorý spájal s utopizmom. Väčšina jeho myšlienok sa teda stavia do protikladu k liberálnym postulátom. Je tomu tak aj v prípade chápania záujmu. Carr popiera univerzalitu morálnych princípov a tvrdí, že *„záujmy určitej skupiny sú determinantmi toho, čo skupina považuje za morálne princípy, a teda tieto princípy nemôžu byť univerzálne.“* (Korab-Karpowicz, 2017) Výsledkom je tak chápanie morálnych princípov ako odvodených zo samotnej politiky, závislých od aktérov v nej zahrnutých. V tom istom duchu popiera aj existenciu univerzálnych záujmov, ktoré podobne chápe ako odvodené od záujmov skupiny či

jednotlivca.

Vychádzajúc z mocenského kontextu jeho kritickej teórie je pre neho honba jednotlivých štátov za mocou formou podpory „národného záujmu“, termínu, ktorý neskôr začal byť v rámci realizmu chápaný ako strategická moc. Konflikt a vzájomné strety záujmov sú nevyhnutné. Jediným spôsobom, ako ich minimalizovať (a teda minimalizovať aj možnosť vojny), je zaistiť mocenskú rovnováhu. Omnoho detailnejšie sa však konceptu venoval H. Morgenthau.

Morgenthauov národný záujem je definovaný v rámci zoznamu jeho šiestich princípov politického realizmu, ktoré zosumarizované poskytujú jeho obraz medzinárodnej politiky ako takej. Jedným z hlavných pojmov, ktoré sú súčasťou teórie politického realizmu je národný záujem, v Morgenthauovej teórii chápaný ako „*koncept záujmu definovaný prostredníctvom moci*“. Koncept poskytuje prepojenie medzi dôvodnou snahou o pochopenie medzinárodnej politiky a faktami, ktoré majú byť pochopené. Zároveň vyčleňuje politiku ako autonómnu oblasť konania a pochopenia situovanú mimo iné sféry, akými je napr. ekonomika (chápaná v duchu záujmu definovaného ako bohatstvo), etika, estetika či náboženstvo. „*Bez konceptu podobného typu...nie je možné rozlišovať medzi politickými a nepolitickými faktami, rovnako by nebolo možné vnieť do politickej sféry nástroje systematického zoradovania....Predpokladáme, že štátnik myslí a koná v mene záujmu definovaného mocou, pričom história ponúka dôkazy takéhoto tvrdenia...Realistická teória medzinárodných vzťahov tak nasledovne chráni pred dvoma typmi omylov (pre pochopenie fungovania zahraničnej politiky): pred obavami z motívov a obavami z politických preferencií.*“ (Morgenthau, 1949, s. 5)

Realizmus predpokladá, že jeho kľúčový koncept záujmu definovaného v kategórii moci je zároveň objektívnou univerzálne platnou kategóriou. To však neznamená, že by bol koncept mienený ako fixný a pre všetkých. „*Samotná idea záujmu je podstatná pre politiku a nie je ovplyvnená podmienkami, ako čas a miesto...druh záujmu určujúci politické konanie v určitom časovom úseku závisí na politickom a kultúrnom kontexte, v rámci ktorého je formulovaná samotná zahraničná politika.*“ (Morgenthau, 1949, s. 10-11)

Zjednodušene je teda národný záujem zhromažďovaním moci, objektívne formovaný mimo subjektívnych preferencií konkrétnych predstaviteľov štátu či iných aktérov. Je trvalou podmienkou, ktorá poskytuje politikom racionálny návod, ako vykonávať ich jednotlivé úlohy. Potreba racionality je zdôraznená vyhrážkou, že porušenie tejto

disciplíny môže mať negatívne následky na samotného aktéra.

Morgenthau tvrdí, že záujem *„je stálym štandardom, podľa ktorého má byť posudzovaná a orientovaná politika...pretože ciele zahraničnej politiky musia byť definované v duchu národného záujmu“*. (Morgenthau, 1951, s. 36) Definícia záujmu v duchu moci má podľa neho hlavnú výhodu vo vyhnutí sa subjektivite. Morgenthau vníma medzinárodné prostredie ako prostredie vzájomného mocenského zápasu medzi štátmi. Relatívna moc národných štátov, a teda národný záujem, je merateľnou a hodnotiteľnou kategóriou. Definuje ju totiž prostredníctvom strategických a ekonomických kapacít. Zdôrazňuje však, že sa môže meniť v priebehu času na základe variácií v dôraze na tieto jednotlivé dve zložky– niekedy bude v moci ako takej prevažovať ekonomická rovina, inokedy zas kultúrna a vojenská moc budú mať primát. (Morgenthau, 1949)

Túžba po moci je v jeho teórii chápaná ako základná hnacia síla chovania jednotlivých štátov, pričom odkazuje na samotné vnútorné charakteristiky štátov. Keďže Morgenthau vychádza z premisy, že človek má vo svojom vienku túžbu po moci a ľudia stoja v čele jednotlivých štátov, argumentuje na tejto báze podmienené chovanie štátov medzinárodnom prostredí. Ich silná túžba sa fakticky prejavuje v hľadaní možností, ako zvíťaziť nad rivalmi a dominovať systému, *„zaujatost' absolútnou viac než relatívnou mocou, ktorá je neukojiteľná a konečná sama v sebe“*. (Morgenthau, 1949, s. 208) Hnacou silou v anarchickom prostredí medzinárodnej politiky je túžba po dominancii vychádzajúca z pesimisticky vnímanej ľudskej podstaty. Medzinárodná politika je teda postavená na rozpore medzi záujmami, ktorý je jej nutnou súčasťou, keďže zvýšenie moci jedného štátu vedie k poklesu moci druhého. Tento rozpor vedie k nevyhnutným vojnám, ktorých výsledok ukáže rozloženie moci. Medzinárodné vzťahy však nemožno chápať ako systém s nepretržitou vojnou. Sú totiž stabilizované systémom mocenskej rovnováhy, v ktorom sa štáty prostredníctvom vytvárania aliancií bránia pred dôsledkami nárastu moci iných štátov. Samotné uzatváranie aliancií je teda brzdiacim prvkom, ktorý vedie k umiernenosti a vo výsledku aj ku stabilizácii medzinárodného systému. (Drulák, 2010)

Napriek tomu, že morálka nemôže byť základom formovania národného záujmu, Morgenthau vo svojom článku píše o morálnej dôstojnosti národného záujmu tvrdiac, že prinajmenšom je termín morálne obrániteľným sprievodcom pre formuláciu zahraničnej politiky. (Morgenthau, 1952) Napriek tomu však inde znovu a znovu zdôrazňuje oddelenie národného záujmu od politických a etických pohľadov: *„Národné záujmy veľkých mocností*

a zároveň dobrý odhad metód ho zaisťujúcich nepripúšťajú ideologické a inštitucionálne zmeny“. (Morgenthau, 1952, s.978)

Kritiku morálnosti konceptu národného záujmu prináša napr. M. Smith. Ten v rámci svojej štúdie dochádza k záverom, že národný záujem nie je automaticky morálny, nevedie automaticky ani ku medzinárodnej umiernenosti štátov. Argumentuje, že skôr ako na zdôrazňovaní morálnej kvality národného záujmu a *„nerelevantnom presahu morálnych predpokladov v jeho definíciách, by Morgenthau spravil lepšie, ak by vysvetlil a obhájl hodnoty, ktoré tvarovali jeho vlastné chápanie amerického národného záujmu“.* *„Obsah politiky a zároveň otázka jej morálky závisí na hodnotách, ktoré sú aplikované na definovanie záujmov národu a taktiež na rozsahu, v akom sú tieto hodnoty súčasťou konkrétnej a efektívnej politiky“.* (Smith, 1981, s.784) Smith tiež kritizuje vágnosť Morgenthauových postulátov týkajúcich sa moci. Podľa neho totiž ani citlivé a realistické ohodnotenie moci nedokáže garantovať úspešnosť. *„Očividne, nikto nedokáže mať správny prístup v každom probléme, ale rovnako ani národný záujem nedokáže vyriešiť každú dilemu v politike.“* (Smith, 1981, s.785) Summa summarum, je teda možné nesúhlasiť s obrazom, ktorý národný záujem predstavuje a rovnako aj v tom, ako ho najlepšie vyjadrovať v politike.

Problémom Morgenthauovej teórie sa stala okrem iného aj nedostatočná analýza pre neho centrálného konceptu moci. R. Jervis zdôrazňuje, že navzdory dôležitosti, ktorú moc v jeho teórii zohráva, nebolo jej v jeho publikáciách venovaný dostatok starostlivosti a analýzy na sofistikovanej úrovni. *„Povedať, že národný záujem musí byť definovaný v rovine moci, nehovorí exaktne, čo to je. Morgentauova koncepcia realizmu fakticky nevedie ku žiadnym špecifickým politickým predpisom či detailným propozíciám pre empirický výskum.“* (Jervis, 1994, s. 857)

Morgenthauov realizmus sa snažil byť nasmerovaním k napovedaniu štátnikom, ako premýšľať, aké faktory brať do úvahy, nie však aké závery majú štátnici uzatvárať. Tak vznikla situácia, že mnohí teoretici a ľudia správne chápujúci poučenia realizmu obhajovali z jeho pozície diametrálne odlišné politiky. Očividným príkladom je americká politika voči Vietnamu. Jervis podotýka, že napriek tomu, že Morgenthau nielenže nesúhlasil s inváziou, ale mal problém aj so samotným pochopením, ako môžu túto politiku ľudia zastávať a obhajovať, mohlo byť množstvo argumentov odvodených z poznámok pod čiarou jeho *Politics Among Nations*. Medzi architektmi tejto politiky boli totiž osoby, ktoré boli

metaforickými a literárnymi študentmi Morgenthaua. (Jervis, 1994)

S koncom vlastnej kariéry Morgenthau pozmenil, či sa dokonca zriekol niektorých dôležitých elementov svojho prístupu, najmä s ohľadom na zmeny na globálnej úrovni. Tie totiž poukazovali na neprimeranosť týchto postulátov. Existencia obrovských zásob jadrových zbraní fakticky znamenala, že vojna medzi veľmocami viac nebola uskutočniteľným nástrojom diplomacie. (Smith, 1981)

Taktiež narastajúca ekonomická vzájomná závislosť pritiahla rozvinuté štáty bližšie k sebe zvyšovaním vnímaných výhod mieru a poukazovaním na nákladnosť narušených vzťahov. (Morgenthau, 1975; Jervis, 1994) Podľa Jervisa však Morgenthau týmto tvrdením stále dostatočne nevidí rozsah, do ktorého bola medzinárodná politika rozvinutých štátov radikálne transformovaná, „*nielen kvôli zmenám v nákladoch a prínosoch vojny a mieru, ale kvôli zmenám v hodnotách a sklonoch demokracií vzájomne kooperovať.*“⁵⁸ (Jervis, 1994, s. 871)

Neorealizmus priniesol do teoretickej roviny chápania medzinárodných vzťahov nový, systematický pohľad. K. Waltz ako jeho vedúca postava sa odklonil od Morgenthauových téz, pričom jeho chápanie národného záujmu sa odvíja od jeho samotného chápania medzinárodného systému. Ako už bolo spomenuté v úvode tejto kapitoly, Waltz chápe medzinárodný systém rovnako anarchicky, avšak je to práve anarchia a nie zlá ľudská prirodzenosť, ktorá je pre neho prvkom podmieňujúcim správanie štátov v rámci systému. Kľúčovou otázkou, ktorú si Waltz kladie, je hľadanie príčiny, prečo sa štáty napriek odlišnosti svojich politických systémov a kontrastným ideológiám správajú v rovine zahraničnej politiky relatívne podobne. Spojené štáty a Sovietsky zväz v podmienkach studenej vojny a východo-západného napätia konali veľmi podobne. Vysvetlenie nachádza Waltz v systémovom obmedzení všetkých štátov viac než v ich vnútornej politickej, ekonomickej a sociálnej podobe. Štáty sú vystavené homogenizácii zahraničnopolitického konania tým, že sa stávajú súčasťou systému spolu s ostatnými štátmi a ich spôsobom vedenia diplomacie. (Waltz, 1990)

Podobne ako zvyšok zahraničnej politiky, odvodzoval Waltz národný záujem zo štruktúry medzinárodného systému. Považoval ho za produkt tejto štruktúry, nie za koncept,

⁵⁸ Jervis ďalej tvrdí, že Morgenthau „*poprel možnosť zmeny alebo efektívnosť nasledujúceho. Jeho dôraz na úlohu prirodzenej zlej ľudskej náтуры na jednej strane a mocnej úlohy medzinárodného prostredia na druhej ponechala len málo priestoru hodnotám a domácim režimom.*“ (Jervis, 1994, s. 871)

ktorý je osobnou zodpovednosťou a výsledkom riadenia lídrov. Jackson a Sorensen v tomto duchu píše, že v klasickom realizme je národný záujem základným návodom pre zodpovednú zahraničnú politiku: je morálnou ideou, ktorá musí byť obhajovaná a presadzovaná politickými lídrami. Pre Waltza národný záujem operuje ako automatický signál veliaci lídrom kedy a kde sa pohnúť. Rozdiel teda spočíva v Morgenthauovej viere v povinnosť politických lídrov realizovať zahraničnú politiku v duchu princípov národného záujmu a zároveň v možnosť ich odsúdenia za neschopnosť v jeho napĺňaní. Waltzova neorealistickej teória naopak operuje s hypotézou, že tak politickí lídri budú viac či menej konať automaticky. Zatiaľ čo pre Morgenthaua sú štáty organizáciami riadenými lídrami, ktorých spôsob vedenia zahraničnej politiky môže byť úspešný alebo neúspešný, pre Waltza sú štáty štruktúrami, ktoré zodpovedajú neosobným obmedzeniam a diktátu medzinárodného systému. (Jackson & Sorensen, 2003, s.87-88) Výsledkom je tak neorealistickej viera, že politickí lídri majú limitovanú voľnosť v definovaní národného záujmu, pretože ten je daný systémovo a otvára len veľmi málo priestoru na diskusiu o jeho obsahu.

Národný záujem vníma Waltz v podmienkach dosahovania bezpečnosti ako najvyššieho cieľa štátu nasledovne: „*to, že štát koná v súlade so svojím národným záujmom znamená, že sa štát snaží po preskúmaní bezpečnostných požiadaviek dosiahnuť aj ich naplnenie...V koncepte pojmu je spojená predstava, že diplomatické a vojenské kroky musia byť dôkladne plánované pre každý moment tak, aby nedošlo k ohrozeniu prežitia samotného štátu. Vhodné štátne konanie je vypočítané na základe kalkulácie konkrétnej situácie, v ktorej sa štát ocitá. Mocnosti, tak ako aj veľké firmy, musia vždy počítať s reakciami ostatných. Každý štát si zvolí vlastný typ politiky. Vybrať si efektívne však vyžaduje, aby boli brané do úvahy ciele štátu vo vzťahu ku danej situácii.*“ (Waltz, 1979, s.134)

Waltz vo svojej teórii neprikladá národnému záujmu ako návodu pre zahraničnú politiku veľký dôraz. Koncept národného záujmu vidí ako nevyvrátiteľne daný, obsahujúci jediný zaujímavý bod, a to prostriedky, akými ho môžu štáty dosahovať. (Waltz, 1979) V diskusii v rámci tzv. Anglickej školy o prostriedkoch a účeloch diplomacie Waltz obhajuje účel diplomacie ako nekontroverzný, jednoducho vedúci k prežitiu štátu – jeho základnému cieľu : *...každý štát konšpiruje o takom vlastnom postupe, ktorý predpokladá, že bude slúžiť jeho záujmom*“. (Waltz, 1979, s.134)

V snahe ilustrovať tento argument načrtáva Waltz analógiu medzi pozíciou štátov

vo svete svojpomocnosti a spoločnosťou v konkurenčnom komerčnom prostredí : Štáty, primárne tie veľké, sú podobné veľkým korporáciám. Sú limitované vlastnou situáciou a schopné jednať, aby ju ovplyvnili. Musia reagovať na kroky iných, ktorých akcie môžu byť zároveň pozmenené vplyvom očakávanej reakcie. Situácia aj samotní aktéri majú vlastný vplyv, avšak ani jedna zložka nemá kontrolu. Porovnávaním národných štátov a korporácií sa nepolapiteľný pojem národného záujmu stáva jasným. A to predpokladom, že ekonomickí aktéri konajú v snahe maximalizovať očakávanú návratnosť a štáty sa pokúšajú zabezpečiť si vlastné prežitie. Väčšina firiem sa nachádza v prostredí, ktoré ich vedie ku svojpomocnosti. Ich prežitie závisí na ich vlastnom úsilí, pričom prežitie má väčšiu hodnotu než profit, pretože je samo o sebe predpokladom dosiahnutia ďalších cieľov. Tento dôsledok sa pripája k iným ekonomickým predpokladom snahy firiem pôsobiť nielen medzi sebou, ale aj na celé prostredie obchodu, v ktorom existujú. Do popredia sa tak dostávajú relatívne zisky nad absolútnymi, keďže zisk jedného aktéra porovnaný so ziskom ostatných ovplyvňuje schopnosť dokázať si samostatne čo najlepšie poradiť. (Waltz, 1979)

Z týchto tvrdení je možné vyvodiť nasledovné:

1. Štáty musia akceptovať, že môžu ovplyvniť, avšak nie kontrolovať anarchické prostredie, v ktorom sa nachádzajú.
2. Prežitie štátu musí byť prvoradým cieľom štátu a musí predchádzať všetkým ostatným politikám. Na najzákladnejšej úrovni predstavuje národný záujem úsilie o zaistenie bezpečnosti štátu v prostredí, ktoré nedokáže meniť.
3. Schopnosť štátu dosahovať vlastnú bezpečnosť je podmienená relatívnou, viac než absolútnou mocou

Zároveň sa tu otvára priestor aj na kritiku. V prvom rade je možná v prípade Walzovho spájania štátu s veľkými korporáciami a tvrdenia o neschopnosti kontroly prostredia. Veľké firmy, ktoré Waltz pripodobňuje štátom však sú schopné prostredie pozmeniť, a to prostredníctvom nástrojov, akými je monopolné postavenie či dominantný podiel na trhu. Druhé tvrdenie je taktiež možné čiastočne spochybniť. Počítajúc, že bezpečnosť štátu nie je stále v ohrození, je štát schopný zameriavať sa aj na iné oblasti, a to aj bez toho, aby bola ohrozená základná potreba prioritizácie bezpečnosti. (Burchill, 2005b) Tretie tvrdenie je síce presvedčivé, avšak vylučuje možnosť spolupráce medzi štátmi. Relatívna moc vstupuje do úvah štátov s primárne konkurenčným prístupom ku zahraničnej politike. Burchill zároveň poukazuje na existenciu záujmu štátov zhromažďovať ich

strategickú silu v rámci bezpečnostnej komunity, ktoré je protichodné Waltzovej predstave o atomizovanej pozícii štátov v systéme. (Burchill, 2005b)

Tam, kde Morgenthau videl národný záujem ako objektívnu kategóriu, subjekt realistickej analýzy, vidia neorealisti národný záujem ako subjektívny a daný – „exogénny“ voči teórii a nie ako subjekt štúdia či analýzy (Donnelly, 2000) Exogénny, Donnelly definuje v zmysle „daný a nezávislý, predchádzajúci analýze interakcií, a teda mimo záberu samotnej teórie“. (Donnelly, 2000, s. 152-153)

S. Krasner, patriaci do školy neorealizmu, považuje štát za jednotného a autonómneho aktéra, „ktorého ciele sú oddelené a odlišné od záujmov akejkoľvek konkrétnej spoločenskej skupiny“. Štát je v jeho teórii akýmsi mocenským sprostredkovateľom medzi rôznymi spoločenskými záujmami. Výsledkom jeho práce je národný záujem, ktorý pozostáva zo „súboru prechodne usporiadaných štátnych preferencií zameraných na podporu všeobecného zdaru spoločnosti. Nemôže byť ale redukovaný len na sumarizovanie súkromných túžob“. (Krasner, 1978, s. 5-45) Podľa Krasnerovej formulácie, národný záujem môže byť vydedukovaný z prehlásení a správania hlavných lídrov zodpovedných za tvorbu rozhodnutí, pričom musia byť naplnené dve podmienky:

1. Prvá podmienka: „Konanie lídrov musí byť v súlade so všeobecnými cieľmi, nie preferenciami akejkoľvek konkrétnej skupiny alebo spoločenskej triedy, prípadne súkromné poháňané samotnými štátnymi úradníkmi“.
2. Druhá podmienka: „Poradie preferencií (politických) musí byť v čase trvalé“. (Krasner, 1978, s. 35-36)

Svojimi tézami sa však Krasner vzdáva základným Waltzerovým premisám. Jeho národný záujem nie je objektívnou realitou, ale je odvodzovaný od štátnikov a úradníkov s rozhodovacou právomocou. Napriek tomu ale nemôže byť subjektivisticky odvodzovaný a redukovaný na záujmy konkrétnych záujmových skupín a musí byť minimálne strednodobý. Týmto sa Krasnerov národný záujem predstavuje ako viac než len agregát jednotlivých čiastkových záujmov.

Takto zadefinované základné premisy oboch teoretických škôl vedú k lepšiemu pochopeniu nami sledovaných historických skutočností. Národný záujem, aj keď nedefinovaný absolútne konkrétne, poslúžil ako myšlienkový základ pre obhájenie konkrétnych politických krokov. Samotný koncept zadržovania komunizmu, tak ako bol prijatý v rovine praktickej politiky, odkazuje na národný záujem. Spojené štáty využívali

v dobe studenej vojny v zahraničí koncept pre argumentáciu svojich krokov. Viaceré regióny boli vyhlásené za sféru záujmu, či dokonca za životné oblasti záujmu USA. Zadržovanie sa nepochybne stalo súčasťou samotnej zahraničnej politiky USA. Čo zahraničná politika obsahuje, akým spôsobom je tvorená a z čoho pozostáva, bližšie približuje nasledujúca podkapitola.

2.2. Zahraničnopolitická doktrína

Zahraničnopolitická doktrína predstavuje neoddeliteľnú súčasť zahraničnej politiky štátu ako konkrétny spôsob definovania jej princípov. Vymedzeniu zahraničnopolitickej doktríny musí teda nevyhnutne predchádzať vymedzenie zahraničnej politiky ako takej. Jej presné definovanie však nie je jednoduché, vzhľadom na líšiace sa prístupy teoretikov, ktorí v jej definovaní zohľadňujú rôzne pozície, uhly či hĺbku skúmania. Prvá časť pojmu – „zahraničná“ odkazuje na prostredie, kde sa politika realizuje, tzn. mimo hraníc daného štátu. Poukazuje sa tak aj fakt, že je táto politika oddelená od domácej politiky štátu, aj keď, nutno dodať, neznamená to, že by tieto dve sféry politiky neboli prepojené. Zahraničná politika môže mať veľmi konkrétne dopady na domácu politiku, čo platí aj naopak. (Plechanovová, 2003) S druhou časťou pojmu – „politika“ je taktiež spojená istá nejednoznačnosť. Slovenčina totiž nekorešponduje s angličtinou, kde nášmu jednému výrazu zodpovedajú zároveň tri anglické termíny.⁵⁹

Ak sa však pokúsime generalizovať, môžeme definovať zahraničnú politiku ako určitú formu správania sa štátu v medzinárodnom systéme cielenú buď na zmenu, alebo na udržanie status quo systému. Zahraničná politika je rozhodovacím procesom, ktorého hlavným cieľom je napĺňanie jeho stanovených cieľov, teda národných záujmov. Zmyslom tohto procesu je ovplyvnenie okolitých aktérov spôsobom, aby konečný výsledok bol

⁵⁹ Politika v slovenčine zodpovedá v angličtine trom rôznym termínom a to *polity*, *policy* a *politics*. Tie predstavujú podľa Kulašika tri dimenzie politiky: inštitucionálnu, normatívno-obsahovú a procesuálnu. *Polity* zodpovedá inštitucionálnej dimenzii, tvorí ju teda „*politický poriadok daný ústavou a tradíciami. Jeho najdôležitejšími inštitúciami sú vlády, parlamenty, súdy, voľby, strany a politické zväzy*“. „*Politické inštitúcie sú systémovými pravidlami regulujúcimi vznik a uskutočňovanie všeobecne záväzných rozhodnutí – je to politický rámec, v ktorom sa politickí aktéri pohybujú a konajú*.“ Druhou normatívno-obsahovou dimenziou je verejné konanie zodpovedajúce anglickému *policy*. „*Obsahová dimenzia politiky ukazuje na ciele, úlohy a konkrétne oblasti politiky, ktoré sú určované predovšetkým záujmom konajúcich subjektov...Konflikty, konsenzuálne rokovania a argumentácia patria k najdôležitejším predpokladom verejného konania*“. Tretiu dimenziu politiky, zodpovedajúcu zároveň anglickému *politics* tvorí politický proces. „*Základným konceptuálnym rámcom analytickej dimenzie je konanie aktérov, ich orientácie, záujmy, vzory konania, vplyv procesualnej formy, ale aj socio-ekonomické podmienky. Pod politickými aktérmi chápeme individuá, skupiny a organizácie, ktoré sa zúčastňujú politického procesu*.“ Spomedzi politických aktérov rozlišujeme individuálnych a kolektívnych aktérov, ktorí nemajú na proces politických rozhodnutí rovnaký vplyv najmä vzhľadom na dĺžku a angažovanosť pôsobenia. (Kulašik, 2007, s. 59-60)

v súlade so zamýšľanými cieľmi štátu, ktorý sa o to usiluje. (Plechanovová, 2003)

Realizovanie zahraničnej politiky spadá v americkom politickom systéme do právomoci najmä výkonnej moci. Podobne ako v slovenskom politickom systéme, rozlišuje sa v USA exekutívna, legislatívna a súdna moc. Podľa základných princípov stanovených v Ústave Spojených štátov sú jednotlivé zložky moci od seba oddelené a vzájomne vyvažované, zároveň sú medzi sebou rovnocenné. V praxi je však vplyv jednotlivých zložiek v oblasti zahraničnej politiky rozdielny. (Hoepli-Phalon, 2011)

Súdna moc hrá v procese formulovania zahraničnej politiky silne pasívnu úlohu. Počas niekoľkých desaťročí rozhodnutia Najvyššieho súdu posilnili nárok mnohých úspešných prezidentov na potvrdenie dominantného postavenia prezidenta vo výkone zahraničnej politiky. Na základe Ústavy je to práve prezident, ktorý má na starosti vedenie americkej zahraničnej politiky. Právomoc Kongresu je v tomto smere limitovaná. Moc rozhodovať o tom, ako budú Spojené štáty jednať vo svojich vzťahoch s inými krajinami a v realizácii špecifických programov, akými je kontrola zbrojenia, podpora demokracie či mediácia v zahraničných sporoch, je koncentrovaná v rukách prezidenta. (Holt a Crabb, 1989, s.2)

Aby však nedošlo ku omylu. Kongres, čoby zákonodarná moc, má určených vo vlastnej zodpovednosti hneď niekoľko oblastí, ktoré, či už priamo, alebo nepriamo, zasahujú do oblasti zahraničných záležitostí. Crabb navyše tvrdí, že v priebehu posledných viac než 200 rokov získal Kongres navyše aj niekoľko mimo ústavných kompetencií a neformálnych nástrojov, ktorými ovplyvňuje zahraničné vzťahy. Od konca II. Svetovej vojny totiž pozoruje tendenciu v erózii rozdielov medzi domácimi a zahraničnými záležitosťami, čo identifikuje ako skutočnosť, ktorá významným spôsobom zvyšuje vplyv Kongresu. (Holt a Crabb, 1989)

V procese formulovania zahraničnej politiky sa zúčastňuje množstvo aktérov. Okrem samotného prezidenta je za jej formulovanie zodpovedné aj Ministerstvo zahraničných vecí. V rámci ostatných zložiek exekutívnej moci však čelí narastajúcej konkurencii, a to nielen zo strany Ministerstva obrany, ale aj Ústrednej spravodajskej služby (CIA – Centra Intelligence Agency) či poradných orgánov a pracovníkov prezidenta taktiež angažujúcich sa v oblasti zahraničnej politiky. (Hoepli-Phalon, 2011) Samostatný koncept v oblasti zahraničnej politiky predstavuje národná bezpečnostná politika. Tá zahŕňa aktivity v zahraničnej aj domácej úrovni, ktoré sú navrhované s cieľom ochrany nezávislosti a integrity Spojených štátov. V tej najvšeobecnejšej rovine sa národná bezpečnostná politika

zaoberá otázkami obrany národa pred aktuálnymi aj potenciálnymi nepriateľmi. Jej širšia konštrukcia jej umožňuje obsiahnuť prevenciu aj v otázkach hrozby národnej zvrchovanosti, zbierať a vyhodnocovať informácie o chovaní potenciálnych nepriateľov, vytvárať a udržiavať vojenské aliancie, či zásobovať spriatelnené režimy zbraňami a inými formami pomoci. (Hoepli-Phalon, 2011)

Právomoci prezidenta v oblasti zahraničnej politiky pramenia z dvoch samostatných zdrojov. Prvým je samotná Ústava Spojených štátov a druhá pramení z tradícií, precedensov, či historickej nevyhnutnosti. Ústavné vymedzenie kompetencií nachádzame v Článku II odstavci 2 a 3, a to, že prezident ako najvyššia hlava exekutívy je zároveň aj najvyšším veliteľom vojska a námorníctva, môže uzatvárať dohody s vládami zahraničných štátov, môže menovať diplomatov a iných reprezentantov USA v zahraničí a zároveň prijíma návštevy diplomatov a iných ministrov zahraničných vlád, čo fakticky poukazuje na kompetenciu prezidenta uznávať vlády štátov.⁶⁰

Crabb vidí kompetencie prezidenta aj mimo tohto vymedzenia, keď hovorí o tzv. neformálnych a mimo-konstitučných technikách organizácie zahraničných vzťahov. Sem zaraďuje nasledujúcich päť faktov, pričom stať uzatvára tým, že je to práve Biely dom, ktorý stojí v pozornosti miliónov ľudí doma aj v zahraničí ako ohnisko rozhodovacieho procesu:

1. Špeciálny prístup prezidenta k informáciám a informačným zdrojom nevyhnutným pre efektívne rozhodovanie
2. Narastajúcu dôležitosť prezidenta nielen ako najvyššieho predstaviteľa exekutívy, ale aj ako „legislatívneho lídra“ odkazujúc najmä na angažovanie prezidenta v otázkach rozpočtu⁶¹
3. Dôležitosť udržiavania aspoň minimálnych spolupracujúcich vzťahov s Kongresom, pričom táto dôležitosť súvisí so samotným úspechom prezidenta
4. Dôležitosť úlohy prezidenta ako politického lídra, tzn. lídra politickej strany

⁶⁰ Niektoré z týchto právomocí sú podmienené súhlasom či hlasovaním v rámci Senátu. Americký politický systém je založený na princípe kontrol a poistiek medzi jednotlivými zložkami moci. Fakticky tak do konania každej z nich vstupujú ostatné s vymedzenými právomocami tak, aby nedošlo ku koncentrácii moci v niektorej zo zložiek. (United States of America, 1787)

⁶¹ Prezident je autorom tzv. Správy o rozpočte (Budget Message), niekoľko stostranového dokumentu obsahujúceho detailné odporúčania pre výdavky vo všetkých sférach domácej aj zahraničnej vládnej aktivity. Kongres túto správu využíva ako odporúčanie. Môže sa od nej určitým spôsobom odkloniť avšak v realite sú kroky Kongresu vo výraznej miere ovplyvnené a v súlade s prániami prezidenta. Dokonca aj po schválení rozpočtu Kongresom má prezident možnosť vlastného uváženia v pridelovaní prostriedkov disponibilných pre exekutívu. Fakticky tak môže prelievať prostriedky medzi jednotlivými programami v závislosti na aktuálnom prioritizovaní. (Holt a Crabb, 1989)

5. Schopnosť prezidenta nasmerovať národ ku stanovisku, prípadne postupu konania v rámci zahraničnej politiky bez ohľadu na prania iných (Holt a Crabb, 1989)

Tvorba zahraničnej politiky teda podlieha vyššie popísanému kompetenčnému rozdeleniu. V procese jej formovania sa však uplatňujú aj iné faktory. V prvom rade je potrebné uvedomiť si kontext prostredia, v ktorom je medzinárodná politika utváraná. Tento kontext je v prípade Spojených štátov do značnej miery ovplyvnený históriou USA a jej dedičstvom v podobe myšlienok, dodnes zakorenených vo formulovaní zahraničnej politiky. Jedná sa o dedičstvo otcov zakladateľov v podobe predstavy o vlastnej odlišnosti, vystavenie USA na princípoch slobody a demokracie. Z týchto myšlienok je odvodzovaná idea výnimočnosti USA a na tú nadväzuje predstava o americkej úlohe vo svete a v dejinách. Ako píše Wittkopf a Kegley, *„mier a prosperita, stabilita a bezpečnosť, demokracia a obrana – toto sú stále hodnoty a záujmy americkej zahraničnej politiky. Sloboda od útlaku iných, obchodné výhody a šírenie amerických ideí a ideálov sú medzi trvalými cieľmi zahraničnej politiky zviazané s týmito hodnotami a záujmami.“* (Wittkopf & Kegley, 2003, s. 25) Dôležitou súčasťou historického dedičstva sú aj striedajúce sa stratégie izolacionizmu a internacionalizmu. Tieto dva absolútne protichodné myšlienkové prúdy predstavujú nástroje, zvolené na dosahovanie vyššie spomínaných cieľov. Historicky sú tieto stratégie prepojené s koncepciami idealizmu a realizmu.

Izolacionizmus dominoval vo vzťahoch Spojených štátov ku zahraničiu už od počiatku. Prevládala totiž obava, že zapojením sa do balansujúcej politiky spolu s *„nedôveryhodnými a despotickými európskymi vládami povedie ku ohrozeniu v zahraničí a strate demokratických slobôd doma. Ak krajina začne spolupracovať so skorumpovanými vládami, stane sa rovnakou...“*. (Wittkopf & Kegley, 2003, s. 27) Izolacionizmus sa teda stal tým najlepším spôsobom, ako ochrániť a rozvíjať národ, a zároveň ho udržať slobodným. V priebehu 19. storočia bol izolacionizmus potvrdený dokumentom Zjavné predurčenie (Manifest destiny), ktorý sa stal ideovým zdôvodnením rozširovania sa Spojených štátov naprieč americkým kontinentom a výrazom budovania národa zvnútra. Ďalším dôležitým dokumentom sa stala Monroeova doktrína, kde boli jeho princípy zhrnuté a artikulované smerom do zahraničia. 19. storočie sa teda spája so všeobecnou uzavretosťou a pasivitou USA. Aj keď sa v 19. storočí Spojené štáty zasadzovali o slobodu, bolo toto konanie len pasívnym dávaním príkladu, ako „maják slobody“. Spojené štáty nijakým spôsobom, a to ani v mene slobody, nepreberali zodpovednosť za okolitý svet a nejednali ako

sprostredkovateľ zmien snažiaci sa o import vlastných názorov.(Witttkopf & Kegley, 2003)

K postupnému prelomu izolacionizmu dochádza pod vplyvom udalostí, akými bola vojna so Španielskom, politika otvorených dverí, Rooseveltov dodatok či tzv. dolárová diplomacia⁶² (Dollar diplomacy). Najvýraznejšie obdobie intervencionizmu sa spája s administratívou prezidenta W. Wilsona. Jeho požiadavky otvorenej diplomacie, slobody na mori, odstránenia bariér obchodu, samourčenia, všeobecného odzbrojenia, no najväčšmi odmietnutie systému vyvažovania moci a požiadavka vytvorenia systému kolektívnej bezpečnosti, predstavujú zásadný míľnik. V prvom rade v podobe angažovania sa medzinárodne v šírení vlastných hodnôt a predstáv, a podobe organizácie štátu, spoločnosti, sveta. V druhom rade prostredníctvom priameho zainteresovania sa v zahraničí prostredníctvom zriadenia medzinárodnej inštitúcie vo forme Ligy národov. Avšak neúspech tejto politiky prameniari nielen z odmietnutia na domácej politickej scéne, ale aj z dezilúzie medzivojnového obdobia sprevádzaného hospodárskou krízou, viedol k opätovnému uprednostneniu izolacionizmu. Hrôzy a skaza II. Svetovej vojny ale vyviedli Spojené štáty opätovne z ulity izolacionizmu. Do povojnovej éry sporej s rodiaou sa studenou vojnou vstúpili s novým zmyslom zodpovednosti pre globálne dianie a dovedy nevídanou iniciatívou organizovať takmer každú dôležitú medzinárodnú otázku. Stali sa primárnym iniciátorom založenia Organizácie Spojených národov, stáli pri vzniku mnohých regionálnych organizácií a vytvorili hegemonny vplyv v krajinách a regiónoch považovaných za sféru vlastného záujmu. (Witttkopf & Kegley, 2003) Tento, aj keď zjednodušený náčrt ideí pôsobiacich na zahraničnú politiku je z pohľadu autorky dôležitý pre doplnenie a rozšírenie pohľadu na kontext, v ktorom sa zahraničná politika v americkej spoločnosti dodnes formuje.

Iné kontextuálne prvky zdôrazňuje profesor Krejčí. (Krejčí, 2009, s. 20) Podľa neho je nevyhnutné v kontexte Spojených štátov zohľadniť vplyv nasledujúcich faktorov:

1. Programami dvoch hlavných politických strán demokratov a republikánov
2. Názorovými líniami vo vnútri politických strán ako pacifizmus, militarizmus, izolacionizmus či intervencionizmus

⁶² Dollar diplomacy je označenie pre obdobie medzi rokmi 1909 až 1913, pričom názov je odvodený z prejavu prezidenta Tafta. Ten označil smerovanie politiky v rámci jeho administratívy zamerané „na nahradenie guliek dolármi“. Je teda obdobím fiškálneho intervencionizmu zameraného na pomoc americkým biznismenom v ich ochrane a expandovaní obchodných investícií, špecificky najmä v Latinskej Amerike a na Ďalekom východe. (Trani, 2018)

3. „Ideovo-psychickými prúdmi“ ako odlišnými tradíciami ovplyvňujúcimi formovanie cieľov, ale aj verejnú podporu
4. Biopsychologickým potenciálom prezidentov a ich najbližších spolupracovníkov (talent, inteligencia, temperament, schopnosť empatie atď.)

Pri vplyve osobnosti prezidenta a jeho spolupracovníkov sa pristavíme. Nie je žiadnych pochyb o tom, že súčasťou politiky sú aj rozhodnutia v nej zainteresovaných aktérov, ktorých správanie je podmienené rôznymi faktormi. Významný prínos v tejto oblasti priniesol O. Holsti vo svojej prípadovej štúdiu zaoberajúcej sa spojitosťou medzi systémom presvedčení J. F. Dullesa⁶³ a Dullesovým vnímaním Sovietskeho zväzu v časovom úseku medzi rokmi 1953 až 1959. (Holsti, 1962)

Holstiho štúdia založená na analýze oficiálnych stanovísk ministra v tomto období podporuje ním stanovenú hypotézu o tom, že Dullesova interpretácia sovietského konania bola silne založená na jeho osobnom obraze ZSSR ako totalitnej, imperialistickej superveľmoci, cieľiacej svetovú revolúciu. Dokonca aj v prípade, keď mohli byť vytvorené rozumné alternatívne interpretácie, Dulles ich odmietol a uprednostňoval tie, „*ktoré lepšie splývali s jeho všeobecným názorom na Sovietsky zväz a sovietskych lídrov.*“ Svoju interpretáciu Holsti podporuje príkladom – podpisom zmluvy o rakúskej neutralite v r. 1955, ktorú Dulles nepokladal za prejav sovietskej dobrej vôle a snahy o uvoľnenie napätia v Európe, ale za „*dôkaz slabosti a frustrácie: sovietsky systém sa ocitol v bode kolapsu.*“ (Holsti, 1962, s. 248) Na štúdiu Dullesovho politického správania Holsti dochádza k záverom, že ak existuje vzťah medzi systémom presvedčení a konaním, tak „*presvedčenia o povahe histórie a politiky sú s vysokou pravdepodobnosťou relevantné pre pochopenie konania politických aktérov.*“ (Holsti, 1970, p. 123)

Vo všeobecnej rovine je tak možné interpretovať toto chápanie ako model založený na nasledovných predpokladoch:

1. Ľudské vnímanie je selektívne
2. Vnímanie, spôsoby akým definujeme realitu je široko ovládané našim všeobecným presvedčením o svete, v ktorom sa nachádzame – našim systémom presvedčení
3. Naše hodnoty majú priamy vplyv na naše rozhodnutia tým, že vymedzujú ciele, ktoré dosahujeme. Nepriamo systém presvedčení ovplyvňuje naše rozhodovanie tým, že

⁶³ Minister zahraničných vecí počas Eisenhowerovej administratívy

vystupuje ako súborný objektív, prostredníctvom ktorého je prijímaná informácia o okolí

4. Systém presvedčení tak slúži ako nástroj umožňujúci položiť základy určitého poriadku do konštantného prúdu impulzov, ktoré dostávame z okolitého sveta. Napomáha našej orientácii k prostrediu a uľahčuje nám determinovanie vlastnej pozície v danom sociálnom a politickom kontexte. To neznamená, že náš systém presvedčení nemôže byť dysfunkčný v zmysle, že je založený na zlej koncepcii reality (de Rivera, 1968, s. 20 – 45)

Touto tematikou sa vo svojej publikácii zaoberá aj K. Brodin, ktorá rovnako poukazuje na vzťah medzi systémom presvedčení⁶⁴ a oficiálnym postupom v zahraničnej politike. Tento vzťah identifikuje medzi hodnotovým systémom oficiálnych aktérov rozhodovania a autoritatívnymi rozhodnutiami, ktoré dávajú v mene krajín, ktoré zastupujú. Brodin totiž verí, že *„správanie komplexných organizácií (zahrňujúc tiež štáty) môže byť chápané prostredníctvom autoritatívnych rozhodnutí prijatých v rámci týchto organizácií“*. (Brodin, 1972, s. 98) Rovnako aj R. Snyder, H. Bruck a B. Spain píšú: *„otázka ‚prečo‘ (mieriaca na udalosti, podmienky a vzorce interakcie, v ktorých spočíva správanie sa štátov) nemôže byť zodpovedaná bez analýzy procesu rozhodovania“*. (Snyder, Bruck & Sapin 1962, p. 33)

Brodin nadväzuje na dovedajší teoretický výskum v oblasti⁶⁵ a poukazuje na určité nedostatky⁶⁶, pričom sa snaží ponúknuť alternatívny model zameraný na vzťah medzi určitým typom verbálneho správania sa ako oficiálnou zahraničnopolitickou doktrínou a zahraničnopolitickým rozhodovaním. Jej model je očistený od prepojenia na súkromnú sféru a analyzuje v ňom len oficiálny verejný pohľad. Základné prvky modelu sú:

1. Verejné vystúpenia limitujú budúce slobodné jednanie aktéra dvojakým spôsobom. Verejnými prehláseniami aktér vytvára očakávania, a to nielen na domácej, ale aj zahraničnej scéne. Zároveň nimi ovplyvňuje bázu, na základe ktorej vytvárajú svoje rozhodnutia iní aktéri (prinajmenšom v tom rozsahu, že spôsobujú výpadok

⁶⁴ Pod systémom presvedčení (belief system) Brodin rozumie koncept podobný ideológii, avšak odmieta použiť daný termín pre jeho asociovanie primárne s politickými ideológiami všeobecne.

⁶⁵ Holsti: *The Belief System and National Images: A Case Study* (1962); De Rivera: *The psychological Dimension of Foreign Policy* (1968); Rosenberg: *Attitude Change and Foreign Policy in the Cold War Era* (1967)

⁶⁶ Kritika sa zameriava na nemožnosť stanovovať identitu na základe porovnávania medzi verbálnymi prejavmi a súkromnými presvedčeniami. (Brodin, 1972)

informácií z tohto informačného kanálu), čo vedie k ich nepriamemu obmedzeniu, a to v oblasti slobody prezentovať vlastné deklarácie.

2. Spôsob rozhodovania v zahraničnej politike je výsledkom vedomej selekcie medzi alternatívnymi možnosťami. Táto selekcia je založená na analýze prínosov a strát v porovnaní s alternatívnymi spôsobmi jednania a zároveň je vedená s ohľadom na prípadné dopady, ktoré môže konanie mať. Týmito dopadmi sa rozumejú tzv. sankcie ako následky konania, ktoré môžu byť pozitívne alebo negatívne. Môžu pôsobiť nielen smerom navonok, voči iným aktérom, ale aj dovnútra, voči samotnému rozhodujúcemu.
3. Jazyk doktríny má dvojakú funkciu : expresívnu a inštrumentálnu. Prvá je zameraná na vyjadrovanie základných operačných hodnôt a presvedčení. Druhá je využívaná na ovplyvnenie publika a zaistenie kontroly, prípadne stimulovanie ostatných pre uskutočnenie určitých žiadaných krokov. Obe tieto funkcie sú vzájomne prepojené. Dôležitú úlohu zohráva prvok opakovania, ktorý má distributívny a didaktický efekt. Zjednodušené, čím viac je správa opakovaná, tým viac sa zdá schopná zasiahnuť väčšiu časť publika. Zároveň však opakovanie oficiálnych deklarácií s vysokým stupňom jednotnosti v dlhom časovom úseku vedie ku vytváraniu určitých záväzkov, ktoré slúžia ako zábrany náhlym či zásadným zmenám vo vedení politiky.
4. Štúdium oficiálnych doktrín je analýzou spoločenských rolí, pričom rolu definuje ako očakávaný spôsob konania asociovaný s určitou pozíciou v rámci spoločnosti. Jednotlivé pozície so sebou prinášajú súbory očakávaní, ktoré nemôžu byť z dlhodobého hľadiska ako faktory ovplyvňujúce jednanie aktérov opomínajúce. Tento argument sa pokúša vysvetliť, prečo je pozorovateľné, že aj napriek zmene rozhodujúcich aktérov ostávajú programy konania rovnaké. Odmieta však, že by bolo možné len na základe pridelenej verejnej funkcie možné presne predikovať chovanie prezidentov či iných úradníkov. (Brodin, 1972, s.105-109)

Na záver Brodin uzatvára, že štúdium doktrín nemôže a nedokáže slúžiť ako predikcia špecifických udalostí alebo konkrétnych rozhodnutí. Nie je to ani jej zámerom. Ako také sú predikcie chápané ako snaha o vyhodnotenie, ktoré z množstva alternatívnych výsledkov sú pravdepodobnejšie než tie ostatné. (Brodin, 1972) Napriek tomu, že nie sme schopní jasne predpokladať správanie aktérov, je tento model využívaný na úrovni praktickej politiky najmä v oblasti plánovania, napr. aj na poli bezpečnostnej politiky.

Iný pohľad, prezentovaný R. Artom, prináša názor, že rozhodujúcimi faktormi, ktoré podmieňujú spôsob formulovania zahraničnej politiky, sú národný záujem, medzinárodné prostredie a určenie kľúčových sfér záujmu v geografickom vymedzení. Národný záujem predstavuje nevyhnutné kritérium analýzy pre určenie celkového smerovania zahraničnej politiky. Art zároveň prináša hierarchiu národných záujmov USA, pričom pre ich zoradenie využíva kritérium základného prežitia krajiny:

1. Ochrana Amerického územia pred útokom
2. Zamedzenie vojenských stretov medzi veľmocami v Eurázii
3. Zabezpečenie prístupu k zdrojom a zásobám ropy v Perzskom zálive
4. Udržanie otvorenosti medzinárodného ekonomického poriadku
5. Podpora šírenia demokracie, rešpektovania ľudských práv v krajinách mimo USA, zabránenia genocíd a masovému zabíjaniu v občianskych vojnách (Art, 2008, s.7)

Konkrétne zahraničnopolitické rozhodnutie je vo svojej formulácii sprostredkované prostredníctvom dvoch medzičlánkov. Prvým je formulácia zahraničnopolitickej doktríny a druhým je následné prijatie vojensko-politickej stratégie, ktorá tvorí jadro zahraničnopolitickej doktríny. Doktríny formulované americkými prezidentmi sú sprevádzané týmito vojenskými stratégiami.

Analýza všetkých faktorov vstupujúcich do procesu vytvárania zahraničnej politiky je dôležitá vzhľadom na nami stanovenú hypotézu. Dedičstvo otcov zakladateľov a predstavu vlastnej výnimočnosti USA a ich roly v dejinách spolu s princípmi izolacionizmu a intervencionizmu, chápeme ako základné a nemenné súčasti americkej zahraničnej politiky. Ich vplyv na formuláciu zahraničnej politiky je však len čiastočný a to pod vplyvom ostatných faktorov, ktoré do procesu formulácie vstupujú. Sem jednoznačne zaraďujeme osobnosť prezidenta a teda výskum Holstiho a K. Brodin. Model Brodin ponúka alternatívne vysvetlenie relatívnej podobnosti politických rozhodnutí amerických prezidentov v období studenej vojny a zároveň poukazuje na dôležitosť subjektívneho faktora daného štátnika a jeho prínos do procesu rozhodovania. Navyše, poukázanie na vplyv oficiálnych prehlásení je rovnako dôležité pre našu analýzu, najmä v aplikácii na historický kontext, kedy neexistovali telefonické rozhovory medzi Kremľom a Washingtonom a postoje jednotlivých protagonistov boli prezentované okrem vzájomnej listovej komunikácie a osobných stretnutí najmä formou týchto verejných vystúpení. Artov pohľad celý kontext dopĺňa, keď k nemu pripája úlohu národného záujmu, medzinárodného

prostredia a stanovovania kľúčových geografických oblastí.

2.2.1. Zahranícňopolitická doktrína v realistickej teórii

Dôležitým pohľadom pri definovaní zahraničnej politiky je názorová tradícia politického realizmu. Koniec koncov, termín národný záujem predstavuje gro, základný kameň realistického myslenia, a preto analýza z tohto teoretického hľadiska nesmie chýbať.

Ako už bolo naznačené vyššie, realizmus ako prístup k chápaniu medzinárodného systému sa začal široko uplatňovať po II. Svetovej vojne. Realizmus nepredstavoval v tej dobe iba akademickú teóriu, ale bol tiež politickým programom, ktorého premisy mali v dobe nastupujúceho obdobia studenej vojny slúžiť ako ospravedlnenie konca amerického izolacionizmu. (Guzzini, 2004) Doktrinálne myslenie v tomto období, jeho jadro v podobe stratégie zadržania komunizmu a taktiež nástroje ním využívané, boli prepojené so smerom politického realizmu obhajujúcim udržiavanie napätia v medzinárodnom systéme, ktoré malo zabrániť vojenskému konfliktu, pretože jeho dôsledky by vzhľadom na možné využitie nukleárných zbraní mohli byť katastrofické pre všetky zúčastnené strany. (Drulák, 2009)

Realisti chápu zahraničnú politiku v kontexte moci. Nesúhlasia medzi sebou síce na presnom vymedzení moci ani na tom, ako a do akej miery je politický proces⁶⁷ schopný ovplyvniť politické konanie⁶⁸. Všetci sa ale zhodujú na tom, že moc má silne materialistický komponent a vplyv domáceho politického procesu na zahraničnú politiku sa mení pod vplyvom bezpečnostných výziev prameniacych z externého prostredia. (Wivel, 2017) Mocenská politika sa odlišne realizuje na domácej a medzinárodnej úrovni, dôvodom je „*absencia legitímneho monopolu násilia*“. (Wivel, 2017, s. 3) V prostredí anarchie, kde chýba dominantný aktér ovládajúci celý systém, neexistuje medzi štátmi možnosť zabrániť násiliu, ktoré by ich mohlo zničiť či podmaniť si ich. Tento postulát predstavuje základ politického realizmu. Slovy J. Mearsheimera: „*Pretože ostatné štáty predstavujú potenciálnu hrozbu, a pretože neexistuje žiadna vyššia autorita, ktorá by prišla na pomoc keď vytočia 9-1-1, nemôžu štáty v otázke vlastnej bezpečnosti závisieť na iných.*“. (Mearsheimer, 2001, p. 33)

Realizmus pri objasňovaní zahraničnej politiky využíva tzv. top - down⁶⁹ prístup.

⁶⁷ Angl. „politics“

⁶⁸ Angl. „policy“

⁶⁹ Top down prístup je založený na určenom smere analýzy a skúmania daného problému. Postupuje od najvšeobecnejšej, „najvyššej“ časti systému smerom ku jednotlivým „najnižším“ súčastiam, subsystémom.

Objasňovanie začína na úrovni celého systému ako anarchie a postupuje smerom ku charakterizovaniu správania sa jeho jednotiek – štátov. (Billington, 1986) Aby bolo možné pochopiť zahraničnú politiku, musí analýza začínať od pochopenia tých najzákladnejších charakteristík medzinárodného systému. Pretože v anarchii chýba legitímny monopol sily, systém ovplyvňuje štáty, aby sa zamerali na vlastné prežitie ako základný cieľ a na svojpomocnosť ako nástroj v dosahovaní tohto cieľa. Tento vzorec ovplyvňuje správanie aktérov vstupujúcich do politického rozhodovania. Aby dokázali správne formulovať zahraničnú politiku, sú ponechaní napospas dešifrovaniu všemožných signálov v rámci medzinárodnej politiky v snahe brániť záujmy štátu. To všetko je konzekvenciou podstaty medzinárodných vzťahov. Zámery nie sú vždy korešpondujúce s výsledkami v rámci anarchického systému, kde existuje mnoho miesta pre nepochopenie a zneužitie moci. (Spirtas, 1996)

Dôležitým je aj názor skupiny teoretikov štrukturálneho realizmu, resp. neorealizmu. Jeho zakladateľ, K. Waltz, zahraničnú politiku nijak explicitne nešpecifikoval. V snahe nájsť objasnenie je potrebné kombinovať štrukturálny realizmus s teóriami o internej štruktúre štátov. (Waltz, 1979; Waltz, 2007) Samotný štrukturálny realizmus nám teda o zahraničnej politike toho nepovie mnoho: „*Čo však objasňuje sú obmedzenia, ktoré limitujú všetky štáty. Jasný predpoklad obmedzenia totiž prináša mnoho náznakov očakávaných reakcií štátov, avšak sama o sebe táto teória nedokáže vysvetliť samotné reakcie.*“ (Waltz, 1979, s. 122) Všeobecný argument neorealizmu teda môže byť zhrnutý slovami Beacha „*základným argumentom teórií štrukturálneho realizmu je anarchickosť a konflikt medzinárodného systému, ktorý tlačí štáty k adoptovaniu si prežitia ako základného cieľa ich zahraničnej politiky.*“ (Beach, 2012, s.34)

Z pohľadu štrukturálneho realizmu sú zároveň dôležité aj dve vzájomne kontrastné logiky, ktoré určujú, akým spôsobom je cieľ zahraničnej politiky pretavený do chovania na zahraničnom poli. V tomto smere rozlišujeme tzv. ofenzívny a defenzívny štrukturálny realizmus.

Defenzívny štrukturálny realizmus je založený na princípoch, podľa ktorých sa štáty snažia uchovať si svoju pozíciu a zriekajú sa preto expanzionizmu. Zástancovia tohto prúdu veria, že balansovanie moci je prevládajúcim typom správania v oblasti zahraničnej politiky, pretože sa jedná o najbezpečnejší spôsob, ako dosiahnuť bezpečnosť v anarchickom prostredí. (Waltz, 1979) Vychádzajúc z premisy o anarchii ako základe

konfliktu je pre defenzívnych štrukturálnych realistov vojna typicky neúmyselným následkom jednanja štátov snažiacich sa o zaistenie vlastného prežitia v medzinárodnej anarchii. A tak podľa logiky defenzívnych realistov je efektívny zápas s bezpečnostnou dilemou (security dilemma) jadrom zahraničnej politiky akéhokoľvek štátu. Balansovanie je nedokonalým spôsobom zlepšovania bezpečnostnej dilemy, ktorú defenzívni realisti vidia ako základnú príčinu konfliktu v medzinárodnej anarchii. (Glaser, 1997; Jervis, 1978)

Priamym (a zároveň aj najkontroverznejším) zahraničnopolitickým odporúčaním defenzívnych realistov je téza, že kontrolované šírenie jadrových zbraní zvyšuje kredibilitu balansovania vytváraním dojmu neúnosnosti nákladov potenciálnej vojny, a týmto spôsobom nielen uvoľňuje bezpečnostnú dilemu, ale zároveň redukuje pravdepodobnosť vojenského konfliktu. (Waltz, 2007) Oproti balansovaniu moci však vznikol aj konkurenčný koncept balansovania hrozby stojaci na rovnakých základoch anarchickosti, neistoty v zdrojoch a nepredvídateľnosti jednanja aktérov medzinárodného prostredia. Podobnosť však v tomto bode končí. S. Walt zdôrazňuje úlohu vnímania úmyslov, balans obrany a útoku a geografickú blízkosť relatívnej materiálnej moci na ceste ku pochopeniu jednotlivých kalkulácií štátov. Táto logika je prevrátenou logikou štrukturálneho realizmu, keďže „*klúčovým je*“ v nej „*úmysel, nie sila*“ (Walt, 1987, s. 26)

Kontrastne k logike defenzívnych realistov, ofenzívni realisti tvrdia, že anarchický systém svojpomocnosti vytvára silný popud k expanzii: „*Chápajúc základné úmysly ostatných štátov a uvedomujúc si spôsob, akým štáty operujú v systéme svojpomocnosti, štáty rýchlo pochopia, že najlepším spôsobom, ako si zaistiť prežitie, je stať sa najmocnejším štátom v systéme*“. (Mearsheimer, 2001, s. 33) Všetky štáty sú teda revizionistické, snažiace sa o maximalizovanie vlastných kapacít pre prípad potreby čeliť hrozbe. Keďže však všetky štáty majú útočné kapacity a taktiež plánujú expandovať v rovnaký čas, žiaden štát sa nemôže cítiť bezpečne, pokiaľ nedosiahne svoju dominantnú pozíciu v celom systéme.

Tam, kde teda defenzívni realisti tvrdia, že štáty dosahujú bezpečnosť prostredníctvom balansovania moci, ofenzívni realisti kladú do popredia nerovnováhu moci ako vlastnú výhodu. (Layne, 1998) Táto nerovnováha môže byť obrazom jedine politickej hegemonie v regióne, kde je daná mocnosť situovaná. Vojenská expanzia však nie je jediným nástrojom, ktorý môžu štáty využiť ako strategický nástroj. V zálohe sú aj rôzne diplomatické nástroje, ako vydieranie (vyhrážanie sa rivalovi v snahe získať ústupok),

stratégie tzv. púšťania žilou⁷⁰ (udržiavanie rivala v zaangažovaní v nákladných a zdĺhavých konfliktoch), či používanie balansovania a presúvania zodpovednosti v snahe udržiavania rivala pod kontrolou. (Mearsheimer, 2001, pp. 147–162; Toft, 2005, pp. 385–386)

Po definovaní základných postulátov realizmu smerom ku zahraničnej politike je potrebné opätovne sa vrátiť ku koncepcii zahraničnopolitickej doktríny. Profesor Krejčí ju definuje ako „...*konceptuálny rámec zahraničnej politiky štátu, ktorý je tvorený relatívne systematizovaným a spravidla formálne schváleným súborom predstáv a hesiel určujúcich priority medzi politickými cieľmi, a tiež spôsoby pre ich dosiahnutie. Doktrína je teda oficiálnou koncepciou užitia moci štátu na medzinárodnom poli.*“ (Krejčí, 2009, s. 274) Predstavuje východisko pre prijímanie špecifických koncepcií použitia jednotlivých aspektov moci, stratégie diplomatickej činnosti, stratégie hospodárskeho pôsobenia vo vzťahu ku zahraničiu, propagandistickej stratégie a vojensko-politickej stratégie. Tvorí tak konceptuálny základ tejto činnosti, ktorý umožňuje koordináciu jednotlivých zložiek zahraničnej politiky a týmto spôsobom zároveň vymedzuje aj jej všeobecnú stratégiu.

Ako už bolo spomenuté, vojensko-politická stratégia predstavuje súčasť formulácie zahraničnej politiky, presnejšie, určuje základné zásady výstavby ozbrojených síl a spôsobov použitia vojenskej sily v medzinárodných vzťahoch. Nie je však len všeobecne formulovaným a ťažko merateľným konceptom. Práve naopak, oproti doktríne sa zameriava viac na konkrétne aspekty realizovania sily prostredníctvom empiricky merateľných pozorovaní a ako taká pracuje s hodnotami, ktoré je možné lepším spôsobom merať.

Proces formulovania zahraničnopolitickej doktríny je niekoľkostupňový, pričom jednotlivé fázy procesu spolu úzko súvisia. Pohľad na to, ako tento proces vyzerá ponúka prof. O. Krejčí vo svojej Medzinárodnej politike: (Krejčí, 2001, s.266-267)

Prvou fázou procesu je analýza situácie, v ktorej sa aktér nachádza, ďalej rozpoznanie a vymedzenie problému. Štátnik zaznamenáva problém, s ktorým sa musí vyrovnáť. Zhromažďuje informácie o aktivitách, motivácii, zámeroch a možnostiach ostatných aktérov, ale aj o stave svetového politického systému. Správna analýza však vyžaduje aj poznanie vlastnej moci. Problém ako taký je definovaný z hľadiska významu, ktorý mu je priložený v rámci škály aktérových preferencií a zároveň na základe

⁷⁰ Angl. blood-letting a bait-and-bleet – stratégie formulované Mearsheimerom v jeho knihe Tragedy of Great Powers Politics. (Mearsheimer, 2001)

očakávaného rizika z hľadiska nákladov.

Druhým krokom je stanovenie všeobecných cieľov, ktoré si nadväzujú na analýzu situácie stanovuje aktér k zabezpečeniu národných záujmov. Ciele sú definované pomocou hodnôt štátnika, ktoré sú hierarchicky usporiadané podľa jeho vlastných skupinových či individuálnych preferencií.

Poslednou, treťou fázou, je výber prostriedkov. Určenie metód by totiž malo vyplynúť zo samotného prepojenia analýzy a cieľov. Rovnako tak by mali z tejto analýzy vziť aj techniky a prostriedky, ktoré aktér má k dispozícii a teda môže (a chce) využiť k dosiahnutiu vybraných záujmov. Pri výbere prostriedkov sa nejedná iba o tie materiálne, uplatňujú sa aj duchovné prostriedky.

Tieto jednotlivé etapy predstavujú intelektuálno-praktickú činnosť, na ktorej konci je praktické jednanie definované na základe priorít národného záujmu. Proces v pozadí je flexibilný a adaptabilný, snaží sa priebežne sledovať a zároveň vyhodnocovať vecné výsledky politických aktivít, prehodnocovať vlastné analýzy vzniknutých situácií a vybrať medzi alternatívnymi cieľmi a prostriedkami na ich dosiahnutie. Tento proces tak môže viesť ku korekciám pôvodných zámerov, či výberu jednotlivých prostriedkov. (Krejčí, 2001)

Určité špecifikum, predstavuje pre kategóriu zahraničnopolitickej doktríny tzv. fenomén doktrinálnej kultúry. Logika fenoménu pramení z predpokladu, že kultúra Grand Strategy vzniká na základe určitých spôsobov myslenia a konkrétnych krokov prevedených vo vzťahu k silovému potenciálu USA. Gray naznačuje, že americká doktrinálna kultúra pramení z geopolitických, ekonomických a ďalších špecifických faktorov a súčasne je odvodená od vnímania národných a historických skúseností, aspirácií a vlastných charakteristík a mnohých ďalších determinantov typických pre USA. (Gray, 2007) Pochopenie logiky strategickej kultúry tak umožňuje odvodiť určitý špecifický spôsob riešenia strategických problémov Spojených štátov.

Pre dotvorenie celého kontextu zaoberania sa medzinárodnou politikou a zahraničnopolitickou doktrínou je potrebné dodať, že pri skúmaní problematiky sa v zahraničnej literatúre uplatňujú odlišné termíny, ako napr. Veľká stratégia (Grand Strategy) či stratégia národnej bezpečnosti (National Security Strategy), ktoré sú však len synonymami pre zahraničnopolitickú doktrínu, príp. vojensko-politickú stratégiu.

3. Eisenhowerova administratíva

Dwight D. Eisenhower vyhral prezidentské voľby roku 1952 ako kandidát Republikánskej strany proti svojmu súperovi A. Stevensonovi napriek tomu, že nikdy predtým nezastával politickú funkciu. Jeho kariéra pred zvolením sa spája s armádou, kde si do konca II. svetovej vojny vybudoval, ako úspešný „5-hviezdičkový“ generál, známe a chválené meno. Po Eisenhowerovom víťazstve odchádzajúci prezident Truman síce naznačil pochybnosti, či je nový prezident schopný transformovať sa z príslušníka armády na politickú osobu, prezidenta. Avšak jeho skúsenosti z Kolumbijskej univerzity a z velenia medzinárodných vojenských zložiek NATO mu poskytli dostatočnú prípravu na to, aby úspešne zvládol aj politickú kariéru. (Snead, 1997)

Svoje rozhodnutia prezident Eisenhower zakladal na vlastnom súbore hodnôt a na vysoko organizovanom systéme rozhodovania sa. Hodnoty individualizmu, striktnej disciplíny a morálnej zbožnosti, ďalej princípy tvrdej práce, rovnosti a individuálnej zodpovednosti, mu boli vštepované už od malička a stali sa súčasťou jeho hodnotového systému. V prípade prejednávania národných bezpečnostných problematik prezident dôsledne analyzoval dopady, ktoré budú mať rozhodnutia na vojenskú, ale aj ekonomickú silu krajiny. (Sloan, 1990)

Dôležitým prvkom Eisenhowerovho hodnotového systému bol antikomunizmus. Ten síce nevyrastal zo žiadnej systematickej štúdie tohto systému vládnutia, ale skôr z jeho osobného odmietnutia komunizmu, ktorý považoval za zriadenie popierajúce základné slobody jednotlivca. Snead analyzuje Eisenhowerovu korešpondenciu a zápisky z jeho denníka a popisuje toto odmietnutie podrobnejšie. Podľa Eisenhowera tento typ vlády kladol národné dobro nad záujmy a dobro jednotlivca. Veril, že zatiaľ čo komunistická apelácia na spoločné dobro reprezentuje navonok úžasný cieľ, snaha naplniť ho v praxi ústi do diktatúry.⁷¹

V Eisenhowerovom chápaní musia byť ekonomické problémy adresované rovnakým spôsobom ako bezpečnostné otázky, aby bol národ schopný ochraňovať a dosahovať svoje záujmy. Z jeho denníkov vyplýva, že považoval slobodu na celom svete za závislú na dobrom stave amerického hospodárstva. (Jackson, 2008) Obával sa nárastu

⁷¹ Tento svoj postoj ďalej vysvetľoval ako: „*Hlavný problém (medzi USA a ZSSR) je diktatúra verzus forma vlády založená na súhlase ovládaných, dodržiavanie Listiny práv verzus svojvoľná moc vodcu či vládnucej skupiny.*“ (Snead, 1997, s. 23)

inflácie a veril, že obranné výdavky sú z ekonomického hľadiska neproduktívne. Prílišné výdavky vlády totiž môžu oslabiť ekonomiku a vystaviť nebezpečenstvu národnú bezpečnosť.⁷² Obával sa však aj domácich výdavkov. Boju proti inflácii dokonca dával prednosť pred sociálnym zabezpečením, solídna mena totiž pre neho predstavovala jedinou spoľahlivú oporu sociálnych istôt. (Jackson, 2008)

Zdôrazňovanie ekonomiky a udržiavania národnej bezpečnosti bolo namierené proti prílišnému spoliehaniu sa na čisto vojenské aspekty moci. Stratégia administratívy bola v oblasti konvenčných aj nekonvenčných stratégií zameraná na redukovanie nákladov. Eisenhower ešte pred nástupom do funkcie rozporoval rozpočet prezidenta Trumana. Nesúhlasil s navyšovaním štátneho rozpočtu v prospech obrany a budovania vojenských kapacít. V tomto duchu teda spochybňoval aj nárast⁷³ výdavkov spojených s kórejskou vojnou a dokumentom NSC 68. (Hammond, 1962) Základ jeho filozofie národnej bezpečnosti pramení z nasledujúcich zápiskov v denníku: *„Môžeme povedať, že jedine správne vyvážená sila dokáže priniesť pravdepodobnosť vyhnutia sa vojny. V tomto zmysle potrebujeme silu čo najskôr, avšak musí byť vyvážená medzi morálnou silou, ekonomickou silou a čisto vojenskou silou.“* (Snead, 1997, s. 27) Cieľ ochrany a posilňovania týchto trilaterálnych síl poskytoval zároveň Eisenhowerovi návod, akým spôsobom v rámci jeho administratívy rozvíjať ekonomickú a národno-bezpečnostnú politiku. V dosahovaní týchto cieľov bol úspešný v oboch svojich volebných obdobiach.

Ďalšou časťou jeho osobných postojov je jeho konzervatívne politické zmýšľanie⁷⁴ a internacionalistický svetový pohľad, a bohatá vojenskú skúsenosť spolu so zhodnotením únavy z kórejského bojovania. V zozname prezidentových politických priorít stála zahraničná politika na prvom mieste. Dôležitým prvkom jeho zvolenia a počiatku jeho kariéry bolo ukončenie kórejskej vojny. Z toho pramení aj jeho extrémna neochota realizovať na poli zahraničnej politiky kroky, ktoré by mohli viesť k ďalším konfliktom. Tieto obavy sú obzvlášť viditeľné v prístupe administratívy k americkým silám v Ázii.⁷⁵

⁷² „Amerika sa môže zadusiť hromadením vojenských výdavkov práve tak, ako sa môže zničiť tým, že nebude svoju obranu financovať dostatočne,“ popisuje jeho výrok Jackson. (Jackson, 2008, s.452)

⁷³Od júna 1950 až do volieb v roku 1952 totiž narástli výdavky na programy národnej bezpečnosti o približne 200 percent. (Hammond, 1962)

⁷⁴ Saunders v tomto duchu píše: V oblasti zahraničnej politiky sa prezident pokladal za mierumilovného človeka a „úprimne veril, že rozmiestnenie vojenských síl by malo zohrávať relatívne minoritnú úlohu v implementácii americkej zahraničnej politiky.“ (Saunders, 1985, s. 99)

⁷⁵ Eisenhower sa v tomto duchu vyjadril: „Nevidím väčšiu tragédiu než zapojenie Spojených štátov do pozemnej vojny na Ďalekom východe,“ a zároveň sa zaviazal, že každý krok, ktorý podnikne, sa bude pokúšať o zabezpečenie, že k takejto vojne nedôjde. (Johnson, 2008, s. 451)

Eisenhowerov internacionalistický svetonázor a jeho záväzok k princípom kolektívnej bezpečnosti ho prinútil, aby na väčšinu kríz a konfrontácií nazeral z globálnej perspektívy. V prípade, že čelil regionálnej kríze, starostlivo zvažoval efekt, ktorý môže mať rozličný rozsah využitia vojenskej sily Západu na západo-východnú rovnováhu a zároveň na vzťahy medzi spojencami. (Henderson, 1987) Jeho pohľad na úlohu a využitie sily v zahraničnej politike bol ovplyvnený intenzívnou snahou jednat' v kontexte medzinárodného práva a zároveň starosťou o svetovú verejnú mienku, ktorá sa prejavovala v jeho uprednostňovaní nástrojov skrytej diplomacie.⁷⁶ (Henderson, 1987)

S využitím systematického prieskumu národných bezpečnostných programov v roku 1953 prezident Eisenhower navrhol novú vojenskú stratégiu založenú na širokej prevahe USA v atómových zbraniach a schopnosti ich doručenia⁷⁷. Na základe tejto stratégie bol schopný znížiť celkové výdavky na obranu, a to redukovaním veľkosti konvenčných nenukleárnych síl. Táto nová stratégia „Nového pohľadu“ (prezidentovej koncepcie zahraničnej politiky, ktorú budeme ďalej popisovať), umožnila Eisenhowerovi vyvážiť dva zo štyroch každoročných rozpočtov, a pritom zabezpečiť vojenskú kapacitu dostatočnú na odpálenie devastujúceho protiútok, ak by sa Sovietsky zväz rozhodol na USA zaútočiť ako prvý.(McAuliffe, 1981) Túto skutočnosť ilustruje graf č. 1 v prílohe.

Aj keď prezident vo svojej administratíve nakoniec dospel k potrebe nukleárneho odzbrojenia, ako vidieť, jeho raná stratégia bola zameraná „na prelomenie tabu okolo využitia nukleárnych zbraní“. (Eisenhower, 1965, s.453) Nebol to bluf. Aj vo svojich memoároch Eisenhower potvrdzuje: „*Môj zámer bol pevný: odštartovať Strategické letecké veliteľstvo (Strategic Air Command) ihneď ako bude vierohodne potvrdený všeobecný útok na Západ.*“ (Eisenhower, 1965, s.453)

Otázka, ktorá sa otvára v súvislosti s využitím nukleárnych zbraní v Eisenhowerovej administratíve je, ako mohol prezident na jednej strane rozvíjať Nový pohľad s nukleárnym odstrašujúcim akcentom, a na druhej strane navrhovať a očakávať od sovietskej strany súhlas v procese limitovania nukleárnych zbraní. Ako sme už totiž naznačili, Eisenhower aj napriek svojej orientácii na odstrašovanie veril v skazu, ktorú môže

⁷⁶ Tieto snahy sa však často dostávali do konfliktu s inými princípmi, ako napr. udržanie spojeneckej jednoty. Príklad suezskej krízy, ktorý bude bližšie rozobratý v nasledujúcej podkapitole priamo na tento problém poukazuje.

⁷⁷ Rozhodol, že radšej ako reagovať na každú svetovú krízu rozmiestňovaním vojsk či navyšovaním obranného rozpočtu, by mali Spojené štáty zdôrazňovať odstrašujúcu silu atómových zbraní.(McAuliffe, 1981)

nukleárna vojna priniesť, a teda v potrebu ich limitovania. Odpoveď prináša Soapes, ktorý tvrdí, že prezidentova politika mala 3 línie – obranu, odstrašenie a odzbrojenie:

1. Prezident sa snažil vybudovať obranu USA na takej úrovni, aby si krajina mohla byť istá svojou bezpečnosťou.
2. V koncepcii zadržovania expanzionizmu komunizmu videl Eisenhower silne vojenský kontext. Veril, že tvrdý vojenský postoj môže dosiahnuť veľké obmedzenie sovietskych snáh o rozšírenie vlastného vplyvu. Demonštrovaním Sovietom, že viac nedosiahnu žiaden ďalší územný zisk, veril, že „*odoberie časť intenzity (konfrontácie) a zredukuje pocit risku a vojenskej hrozby (...) ktoré dovtedy panovali.*“ Zámerom bolo postupne transformovať situáciu do viac pasívneho a stabilného vzájomného vzťahu antagonistických síl.
3. Odzbrojenie sa stalo dôležitou súčasťou jeho zahraničnej politiky, pretože predpokladal, že ak by došlo k vypuknutiu veľkej európskej vojny podnietenej Sovietmi, jednalo by sa o vojnu nukleárnu, pričom rozumel, aký rozsah deštrukcie by mohla takáto vojna mať. (Soapes, 1980, s.69-70)

Goodpaster v tomto duchu dodáva, že Nový pohľad bol snahou o aktualizáciu vojenských síl. Táto aktualizácia bola zameraná na nukleárne zbrane, pretože boli „*centrom hlavnej línie konfrontácie a potenciálneho vojenského konfliktu.*“ Tento fakt podľa Goodpastera doviedol Eisnehowera až ku snahe o odzbrojenie, pretože „*nukleárne zbrane nás budú sprevádzať aj naďalej. Zároveň priniesli nový charakter do spôsobu vedenia boja.*“ (Goodpaster, 1989, s.6) Eisenhower si teda uvedomoval, že zisk dostatočnej dohody v oblasti obmedzenia zbraní, taký, ktorý zaistí USA pocit bezpečnosti a zároveň zredukuje nukleárnu hrozbu, bude náročným a dlhým procesom. Preto Západ musí aj naďalej udržiavať svoju silu a jednotu, aby dokázal tento dlhý a pravdepodobne smrteľný boj ustáť (Eisenhower v roku 1958 predpokladal trvanie ďalších 40 rokov). (Soapes, 1980)

Zabezpečeniu integrácie jeho politickej a ekonomickej filozofie do národnej bezpečnostnej politiky a zároveň efektívnemu vykonávaniu svojho postu napomáhal Eisenhowerovi systém rozhodovania, ktorý starostlivo vybudoval od počiatku svojho prezidentského mandátu. S využitím komplexného systému výborov a poradných skupín veril, že posudzovanie problému či témy krok za krokom od jeho najnižších po tie najvyššie úrovne tvorby politiky môže sprostredkovať rozvoj najlepších možných politických

alternatív. Prostredníctvom tohto procesu Eisenhower očakával získavanie rád a návodov založených na starostlivom štúdiu a diskusii. (Thompson, 1984)

V centre tohto procesu v otázkach národnej bezpečnosti stála NSC – Rada národnej bezpečnosti (*National Security Council*). Tá po nástupe Eisenhowera do funkcie prešla významnou reorganizáciou tak, aby sa stala plnohodnotným poradným orgánom. Nasledujúcu radu R. Cutlera⁷⁸ Eisenhower zoštíhlil proces vpracovávaní tzv. *policy papers*, založil štandardizovaný postup prezentácií na stretnutiach NSC a rozšíril členstvo v Rade, aby zahŕňala aj ministra financií a riaditeľa pre rozpočet (*Director of the Budget*). Eisenhower štandardne neprenehával Rade možnosť rozhodovať. Jej činnosť využíval na získavanie rád, vytváranie fóra pre rozličné diskusie a ako nástroj na šírenie politiky jeho kľúčovým poradcom. (Nelson, 1983)

Slúžila taktiež ako komunikačný kanál na získavanie rád z civilného priestoru. Eisenhower sporadicky využíval poradné názory civilných expertov, žiaden však nemal systematický vplyv na vedenie politiky. Jedným z takýchto príkladov je zriadenie už spomínaného Gaitherovho výboru, ktorý mal riešiť otázku účinnej obrany v dobe značných technologických zmien zbraňových systémov. (Halperin, 1961) Tento spôsob využívania expertných názorov ako rád demonštruje spoluprácu medzi poprednými vedcami, inžiniermi, obchodníkmi a akademickými odborníkmi na jednej strane, a federálnou vládou na strane druhej. Táto prax je datovaná od konca II. svetovej vojny, výrazne však narástla počas prvých pätnástich rokov studenej vojny.⁷⁹ (Friedberg, 1996)

Zmeny sa však nedotkli len Rady Národnej bezpečnosti. V duchu jeho základného presvedčenia o nevyhnutnosti organizácie ako dôležitej prísady efektívneho vedenia boli do praxe prenesené mnohé inovácie, ktoré zverejnila Hooverova komisia (the Hoover Commission)⁸⁰. Komisia sa zhodla na nevyhnutnej potrebe štrukturovanej organizácie a jasne vymedzených línií právomocí, kompetencií a zodpovednosti. V duchu tohto záveru volala

⁷⁸ Robert Cutler, Eisenhowerov asistent pre oblasť národnej bezpečnosti

⁷⁹ „Aj keď expertné rady využíval aj prezident Truman, bol to práve Eisenhower, ktorý priniesol odborníkov do centrálnych oblastí tvorby politiky.“ (Friedberg, 1996, s. 110)

⁸⁰ Stanovisko Komisie bolo publikované v r. 1949 ako Report generálneho riaditeľstva exekutívy (Report on the General Management of the Executive branch). Jej predsedom bol bývalý prezident H. Hoover, ktorý v Reporte prezentoval vysoko kritický postoj k náhodnej organizácii exekutívy a nedostatku jednoznačne definovaných a oddelených autorít. (Henderson, 1987; United States, 1949) Komisia sa zhodla na tom, že „realizácia autority nie je možná bez jasne vymedzených línií velenia od vrchu až na spodok a bez spätnej línie zodpovednosti a zúčtovateľnosti od spodku na vrch.“ (United States, 1949) Commission on Organization of the Executive Branch of the Government (1947-1949). (Commission on Organization of the Executive Branch of the Government (1947-1949), 1949)

po rozšírení zamestnaneckého štábu Bieleho domu a po zriadení sekretariátu štábu spolu s vytvorením novej pozície v rámci zahraničnej politiky nazvanej špeciálny asistent prezidenta pre oblasť národnej bezpečnosti (*Special Assistant to the President for National Security Affairs*). (Henderson, 1987)

Niektorí washingtonskí pozorovatelia kritizovali Biely dom z alarmujúceho nárastu administratívnej mašinerie v Eisenhowerovej administratíve a nostalgicky si pripomínali neusporiadaný, no aj tak „veľmi ľudský“ prístup F. D. Roosevelta. Eisenhower bol vo svojej snahe o efektívnu podporu obvinený z budovania kolosu.⁸¹ (Hobbes, 1958) A aj keď to možno zo začiatku mnohí kritizovali a popierali, spätné hodnotenie poukazuje na efektívnosť takejto striktnej organizácie, najmä ak je porovnaná s organizáciou iných administratív (napr. Kennedyho).

3.1. Nový pohľad (the New Look)

Eisenhower musel v prípade formulovania svojej zahraničnej politiky urobiť kompletnú transformáciu, a to nielen svojho vlastného prístupu, ale aj princípov, na ktorých bude zahraničná politika postavená. Medzi ne jednoznačne patrí odklon od klasického zadržovania, akého vo svojej politike uplatňoval prezident Truman. Metz, odkazujúc na štúdium oficiálnych dokumentov NSC, tvrdí, že Eisenhower bol presvedčený o „nekoherentnosti“ a „nemorálnej pasivite“, ktoré nadobudlo zadržovanie v čase Trumanovej administratívy. „Podľa kalkulácií generála (prezidenta Eisenhowera) Trumanova stratégia umožnila, aby 100 miliónov ľudí každoročne prešlo pod komunistickú kontrolu.“ (Metz, 1993, s.55) Prezident Eisenhower síce zadržovanie neodmietal, veril však v potrebu o niečo iniciatívnejšieho prístupu.

Na rozdiel od Trumanovej stratégie bola Eisenhowerova zahraničná politika, známa aj ako „Nový pohľad“ (*the New Look*), zameraná na prepojenie politických, psychologických, ekonomických a vojenských komponentov do súdržnej a zároveň hospodárnej podoby. Jej zosobnením sa stala kontinuita. Bola zároveň aj prenesením Eisenhowerových názorov formovaných vo vojenskej oblasti do politickej podoby. (Metz, 2008) Aj keď niektoré premisy Nového pohľadu boli už v praxi postupne uplatňované,

⁸¹ Eisenhower obvinenie popieral a tvrdil, že kritici museli byť slepí k benefitom, ktoré môže práve administratívna mašineria poskytnúť. V tomto duchu píše: „Bol som ohromený čítaním tvrdení, ktoré naznačovali, že hladká organizácia negarantuje žiaden výsledok, ale kvas a zmätok indikujú progres.“ (Eisenhower, 1965, s.114)

predniesol Eisenhower tieto nové princípy sumarizovane v každoročnom príhovore Kongresu o stave Únie v roku 1954. Obsahom prejavu boli okrem otázok medzinárodnej politiky a obrany aj ekonomické otázky, otázky vnútornej bezpečnosti a domácej politiky či problémy verejnosti. Pre naše účely je dôležitá úvodná časť zaoberajúca sa práve zahraničnou politikou a otázkami bezpečnosti.(Eisenhower, 1954)

Eisenhower v časti o zahraničných záležitostiach potvrdil udržiavanie dobrých vzťahov so spojencami ako najvyšší záujem Spojených štátov. V rámci obrany deklaroval zameranie americkej zahraničnej politiky na odstránenie prípadnej agresie prostredníctvom „*masívnych kapacít schopných vrátiť úder*“. Zároveň formuloval niekoľko princípov pre plánovanie v obrannej oblasti, z ktorých hneď v prvom tvrdí, že si uvedomuje záväzok k využívaniu jadrovej energie len na mierové účely: „*Berieme do úvahy náš veľký a narastajúci počet jadrových zbraní aj spôsoby, ako ich čo najefektívnejšie využiť proti agresorovi, ak sú potrebné pre ochranu našej slobody*.“ Zároveň explicitne menuje a silne zdôrazňuje námorníctvo a letectvo ako nosné prvky obrany.(Eisenhower, 1954)

Túto reč Wells chápe ako úspešné skombinovanie myšlienok dvoch rozdielnych táborov v Republikánskej strane, tzv. unilateralistov⁸² a internacionalistov⁸³. (Wells, 1981) Ekonomické implikácie prednesenej reči sa jasne ukázali približne o dva týždne neskôr, kedy bol Kongresu predložený fiškálny rozpočet pre rok 1955. Ten počítal s vojenskými nákladmi vo výške 31 mld. USD, čo bolo o 3,5 mld. USD menej než predchádzajúci rok, a prezentovalo to podstatné zníženie nákladov od pôvodných 41,5 mld. odporučených Trumanom v jeho poslednej rozpočtovej správe v januári 1953. (Snyder, 1962) Vývoj obranných výdavkov ilustrujú grafy č. 1 a č. 3 v záverečnej sekcii tejto práce.

Nový pohľad bol ekonomicky cielený na podporu americkej prosperity. Tá sa stala zároveň aj komponentom národnej bezpečnosti. Súčasťou širšieho chápania bola potreba znižovania vojenských výdavkov.⁸⁴ Logika administratívy tvrdila, že rozsiahle a zdĺhavé

⁸² Krídlo strany vedené senátorom R. Taftom, jeho oponentom v prezidentskej nominácii Republikánskej strany. Taft a jeho podporovatelia tvrdili, že Demokrati boli príliš dychtiví v zakladaní zahraničných aliancií (napr. NATO) a nedostatočne pozorní k hrozbe čínskeho komunizmu a strategickej dôležitosti Amerických vzdušných síl. (Wells, 1981)

⁸³ Do tohto krídla sa zaraďuje aj samotný Eisenhower. Jeho zástancovia boli pevne presvedčení o dôležitosti NATO a obrany Európy. (Wells, 1981)

⁸⁴ Eisenhower svoj nesúhlas s vysokými výdavkami na bezpečnosť argumentoval vo vzťahu k prosperite a ekonomickému zdraviu, ktoré považoval za nemenej dôležité než bezpečnosť samu. Zvyšovanie daní požadované Trumanom vnímal ako ohrozujúce a schopné rozdrobenia verejnej podpory pre samotnú stratégiu obrany. Chápal, že „*pokračovanie tohto kurzu v dlhšom časovom období môže ohroziť USA oslabením ekonomiky a zničením hodnôt a inštitúcií, ktoré sa sám snaží chrániť*“. (Metz, 2008, s. 56)

rozpočtové deficity môžu viesť v nezvládnuteľnú infláciu, ktorú americká ekonomika nebude schopná uniesť. Silou v rukách Spojených štátov bola kombinácia ekonomickej, vojenskej a morálnej sily. Ak je príliš mnoho kapitálu vynaloženého na obranu, nezostáva ho dostatok na vytváranie nových pracovných miest a do investícií naprieč širším spektrom ekonomiky. Ozbrojené sily existujú preto, aby „ochraňovali americký spôsob života“ nielen zem, životy a majetok. Ak bude z daní občanov ukrajsť najväčšiu časť obrana, ostane zodpovednosť za budovanie priemyslu a pracovných miest na pleciach vlády. Podľa Eisenhowera by tento scenár dovedol USA do systému, v ktorom by vláda kontrolovala ekonomiku a spoločnosť, teda do socializmu, čo by definitívne porazilo slobodu podnikania v Spojených štátoch. (Soapes, 1980, s. 58-59)

Politicky kládol Nový pohľad veľký dôraz na zakladanie a udržiavanie chodu aliancií. Vrodená slabosť Sovietskeho zväzu ho totiž viedla k realizovaniu stratégie „rozdeľuj a panuj“ v medzinárodnom prostredí. Spojené štáty vnímali aliancie štátov ako najlepšiu možnú alternatívu, ako v tomto smere ZSSR čeliť. Považovali za životne dôležité presvedčiť spojencov a rovnako aj potenciálnych spojencov o americkom záväzku k ich obrane a ďalšiemu vývoju. Fakticky to znamenalo, že „žiadny národ za železnou oponou nemôže byť ľahostajný k osudu iného národa oddaného slobode”.⁸⁵ (FRUS, 1984, Volume II, Dokument 101).

Z politického hľadiska Nový pohľad rovnako volal po podpore medzinárodných organizácií Spojenými štátmi. Eisenhower bol zástancom kolektívnej bezpečnosti zabezpečovanej medzinárodnými organizáciami už v časoch pred vstupom do prezidentskej kancelárie. Aj napriek zablokovaniu Bezpečnostnej rady OSN vyvolaným studenou vojnou Eisenhower potvrdil, že „OSN stále reprezentuje najlepšie organizovanú ľudskú nádej v nahradenie vojenského poľa konferenčným stolom“. Patovú situáciu v BR OSN však nebral na ľahkú váhu, a podporoval preto aj iné regionálne organizácie zamerané na budovanie kolektívnej bezpečnosti. (Schwartz, 1986, s. 380)

Ďalší dôležitý komponent Nového pohľadu bol psychologický. Eisenhower považoval studenú vojnu za „útok na myseľ ľudí“, kde bojovným poľom bola svetová mienka. Vnímanie, názory a mienka sa stali kľúčovými zbraňami. Ako vojak vo výslužbe

⁸⁵ Aby toho dosiahli, bol Nový pohľad orientovaný na „hľadanie politickej jednoty, sily a odhodlania v slobodnom svete prostredníctvom politických a psychologických nástrojov; na rozširovanie praxe dobrých služieb pri riešení sporov slobodného sveta (zahŕňajúc aj dekolonizáciu); a zameraný na formovanie ďalších mechanizmov kolektívnej bezpečnosti a vzájomnej obrany“. (FRUS, 1984, Volume II, Dokument 101)

rozoznával, že aj tí najlepšie vycvičení vojaci sú zbytoční bez dobrej morálky. Súčasťou zahraničnej politiky sa teda stal aj tento síce jednoduchý, no o to dôležitejší prvok. (Metz, 1993)

Úloha konvenčných zbraní v Eisenhowerovej novej stratégii bola viac-menej minoritná aj v kontexte studenej vojny. Tá podľa neho vytvorila podmienky, kde každá vojna medzi veľmocami nevyhnutne vedie k nasadeniu nukleárnych zbraní. Avšak v malých vojnách „*našich spojencov na periférii železnej opony*” predpokladá využitie pozemných síl jednotlivými štátmi, pričom rolu Spojených štátov v tejto situácii vidí len ako mocnosť „*centrálne lokalizovanú a so silnou produkciou, zabezpečujúcu pohyblivé rezervné sily všetkých armád, s dôrazom na námorné a letecké kontingenty*”. (Ambrose, 1984, s. 49) Eisenhower so svojou bohatou vojenskou kariérou chápal ohrozenie, ktoré mohlo priniesť prílišné spoliehanie sa na americkú silu v ochrane európskych spojencov. Minimalizovanie národných obranných iniciatív by mohlo viesť až k rozdrobeniu americkej podpory takejto stratégie. Preto kalkuloval s potrebou národných obranných iniciatív, podporoval vznik Európskeho obranného spoločenstva a zvýšil podiel obranných výdavkov spojencov NATO. Tento postup však nepriniesol očakávané. Počas existencie Nového pohľadu sa Spojené štáty aj napriek snahe stali nositeľom neproporčného podielu európskej bezpečnosti. (Kinnard, 1977, s. 87)

Súčasťou postupov aplikovaných Eisenhowerovou administratívou sa stali aj skryté misie tajnej služby. Eisenhower zdedil základný inštitucionálny rámec pre realizáciu takýchto akcií. V počiatkoch Nového pohľadu viedli mizivé vyhliadky využitia tohto typu operácií v Sovietskom zväze k všeobecnému skepticizmu o ich pridanej hodnote. Svoje opodstatnenie ale našli po uvädnutí európskeho vplyvu v treťom svete, kedy administratíva opätovne prehodnotila ich možný prínos a vlastnú ochotu, a dala pokyn k rozvoju kapacít pre ich realizáciu. (Rudgers, 2000) Eisenhower veril, že Ústredná spravodajská služba (*Central Intelligence Agency – CIA*) je efektívnym nástrojom, ako čeliť komunistickej expanzii a zároveň poskytnúť asistenciu spriatelovým vládam. Aj keď tieto typy akcií využívali nemorálne praktiky ako úplatkárstvo, zvrhnutie režimu či dokonca pokusy o atentáty na vybraných nepohodlných predstaviteľov, využíval ich prezident relatívne často

hlavne vďaka možnosti vyhnúť sa prijatiu verejnej zodpovednosti za niektoré kontroverzné intervencie, napriek tomu, že všetky tieto akcie sám schvaľoval.⁸⁶ (Pach, 2017)

Vojenská dimenzia Nového pohľadu však primárne spočívala v strategickom význame nukleárných zbraní. Spoliehanie sa na odstrašujúcu schopnosť konvenčných síl sa zdalo byť márnivým pri hodnotení zdrojov na to potrebných. Využitie štandardnej sily by bolo extrémne nákladné najmä z pohľadu ľudských zdrojov. Aj preto sa nukleárne zbrane a kapacity na ich doručenie javili ako výhodnejší odstrašujúci faktor, ktorý navyše minimalizoval potrebu vyrovnat' sa niekoľkonásobne početnejšej sovietskej armáde.

Eisenhower si však veľmi dobre uvedomoval nedostatky a limity takejto stratégie. Taktiež ale vedel, že správnosť výsledkov špionáže sovietskych nukleárných kapacít je sporná a ovplyvnená aj interpretáciou samotného Spravodajského spoločenstva (*the Intelligence Community*). Uznal teda šírenie jadrových zbraní ako neodvratiteľné, zároveň však hľadal, akým spôsobom ho viesť čo najlepšie. Nukleárne zbrane sa v jeho kalkuláciách stali „jednoducho ďalším typom zbraní“ v arzenáli USA. Pre kritikov, podľa ktorých prekročením nukleárnej hranice riskoval totálnu vojnu, mal vždy po ruke argument, ktorým pripomínal, že taktické aplikovanie nukleárných zbraní nemá o nič väčší spúšťací efekt veľkej vojny než využitie iného „konvenčného 20-tonového úspešného nástroja“. Veril, že efektívne odstrašovanie je závislé nielen na zdrojoch, ale aj na vôli tieto nástroje použiť. Aj keď bola vyvolaná diskusia o vhodnosti tejto stratégie ostrá, prezidentov názor nakoniec prevážil. Výsledkom sa stali nové postuláty národnej bezpečnostnej politiky (NSC162/2) autorizujúce Ozbrojené sily USA nakladať s nukleárnymi zbraňami „ako s akoukoľvek inou muníciou“ a využívať v plánovaní dôraz na „kapacity spôsobujúce hromadné odvetné zneškodnenie prostredníctvom ofenzívnej sily útoku“. (Rearden, 2012, s. 141-142)

Vzťah novej doktríny k nukleárnym zbraňam a jej celkové priblíženie predniesol aj John F. Dulles, minister zahraničných vecí, vo svojom prejave pred Radou pre zahraničné vzťahy (*Council on Foreign Relations*) v januári 1954. V ňom Dulles predložil výklad strategickej doktríny, ktorá ostane navždy asociovaná s Eisenhowerovou administratívou a jeho menom – stratégie hromadnej odvety.

⁸⁶ Za najvýznamnejšie sa považuje angažovanie USA v Iráne pri zvrhnutí premiéra Mosaddeka, zvrhnutie guatemalského režimu či tréning kubánskych exilantov v Guatemale na operáciu zacielenú proti Fidelovi Castrovi na Kube, ktorá skončila ako trápne fiasko vylodenia v Zátok svíň. (Pach, 2017)

Dulles požadoval, aby „slobodný svet“, ktorý spájal so Západom, napodobnil svojho oponenta a prijal stratégiu „vhodnú pre celú historickú éru“. Cieľom tejto stratégie má byť odstrašenie sovietskej agresie, avšak nie za cenu ekonomického vyčerpania v snahe rovnať sa mocnosti s takým územným potenciálom, ako je komunistický svet. Miesto toho je potrebné dať jasne najavo ktorémukoľvek z potenciálnych útočníkov, že narazí na odpor, ktorý nebude viazaný len na samotný útok. Pri popise zmien vo vojenskom plánovaní preformuloval spôsob, akým bude nová administratíva odpovedať na konanie v medzinárodnom prostredí. Informoval, že prezident a NSC rozhodli „o závislosti primárne na kapacitách odplaty, okamžitej a realizovanej prostriedkami na mieste, ktoré bude nami zvolené“ a v súvislosti s tým podniká Ministerstvo obrany a Spojené vrchné veliteľstvo (*Joint Chiefs of Staff*) kroky spojené s plánovaním. Ako príklad Dulles použil prímerie v Kórei, uzatvorené 6 mesiacov predtým. Správou, ktorú táto rétorika odrážala, bola zmena v konaní administratívy, ktorá po novom prijala hrozbu odplaty nukleárnymi zbraňami proti nepriateľovi ako jeden zo základných prvkov svojej národnej bezpečnostnej politiky. (Dulles, 1954a) O eminentnom postavení jadrových kapacít pre stratégiu hromadnej odvetvy svedčí aj nárast počtu jadrových zbraní v arzenáli Spojených štátov v priebehu Eisenhowerovej administratívy, ktorý ilustruje graf 2 v prílohe práce.

Stratégia hromadnej odvetvy však podľa Wellsa nebola len doktrínou strategického zdržiavania. Vidí v nej prepojenie na vieru v to, že v dlhodobom bezpečnom prostredí, aký stratégia ponúka, „slobodný svet“ nakoniec preváži vo svojej snahe nad komunizmom. Dulles totiž podľa Wellsa veril, že komunistickí lídri nebudú schopní potlačovať základné ľudské túžby svojím režimom navždy.⁸⁷(Wells, 1981)

Eisenhowerov príhovor prekvapivo nepodnietil špecifický verejný komentár či kritiku, aj napriek prísľubom udržiavať mohutné kapacity pre spätný útok. To však nie je možné povedať o efektoch Dullesovho prejavu, ktorý síce adresoval rovnaké témy, avšak omnoho expresívnejšími výrazmi. Reakcie doma aj v zahraničí odrážali hnev a skepsu.⁸⁸ (Buzzard, 1956)

⁸⁷ „Kombinácia hromadnej odvetvy a viery v eventuálny triumf nad komunizmom uspokojil všetky požiadavky na novú republikánsku medzinárodnú politiku. Skĺbila v sebe americkú technologickú prevahu a poskytla základ pre redukované verejné výdavky, obsahovala široko populárny apel a pramenila zo silného presvedčenia prezidenta a jeho najlepších poradcov o užitočnosti nukleárných zbraní pre odstrašenie, ale aj v konkrétnych vojenských misiách.“ (Wells, 1981, s.35)

⁸⁸ „Demokrati administratívu obvinili z umiestnenia USA do neutržateľnej pozície, v ktorej si musí neustále vyberať medzi nukleárnou vojnou a akceptáciou limitovanej komunistickej agresie. Spojenci hrozili možnosťou ich zatahnutia do veľkej vojny bojovanej za minoritné sporné záležitosti, do ktorých sa

Dulles odvtedy viac nepoužil termín masívnej odvety v tak expresívnom podaní, ako tak učinil pred Radou, a rýchlo sa dištancoval od vyhlásení, ktoré nasledovali oba príhovory. V článku, ktorý vyšiel v časopise *Foreign Affairs* ešte v tom istom roku, obhajoval miernejšie postuláty, dokonca časť venovaná obrannej politike môže byť čiastočne interpretovaná aj ako opustenie pôvodných tvrdení. Dulles explicitne poprel, že by nová doktrína znamenala, že „*ak dôjde ku komunistickému útoku niekde v Ázii, budú nevyhnutne zhodené atómové či vodíkové bomby na veľké industriálne centrá Číny alebo Ruska*“. (Dulles, 1954b) V snahe vyvážiť túto predstavu prezentuje článok značné ochladenie rétoriky. Aj napriek tomuto úsiliu o objasnenie prevládol názor, že Eisenhowerova administratíva môže reálne reagovať nakaždú medzinárodnú provokáciu vypravením Strategického leteckého veliteľstva do Moskvy. Avšak pre tých, ktorí mali záujem článok čítať, znela pointa jasne: nebolo učinené žiadne rozhodnutie, ktoré by zaväzovalo k výhradnej závislosti na odvetnej leteckej sile. Nedošlo však ani k žiadnej všeobecnej iniciatíve, ktorá by vyvracala názory protivníkov tvrdiacich opak. Eisenhower zlyhal pri vysvetľovaní, čo vlastne hromadná odvetá pre jeho administratívu znamená, v dôsledku čoho si hromadná odvetá vyslúžila reputáciu „*takmer karikatúry racionálnej strategickkej doktríny – neflexibilná, neuveriteľná a veľmi nebezpečná*“. (Wells, 1981, s. 36)

Samotný Eisenhower odmietal prezentovanie zahraničnej politiky ako Nového pohľadu či hromadnej odvety. Takýto popis považoval za zavádzajúci, pretože podľa neho naznačoval obsiahlejšiu zmenu v kompozícii Ozbrojených síl USA, než sám zamýšľal. Viac než reštrukturalizovať vojenský estabišment ho chcel spraviť efektívnejším, viac moderným a využívajúcim najmodernejšie technológie, a viac ekonomickým. (Eisenhower, 1965) Jeho cieľom, ako tvrdí J. Gaddis, „*bolo dosiahnuť maximálneho možného odstrašenia komunizmu za minimálne možné náklady*“. (Gaddis, 2005, s. 164)

Neprijatie stratégie časťou akademickej obce a politického spektra malo svoje pokračovanie aj počas nasledujúcich rokov Eisenhowerovej administratívy. Príkladom je kritika D. Healeyho, podľa ktorého sa odstrašenie stalo nebezpečne neúmerným viac než len v jednej rovine. V prvom rade zdôrazňoval, že kapacity vytvorené na odstrašenie komunistického režimu prekročili potrebnú hranicu a sú premrštené. Objavili sa vojenské prepočty kauzalít realizovania útoku, z ktorých nielen vyplývali stovky miliónov obetí od

nevmiešavajú. *Strategickí analytici z prostredia mimo vlády sa zase preli o, pre nich absurdnú, predstavu očakávania, že Spojené štáty budú brániť západnú Európu útokom na ZSSR s atómovými zbraňami, keďže by to viedlo k podobnej odvetve voči americkým mestám.*“ (Buzzard, 1956, s.232-233)

Ruska až po Japonsko, ale aj odhady kauzalít v západnej Európe či v neutrálnych oblastiach ako napr. India vplyvom poveternostných podmienok. Ďalej vyzdvihuje biologické argumenty negatívnej reakcie a existencie hraničnej hodnoty radiácie z prostredia, ktoré je schopné ľudské telo zniesť. (Healey, 1958)

Najdôležitejším argumentom proti stratégii sa však stalo budovanie vojenských kapacít na strane ZSSR, znižujúce náskok USA v počte zbraní, a zároveň znižujúce relevantnosť stratégie. Schopnosť Sovietov odpovedať na nukleárny útok čiastočnými odvetnými nástrojmi nielen voči USA, ale prípadne aj proti západnej Európe, deklarovaná odpálením satelitu Sputnik na obežnú dráhu, otriasla nielen základmi koncepcie, ale aj samotnou administratívou. Tá sa urýchlene pustila do reštrukturalizácie vlastnej obrannej stratégie a do zintenzívnenia výskumu a výroby medzikontinentálnych striel. Tzv. Sputnikova kríza „*nielen zmenila rovnováhu moci v prospech Sovietskeho zväzu, zmenila taktiež rovnováhu moci v rámci aliancie v prospech Európy.*“ (Healey, 1958, s.148) Vystrelenie Sputnika prinieslo do amerického prostredia potrebu väčšieho dôrazu na rakety v rámci stratégie hromadného odstrašenia – dôrazu na rakety stredného doletu umiestnené na území spojencov, považované za nevyhnutný nástroj zaistenia bezpečnosti USA, avšak s nevôľou prijímané na strane samotných spojencov. Toto vychýlenie stratégie smerom k nevyhnutnosti budovať raketové systémy obrany, snahe spojencov získať kontrolu nad nukleárnymi zbraňami a nad prostriedkami obrany, a teda potreba vzájomnej kooperácie, viedlo k prehodnoteniu a artikulácii potreby novej stratégie. Novo nastupujúca administratíva pochopila túto potrebu a predstavila novú stratégiu pružnej reakcie, o ktorej bližšie pojednáva piata kapitola.

3.2. Faktor suezskej krízy

Suezská kríza predstavuje v predkladanej práci dôležitý historický bod, od ktorého sa bude odvíjať hodnotenie zmien zahraničnej politiky a poukazovanie na prípadné rozdielnosti. Pre pochopenie implikácií krízy je dôležité pochopenie základných stanovísk a celkového kontextu zainteresovaných aktérov, hlavne však tých, ktorých výsledky krízy najväčšmi ovplyvnili.

Úpadok Británie predstavoval postupný proces, ktorý však nabral na rýchlosti po skončení II. svetovej vojny. Do čela vlády sa postavil sir Anthony Eden, ktorý však nebol schopný vystúpiť z Churchillovho tieňa a už po prvom roku vo funkcii bol pre voličov sklamaním. Jeho nie úspešná kariéra vyžadovala drámu, rovnako ako ju potreboval aj J. A.

Násir, egyptský prezident. Egypt zohrával v politických kalkuláciách Británie veľmi dôležitú úlohu. Spolu s Indiou predstavoval najdôležitejšie dedičstvo imperiálnej minulosti Británie. (Kissinger, 1999) Britský vplyv v oblasti a potreba jeho udržania pramenili zo zásob ropy. Dva piliere britského vplyvu, Irán a Egypt, boli súčasťou štruktúry ťažby (Irán) a prepravy (Egypt – Suez) do západnej Európy. (Warner, 1979) Eden mal navyše utkvellú predstavu o potrebe presadenia sa Británie na Strednom východe bez americkej podpory, v Násirovi videl nového Mussoliniho. Po znárodnení Suezského priepľavu Egyptom potreboval využiť situáciu v prospech vlastnej politickej kariéry. (Johnson, 1991)

Podobne na znárodnenie reagovalo aj Francúzsko, ktoré zápasil s vážnou krízou jeho IV. republiky. V dôsledku medzinárodného ústupu z Indočíny a Tunisu, problémov so správou Maroka⁸⁹ a vážneho antikolonialistického konfliktu v Alžírsku⁹⁰, predstavoval Suez poslednú šancu na vylepšenie pošliapanej reputácie vlády v očiach vlastných občanov. Navyše Francúzi nedokázali Násirovi odpustiť jeho podporu antikolonialistickému zápasu Alžírčanov a po uzavretí dohody o vyzbrojení Egypta spoza železnej opony upodozrievali egyptského prezidenta zo zásobovania povstalcov. (Warner, 1979)

Eisenhower, v ponaučení z krízy v Indočíne v roku 1954, sa len veľmi neochotne zaväzoval k rozmiestňovaniu amerického vojska v situáciách, ktoré by mohli byť chápané ako podporujúce kolonializmus. Principiálne odporoval zväzovať zdroje a prestíž USA s pokusmi starých koloniálnych mocností o udržanie si svojich dŕžav a mal len málo pochopenia pre obavy európskych lídrov o svoj status naprieč impériom. V protiklade s touto orientáciou európskych spojencov Francúzska a Británie sa snažil budovať obraz Spojených štátov ako podporovateľov dekolonizácie v očiach zvyšku sveta. (Greenstein, 1994) Tento fakt sa taktiež výrazne podpísal na spôsobe, akým pristupoval ku vývoju situácie v Egypte. Čo však nakoniec Spojené štáty na Stredný východ vtiahlo, bola koncepcia zadržiavania a doktrína kolektívnej bezpečnosti, chrbtica NATO a iných obdobných organizácií, ktoré mali čeliť hrozbám na lokálnej úrovni.

Eisenhower sa obával, aj keď nebol zástancom Násirovho režimu, že by jeho pád mohol zvýšiť pravdepodobnosť vstupu Sovietov do oblasti. Bolo teda viac než zjavné, že sa spojenci v rovine prístupu zásadne rozchádzajú. Zatiaľ čo Británie a Francúzsko videli cieľ v zvrhnutí či ponížení Násira, Eisenhower s Dullesom nazerali na krízu v kontexte

⁸⁹ V tej dobe francúzsky protektorát.

⁹⁰ V tej dobe francúzsky zámorský department.

dlhodobých vzťahov s arabskými štátmi. (Kissinger, 1999) Keďže bol Eisenhower v intenzívnom kontakte so zainteresovanými stranami a od vlastného aparátu dostával aktuálne a pravidelné informácie o vývoji celej situácie, počítala administratíva hneď od počiatku s prípadným využitím vojenskej sily. Rovnako bola informovaná o zapojení Izraela. (FRUS, 1990, Volume XVI, Dokument 415) Prezident sa ihneď od počiatku zvýšenia eskalácie, teda po znárodnení Suezského prieplavu v júli 1956, snažil znižovať pravdepodobnosť vojenského stretu. (FRUS, 1990, Volume XVI, Zbierka dokumentov) Edena pred takýmto konaním vystríhal a odporúčal podniknutie všetkých dostupných alternatívnych prostriedkov nápravy pred využitím sily. (FRUS, 1990, Volume XVI, Dokument 35)⁹¹

Počas krízy Eisenhower uprednostňoval postupné diplomatické jednanie pred konfrontáciou. Edenovi písal, že Británia môže najlepšie dosiahnuť svoje ciele za použitia menej agresívnych nástrojov, ako návrhu medzinárodného dohľadu nad prevádzkou Suezského prieplavu (FRUS, 1990, Volume XVI, Dokument 198), uplatnenie ekonomického tlaku na Egypt (FRUS, 1990, Volume XVI, Dokument 236),⁹² využitia prirodzených nepriateľov či vychýlením prepravných trás ropy. (Fry, 1993) Snažil sa Edenovi vysvetliť, že riešenie situácie silou by poskytlo Násirovi drámu, ktorej sa dožaduje. (Divine, 1981) Zároveň americkú pozíciu obhajoval aj z hľadiska interpretácie spoločnej deklarácie spojencov z roku 1948, ktorá strany zaväzovala k jednaniu zabraňujúcemu a predchádzajúcemu násiliu na hraniciach či líniách prímeria realizovanom ktorýmkoľvek z lokálnych štátov. (Eisenhower, 2000)

Nasledujúci postup⁹³ jasne naznačuje stret hodnôt, ktorý musel prezident riešiť. Na jednej strane stáli zmluvné záväzky a záväzky plynúce z Eisenhowerovej snahy konať

⁹¹ V liste Edenovi z júla 1956 Eisenhower píše: „Aj keď sa prvotný vojenský postup môže zdať jednoduchý, jeho eventúrna cena sa môže časom výrazne vyšplhať. Dal som Vám najavo moje osobné presvedčenie (...) o nerozumnosti len pomyslenia na využitie vojenskej sily v tomto momente.“ Prípadné pripojenie sa USA do ozbrojeného postupu podmieňuje rozhodnutím Kongresu a zároveň potrebou „dôkazov, že všetky mierové prostriedky riešenia tejto situácie boli vyčerpané. Bez takýchto dôkazov môže dôjsť k reakcii, ktorá môže výrazným spôsobom ovplyvniť čítanie národa k našim západným spojencom.“ Zároveň pripája varovanie, že takéto ohrozenie mienky, „táto zmena mohla nadobudnúť takú intenzitu, že by mala d'alekosiahle následky“. (FRUS, 1990, Volume XVI, Dokument 35) Tvrdsiu rétoriku vzhľadom už na konkrétne kroky, ako bolo poskytnutie výbavy a zbraní Francúzmi Izraelu, predstavuje ďalší list z októbra. (FRUS, 1990, Volume XVI, Dokument 418)

⁹² Ukázalo sa ako neefektívne vzhľadom na Sovietsku podporu Násirovmu režimu.

⁹³ Na stretnutí 29.10.1956 ráno, prezident v tomto duchu interpretoval túto dohodu ako záväzok USA podporiť obeť agresie na Strednom východe, v tomto prípade Egypt. (FRUS, 1990, Volume XVI, Dokument 411)

Neskôr v ten a aj nasledujúci deň potvrdil záväzok, ktorý považoval za dané slovo a jeho porušenie v jeho očiach predstavovalo vážne poškodenie americkej prestíže. (FRUS, 1990, Volume XVI, Dokument 412)

v súlade s princípmi medzinárodného práva. Na druhej strane v tomto prípade stáli záväzky voči spojencom, viac-menej morálne vyplývajúce zo samotného ducha vzájomnej spolupráce. To, že sa prezident nakoniec rozhodol vložiť do stávky suezskej aféry nadštandardnosť vzájomných spojeneckých vzťahov, poukazuje na Eisenhowerov eminentný záujem o svetovú verejnú mienku (prípadne mienku lokálnych aktérov) a o obraz Spojených štátov. Zároveň však toto konanie môžeme chápať aj ako naznačenie preferencie unilaterality chovania USA, ktorú môžeme pozorovať napr. počas krízy v Libanone. Táto politika sa voči Spojeným štátom však obrátila – keď neskôr hľadali podporu medzi spojencami ohľadom Vietnamu či iných unilaterálnych ťažení, odmietli ich spojenci podporiť s rovnakým argumentom, s ktorým USA predtým odmietli ich.

Aj keď sa javilo, že je len veľmi málo pravdepodobná možnosť stretu medzi Veľkou Britániou a Spojenými štátmi, krajinami so „zvláštnym vzťahom“, so silným vzájomným porozumením a intenzívnou spoluprácou, vzájomné osobné pozície lídrov k tomu krajiny nakoniec dovedli. Eisenhower bol presvedčený, že jeho vyhrážky budú úspešné a Briti s Francúzmi sa neodvážia pustiť do egyptského dobrodružstva bez americkej podpory. Avšak ani „zvláštny vzťah“, spoločné vojnové partnerstvo, a ani osobné priateľstvo nedokázali ustáť hlboký stret názorov ohľadom postupu v otázke Suez. Eisenhower nepovažoval krízu za natoľko závažnú, aby bolo nevyhnutné použiť k jej riešeniu silu. Dulles vnímal problém takmer výlučne ako právny problém a nemal pochopenie pre politický pohľad spojencov. Briti na oplátku považovali Dullesa za nepríjemného vyjednávača, Eden k nemu postupne začal pociťovať nechť a jeho osobné vzťahy s ministrom zahraničných vecí výrazne ochladli. (Kissinger, 1999) Francúzi Dullesa taktiež nemali v láske. Zazlievali mu jednak tlak, ktorý na nich vyvíjal kvôli ratifikovaniu Zmluvy o Európskom obrannom spoločenstve.⁹⁴ Nemohli mu ale ani zabudnúť porážku v Indonézii. Odopretie americkej podpory a následný rozpad ich ázijského impéria si spájali práve s jeho osobou. (Hammond, 1975)

Posledným pokusom, ktorý mal predísť vyústeniu krízy do ozbrojeného konfliktu, malo byť sprostredkované riešenie Organizáciou Spojených národov. Tá ponúkla dohodu so šiestimi princípmi a so zriadením dvoch dozerajúcich inštitúcií. Dosiachnutý pokrok

⁹⁴ Európske obranné spoločenstvo bol návrh vojenského paktu, pokus o vytvorenie európskej armády, iniciovaný Francúzskom v reakcii na americkú výzvu na znovu-ozbrojenie Nemecka. Aj napriek pôvodnému iniciovaniu projektu odpor Francúzska voči EOS postupne narastal a vyvrcholil, keď francúzsky parlament po veľmi vášnivých diskusiách odmietol zmluvu zakladajúcu EOS ratifikovať. Vyjednávanie o EOS za americkú stranu viedol práve J.F. Dulles. (http://www.europskaunia.sk/europske_obranne_spolocenstvo)

v jednaniach bol však predčasnou oslavou. Aj keď bolo Šesť zásad schválených BR OSN jednomyselne, opatrenia vedúce k ich realizácii vetoval ZSSR. Všetky dovtedajšie snahy⁹⁵ tak stroskotali. (Kissinger, 1999)

Vypuknutia konfliktu sa Eisenhower obával, a ako sa stávalo čím ďalej, tým zreteľnejšie, že už nemôže spraviť viac, aby zastavil britský a francúzsky postup, jeho pozícia sa upravila. Zameranie vládnych stretnutí sa zmenilo, ich náplňou sa po novom stalo hľadanie spôsobov, ako krízu ukončiť tak, aby bola čo najmenej poškodená jednota USA so spojencami, a súčasne nedošlo k poškodeniu vzájomných vzťahov medzi USA a arabskými krajinami.

Izrael bol ešte pred začatím konfliktu prakticky ešte stále v stave vojny s arabskými štátmi. So zlovôľou Egyptu štát zápasil najmä v blokovanií námornej dopravy, či sa jednalo o prístup k Indickému oceánu cez Akabský záliv, alebo blokovanie prejazdu lodiam Suezským prieplavom. Izrael sa s veľkou obavou pozeral na nadväzovanie a rozširovanie diplomatických a vojenských vzťahov medzi ZSSR a Egyptom, výsledkom čoho bolo vyzbrojenie Egypta československými zbraňami. Vrchol eskalácie pre Izrael znamenalo zriadenie egyptsko-sýrsko-jordánskeho velenia v roku 1956. Tento akt poskytol Izraelu dostatočný dôvod na to, aby svoje obavy riešil prakticky – prostredníctvom preventívneho útoku na Egypt. Keďže však Izraelu na takýto akt chýbalo potrebné vyzbrojenie, súhlasil so svojou účasťou v komplikovanom pláne Britov a Francúzov. (Schaub, 1986)

J. A. Násir bol politikom, ktorý vyžadoval drámu a potreboval v spoločnosti vytvárať vnútorný obraz nepriateľa. „*Jeho vláda bola radou ohlušujúcich zahraničných kríz, ktoré mali zakryť smutné ticho domácej biedy.*“ (Johnson, 1991, s. 476) Najskôr konfrontoval Britov pre ich rozsiahlu prítomnosť v Suezskom prieplave. Keďže sa však Briti stiahli a dohodou z júla 1954 vyhovelí Násirovi takmer vo všetkých jeho požiadavkách, upriamil svoju pozornosť Násir na Sudán, ktorý chcel transformovať na egyptský satelit, a postaral sa o novú dramatickú udalosť. Sudán sa totiž vymkol spod jeho kontroly a začal bojovať o svoju nezávislosť. (Johnson, 1991)

Násir získal po konferencii v Bandungu veľmi dobrú orientáciu v studenovojnových vzťahoch a plánoval svoju výhodu strategicky využiť. Medzi arabskými štátmi využíval rozhorčenie, ktoré panovalo od vzniku Izraela. Sám považoval

⁹⁵ Námorná konferencia 24 námorných mocností, zriadenie asociácie užívateľov či zmienených Šesť zásad. Návrhy, ktoré buď Dulles sám vymyslel, prípadne ich podporoval. (Kissinger, 1999)

vznik židovského štátu za vyvrcholenie obdobia kolonializmu západných mocností. Obhajoval antikolonializmus, na ktorého báze sa snažil vybudovať koalíciu „protiimperialistických“ arabských štátov, ktorá by zvrátila rozhodnutie z 1948 o vzniku štátu Izrael, a spojila by sa do akéhosi arabského superštátu, kde by dominujúcu úlohu zohrával Egypt a Násir by stál na jeho čele. (Johnson, 1991)

Vo vzťahu k dvom bipolárnym blokom Násir využíval inštitút tzv. „pozitívnej neutrality“, v praxi realizovaného ako hľadanie podpory ako v komunistickom, tak v západnom bloku. (Hammond, 1975) Podľa Johnsona aj Kissingera bolo Násirovou obľúbenou hrou štváť jednu superveľmoc proti druhej. (Johnson, 1991; Kissinger, 1999) Keď Sovietski ponúkli Násirovi možnosť podpory jeho protizraelskej koalície prostredníctvom obrovských dodávok zbraní na úver, sledovali vlastnú snahu preskočiť tzv. severný pás štátov zdržiavajúcich jeho expanziu a vytvoriť si v oblasti ďalšie klientské režimy. (Johnson, 1991) V Násirovej logike sa však jednalo o vhodné oportunistické využitie situácie, a tak ponuku prijal.

Na druhej strane pokračoval v jednaní so Západom o obrovskej pôžičke Svetovej banky (ktorá by primárne pochádzala z USA) na uskutočnenie jeho megalomanského projektu, od ktorého si veľa sľuboval – stavby Asuánskej priehrady na Níle. Kritika stavby z ekologického a ekonomického hľadiska sa síce ukázala po spustení ako oprávnená, avšak dôvodom, ktorý viedol k (dočasnému)⁹⁶ zastaveniu jej budovania bolo rozhodnutie USA nepodporiť Násirov režim ako pokarhanie odkazujúce na dohodu so Sovietmi o vyzbrojovaní Egypta. „*Bola to rana, ktorú Násirov režim nemohol prejsť mlčaním. Pomstil sa znárodnením anglo-francúzskeho Suezského prieplavu.*“ (Johnson, 1991, s.477)⁹⁷Odpoveďou na tento akt bola požiadavka Británie a Francúzska o podriadenie Suezského prieplavu medzinárodnej autorite. Práve J. Dulles zohral dôležitú úlohu vo vytváraní schém medzinárodnej kontroly, avšak v snahe získať vo veci aj egyptský súhlas

⁹⁶ Stavbu Asuánskej priehrady nakoniec pôžičkou financovali Sovietski. Dokončená bola v roku 1970. (Aswan High Dam completed, 2010)

⁹⁷ Vo svojom prejave v Alexandrii 28.7.1956 Násir apeloval na verejnosť a na právo egyptského ľudu vlastniť kanál k prospechu celého národa. Zdôrazňoval právo egyptského ľudu na výnosy. „*Tieto peniaze sú naše. Tento prieplav je majetkom Egypta.*“ Kritizoval kroky minulosti v kontexte Suezského prieplavu a volal po ich náprave. Stelením sa malo stať znárodnenie. „*Nesmieme viac dovoliť imperialistom, aby nás využívali a dominovali nám. Nesmieme dovoliť, aby sa história opakovala. Napredujeme smerom k vybudovaniu silného Egypta. Napredujeme smerom k politickej a ekonomickej nezávislosti.*“ (FRUS, 1990, XVI, Dokument 1) Je nutné dodať, že znárodnenie ako také nepredstavovalo porušenie medzinárodného práva. V dekréte o znárodnení, ktorý nasledoval Násirovemu prejavu, bol hneď v úvode zahrnutý aj bod o kompenzácií a spôsobe kompenzácie akcionárov. (Nasser, 1956)

podkopával vplyv vyhrážok Londýna a Paríža Násirovi, čím v očiach spojencov zredukoval priestor pre vyjednávanie natoľko, že podnikli voči Egyptu inváziu. (Hammond, 1975)

Intervencia prebiehala od 29. októbra 1956, kedy Izrael vtrhol na Sinaj. 30. októbra francúzska a britská strana vzniesli formálnu požiadavku, aby sa obe zainteresované strany stiahli z priestoru priepľavu, aj keď v tej dobe ho izraelské jednotky ešte nedosiahli. Nasledujúci deň oznámili obe európske mocnosti, že podniknú pozemnú intervenciu. Ich jednotky sa však na egyptskú pôdu dostali až o nasledujúce štyri dni, a nestihli tak splniť svoje poslanie, zmocniť sa Suezského priepľavu pred ich odvolaním. (Nálevka, 2005) Hneď 30. 10. predložili USA rezolúciu Bezpečnostnej rade OSN, ktorá prikazovala Izraelu, aby sa „okamžite stiahol (...) za existujúce línie prímeria“. (Kissinger, 1999, s.564; FRUS, 1990, Volume XVI, Dokument 423) Keď sa nasledujúci deň k Izraelu pridali Británia s Francúzskom, Eisenhower sa obrátil aj proti nim, a to v televíznom prejave. (Kissinger, 1999, s.564; Eisenhower on the Suez Canal Crisis, 2018)

2. novembra bol na pôde OSN prijatý zásadnou väčšinou apel na ukončenie bojov. V nasledujúcom zasadnutí bola prijatá ďalšia, ostrejšia rezolúcia, ktorá začala operovať s prípadným vytvorením mierových síl OSN pre oblasť Suezského priepľavu. Tie boli zriadené 5. novembra a vyhláseniu o ich zriadení nasledovalo ešte v ten istý deň ohlásenie Británie a Francúzska, že svoje vojská stiahnu po tom, ako sily OSN dorazia. (Nálevka, 2000) 6. novembra Eden podľahol tlaku a kritike dolného snemu a Spojených štátov a vyhlásil prímerie, ktoré vstúpilo do platnosti nasledujúci deň. Jednotky Britov a Francúzov v Egypte strávili menej než 48 hodín. (Kissinger, 1999)

Násirova pozícia na Strednom východe po skončení krízy raketovo vystrelila, a to napriek tomu, že bolo jasné, že za úspech vďaka americkému tlaku. Svoju rétoriku voči Západu a jeho arabským stúpencom ešte zintenzívnil. V priebehu dvoch rokov od krízy bola zvrhnutá pro-západná vláda v Iraku, Sýria sa radikalizovala a Egypt neúspešne vstúpil do Jemenu, kde sa pokúsil o zvrhnutie existujúceho režimu. Hlavná časť jeho radikalizmu sa obrátila proti Spojeným štátom, ktoré vyplnili mocenské vákuum v priestore, ktoré po sebe zanechala Británia. Vyvrcholením anti-amerikanizmu bolo prerušenie diplomatických vzťahov v roku 1967. (Kissinger, 1991)

Polepšilo sa aj Sovietskom, ktorí nielen preskočili severný pás zadržovania, ale v regióne sa aj úspešne etablovali. V očiach ZSSR bol ich vyvíjaný diplomatický tlak formou posolstiev obsahujúcich vyhrážky úspechom – spájali totiž britsko-francúzske akceptovanie

prímeria s vlastnou vyhrážkou nukleárneho útoku zaslanou v ten deň britskému a izraelskému premiérovi. (Fry, 1993) Chruščov bol vývojom udalostí nadšený, úspech⁹⁸ ho povzbudil natoľko, že začal aktívnejšie vytvárať a vstupovať do konfrontácií, či už sa jednalo o berlínske ultimátum 1958 alebo hazard kubánskej raketovej krízy. (Kissinger, 1999)

Stiahnutie izraelských vojsk zo Suezú nasledovalo prijatiu prímeria. Aj keď bol Izrael výrazne uzemnený zo strany Spojených štátov, jeho úloha v regióne ako spojeneckého partnera ostala aj naďalej dôležitou. V najbližších rokoch sa dokonca s narastajúcim vplyvom Sovietov v oblasti Izrael postupne stával viac a viac prepojeným so Spojenými štátmi. V očiach arabského sveta došlo v mnohých prípadoch k utuženiu nepriateľstva a antisemitizmu, Izrael bol stotožnený s nástrojom imperializmu v oblasti. (The Suez Crisis, 2006)

V Británii v dôsledku neúspešných krokov v Egypte a pod tlakom domácej kritiky rezignoval v januári 1957 sir Eden na svoj post premiéra. Vo Francúzsku poskytl zlyhanie ornú pôdu pre prudký nárast nacionalizmu, anti-amerikanizmu a anti-britského naladenia spoločnosti, z ktorých sa čoskoro vyprofilovala postava dodnes obdivovaného veľkého politika Charlesa de Gaulla stojaceho v čele V. republiky.

Postup aktérov môžeme považovať za kolosálne nepochopenie vzájomných úmyslov, pričom dôsledky rozhodnutí niesli všetci spoločne. Dulles bol nedostatočne pozorný k osobným obavám, ktoré zdôrazňovali Eden aj Mollet v kontexte ich koloniálneho mocenského postavenia. Eisenhower odmietal kolonializmus a nebol ochotný nechať sa vmanévrovať do akcie, ktorej odôvodnenie a politický cieľ stáli na vratkých nohách. Administratíva sa schizofrenicky snažila nájsť kompromis medzi spojeneckými záväzkami a dobrými vzájomnými vzťahmi, a zároveň vzťahmi s arabskými štátmi a vlastným obrazom v ich očiach. Ten však nebol možný. Briti a Francúzi na oplátku vo svojej antipatii voči Dullesovi a v spoliehaní sa na spojenecké dohody a vzájomné vzťahy neodhadli a podcenili pozíciu USA a ich odhodlanie túto pozíciu obrániť. Ich plán bol voľbou najhorších možných strategických krokov v kombinácii s vratkým odhodlaním.⁹⁹

⁹⁸ Kissinger popisuje: „*To, čo sa zdalo ako pokusný balónik (...) sa zmenilo na významný sovietsky strategický prelom, ktorý rozdelil Atlantickú alianciu a spôsobil, že sa rozvojové štáty v snahe posilniť svoje vyjednávacie postavenie obrátili k Moskve.*“ (Kissinger, 1999, s. 571)

⁹⁹ Kissinger píše: „*Trvalo by veľmi dlho, než by sme našli politiku, ktorá spája nevýhody všetkých možných alternatív, alebo než by sme skonštruovali takú koalíciu, ktorá oslabuje všetkých svojich členov súčasne. A práve takýto kúsok sa podaril Veľkej Británii, Francúzsku a Izraelu.*“ (Kissinger, 1999, s. 563)

P. Hammond vo svojej analýze vidí zlyhanie Británie a Francúzska aj v nepochopení situácie z pohľadu USA, ktoré podľa neho čelili špecifickým obmedzeniam vo svojej pozícii lídra západnej aliancie. Tvrdí, že ak by sa Spojené štáty nechali zatiahnuť do konfliktu druhotriednymi členmi vlastnej aliancie, boli by ako svetová mocnosť v ohrozenej pozícii. Ďalej argumentuje, že Suez vytvoril z Bagdadskeho paktu zdroj zahanbenia pre USA, zanechal NATO neorganizované a rozhneval niektoré dovtedy neutrálne štáty. Neúspech Británie a Francúzska ukázal ich slabosť, výrazne znížilo prestíž NATO mocností a aj USA, ktoré trpeli nepriamo, prostredníctvom tradičného spájania s Britmi a Francúzmi. (Hammond, 1975)

Postavenie Ameriky po suezskej kríze v očiach nezúčastnených štátov nebolo lepšie ako samotnej Británie. Kissinger však tvrdí, že sa nejednalo o náhle obrátenie vzťahov k nevraživosti, ale o uvedenie si pravidiel studenej vojny a sily, akú USA v medzinárodnom systéme zohrávali. Násirov úspech v rozohrávaní mocností proti sebe sa stal vzorovým prístupom k vedeniu zahraničnej politiky mnohých štátov v bipolárnom súperení. (Kissinger, 1991) Zároveň došlo k prehodnoteniu zaužívaného pravidla o súlade záujmov USA a jeho spojencov. Suezská kríza totiž ukázala, že táto premisa neplatí absolútne, ako bolo všeobecne predpokladané. A teda súhlas s nebudovaním vlastných vojenských kapacít výmenou za americkú podporu v prípade potreby odvetou narážal na trpkú skúsenosť Suezmu a doviedol Britov aj Francúzov k orientácii na vlastný arzenál. Efekt, ktorý mala suezská kríza na európsku súdržnosť napriek tomu nemôže byť úplne izolovaný od ostatných udalostí, ktoré naopak v tom čase rezonovali v Sovietskom zväze a vo východnej Európe.¹⁰⁰ (Greenstein, 1994)

Suezská kríza poukázala na ďalšie pravidlo studenej vojny, a to vyplňanie mocenského vákua. V bipolárnom zápase nebolo ani tak dôležité, či zaplnené bude, ale kto ho zaplní. V priestore Stredného východu sa novým aktérom mocenskej rovnováhy stali Spojené štáty, ktoré zaplnili uvoľnený priestor. K potvrdeniu nových záväzkov došlo ešte v novembri 1956, kedy USA potvrdili svoj záväzok obrany členských štátov Bagdadskeho paktu po Británii. 5. januára nasledujúceho roku adresoval Eisenhower Kongresu zvláštne poslanstvo, ktoré obsahovo a tematicky predznamenovalo nové zameranie zahraničnej politiky,

¹⁰⁰ Súbežne so suezskou krízou prebiehalo povstanie v Maďarsku, ktoré bolo Sovietmi krvavo potlačené. Sovieti využili rozptýlenie, ktoré poskytla suezská kríza na to, aby zneškodnili odboj a dosadili do vedenia Maďarska bábkové pro-sovietske vedenie. Zároveň týmto aktom poslali Spojeným štátom a ostatným štátom západného bloku jasnú správu o tom, že dosiahnutie oslobodenia východnej Európy je mimo dosah americkej moci a je jedine predmetom súhlasu Zväzu. (Boyle, 2005)

a to tzv. Eisenhowerovu doktrínu. (Greenstein, 1994)

3.3. Eisenhowerova doktrína

Vyhlásenie Eisenhowerovej doktríny bolo oficiálnym potvrdením prevzatia zodpovednosti Spojených štátov za oblasť Stredného východu. Po fiasku Britov a Francúzov počas suezskej krízy Spojené štáty vyplnili vzniknuté mocenské vákuum, a prevzali tak záväzky za oblasť s vysokou politickou nestabilitou. Ešte za čias britského vplyvu mali USA možnosť v niektorých situáciách číhať v pozadí, či dokonca vystupovať ako dobrý priateľ, sprostredkujúci vzájomné porozumenie. (Fitzsimons, 1957) Avšak blamáž Edenovho a Molletovho dobrodružstva v Egypte zmenila pomery v regióne a ovplyvnila aj pozíciu USA. Tie zdedili Stredný východ ako problematickú oblasť s len malým priestorom pre možnosť riešenia týchto problémov a po vstupe Sovietov a rozšírení ich vplyvu, oblasť ešte nebezpečnejšiu než predtým.

Konkrétna doktrína zahraničnej politiky prezidenta Eisenhowera nechala na seba čakať až do roku 1957. „Rezolúcia o Strednom východe“ (*The Middle East Resoulution*), populárne nazývané spoločné stanovisko Kongresu a Senátu, prijatá v marci 1957, poskytla prezidentovi autoritu, ktorú požadoval na realizovanie krokov, ktoré vošli do histórie pod názvom Eisenhowerova doktrína. (FRUS, 1990, Volume XVII, Dokument 4)

Eisenhowerov nový prístup obsahoval tri základné komponenty. Prvým komponentom bol zisk legislatívneho súhlasu pre nové bilaterálne a multilaterálne programy zahraničnej pomoci, navrhované tak, aby zvyšovali nezávislosť národov Stredného východu. Pre administratívu bol nový prístup nástrojom, ako vylepšiť pošramotenú prestíž Spojených štátov a zvýšiť vplyv USA v oblasti. Komplexom opatrení zameraných na ekonomickú pomoc, vojenskú asistenciu a možnosťou využitia ozbrojených síl v oblasti Eisenhowerova administratíva dúfala v zaistenie dlhodobej politickej stability a bezpečnosti v regióne. (Hahn, 2006)

Druhým komponentom bol návrh administratívy rozširujúci americkú vojenskú pomoc a spoluprácu s krajinami Stredného východu, ktoré o ňu požiadajú. Zámerom administratívy bolo ponúknuť štátom alternatívu, aby neboli v oblasti zbraní výhradne závislí na sovietskej podpore. V kontraste s dovtedy prevládajúcim postupom štáty viac nemuseli vstupovať do regionálnych obranných systémov sponzorovaných Západom kvôli tomu, aby boli vhodnými príjemcami americkej vojenskej pomoci. (Hahn, 2006)

Tretí komponent nie je možné úplne jednoducho interpretovať, jeho interpretácia sa totiž menila postupom času a nadobúdala rôzne formy. Základom je rétorika rezolúcie prijatej Kongresom, ktorá tvrdila: „*Ak prezident určí nevyhnutnosť aktu, USA sú pripravené využiť ozbrojené sily, aby poskytli asistenciu akémukoľvek národu či skupine národov (na Strednom východe), ktorí o ňu požiadajú, stojac pred ozbrojenou agresiouktorejkoľvek krajiny kontrolovanej medzinárodným komunizmom*“. (Hahn, 2006; Editorial Note, 2018) Identifikácia, čo presne je hrozba „*ozbrojenej agresie akejkoľvek krajiny kontrolovanej medzinárodným komunizmom*“, sa stala najkontroverzným prvkom Eisenhowerovej doktríny. (Hahn, 2006)

Vo formulácii Doktríny zohrávalo úlohu hneď niekoľko kľúčových faktorov. V prvom rade Doktrína predstavovala určité myšlienky a princípy, s ktorými bola americká spoločnosť už oboznámená v inom kontexte. V tomto zmysle teda Crabb nepovažuje Eisenhowerovu doktrínu za výraznú inováciu v zahraničných vzťahoch Spojených štátov. (Crabb, 1982) Svoj názor podporuje tvrdením o harmonickosti Doktríny so všeobecným trendom americkej zahraničnej politiky od II. svetovej vojny.¹⁰¹ Doktrína podľa neho zodpovedá stratégii zadržiavania aplikovanej už od čias prezidenta Trumana. Obraňuje „*slobodný ľud Stredného východu, tak ako prezident Truman hľadal spôsob, ako zaistiť bezpečnosť Grécka a Turecka o dekádu skôr*“. (Crabb, 1982, s. 165)

H. Brands vyzdvihuje dôležitú úlohu prezidenta a jeho poradcov pri tvorbe politických a diplomatických rozhodnutí. (Brands, 2006) Po odtajnení zápisov z Eisenhowerovho denníka a iných tajných oficiálnych dokumentov mnohých historikov a akademikov prekvapilo zistenie, že Eisenhower nebol len konštitučným monarchom zahraničnej politiky, ktorý by prenechával rozhodovaciu funkciu Dullesovi a poradným orgánom, zatiaľ čo sa venoval golfu. Predstava o jeho neschopnosti viesť a rozhodovať samostatne o zahraničnej politike dlho v akademickej debate prevažovala. Z dokumentov ale viac než jasne vyplynulo, že Eisenhower bol odovzdaný svojej práci naplno. Detailne študoval, zvažoval a kontroloval každé rozhodnutie, problém skúmal hneď z niekoľkých hľadísk. Udržoval sa komplexne informovaný a zároveň udržiaval rozsiahlu

¹⁰¹ Crabb svoje tvrdenie podporuje citáciou Dullesovho názoru, že Eisenhowerova doktrína je zjednodušená „*rozšírením Monroeových historických princípov*“, obe znamenajúce „*deklarácie mieru*“ a navrhnuté s cieľom predchádzať vojne. S odkazom na Washington Post tvrdí, že „*gro dôležitosti tejto politiky (...) je psychologické. Hľadá spôsoby, ako zosilniť nezávislosť oblasti (Stredný východ) prostredníctvom vystríhania Rusov, spôsobom, akým ich vystríhala už Monroeova doktrína pred 130 rokmi, že americká sila bude využitá na to, aby ich udržala mimo oblasti.*“ (Crabb, 1982, s. 165)

korešpondenciu s dôležitými aktérmi medzinárodných vzťahov. V plánovaní bol často pred Dullesom o niekoľko krokov popredu. Tento obraz, ktorý si v spoločnosti a médiách získal, mu vyhovoval z viacerých praktických dôvodov. Jeho vplyv na realizáciu zahraničnej politiky je však dnes, spätne sa dívajúc, neodškriepiteľný.

Verejná mienka vnímala zmeny, ktoré sa diali na politickej pôde. Prieskum Gallup poll, ktorý nasledoval prijatiu Rezolúcie o Strednom východe, bol priamo namierený na reakciu verejnosti na novú zahraničnú politiku. Výsledok ukázal, že 70 percent respondentov schvaľovalo asistenciu spriatelovým krajinám na Strednom východe, 19 percent odporovalo rozhodnutiu a 11 percent nemalo konkrétny názor. Prieskumy verejnej mienky poukazovali na podporu Eisenhowerových krokov vo verejnom mienení a zároveň poukazovali na pokračujúci trend nazerania na problém studenovojujného napätia vo vzťahu ku ZSRR ako na naliehavý národný problém. (Crabb, 1982, s. 173)¹⁰²

Na strane adresátov Doktríny prevládalo, s výnimkou štátov, ktoré so Západom spolupracovali, presvedčenie o jej irelevantnosti vzhľadom na najdôležitejší problém arabského sveta – arabsko-izraelský konflikt. (Jankowski, 2005)¹⁰³ V období nasledujúcom po vyhlásení Doktríny ponúkli dejiny tri konkrétne situácie na Strednom východe, kde došlo k aplikovaniu nových zahranično-politických premís. Dve z nich, Jordánsko a Sýria, sa zdajú byť minoritné v širšom hodnotení. Dôležitým je však tretí prípad, a to Libanon, kde pod práporom Eisenhowerovej doktríny vpochoďovali vojská Ozbrojených síl USA.

Keď na jar roku 1957 Jordánsko zažilo politickú krízu vyvolanú opozíciou voči monarchovi z tábora Palestínčanov, z obavy o vývoj situácie v krajine požiadal libanonský prezident Chamoun Washington o aplikovanie Eisenhowerovej doktríny na podporu jordánskeho kráľa. Opozícia voči kráľovi totiž získala sympatie v egyptskom a sýrskom režime, ktoré začali odporcov Husajna podporovať.¹⁰⁴ Prezident Eisenhower usúdil, že

¹⁰² Na otázku ohľadom americkej zbrojnej podpory štátom Stredného východu 53 percent respondentov odpovedalo, že krok schvaľuje, 36 percent neschvaľovalo a 13 percent sa nevyjadrilo. Opýtaní sa zároveň mali vyjadriť k prípadnému angažovaniu amerických vojsk v obrane Stredného východu proti útoku Sovietskeho zväzu. 50 percent respondentov by útok podporilo, až 34 percent naopak nepodporilo a 16 percent sa nevyjadrilo. (Crabb, 1982, s. 173 - 174)

¹⁰³ Arabské reakcie na Doktrínu reflektovali „*hlboké podozrenie*“ štátov. V ich očiach reflektovala hrozbu, ktorej sa oni sami neobávali (ZSSR), no zároveň neposkytovala ochranu pred „*najnebezpečnejšou silou ohrozujúcou ich bezpečnosť (Izrael)*“. (Jankowski, 2005, s. 886)

¹⁰⁴ Jordánsko malo už od vzniku ako samostatnej entity špeciálne vzťahy s Veľkou Britániou. Suezská kríza a britské pôsobenie v nej však viedli jordánskeho monarchu k odmietnutiu ďalšej spolupráce a jeho pohľad sa uprel smerom na Spojené štáty ako zdroj ekonomickej a vojenskej asistencie. Washington považoval kráľa Husajna za predstaviteľa umiernených názorov jednak v arabsko-izraelskom konflikte, jednak vo vnútorných arabských sporoch.

dochádza k ohrozeniu bezpečnosti v štáte a Jordánsko čelí hrozbe „medzinárodného komunizmu“. Na základe tohto svojho rozhodnutia nariadil presun námorných kapacít do východnej časti Stredozemného mora. V priebehu niekoľkých dní sa situácia v krajine upokojila, monarchia sa opätovne zdala byť stabilnou. Krajina navyše v kontexte Eisenhowerovej doktríny obdržala 10 mil. USD ako ekonomickú pomoc.¹⁰⁵(Howard, 1972)

Sýrsky prípad je iný. Jeho odlišnosť vyplýva najmä z charakteru režimu, ktorý bol vysoko politicky nestabilný, možno povedať, že takmer nezvládnuteľný. Damask bol taktiež v čele opozície voči Izraelu a zástupcom protizápadného sentimentu a rétoriky na Strednom východe. Príčinu tohto nepriateľstva identifikuje Howard dvojako. V prvom rade hovorí o vplyve marxistických skupín, ktoré naberali na vplyve, a v druhom rade identifikuje narastajúcu závislosť Sýrie na ekonomickej a vojenskej pomoci zo ZSSR. (Howard, 1972) Na základe týchto predpokladov nadobudla administratíva prezidenta Eisenhowera pocit, že hrozí bezprostredné prevzatie kontroly Sovietmi nad sýrskym štátom a Washington zvažoval aplikovanie Doktríny. Eisenhower stál pred závažnou politickou dilemou.¹⁰⁶ Administratíva sa však rozhodla ísť cestou znižovania pravdepodobnosti priameho amerického zapojenia. Stanovila viacero kritérií, ktorými podmienila svoj prípadný vstup do Sýrie, zároveň si Eisenhower uvedomoval, na akých vratkých nohách celá argumentácia stojí.¹⁰⁷ Vývoj v Sýrii v priebehu r. 1957-1958 nakoniec došiel k poklesu intenzity politickej krízy a k postupnému oslabeniu komunistického vplyvu, čo fakticky znížilo pravdepodobnosť amerického vstupu do deja. Aj keď Spojené štáty reagovali na krízu len obmedzene¹⁰⁸ a ich postup naznačoval obmedzenie vojenského vstupu, stala sa predstava použitia Doktríny v Sýrii zdrojom silného rozhorčenia medzi arabskými štátmi.¹⁰⁹ (Howard, 1972)

¹⁰⁵ Kráľ Husajn neskôr verejne poprel, že by Jordánsko akceptovalo, či bolo ochránené prostredníctvom Eisenhowerovej doktríny. (Howard, 1972)

¹⁰⁶ Predstavitelia susediacich krajín (Turecko, Libanon, Jordánsko) urgovali Washington, aby zabránil prevzatíu moci v Sýrii komunistami. Avšak aj tieto vlády boli opatrné v otázkach vojenskej intervencie USA, pokiaľ by nedošlo k žiadnemu aktu agresivity sýrskej vlády voči susedom. Zároveň mal Eisenhower v čerstvej pamäti vlastnú kritiku Francúzska z Izraela za ich využitie sily proti Egyptu. (Howard, 1972)

¹⁰⁷ Eisenhower sa pokúšal vysvetľovať, že možnosť aplikovať princípy Doktríny na Sýriu nie je rovnaká ako v iných prípadoch. „Sýria je iná“ vzhľadom na fakt, „že nepriateľské sily už napadli krajinu“, a americká asistancia v ochrane Sýrie je „požadovaná inými krajinami, obávajúcimi sa o vlastnú bezpečnosť“. (Eisenhower, 2000, s. 198-199)

¹⁰⁸ Spojené štáty síce priamo nepodnikli intervenciu do Sýrie, avšak podnikli kroky, ktoré k nej až tak ďaleko nemali. Navýšili objemy americkej vojenskej pomoci adresovanej susediacim štátom a presunuli do oblasti svoje námorné zložky. (Howard, 1972)

¹⁰⁹ Arabské štáty boli širším postupom Washingtonu presvedčené o nepochopení politického vývoja na Strednom východe. Očividné na amerických mylných názoroch bolo pre arabské štáty nedostatočné ocenenie ich odporu voči komunistickej dominancii. (Howard, 1972)

Závažná politická kríza v Libanone¹¹⁰ v roku 1958 a jej riešenie prostredníctvom fyzického zapojenia USA predstavuje vyvrcholenie Eisenhowerovej doktríny. V reakcii na politickú krízu sa libanonský prezident sťažoval pred BR OSN, že Sýria a Egypt podnecujú revolúciu proti jeho vláde. V rovnakom čase zároveň Chamoun v jednaní s Washingtonom otvoril možnosť americkej intervencie v Libanone pod záštitou Eisenhowerovej doktríny. (FRUS, 1992, VolumeXI, Dokument 48)

Americkí predstavitelia s Chamounom sympatizovali, avšak jednanie Eisenhowerovej administratívy nebolo založené čisto len na prosbe Bejrútu. Dulles veril, že v pozadí libanonskej krízy skutočne jestvujú machinácie medzinárodného komunizmu prameniace z aktivít Sýrie a Egypta. (FRUS, 1992, VolumeXI, Dokument 22) Biely dom bol vyzývaný k akcii (FRUS, 1992, VolumeXI, Dokument 1), ale pred konkrétnym schválením intervencie rozhodol, že počká na posudok vyšetrovacieho tímu OSN, zatiaľ čo vyzýval všetky subjekty účastné v politickom zápase, aby spory riešili bez násilia. Napriek výzvam kríza aj naďalej eskalovala, pričom vážnosť situácie na Strednom východe ešte zintenzívnilo zvrhnutie pro-západnej monarchie v Iraku. Prezident Eisenhower sa obával „kompletného odstránenia západného vplyvu zo Stredného východu“ ako výsledku udalostí v Iraku a o to viac veril, že „americká sila musí byť použitá k zastaveniu trendu smerujúceho k chaosu“ v regióne. (Eisenhower, 2000, s. 269-270) V júni sa krajina fakticky ocitla v stave občianskej vojny a súbežne s tým v Egypte prebiehala hlučná kampaň v rádiách a tlačivolajúca po prevrate v Libanone. V kontexte týchto udalostí libanonský prezident znovu a urgentne požiadal USA o intervenovanie, rovnako tak urobila aj libanonská vláda prostredníctvom žiadosti premiéra. (Murphy, 1964)

Predtým, než americká strana oficiálne prijala Chamounovu žiadosť, informovala Bejrút, že do oblasti zasiahne pod práporom Eisenhowerovej doktríny, ale účasť je podmienená. Medzi podmienky vstupu patrilo nevyhnutné ohrozenie nezávislosti Libanonu

¹¹⁰ Libanon, ktorý získal nezávislosť v roku 1941 od Francúzska, bol krajinou špecifického politického systému, v ktorom bola moc alokovaná na základe predpokladanej veľkosti náboženských menšín. Z toho vyplýva veľké množstvo kríz a politických turbulencií vyrastajúcich z odlišnosti a rivality náboženských skupín. (Crabb, 1982) Napriek tomu sa však krajine darilo udržiavať relatívnu politickú stabilitu. Jej závažným narušením bola politická kríza, ktorá vypukla v krajine po tom, ako pro-západný prezident Chamoun ohlásil, že sa opätovne zúčastní volieb. Toto rozhodnutie bolo v rozpore s existujúcou zákonnou úpravou. Preto zmenu považovali kritici vo vnútri krajiny aj zo zahraničia za porušenie Libanonskej národnej charty (teda ústavného dokumentu). (Eisenhower, 2000)

a neschopnosť ozbrojených zložiek krajiny zabezpečiť poriadok a vlastnú bezpečnosť.¹¹¹ USA ďalej deklarovali, že vstup do Libanonu nebude zároveň garantovať prezidentovo znovuzvolenie. (Little, 1996)

Na základe širokého konsenzu a presvedčenia o nevyhnutnosti amerického zásahu potvrdenej samotným prezidentom, vstúpili americké jednotky na libanonskú pevninu 15. júla.¹¹² Vylodenie nesprevádzal žiaden domáci odpor. (Eisenhower, 2000) Naopak, kto negatívnu reakciu vyvolal, bolo zahraničie. Americké vylodenie spôsobilo vlnu anti-amerikanizmu a pro-nasirizmu medzi niektorými štátmi Stredného východu. Nový iracký režim odsúdil americký postup za imperialistický a dokonca varoval, že americkí vojaci v ďalšej línii zaútočia na Irak. Domáca libanonská opozícia prijala rétoriku obviňovania USA zo snahy „zachrániť“ prezidenta Chamouna a diktovať libanonskú politickú budúcnosť. (Little, 1996)

S pomocou amerického diplomatického úsilia sa podarilo vyjednať ukončenie libanonskej politickej krízy.¹¹³ Výsledok celého ťaženia však zostal rozpačitý. Prezident Chamoun aplikovania Eisenhowerovej doktríny nijakým spôsobom nebenefitoval. Pozitívnym výsledkom je však zachovanie nezávislosti Libanonského štátu. Nová libanonská vláda verejne ohlásila, že viac nebude Doktrínu akceptovať, čím sa pripojila k ostatným arabským krajinám, ktoré ju zavrhli. Reputácia Spojených štátov a ich obraz medzi krajinami Stredného východu sa nijakým spôsobom nezlepšili. Na jednej strane došlo k prekonaniu trhliny v anglo-amerických vzťahoch spôsobenej suezskou krízou.¹¹⁴ Na druhej strane sa však zhoršili vzťahy s Francúzskom, ktoré malo záujem konať vo veci spoločne so Spojenými štátmi, avšak tie zvolili unilaterálny postup. Nenásilný presun moci, ktorý sa podarilo Američanom v Libanone zabezpečiť, zároveň napomohol k dosiahnutiu iného cieľa, a to postupnému zlepšeniu egyptsko-amerických vzťahov. (Little, 1996)

¹¹¹ Tieto podmienky formuloval a navrhol americký veľvyslanec v Libanone McClintock. (McClintock, 1967)

¹¹² Vylodeniu nasledoval prejav prezidenta vysielaný v rádiu a televízii. V prejave prezident volal po prevzatí zodpovednosti za libanonskú nezávislosť zo strany OSN. Vstup USA odôvodnil: „*reagovali sme tak v rámci niekoľkých hodín, pretože situácia ukazovala, že jedine promptná reakcia bude postačujúca*“, a zároveň prisľúbil, že keď organizácia tak urobí, vojsko sa stiahne. Americký vstup odôvodnil ako „*ochranu amerických životov*“ a zároveň „*prostriedok pomoci vlád Libanonu zabezpečiť svoju teritoriálnu integritu a politickú nezávislosť*“. (Eisenhower, 1958)

¹¹³ Robert Murphy, americký diplomat vyslaný do oblasti v deň vylodenia, zohral vo vyjednávaní veľmi dôležitú úlohu. Dojednať sa podarilo nielen presvedčenie Chamouna, aby svoju opätovnú kandidatúru stiahol, ale taktiež účasť Spojených štátov na zaistení verejného poriadku počas volieb. (Murphy, 1964)

¹¹⁴ Súbežne s americkou intervenciou v Libanone intervenovali Briti v Jordánsku, aby ochránili vládnucu monarchiu od politických nepriateľov. (Little, 1996)

Za čiastočný úspech považuje McClintock narušenie vplyvu Sovietov na arabské štáty. Ak totiž arabské štáty očakávali hmatateľnú asistenciu Sovietov, ktorí by sa postavili americkej intervencii v Libanone, ostali sklamané. V takomto svetle sa tak hlavným výsledkom libanonskej aféry stalo zničenie „*mýtu o sovietskej nepremožiteľnosti v arabských očiach*“. V priebehu diania v Libanone totiž „*Chruščova nebolo možné nájsť*“. (McClintock, 1967, s. 121) Naopak Michaels tvrdí, že aj keď jestvujú signály o tom, že si Eisenhowerova doktrína želala zamedziť akýmkoľvek sovietskym výhodám na Strednom východe, jej vágnosť vo vymedzení toho, aký typ odpovede má byť použitý, znamenala v praxi len ťažké transformovanie do konkrétneho jednania. Keďže však bola využitá ako signál, znamenala tiež, že v stávke je kredibilita Spojených štátov, ak by nedošlo ku konkrétnemu jednaniu. (Michaels, 2011)

Formulovaná jazykom studenovojujnového súperenia viac než vyrastajúca z pochopenia regionálnej dynamiky, trpela Eisenhowerova doktrína „*konceptuálnou slabosťou*“. Tá v praxi viedla k sťaženej implementácii a komplikovanému získavaniu podpory medzi lokálne pôsobiacimi aktérmi. (Michaels, 2011) Jej vágna a nepresná rétorika sa prejavila v nepochopení jej ustanovení zahraničnými vládami, Crabb dokonca tvrdí, že časom bolo otázne, či si vôbec americkí predstavitelia boli istí jej obsahom. (Crabb, 1982)

Všeobecne doktrína nemala dlhú životnosť a bola nepopulárna najmä v arabskom svete (a čiastočne aj v USA) už od svojich začiatkov, a to je fakt, ktorý neovplyvnilo ani jej praktické použitie. Dokonca aj niekoľko rokov po odchode prezidenta Eisenhowera z funkcie ostala trpká spomienka na Doktrínu prekážkou v zlepšovaní arabsko-amerických vzťahov. (Michaels, 2011) Na konci libanonskej intervencie sa postupne vytratila aj praktickosť Doktríny. Po zvyšok Eisenhowerovej administratívy došlo k prehodnoteniu politiky voči regiónu a k zmene smerom k väčšej ústupčivosti nacionalizmu, primárne cielenej na postupné zblížovanie s Násirom. (Hahn, 2006) Táto politika prekročila rámec Eisenhowerovej administratívy a stala sa súčasťou novej Kennedyho politiky. V medzičase sa Eisenhowerova doktrína stratila z pozornosti tvorcov politiky a upadla do bezvýznamnosti spolu s tým, ako sa oči dôležitých predstaviteľov začali miesto Stredného východu upierať na juhovýchodnú Áziu.

4. Johnsonova administratíva

4.1. Kennedyho administratíva

Nevyhnutným úvodom, ktorý musí predchádzať popisu a analýze Johnsonovej administratívy, je aspoň čiastočné predstavenie obdobia prezidentského mandátu Johna F. Kennedyho. Dôvodom je jednak pôsobenie Lyndona Johnsona ako viceprezidenta počas Kennedyho prezidentského funkčného obdobia, avšak nie menej významnú úlohu zohrávajú okolnosti, ktoré viedli k presunu mandátu do Johnsonových rúk, a ktoré ovplyvnili spôsob, akým svoj mandát vykonával. Týmito okolnosťami je tragická smrť prezidenta J. F. Kennedyho v Dallase v novembri roku 1963 a následné prevzatie roly prezidenta krajiny viceprezidentom Johnsonom. (Dallek, 2004)

Johnson vo svojom prvom prejave pred Kongresom v novembri 1963 nadviazal na prezidentský mandát svojho predchodcu, a vytvoril tak kontinuitu medzi Kennedyho a jeho administratívou. (Johnson, 1963)¹¹⁵ Obdobný názor prezentuje aj Murphy, poukazujúc na efekt prejavu, ktorým Johnson podriaďuje samého seba Kennedymu, keď hovorí, že „*najväčší líder našich čias bol zosadený*“. Výsledkom tejto snahy je podľa neho splynutie oboch administratív do jednej, „*Kennedy-Johnson*“ administratívy. (Murphy, 2000, s. 581) Napriek tomu však nie je možné povedať, že by nový prezident ostal v absolútnom tieni svojho zosnulého predchodcu a nevniesol do nasledujúcej administratívy vlastný podpis. Priestor pre samého seba vytvoril už v spomínanom prejave, kedy hovorí: „*Myšlienky a ideály, ktoré tak oddane reprezentoval, musia a budú prenesené do efektívneho jednania*.“ (Johnson, 1963) Ako nový prezident prijal Johnson sny svojho predchodcu za svoje a zviazal svoj mandát snahou o ich naplnenie. Avšak za „*prenášaním*“ sa skrýva aj vyhradenie si priestoru pre vlastný spôsob vykonania. Koniec koncov toto prenesenie (voľne preložené z angl. *translation*) je vždy do značnej miery kreatívnym procesom, ktorý prepája slová a jazyk jedného s vždy odlišným a osobitým vnímaním druhého.

Mnohí autori, medzi nimi aj A. M. Schlesinger, Jr., Kennedyho poradca a životopisec, dlho po jeho tragickej smrti tvrdili, že prezident J.F. Kennedy

¹¹⁵ Centrálnym prvkom Johnsonovho prejavu je zosnulý prezident Kennedy. Jeho kroky na poli zahraničnej politiky, ktoré sa Johnson zaväzuje nasledovať keď hovorí: „*Práve teraz tieto myšlienky a ideály, ktoré tak udatne reprezentoval musia a budú prevedené do efektívneho konania*“. Jeho záväzky voči spojencom a partnerom, ktoré nový prezident bude dodržiavať. Svoj záväzok deklaruje: „*Dnes, v tento moment nových rozhodnutí by som rád povedal mojim drahým Američanom, nechajte nás pokračovať*“. (Johnson, 1963)

bezpodmienečne zanechal svoju stopu v histórii. (Schlesinger, 1986)¹¹⁶ Keďže však prezident nemal možnosť dokončiť svoje funkčné obdobie, a teda dotiahnuť množstvo krokov do konca, či vydať vlastné pamäte, ktoré by napomohli v hodnotení jeho prezidentského mandátu, využívajú historici len limitovanú možnosť štúdia a hodnotenia jeho úspechov a zlyhaní, a sľubov, ktoré pred a po vstupe do funkcie dal, a jeho reálnych krokov. Na základe takejto analýzy niektorí historici naznačujú, že jeho funkčné obdobie, tzn. roky 1961 až 1963, bolo svedkom nezvyklo vysokého počtu kríz, niektorých balansujúcich na pokraji nukleárneho zničenia, no zároveň predstavila administratíva prezidenta Kennedyho v tomto čase niekoľko programov a politík, ktoré pretrvávajú až dodnes.¹¹⁷

V analýze zahraničnej politiky prezidenta Kennedyho identifikuje Paterson niekoľko prvkov, ktoré ovplyvnili diplomatické jednania celej administratívy. Zároveň tvrdí, že v pozadí všetkých nižšie zmienených faktorov stojí túžba Kennedyho zvíťaziť, a to vo všetkých oblastiach. Sú to nasledovné prvky:

1. globálna kríza toho času a pokles americkej hegemonie v medzinárodných vzťahoch;
2. ponaučenie z minulosti, ktoré ovplyvnilo spôsob nazerania prezidenta a celej generácie;
3. americká kontrarevolučná tradícia a podpora budovania štátu prostredníctvom ne-revolučných alternatív;
4. prezidentov osobný prínos vychádzajúci z jeho osobnosti a štýlu (Paterson, 1989, s. 7).

Situácia na medzinárodnej scéne, do ktorej vstupoval, nebola jednoduchá, čo načrtol už vo svojom inauguračnom prejave.¹¹⁸ Spojené štáty sa potýkali s chronickým problémom rovnováhy platobnej bilancie, ktorá naznačovala neúmerne míňanie štátu

¹¹⁶ J. F. Kennedy vstupoval do funkcie ako 43-ročný a symbolizoval protiklad oproti odchádzajúcej administratíve. Do prezidentského úradu vniesol mladistvý dych a novú dynamiku. Verejnosť vložila do rúk idealisticko-aktivistického demokrata nádej, že Spojené štáty sa môžu opätovne stať hybnou silou, ktorá povedie celý svet smerom k progresu, mieru a stabilite. A v tomto smere aplaudovali všetkým jeho úspechom. Či už to boli Mierové zbory (*Peace Corps*), vyriešenie problému v Laose, Zmluva o čiastočnom zákaze jadrových skúšok (*Limited Test Ban Treaty LTBT*), či iné. Kennedy a jeho poradcovia veľmi dobre rozumeli a pracovali s pozitívnymi obrazmi, ktoré pri správnom použití zvyšovali silu a pozíciu prezidenta v očiach verejnosti. (Paterson, 1989)

¹¹⁷ Napr. Mierové zbory (*Peace Corps*)

¹¹⁸ Globálnu krízu, ktorá sa objavila, vnímal ako „hodinu maximálneho nebezpečenstva“ a vyzval Američanov, aby „niesli bremeno dlhého a pochmúrneho zápasu“. (Kennedy, 1961)

a znižovala stabilitu meny. Čoraz viac sa do pozície ekonomických a politických konkurentov stavali zotavení európski spojenci aj Japonsko. Na medzinárodnej scéne sa z krvavých občianskych vojen objavila desiatka nových, nezávislých štátov tretieho sveta, ktorých konflikty nielen naštrbili medzinárodnú stabilitu, ale podpísali sa aj na zmene v mocenskom rozložení. Otázka jadrových zbraní, ich využitia a šírenia naďalej naberala na závažnosti so zvyšujúcou sa aktivitou Sovietskeho zväzu vo výrobe a s postupným rozširovaním klubu vlastníkov. (Paterson, 1989)

Kennedy, ktorého výrazným spôsobom formoval konflikt studenej vojny prijal jej viaceré postuláty, akými bolo chápanie jej povahy prostredníctvom princípov hry s nulovým súčtom, či prijatie a aplikácia princípov zadržiavania. Veril, že zadržiavanie by malo byť uplatňované univerzálne, pretože komunistický blok bol preňho univerzálnou hrozbou organizovanou z Moskvy. Zadržiavanie bola logika, ktorá ho viedla k silnej opozícii voči Castrovi a jeho socialistickej revolúcii na Kube, ale ktorá ho zároveň aj doviedla k intenzívnemu záujmu o krajiny tretieho sveta. Obával sa, že opomenutie nacionalistických hnutí Spojenými štátmi ich donúti obrátiť sa smerom ku komunizmu a dovedie ich priamo do náručia Sovietskeho zväzu. Expanzionizmus ZSSR, kalkulujuceho s postupným uplatňovaním sa v rámci tretieho sveta a vytváraním si klientských štátov, mal byť v duchu zadržiavania konfrontovaný na každom mieste. (Nelson, 1991)¹¹⁹

Administratíva uplatňovala dva typy nástrojov pri realizácii zadržiavania. Prvým nástrojom boli programy a projekty ako Spolupráca pre rozvoj, Mierové zbory, Jedlo za mier a iné.¹²⁰ Druhým, kontroverzným nástrojom boli kontrarevolučné misie. Pramenili z dlhodobého amerického odporu voči revolúciám a politickým nepokojom, chápaných ako

¹¹⁹Už ako senátor a neskôr v rámci prezidentskej kampane Kennedy zdôrazňoval dôležitosť novovznikajúcich štátov tretieho sveta pre budúci vývoj americkej zahraničnej politiky. Dôležitým sa stala jeho verejná podpora alžírskoho zápasu za nezávislosť. Neskôr sa jedno z najvýraznejších politických rozhodnutí týkalo podpory snáh OSN napomôcť pri zaistení teritoriálnej integrity novovzniknutej Republiky Kongo. V ostatných otázkach (Angola, Juhoafrická republika) však národný záujem a potreby národnej bezpečnosti prevážili nad dobrými zámermi. Na krátke obdobie sa však podarilo Kennedymu zlepšiť obraz Spojených štátov v Afrike. Američania po prvýkrát začali vnímať Afriku ako dôležitý komponent v snahe dosiahnuť americkú bezpečnosť. (Dickson, 1993)

¹²⁰Tieto programy boli primárne zamerané na zlepšovanie vnímania Spojených štátov vo svete, ale aj riešenie konkrétnych problémov, ktoré cielili na všeobecnejšie benefity. Spolupráca pre rozvoj (*Alliance for Progress*) bola takýmto konkrétnym vyjadrením záujmu USA o oblasť Latinskej Ameriky a zároveň snahou napomôcť zlepšeniu ekonomickej situácie tu ležiacich štátov. Základnou premisou bol predpoklad, že sociálna nerovnosť a slabosť strednej vrstvy vedie k vytvoreniu priestoru pre diktatúry, nestabilitu a politický radikalizmus. Program bol súčasťou Kennedyho „nových hraníc“ (*New Frontier*) a prostredníctvom kapitálovej pomoci pre ekonomicke projekty mal pomôcť poľnohospodárstvu, priemyslu a sociálnej reforme zameranej na zlepšovanie životnej úrovne či znižovanie negramotnosti. Štáty program prijali, avšak jeho napĺňanie stroskotalo na množstve prekážok vychádzajúcich z charakteru jednotlivých štátov, spoločností ale aj neochoty režimov realizovať širokú reformu. (Nálevka, 2005)

ohrozenie amerických záujmov vo svete a zároveň ohrozujúcich aj liberálne politické princípy. Táto tradícia nadobudla v Kennedyho administratíve podobu „budovania štátov“ (*nation-building*).¹²¹ Tá vo svojom jadre predstavovala síce tradičný, ale arogantný pohľad na problematiku, ktorý predpokladal, že americký model môže byť kdekoľvek duplikovaný. (Hartley, 1971) Bol intervencionistický, predpokladal potrebu modelovať spoločnosť a spätne si vyslúžil rozsiahlu kritiku¹²².

Okrem Afriky bolo možné pozorovať nové uvažovanie aj v Latinskej Amerike, kde administratíva odmietla a kritizovala predchádzajúci Eisenhowerov postup.¹²³ S. Rabe nový prístup nazýva ako „*osvietený antikomunizmus*“, založený na podpore primeraným latinskoamerickým demokratom (akým bol prezident R. Betancourt vo Venezuele) a posilnení ich pozície prostredníctvom štedrého balíčku ekonomickej pomoci prostredníctvom Aliancie pre pokrok. (Rabe, 2009, s.53) Prostredníctvom štedrej podpory sa očakávala postupná transformácia oblasti na progresívny a prosperujúci región, ktorý bude odolný voči komunizmu. Predstava vlastnej šľachetnosti sa však čoskoro stala nočnou morou zahraničnej politiky.

Slovami Schlesingera, prezident Kennedy bol „*absolútne odhodlaný*“ zabrániť vzniku druhej Kuby v západnej hemisfére. (Schlesinger, 1986, s.421) Toto odhodlanie sa prejavilo v maximalizovanom úsilí o zničenie Castrovhovho režimu.¹²⁴ Spojené štáty v kontexte studenej vojny nedokázali akceptovať existenciu komunistického štátu v ich tesnej blízkosti,

¹²¹ V centre logiky tejto politiky bol predpoklad, že vojny za oslobodenie, sprevádzajúce vznik nových štátov, sú akýmsi vývojovým štádiom, ktorým tretí svet prechádza. Na tomto princípe tak štátom tretieho sveta jednému po druhom bude ponúknutá pomoc pri prekonaní tejto politickej nestability, a to formou ekonomickej pomoci a vojenskej pomoci. Eventuálne, ak to bude nevyhnutné, aj prostredníctvom vojenskej intervencie. Ak sa niektoré z nových vlád vo svetle vývoja ukážu ako nehodné americkej podpory, budú nahradené inými. (Hartley, 1971) V rámci procesu malo dôjsť k presvedčeniu štátov o vhodnosti amerického ekonomického modelu (kapitalizmus), ktorý by si ale vybrali sami. Plánovalo sa tak zamedziť ich prípadnému flirtovaniu s radikalizmom, socializmom či komunizmom. Predpokladalo sa, že jednotlivé štáty by pod vplyvom tejto politiky mohli nakoniec zahodiť svoj neutralizmus a pridať sa do tábora Spojených štátov. (Paterson, 1989)

¹²² Napr. Schlesinger ľutuje tento prístup. Považuje ho za metódu boja, „*ktorá živila americkú predstavu o vlastnej spôsobilosti, a práve intervenovať cudzie krajiny, a ktorá bola skazená používanými metódami a vo výsledku zbytočná*“. (Schlesinger, 1986, s.420)

¹²³ Ten považovala za kontraproduktívny a nedokázala odpustiť Eisenhowerovi, že jeho podpora anti-komunistických tyranov (ako napr. Batista na Kube) priviedla utláčaný latinskoamerický národ do náručia radikálov ako Fidel Castro, ktorý získal kontrolu nad ostrovom v januári 1959. (Rabe, 2006)

¹²⁴ Castrova revolúcia a zvrhnutie utlačujúceho Batistu na konci 50.rokov našlo v USA pozitívny ohlas. Castro opakovanne popieral spojenie s komunizmom a proklamoval oddanosť princípom demokracie a súkromného vlastníctva. Avšak v procese legitimizácie jeho revolúcie a silnejúceho odporu voči tlaku zo strany USA sa Castro stával viac a viac radikálnym. Protiamerická rétorika, spolu s odloženými voľbami, väznením kritikov a nacionalizáciou majetku vyvolávala v očiach Američanov obavy, ktoré viac a viac volali po zásahu. Keď Castro prizval na ostrov sovietskych poradcov a vyhlásil sa za Marxistu-Leninistu, považovali Američania tento akt za výsmech Monroeovej doktríny a ohrozenie americkej bezpečnosti poskytnutím možnosť preniknúť do západnej hemisféry. (Paterson, 1989b)

nieto ešte šírenie Castrovej revolúcie¹²⁵ inam v rámci západnej hemisféry. Tento Castrov revolucionársky duch bol v očiach amerického publika, a obzvlášť Kennedyho, spájaný s Chruščovovým prejavom z januára 1961. Chruščov oznámil, že ZSSR podporí hnutia a ich vojny za národné oslobodenie kdekoľvek vo svete. Týmto prejavom bol Kennedy hlboko zaujatý a bol pre neho dôležitým prvkom, ktorý musel byť zahrnutý do nových kalkulácií. (Rabe, 2009) O to viac teda rástlo jeho už beztak extrémne zaujatie Kubou.

Keďže úlohou tejto práce nie je detailný popis udalostí, ktoré sprevádzali vývoj kubánsko-americkéj otázky, pokúsime sa len o priblíženie základných skutočností a vplyvov, ktoré malo vylodenie v Zálive sviň a kubánska raketová kríza.

Neúspešné vylodenie kubánskych exilantov v Zálive sviň v apríli 1961 predstavovalo v prvých dvoch mesiacoch novej administratívy obrovskú blamáž. Aj napriek snahe ukryť svoje zapojenie angažovanie Washingtonu vyplávalo na povrch a poškodilo reputáciu celej administratívy. Snaha o destabilizáciu Castrovho režimu však pokračovala aj naďalej prostredníctvom operácie Mongoose. (Operation Mongoose, 2018) Aktivity Washingtonu prispeli k akútnemu pocitu vlastného ohrozenia F. Castra, ktorý pod vplyvom okolností prijal ponuku ZSSR a povolil inštalovanie rakiet dlhého doletu a rozmiestnenie sovietskych vojakov a poradcov na ostrove. Po odhalení prítomnosti rakiet na ostrove nastalo kritické obdobie akcií a reakcií, ktoré priblížili svet nebezpečne blízko jadrovému konfliktu. Washington nedokázal akceptovať takéto ohrozenie vlastnej bezpečnosti. Nakoniec sa však obom stranám podarilo dosiahnuť kompromis¹²⁶ a uvoľniť napätie sprevádzajúce krízu.

Kríza poukázala na niekoľko dôležitých faktov a zároveň zmenila charakter studenovojenového súperenia. Patovú situáciu, ktorú obe superveľmoci dosiahli vo vzájomnom nukleárnom zastrašovaní, nebola ani jedna strana ochotná riešiť formou ďalšej eskalácie smerujúcej k útoku. Celá koncepcia odstrašovania prešla v jej dôsledku prehodnotením. „*Jadrové zbrane sa premenili z meča na štít.*“ Odstrašenie viac nebolo

¹²⁵ Tak ako sa postupne zhoršovali vzájomné kubánsko-americké vzťahy, zlepšovali sa naopak kubánsko-sovietske. Od počiatku svojho víťazstva Castro volal po revolúcii kubánskeho štýlu naprieč Latinskou Amerikou. Havana vyslala do ostatných štátov vlastných agentov a výzbroj, aby rozduchala radikálny oheň. Tento Castrov revolucionársky duch bol v očiach amerického publika spájaný s Chruščovovým prejavom o podpore ZSSR vo vojnách za oslobodenie, a to celosvetovo. Tomuto prejavu prikladal Kennedy veľkú váhu a bol pre neho dôležitým prvkom, ktorý musel byť zahrnutý do nových kalkulácií.

¹²⁶ Kennedy prisľúbil, že viac ostrov nenapadne. Chruščov potvrdil, že dôjde k stiahnutiu rakiet z ostrova výmenou za stiahnutie amerických balistických striel inštalovaných v Turecku. Toto stiahnutie však ostalo pred verejnosťou na dlhý čas ukryté. V novembri 1962 bola nakoniec zrušená aj námorná blokáda Kuby. (Selverstone, 2017)

založené na počte nukleárnych hlavíc a vojenskej parite, teda schopnosti začať vojnu, ale na prepočtoch schopnosti realizovania druhého úderu. (Krejčí, 2009, s.178) Politickí lídri na obidvoch stranách boli pod vplyvom krízy nútení zmeniť charakter svojich vzťahov. Pôvodný konfrontačný charakter bol transparentnou demonštráciou živelnej, avšak nie kontrolovanej formy kontrasilového vyrovnávania vo vzťahoch medzi hlavnými rivalmi v snahe získať dominanciu. (Kalický, 2011)

Aj keď nebolo nijak zvlášť komunikované, S. Rabe identifikuje na sklonku Kennedyho kariéry vyhlásenie vlastnej doktríny. Spája ju s prejavom prezidenta v Miami 18. novembra 1963, ktorému predchádzala príprava deklarácie špeciálnou skupinou pod NSC.¹²⁷V prejave prezident vyzdvihol „*medzinárodnú zodpovednosť*“ v situácii, kedy sa komunizmus neprestajne usiluje o svetovú dominanciu a ohrozuje Alianciu pre rozvoj. Amerika musí túto výzvu konfrontovať, a to prostredníctvom „*pomoci akejkoľvek vláde, ktorá o ňu požiada, aby zabránila prevratu spojenému s politikou zahraničného komunizmu*“. „*Moja krajina je pripravená tak konať. Každý zdroj pod našim velením*“ musí byť využitý, „*aby zabránil vytvoreniu ďalšej Kuby v rámci tejto hemisféry*.“ (Kennedy, 1963c) Prehlásenie Kennedyho doktríny však zaznamenalo len málo verejnej pozornosti, pretože bolo takmer ihneď prekryté tragickou smrťou prezidenta. Bundy však v novej administratíve poradil prezidentovi Johnsonovi, aby na prehlásenie nadviazal. Ten tak urobil, keď v máji 1965 vyhlásil svoju Johnsonovu doktrínu a v nej opätovne zopakoval potrebu zabrániť ďalšej Kube. (Johnson, 1965a)

Vo vzťahu k európskym spojencom prišla nová administratíva s politikou tzv. „*Grand Design*“, snažiacej sa o akúsi unifikáciu – zjednotenie politických, hospodárskych a vojenských vzťahov.¹²⁸ Táto snaha však narazila na odlišnosti v prístupe jednotlivých aktérov voči koncepcii a zároveň na ešte menej pochopenia zo strany Washingtonu pre jednotlivé názory krajín. Kennedy automaticky predpokladal vedenie, avšak na európskej

¹²⁷ Rabe cituje poradcu pre národnú bezpečnosť, G. Bundyho, ktorý neskôr objasňoval prezidentovu požiadavku o: „*deklaráciu alebo doktrínu, ktorá by upozornila Rusov a Latinskoameričanov, že Spojené štáty nebudú akceptovať druhého Castra na hemisfére*“. Uvažovanie NSC bolo v tej dobe výrazne ovplyvnené skutočnosťou, že sa CIA a Washington angažovali v destabilizácii režimov v Brazílii a Britskej Guyane. Bundy však upozorňoval, že takáto deklarácia, ohlasujúca uplatňovanie moci USA ako policajta v západnej hemisfére, nebude prijatá Organizáciou amerických štátov. Latinskoamerické štáty totiž s Washingtonom nezdieľali americké znepokojenie nad prevratom a prípadnou „*ďalšou Kubou*“. (Rabe, 2009, s. 54)

¹²⁸ Ambiciózny plán v sebe zahŕňal kroky ako začlenenie Británie do Európskeho spoločného obchodu, zvýšenie exportu znižovaním colných prekážok, presvedčenie Európy, aby niesla väčšie bremeno v zodpovednosti za vlastnú obranu a na záver prekonanie a spojenie nukleárnych aspirácií európskych štátov do jednej iniciatívy kontrolovanej z Washingtonu. (Costigliola, 1989)

pôde narazil na tvrdohlavé Francúzsko a v jeho čele Ch. de Gaullea, ktorý mu okrem iného nemohol zabudnúť odmietnutie podpory pre francúzsky jadrový program. Súčasťou koncepcie bola aj snaha reagovať na posilňovanie postavenia Nemecka a jeho čím ďalej, tým sebavedomejšie vystupovanie.

Kennedyho osobnosť a štýl, akým pôsobil navonok, ovplyvnili jeho najbližších spolupracovníkov aj obraz celej administratívy. Bol zapálený a mal schopnosť toto zapálenie prenášať aj na ľudí v okolí. Hnacou silou v pozadí jeho pôsobenia bola túžba po moci, pretože moc zaistovala víťazstvo. Kennedy personalizoval problémy a transformoval ich do podoby skúšok odhodlania.¹²⁹ Jeho administratíva sa stala obrazom neohrozenosti a aktivizmu, ktorý kládol do protikladu k administratíve svojho predchodcu. Vo svojom inauguračnom prejave zhmotnil tento prvok zmeny: „ (...) *pochodeň bola predaná novej generácii.*“ A prehlásil: „*Nech každý národ odo dnes vie, že zaplatíme akúkoľvek cenu, ponesieme akékoľvek bremeno, postavíme sa akýmkoľvek útrapám, podporíme ktorýchkoľvek priateľov a vzoprieme sa akémukoľvek nepriateľovi, aby sme zaistili prežitie a úspech slobody.*“ (Kennedy, 1961b)

Osobitý štýl prezidenta sa prejavil aj v spôsobe, akým reorganizoval rozhodovací proces. Kennedy výrazne rozložil vysoko štrukturalizovanú NSC založenú na striktnom rozdelení kompetencií a vysoko organizovanom systéme. Rozhodnutia novej administratívy sa tvorili za pomoci aparátu malých skupiniek intelektuálov v systéme, ktorý bol založený na neformálnosti, presúvaním zodpovednosti s meniacimi sa problémami, ale najmä ad hoc prístupom, ktorý najlepšie vyjadroval prezidentov štýl. (Nelson, 1991)

V oblasti prístupu k nukleárnym zbraniam môžeme sledovať dve tendencie. Základom Kennedyho zahraničnej politiky sa stala stratégia pružnej reakcie (*flexible response*), ktorá odmietla predchádzajúce postuláty hromadnej odvety a pokúšala sa o minimalizovanie hrozby vypuknutia nukleárnej vojny. Nash ju charakterizuje ako „*schopnosť reagovať na celé spektrum možných výziev, využiteľná na všetko od všeobecnej atómovej vojny až po infiltrácie a agresiu, ktorá sprevádzala Laos a Berlín*“. (Nash, 1994, s.285)

Ako aj iné stratégie odstrašovania bola stratégia pružnej reakcie čiastočne založená na použití nukleárných zbraní. Prezident preto odštartoval program spojený s výrazným

¹²⁹ „*Úsilie, nadšenie, energickosť, optimizmus a, ako vždy, húževnatosť*“ sa stali príslovečnými pre toto obdobie. (Pettersson, 1989)

budovaním strategických kapacít.¹³⁰ Rozhodnutie výrazne navýšiť výrobu drahých strategických nukleárných rakiet so sebou prinieslo nárast v objeme výdavkov na obranu ilustrované v grafe č. 6 v prílohe a taktiež až 50-percentný nárast výdavkov spojených s výrobou tohto typu zbraní. (Nash, 1994) Táto zmena čiastočne zapadá do kontextu tzv. „raketového deficitu“, šlágra rétoriky Kennedyho prezidentskej kampane. Po vymenovaní do funkcie a sprístupnení všetkých dostupných informácií nová administratíva síce pochopila, že žiaden deficit neexistuje, napriek tomu sa však rozhodla obraz predpokladanej nerovnováhy medzi nukleárnymi kapacitami ZSSR a USA, ktorá ohrozuje americkú bezpečnosť, aj naďalej v spoločnosti udržať, a teda pokračovať v zbrojení.¹³¹ Všeobecne sa ale jednalo o dlhodobu cieľnú politiku, ktorej napĺňaniu slúžilo viacero opatrení.

Zároveň s budovaním nukleárných kapacít začal prezident budovať aj zdroje využiteľné pre prípad ne-nukleárnej vojny. Urgoval spojencov, aby navýšili kapacity svojich konvenčných síl, aby mohol Západ v prípade potreby čeliť Rusom bez okamžitého uchýlenia sa k jadrovým zbraniam. Napriek všetkým prepočtom a strategickým kalkuláciám ostala nukleárna bezpečnosť hazardom. Administratíva totiž predpokladala rozmiestnenie nukleárných zbraní krátko rozsahu na pôde členov NATO, pričom rozhodnutie o ich odpálení vydávali obe zainteresované krajiny. To sa v praxi stalo predmetom domácej americkej kritiky,¹³² ale aj kritiky samotných host'ujúcich krajín. Mnoho európskych krajín jasne artikulovalo svoje obavy zo stratégie pružnej obrany, ktorá podľa nich znamenala ústup USA od záväzkov použitia jadrovej sily na odstrašenie prípadnej ruskej invázie Európy. Presvedčivejšia konvenčná obrana v ich očiach znamenala menej kredibilné jadrové odstrašovanie. Obmedzená vojna medzi supervelmocami by totiž pre európske krajiny znamenala vojnu totálnu. (Costigliola, 1989)

¹³⁰Súčasťou stratégie bola požiadavka aby konvenčné aj nukleárne zbrane boli „adekvátne, modrené a mobilné tak, aby bolo možné zabezpečiť zodpovedanie na akúkoľvek krízu kdekoľvek a kedykoľvek vo svete“. (Kennedy, 1961a)

Jedným z prvých veľkých rozhodnutí Kennedyho teda bola urýchlenie a rozšírenie programov Polaris a Minutemen, čo boli dva raketové programy. (Nash, 1994)

¹³¹ Odhalený nukleárny arzenál Sovietov špiónážnymi letmi U-2 sa síce mohol stať bázou pre zastavenie pretekov v zbrojení, administratíva sa však zhodla na tom, že k deficitu môže postupne aj tak dôjsť, a to vďaka rozvoju na Sovietskej strane. Využili príležitosť, ktorú táto rétorika poskytovala, a neinformovali o tejto skutočnosti verejnosť až do konca roku 1961. V poznámkach prezidenta počas stretnutia NSC v r. 1962 bolo zaznamenané: „Úprimne, boli by sme pravdepodobne v bezpečí aj s menším množstvom, avšak veríme v dostatočný bezpečnostný faktor.“ (Preble, 2003, s.815) Potrebné je však dodať, že na budovanie nukleárných kapacít tlačil aj Kongres. Ďalšími faktormi, ktoré mohli napomôcť vysvetleniu, boli Kennedyho snaha o vyjednávanie zo silnej pozície, obtiažnosť priznania vlastnej nedostačujúcej informovanosti, a teda chyby pred verejnosťou, či dokonca snaha o vytvorenie nových pracovných pozícií. (Preble, 2003)

¹³² F. Costigliola cituje jedného z amerických senátorov, ktorý hrozil, že v prípade problémov môžu ozbrojené sily hostiteľskej krajiny vždy „udrieť nášho človeka do hlavy a odpáliť raketu“. (Costigliola, 1989)

Ďalšími dvoma konceptmi nukleárnej stratégie, ktorými Kennedyho administratíva disponovala, boli „protisila“ (*counterforce*) a stratégia vzájomného zaručeného zničenia (*mutual assured destruction*, MAD).¹³³ Protisila, stratégia, ktorú Kennedy zdedil po predchodcovi, bola založená na nukleárnom prvenstve oproti Rusku, nevyhnutnom na jej realizovanie. (Costigliola, 1989) Jej aktuálnosť teda závisela na dostatočne veľkej priepasti medzi USA a ZSSR v počte, kvalite a odpálenia schopnosti jeho jadrového arzenálu. S kvalitatívnymi a kvantitatívnymi zmenami, ku ktorým došlo medzi rokmi 1962 a 1963 v Sovietskom zväze, došlo k nárastu počtu rakiet, opevneniu raketových základní a rozmiestneniu ďalších nukleárných ponoriek. Zmeny graficky ukazuje graf č. 10 v prílohe. Vo svetle týchto udalostí a navyše s dedičstvom kubánskej raketovej krízy americké Ministerstvo obrany, a teda R. McNavara ako minister, začínalo byť presvedčené o neaktuálnosti stratégie, a čoraz viac sa začala spomínať stratégia MAD. Opätovne založená na odstrašení, stratégia predpokladala na každej strane barikády množstvo nukleárných zbraní postačujúce na zničenie agresora druhým útokom. (Costigliola, 1989) Logika bola jednoduchá: ak žiadna strana nedokáže vyhrať nukleárnu vojnu, žiadna ju nezačne. Obraz budovanie nukleárných kapacít v rámci administratívy ukazuje graf č. 5.

Aj keď vo svojom inauguračnom prejave Kennedy tvrdil, že jeho administratíva „sa nebude obávať vyjednávať“, niektoré fakty naznačujú, že viac ako diplomatickými prostriedkami sa na poli zahraničnej politiky ozbrojil vojenskými nástrojmi. Nárast výdavkov oproti predchádzajúcej administratíve znázorňuje graf č.12 v prílohe. Inú štúdiu prinášajú Blechman a Kaplan vo svojej publikácii, ktorá sleduje využitie ozbrojených síl ako politického nástroja. Vyhodnotením im dostupných údajov tvrdia, že Kennedy tieto nástroje využíval v omnoho väčšej miere než ktorýkoľvek iný prezident USA v povojnovej ére. V jeho administratíve identifikujú až 39 takýchto prípadov (približne 13 prípadov ročne) v porovnaní s jeho predchodcom D. Eisenhowerom – 57 prípadov (priemerne 7 ročne). U L. Johnsona identifikujú 9 prípadov ročne, v celkovom počte 47, čo v našom kontexte naznačuje ďalšie potvrdenie o prenesení postulátov Kennedyho politiky do Johnsonovej administratívy.¹³⁴ (Blechman a Kaplan, 1987, s. 547 - 552)

Druhou tendenciou je snaha administratívy o stabilizáciu pretekov v zbrojení

¹³³ Obe stratégie boli založené na centrálnej pozícii Washingtonu ako rozhodujúceho aktéra o iniciovaní útoku proti ZSSR.

¹³⁴ Potvrdenie našej teórie je v duchu tejto analýzy viditeľné aj na zjavnom znížení počtu prípadov v rámci Nixonovej a Fordovej administratívy (len 5 ročne). (Blechman & Kaplan, 1987, s. 552 - 553)

spojená so snahou o limitovanie jadrových zbraní. Tá nadobudla podobu viacerých, už popísaných zmluvných úprav. Kennedy odmietal jadrové zbrane a odmietal totálnu vojnu, ktorá by k ich využitiu mohla viesť. Obával sa totiž následkov, ktoré by takýto konflikt mohol mať. Snaha o redukovanie závislosti USA na jadrových zbraniach je odvodzovaná aj od jeho osobného strachu a obáv.¹³⁵ V roku 1961 Kennedy napr. nepristúpil k znovuobnoveniu nukleárnych skúšok aj napriek tomu, že Sovietsky zväz tak urobil. Jadrové zbrane ako politický nástroj sa snažil vyvažovať konvenčnými zbraňami a nekonvenčnými nástrojmi, či inými nástrojmi, akými bola propaganda, budovanie a udržiavanie spojenectiev a kontrola zbraní (odzbrojenie). Nadviazal na zárodoky vzájomnej komunikácie so ZSSR už z čias Eisenhowera a snažil sa zapojiť Sovietov do zastavenia pretekov v zbrojení aj do redukovania „*nečinných zásob – ktoré dokážu jedine ničiť a nikdy tvoriť*“. Rozoznával, že ich vzájomná rozdielnosť bude aj naďalej pretrvávať, preto apeloval na pochopenie vzájomných záujmov oboch veľmocí v limitovaní možnosti vypuknutia vojny.¹³⁶ (Kennedy, 1963)

Hodnotenie Kennedyho administratívy je v literatúre dodnes zmiešané. Aj keď pri hlbšom skúmaní politických krokov vidieť dávku postupného vývoja viac než inovácie, je nepopierateľné, že Kennedyho administratíva priniesla minimálne dojem novosti, zmeny, mladého entuziazmu a aktivizmu. Nakoľko bola však dynamika len prejavom netrepezlivosti a neskúsenosti je možné polemizovať. Na poli zahraničnej politiky ju totiž sprevádzali mnohé problémy, spôsobené čiastočne zmenou medzinárodného prostredia, primárne však odvodené z nesprávnych rozhodnutí. Tých sa za tri roky mandátu nazbieralo relatívne mnoho. Aj keď nie je možné opomenúť pozitívny posun v oblasti vzťahov so Sovietskym zväzom a postupné kroky k obmedzovaniu jadrových zbraní, dedičstvo, ktoré ostalo v rukách nastupujúceho prezidenta Johnsona najmä v podobe zasahovania do vnútorných záležitostí štátov a Vietnamu, poznačilo nasledujúcu administratívu, ktorá je dodnes negatívne vnímaná americkou verejnosťou aj mnohými akademikmi.

¹³⁵ H. Parmet, ktorý analyzoval Kennedyho verejné vystúpenia aj súkromné vyhlásenia, podporuje toto tvrdenie. Prezident podľa neho zdôrazňoval bezmedznú devastáciu, ktorú by nukleárna vojna priniesla: „*Perspektíva nukleárnej výmeny je tak príšerná, až si myslím, že by bolo vhodnejšie byť medzi mŕtvymi než medzi tými rýchlejšími.*“ (Parmet, 1983, s 198)

¹³⁶ „*Pokiaľ našu vzájomnú rozdielnosť nemôžeme ukončiť teraz, môžeme prinajmenšom urobiť svet bezpečným pre diverzitu.*“ (Kennedy, 1963)

4.2. Johnsonova administratíva

Ako sme už na začiatku kapitoly uviedli, vo svojom prvom prehlásení prezident Lyndon B. Johnson našiel inšpiráciu v minulosti, ale ukázal, že minulosť kopírovať nebude. Miesto toho prijal svoje nové postavenie a v priebehu prvých dvoch rokov pôsobil ako prezident, ktorý si zaistil svoje miesto v histórii medzi velikánmi amerických prezidentov. Inšpirovaný osobnosťami ako W. Wilson a jeho „Novou slobodou“ (New Freedom), či F. D. Rooseveltom a jeho „New Deal“ programom bolo, „*len ťažko možné nájsť chyby v jeho (Johnsonových) ašpiráciách, minimálne podľa toho, ako ich vyjadril v marci 1965*“. (Sellen, 1973, s. 205)¹³⁷

Dva mesiace po tom ako prevzal mandát, prieskum verejnosti Gallup poll ukázal, že až 80% Američanov schvaľovalo, akým spôsobom sa Johnson ujal prezidentského kresla. Avšak ako čas plynul a najmä, ako narastala intenzita konfliktu vo Vietname, jeho rating sa značne prepadol. V lete roku 1966 jeho popularita klesala pod 50 percent, po zvyšok jeho úradovania nijak signifikantne nenarástla, pričom niekoľko mesiacov sa dokonca držala pod 40-timi percentami. (Sellen, 1973, s. 205)

Johnsonova kariéra zvyrazňuje hneď niekoľko osobných kvalít čiastočne vzájomne protirečiacich si, ktorými prezident disponoval. Vzájomná protichodnosť jeho vlastností viedla k rovnako protichodnému hodnoteniu jeho mandátu v očiach životopiscov a akademikov. Všeobecne sa uplatňujú 3 pohľady, ktoré autori publikácií vo svojich dielach zastávajú. Ich čiastočnú analýzu ponúka Hendrickson. (Hendrickson, 2002, s. 422) Prvým¹³⁸ je vykreslenie Johnsona ako monštra, „*vypočítavého skorumpovaného, upätého na uchopenie moci, kvôli moci samotnej*“. Druhý¹³⁹, naopak, ako ľudomila motivovaného využiť novo nadobudnutú moc ku všeobecnému dobru ľudstva. Posledný¹⁴⁰ sa snaží skombinovať oba predchádzajúce pohľady a popisuje Johnsona ako výnimočne komplexnú ľudskú bytosť, monštrum aj ľudomila zároveň. S posledným smerom sa identifikuje aj

¹³⁷ Vo svojom prejave „Americký prísľub“ (The American Promise) sa Johnson postavil za všeobecné volebné právo. Privilégium, ktoré v dovtedy segregovanej americkej spoločnosti nebolo bežnou vymoženosťou pre afro-američanov. Vo svojom prejave volá heslo „prekonáme“, (we shall overcome) čím prijíma rétoriku M. L. Kinga a iných bojovníkov za rovnoprávnosť a žiada: „*všetci Američania musia mať právo voliť. A my im toto právo poskytneme*“. (Johnson, 1965b)

¹³⁸ Najvýznamnejším predstaviteľom tejto skupiny je Robert Caro so svojimi dvoma bestsellermi: *The years of Lyndon Johnson: the path to power* (1982) a *The years of Lyndon Johnson: means of ascent* (1990)

¹³⁹ Do tejto skupiny môžeme zaradiť napríklad publikáciu W. Poola, D. Conrada a E. Craddocka: *Lyndon Baines Johnson: The Formative Years* (1965)

¹⁴⁰ Túto skupinu reprezentujú publikácie ako: E. Goldman: *The Tragedy of Lyndon Johnson* (1969); D. Kearns : *Lyndon Johnson and the American Dream* (1977); V. D. Bornet: *The Presidency of Lyndon Baines Johnson* (1983) či P. K. Conkin: *Big Daddy from the Pedernales* (1986)

hodnotenie autorky predkladanej práce.

Conkin zobrazuje Johnsona ako muža, ktorý sníval vo veľkom, bol ambiciózny, odhodlaný uspieť, s politickým dôvtipom a ochotného robiť kompromisy. S odstupom času však aj ako človeka, ktorý v osobných vzťahoch, politických záležitostiach a ako stratég využil také techniky, ktoré nemohli priniesť ním očakávaný výsledok. Hneď v úvode ale upozorňuje na nemožnosť úplne pochopiť Johnsona ako osobnosť. (Conkin, 1986) ¹⁴¹ Drumbell dopĺňa: „*Neobyčajná kombinácia zraniteľnosti, ega, energie a frustrácie ovplyvnila jeho váhavosť v dôležitých rozhodnutiach, či v hľadaní prechodných riešení, tzv. strednej cesty riešení v problémoch.*“ Podľa neho sa Johnson vyhýbal záležitostiam, ktoré vyžadovali komplikované rozhodovanie a mali nepredpokladateľné dôsledky či väčšie vojenské implikácie. (Dumbrell, 2004, s. 6)

Jeho diskomfort v oblasti zahraničnej politiky dokumentuje viaceri autorov, medzi nimi aj Goldman. Ten tvrdí, že politická zručnosť, rozsiahla informovanosť a rozhodnosť v otázkach vnútornej politiky, nebola rovnako prítomná aj v záležitostiach tej zahraničnej. ¹⁴² (Goldman, 1969) Čiastočne toto správanie objasňuje Dumbrell, keď vysvetľuje, že v oblasti zahraničnej politiky existovalo vždy špecifické riziko zlyhania. Keďže stávky v hre na medzinárodnom poli boli vysoké, jeho osobné podceňovanie ho dovedlo k strachu z neúspechu a zároveň strachu z obviňovania z ignorancie a neangažovanosti, na ktoré bol prehnane precitlivený. (Dumbrell, 2004) Svetoví lídri spozorovali tento Johnsonov osobný deficit, mnohí ho pripisovali Johnsonovej neznalosti pomerov, no niektorí ho v otázkach zahraničnej politiky považovali za doslova neschopného. ¹⁴³ (Schwartz, 2003) Nie je možné popierať, že by tento európsky dojem nebol aspoň čiastočne založený na pravde. Faktom totiž je, že voľby v roku 1964 boli pre Johnsona extrémne dôležité. Poskytovali príležitosť získať široký mandát a politickú legitimitu pre realizáciu politiky podľa vlastných predstáv. Aby presvedčil elektorát a získal odobrenie, sústredil sa primárne na otázky domácej politiky, zahraničná sa v tomto duchu dostala na druhú koľaj, dokonca aj dôležité

¹⁴¹ Spolu s poukazovaním na manipulátorský charakter Johnsonovho jednanja je potrebné spomenúť aj jeho silné vnútorné pochybnosti o samom sebe a kompetencii vykonávať mandát. Táto frustrácia ovplyvnila ako prístup k spolupracujúcim (prezentovaný ako hrubý a urážajúci), tak aj jeho intenzívne nešťastie, ktoré sa zdalo, že vo funkcii prežíval. (Dumbrell, 2004)

¹⁴² Goldman cituje Johnsonov výrok z leta 1965: „*Dúfam, že zahraničné problémy nebudú narastať.*“ (Goldman, 1969, s. 378)

¹⁴³ Schwartz v tomto duchu cituje komentár francúzskeho prezidenta de Gaulla na adresu Johnsona: „*Mám radšej Johnsona. On sa ani len neobťažuje predstierať, že premýšľa.*“ (Schwartz, 2003, s. 29)

rozhodnutia vo Vietname museli počkať na volebný výsledok.

Dôležitým prvkom Johnsonovej zahraničnej politiky je jej prepojenie s domácou politikou. Johnson totiž na zahraničnú politiku aplikoval logiku, podľa ktorej americká vnútorná politika obmedzuje až limituje zahraničnú politiku. Inými slovami, domáce reformy môžu vytvoriť priestor a podporiť zahraničnú politiku orientovanú na vzájomné zblížovanie s mierne pacifistickým kontextom. (Schwartz, 2003)

Všeobecne Johnson nebol v oblasti zahraničnej politiky zástancom výrazných zmien oproti nastavenému kurzu predchádzajúcej administratívy. Dumbrell analyzuje Johnsonove prejavy z roku 1966 a vykresľuje štyri imperatívy jeho zahraničnej politiky:

1. Spojené štáty musia udržať svoju pozíciu veľmocenskú pozíciu a zotrvať v pozícii najsilnejšieho národa
2. Administratíva musí dodržať existujúce záväzky a prísľub použiť silu voči agresii v prípade spoločného ohrozenia
3. Administratíva musí prijať svoju úlohu a pomôcť ostatným krajinám v zlepšení ich ekonomickej situácie
4. Spojené štáty musia byť pozorné a strániť sa krokov, ktoré by mohli viesť k vypuknutiu totálnej vojny, alebo zabrániť šíreniu vojen ako takých (Dumbrell, 2004, s. 212)

Súčasťou realizácie zahraničnej politiky ostalo využívanie Mierových zborov, ktorých význam bol neodškriepiteľný. (Johnson, 1966b) Podobne zostalo zachované aj dedičstvo orientácie na štáty Tretieho sveta a ekonomickej pomoci, dúfajúcej v postupný vznik širšieho regionalizmu a nových foriem vzájomnej podpory. (Johnson, 1966c). Vo vzťahu s Moskvou zvolil Johnson nasledovanie dovtedy dosiahnutého progresu vo vzájomných vzťahoch a snažil sa aj naďalej viesť dialóg smerom ku zabráneniu nukleárnej vojne¹⁴⁴. Spomalenie pretekov v zbrojení a zabránenie vypuknutiu nukleárneho konfliktu patrili medzi základné ciele Johnsonovej zahraničnej politiky.¹⁴⁵

¹⁴⁴ Vo svojom prejave o stave Únie v roku 1965 hovorí v tomto duchu hovorí: „*So Sovietskym zväzom hľadáme mierové porozumenie, ktoré môže znížiť nebezpečenstvo slobode*“. (Johnson, 1965c)

¹⁴⁵ Dôležitosť medzinárodnej kontroly nad atómovými zbraňami a zabránenie rozpútaniu nukleárnej vojny zdôrazňuje aj v prejave v roku 1966: „*Hľadáme a urgujeme vznik efektívnej medzinárodnej kontroly nad nukleárnymi zariadeniami a zbraňami. Najvyššou prioritou národnej politiky aj naďalej ostáva: odbremeniť ľudstvo od hrozby nukleárnej vojny*.“ (Johnson, 1966a)

Za najväčšie úspechy v tomto poli je možné jednoznačne považovať podpis Zmluvy o nešírení jadrových zbraní (the Non-proliferation Treaty, 1968) a otvorenie jednaní o obmedzení strategických zbraní známe ako

Prezident využil zmenu, ktorá nastala a priniesla posun vo vzájomných vzťahoch a komunikácii medzi superveľmocami po Kubánskej kríze. Tento základ poslúžil Johnsonovi dostatočne na to, aby ho postupne rozvinul do všeobecnejšej roviny uvoľňovania napätia, tzv. détente. Détente ako proces vnášal do vzájomných vzťahov so ZSSR odlišnú, do určitej miery upravenú a zmiernenú formu vzájomného súperenia. Tento proces súbežne prebiehal aj vo Zväze, formulovaný ako koncept tzv. mierového spolužitia, ktorý podobne argumentoval potrebu zlepšenia vzťahov a vzájomnej komunikácie v rámci bariér ideologických rozporov.¹⁴⁶ (Divine, 1982)

Détente je v kontexte Johnsonovej administratívy súčasťou širšej politiky „budovania mostov“ (building bridges) zameranej ako na Sovietsky Zväz, tak aj na Východnú Európu. K vyhláseniu tohto zámeru došlo v prejave prezidenta v máji 1964 vo Virgínii, kde Johnson povedal: *“Budeme pokračovať v budovaní mostov naprieč priepasťou, ktorý nás oddelil od Východnej Európy. Budú to mosty intenzívnejšieho obchodu, idejí, návštev a humanitárnej pomoci.”* (FRUS, 1996, XVII, Dokument 4) Prezident následne poveril Ministerstvo zahraničných vecí, aby vypracovalo správu s odporúčaniami, ako tento prejav preniesť do politických programov a konkrétnych krokov pre každú z krajín východnej Európy. To vo svojej správe uviedlo, že zmeny, ktoré boli v tom čase vo východnej Európe pozorovateľné¹⁴⁷, majú niekoľko základných rysov líšiacich sa však štát od štátu. Týmito rysmi sú:

1. Vnútoraná liberalizácia
2. Zavedenie určitého stupňa nezávislosti od sovietskej kontroly
3. Pragmatické inovácie zamerané na riešenie naliehavých ekonomických problémov
4. Progres v znovu-nadväzovaní vzťahov so Západom (FRUS, 1996, Volume XVII, Dokument 12)

Tieto zmeny boli Washingtonom považované za žiadúce a jedným z odporúčaní bolo pracovať na ich udržiavaní. Zároveň Ministerstvo odporúčalo aplikáciu komplexného

SALT (Strategic Arms Limitation Talks). Medzi ďalšie úspechy patrí napr. Johnsonovo nariadenie o znížení produkcie obohateného uránu. (Graebner & Burns & Siracusa, 2010)

¹⁴⁶ Trend postupného zlepšovania vzťahov bol reflektovaný aj na starom kontinente. Francúzsko a Západné Nemecko, každé realizovalo svoje vlastné détente, pričom nemecká Ostpolitik zameraná na zlepšovanie vzťahov smerom na Východ predstavuje dôležitý pokrok.

¹⁴⁷ Tieto zmeny charakterizovali ako „tichú revolúciu vo východnej Európe (...), ktorá bude pokračovať a získa svoj rozmach v nasledujúcich rokoch“. (FRUS, 1996, Volume XVII, Dokument 12)

programu, ktorý by bol schopný svojím záberom obsiahnuť celú Európu, podporoval by konanie v rámci širšieho spoločného Západného prístupu, obsahoval by multilaterálne opatrenia a bol by iniciatívny. Konkrétnejšie sa jednalo o odporúčania zamerané na:

1. Rozšírenie oficiálnych vzťahov
2. Vyjednanie nových bilaterálnych dohôd
3. Podporu obchodu a civilného letectva
4. Podporu turizmu, akademických výmen a vedeckej spolupráce
5. Humanitárnu pomoc
6. Kontrolu zbraní (FRUS, 1996, Volume XVII, Dokument 12)

Všetky zmienené opatrenia mali byť realizované v kooperácii a konzultácii so západnými spojencami, v spolupráci v rámci NATO či Európskeho hospodárskeho spoločenstva. (FRUS, 1996, Volume XVII, Dokument 12) Johnsonova administratíva nezostala len pri odporúčaní, zmienené body sa pretavili aj do praxe.¹⁴⁸ Prostredníctvom série postupných malých krokov, ktoré síce nemali dramatický dopad, ale v dlhodobom výhľade poskytovali základ pre význačnejší prielom o budúca, sa podarilo do roku 1968 dosiahnuť viaceré malé úspechy¹⁴⁹. Aj napriek pozitívnemu vývoju sa však nepodarilo proces dlhodobo udržať. Očividné zmeny v atmosfére vo Zväze vzbudzovali podozrenie a negatívny ohlas v Moskve¹⁵⁰. Tá nakoniec zakročila, a to prostredníctvom zásahu vojsk Varšavskej zmluvy voči Československému pro-reformnému politickému vedeniu. August 1968 aj napriek ďalším snahám ukončil prísľub obdobia budovania mostov medzi východnou Európou a Západom.

Ohliadnuc od politiky détente, v Johnsonovej administratíve stále platilo, že Spojené štáty mali byť schopné čeliť agresii silou kdekoľvek to bude nevyhnutné a mali byť vždy vojensky pripravené. Kremľu sa nesmie ustupovať. Johnson po Kennedyho administratíve zdedil doktrínu zadržovania komunizmu v rozšírenej a kultivovanejšej podobe.¹⁵¹ Potreba riešiť otázku jadrových zbraní ostala otvorená rovnako. Pod vplyvom

¹⁴⁸ Ako príklad môže slúžiť podpis vzájomnej dohody o vytvorení konzulárnych zastúpení. Táto dohoda predstavovala prvú bilaterálnu zmluvu medzi USA a ZSSR a stala sa tak dôležitým míľnik v postupnom zlepšovaní vzájomných vzťahov. (NY Times, 1964).

¹⁴⁹ Ako v praxi vyzerali jednotlivé kroky Washingtonu popisuje vo svojej publikácii M. Lerner. (Lerner, 2008)

¹⁵⁰ Brežnev, generálny tajomník Komunistickej strany Sovietskeho zväzu, ale aj iní vysoko postavení politici sa o situácii vyjadrovali ako o „imperialistickom ideologickom rozvracaní“ či „ideologickej sabotáži“. (Lerner, 2008, s. 95)

¹⁵¹ Ako bolo uvedené vyššie, Kennedy akceptoval koncept zadržovania tak, ako bol formulovaný v časoch Trumannovej administratívy a neskôr popísaný v dokumente NSC 68. Zmenu orientácie Sovietskeho zväzu

masívneho budovania sovietskych kapacít v priebehu 60. rokov (viz graf č. 10) bol Johnson nútený zaujať postoj voči možnosti „nukleárnej parity“. Tá v zjednodušenej podobe predstavovala strategický koncept, ktorý znamenal uznanie nukleárnej rovnováhy teroru nad kvantitatívnou „rovnosťou“, tzn. kvantitatívnym navyšovaním. Dumbrell tvrdí, že Johnsonova „parita“ sklzá do „rovnováhy“, avšak nikdy túto stratégiu oficiálne neuznal ako svoj cieľ. Dôvodom je jeho „osobný emocionálny záväzok voči prevahe a kontrole zbrojenia“. (Dumbrell, 2004, s. 61) Budovanie jadrových zásob však nenaznačovalo akcelerovaný rast (viz. graf č. 8).

Johnson je často obviňovaný z politiky, ktorá chcela zbrane aj maslo zároveň. Prezident totiž veril v potrebu kompromisu medzi vojenskými a domácimi výdavkami v štátnom rozpočte. Neobmedzené preteky v zbrojení považoval za kontraproduktívne. Rozhodol sa výrazne obmedziť ďalšie rozširovanie nukleárných zásob (vzťah medzi rastom nukleárných zbraní a výdavkov naznačuje graf č. 7¹⁵²) v nádeji, že tak spomalí aj sovietsku stranu. Zmrazenie existujúcich zásob však malo byť realizované tak, aby sa udržalo americké prvenstvo. Zároveň Johnson pokračoval v Kennedyho programe zameraného na budovanie konvenčných kapacít, akými boli medzikontinentálne balistické strely ICBM, ale aj v rozširovaní programu raketami vybavených ponoriek. Zároveň administratíva budovala novú MIRV technológiu viacerých hlavíc. Výrazným obmedzením však bol vietnamskou vojnou vyčerpaný rozpočet USA, v dôsledku ktorého nedošlo k znovuobnoveniu raketového prvenstva. (Dumbrell, 2004)

V neposlednom rade sa v Johnsonovej vojenskej doktríne ujali stratégie flexibilnej odvetvy a vzájomného zaručeného zničenia, dedičstvo z čias Kennedyho. MAD ako variácia nukleárneho odstrašenia predstavovala pracovnú a postupne sa vyvíjajúcu stratégiu, ktorú administratíva aplikovala, nie však jej oficiálnu doktrínu. MAD sa stala jedným z konceptov, ktoré definovali vzťahy v rámci studenej vojny. Jej očividnou nevýhodou bol ale vnútorný predpoklad racionálneho konania oboch aktérov, ktorý však v kontexte studenej vojny nemohol byť zaručený. Pružná reakcia bola, naopak, oficiálne prijatou stratégiou v rámci NATO ako konvenčná alternatíva v prípade eskalácie konfliktu v Západnej Európe. Snahou

smerom na novovznikajúce štáty a ich oslobodzujúce hnutia Kennedy reflektoval vo svojej snahe „centrovat perifériu“: ako kombináciu flexibilnej vojenskej a politicko-ekonomickej odpovede na Sovietmi sponzorované povstania v rozvojovom svete. Po ukončení Kubánskej raketovej krízy prezident poupravil a mierne zmiernil svoju rétoriku anti-komunistického zadržovania. (Divine, 1982)

¹⁵² Pozn. autorky : dôležité pri sledovaní údajov spojených s výdavkami v tomto období je zahrnutie vojny vo Vietname, ktorá výrazne vychýlila štátny rozpočet.

McNamaru bolo vyhnúť sa okamžitému rozpútaniu jadrovej vojny už v prvých fázach konfliktu. Nakoľko sovietska strana pozorne reagovala na všetky zmeny vo vojenskej stratégii, ostávalo v očiach záhadou. V snahe vyhnúť sa prípadným nedorozumeniam a, v širšom kontexte, v snahe o spomalenie pretekov v zbrojení a o zamedzenie nukleárnej vojny prebiehali vzájomné konzultácie, ktoré vyústili do hneď niekoľkých, už spomínaných, úspešných opatrení.

Vo vzťahu k európskym spojencom a členom NATO sa Johnson potýkal s už popísanými počiatočnými antipatiami. V priebehu svojho mandátu musel v Európe čeliť sérii výziev od zabránenia Západnému Nemecku v zisku nukleárnej zbrane, ostrej kritike de Gaulla ohľadom amerického postupu v Juhovýchodnej Ázii, či Francúzskeho vystúpenia z NATO. Ako však píše Graebner, jeho schopnosť jednať s krajinami a udržať alianciu pohromade bola „pôsobivá“. (Graebner - Burns - Siracusa, 2010)

Graebner ďalej približuje Johnsonovu politiku ako kombináciu trpezlivých krokov a citlivej diplomacie voči Nemecku, riešiac otázku komplexných ekonomických a politických problémov spôsobených prítomnosťou amerického vojska v Nemecku. Vo vzťahu k Británii, aj napriek protichodným názorom, Johnson pomohol v stabilizácii ekonomickej a monetárnej situácie v krajine. (Graebner - Burns - Siracusa, 2010) Schwart pokladá rok 1967 za „rok úspechov“ v Európe, argumentujúc, že prostredníctvom „vyjednávania a obozretného zvažovania politiky spojencov“ bola Johnsonova administratíva schopná „vytvoriť sériu dohôd, ktoré vyriešili niekoľko dôležitých problémov vo vnútri NATO a podporili rozvoj liberálnejšieho a otvorenejšieho medzinárodného obchodu a monetárneho systému“. Trilaterálne jednania medzi Spojenými štátmi, Nemeckom a Britániou sa osvedčili ako vhodný spôsob, ako obe krajiny pevne udržať v Aliancii. (Schwartz, 2003, s. 143)

Johnson často upozorňoval na možné nebezpečenstvo, ktoré môže priniest izolacionizmus a stiahnutie aktívneho vystupovania voči agresii v medzinárodnom systéme. Je pravdepodobné, že práve zmes strachu z izolacionizmu, dedičstvo vývoja v 30. rokoch, antikomunizmus a obava z prípadnej komunistickej agresivity ho nakoniec doviedla k prehnanej reakcii v dvoch hlavných epizódach jeho mandátu – Dominikánskej republiky a Vietnamu. (Divine, 1982)

4.3. Johnsonova doktrína

Johnsonov mandát sprevádzalo vyhlásenie dvoch doktrín. Zatiaľ čo prvá reagovala na eskaláciu diania vo Vietname, druhá reagovala na dianie v Západnej hemisfére, oblasti dominantného postavenia USA, a to presnejšie v Dominikánskej republike.

Oblasť Indočíny (Vietnam, Laos a Kambodža) získala v studenovojsnom konflikte špecifickú úlohu. Na región sa po II Svetovej vojne upierali oči predstaviteľov hneď niekoľkých štátov. Slabnúca francúzska kontrola v oblasti a narastajúci tlak komunistického bloku v kontexte rodiacej sa studenej vojny a stratégie zdržiavania upriamila na oblasť pozornosť administratívy prezidenta Trumana a jeho nasledovníkov.

Trumannova administratíva, obávajúca sa rastu komunistického vplyvu a odhodlaná expanzionizmus komunizmu zdržiavať, situáciu vo Vietname pozorne sledovala. Predpokladala totiž, že pádom Indočíny môže dôjsť k pádu Barmy a Thajska, čo predstavovalo v očiach amerických stratégov ohrozenie rovnováhy v celej Juhovýchodnej Ázii. Táto kalkulácia sa stala základom teórie, neskôr známej ako teórie domina. V kontexte medzinárodného diania sa však Trumann rozhodol neangažovať v oblasti priamo, iba prostredníctvom podpory francúzskej strany v ich boji o udržanie stability v oblasti. (Nálevka, 2005)

Prístup prezidenta Eisenhowera sa spočiatku rovnako vyhýbal priamemu zapojeniu do situácie vo Vietname. Po porážke Francúzov v Dien-Bien-Phu bola Eisenhowerova administratíva postavená pred potrebu rozhodnutia, či sama podnikne vojenský útok v oblasti, alebo nechá komunistom možnosť prevziať Saigon. Intervencia sa ale zdala byť neobhájiteľná a nerealizovateľná. Dočasným riešením situácie sa stali Ženevské dohody z roku 1954, ktoré ukončili boje a rozdelili Vietnam pozdĺž 17. rovnobežky.¹⁵³ Administratíva však potrebovala vytvoriť právny rámec, ktorý by ich oprávňoval k ochrane Indočíny. Týmto rámcom sa stalo založenie Obrannej organizácie pre juhovýchodnú Áziu (Southeast Asia Treaty Organization, SEATO) a právna úprava jej zakladajúcich dokumentov, ktorá poskytla určitú záruku štátom Indočíny.¹⁵⁴ Týmto krokom si americká

¹⁵³ Spojené štáty na podpis dohôd reagovali nasledovne: „ (...) *Spojené štáty americké budú požadovať akékoľvek obnovenie agresie, ktoré je v rozpore s vyššie uvedenými dohodami s vysokým znepokojením a za vážne ohrozenie medzinárodného mieru a bezpečnosti*“. (Veselý, 2007, s.406)

¹⁵⁴ Napriek tomu, že organizácia nevytvorila mechanizmy na realizovanie spoločnej akcie v prípade hroziaceho nebezpečenstva, Dulles využil jej právny rámec ako zdôvodnenie ochrany Indočíny. Štáty Indočíny síce neboli členmi organizácie, súčasťou právnej úpravy však bol zvláštny protokol zaoberajúci sa Laosom, južným Vietnamom a Kambodžou, na ktorý sa aplikovalo ustanovenie zakladajúcej zmluvy, ktoré

administratíva zabezpečila bázu a začala s priamou podporou saigonského režimu. Nezrelosť nového režimu, vysoká úroveň byrokracie, korupcia a potláčanie vnútornej opozície aj napriek americkej snahe o budovanie demokratických inštitúcií skončilo eskaláciou partizánskej vojny zo strany severného Vietnamu až na úroveň vojenskej intervencie nezávislého Laosu. Ten sa okamžite stal centrálnym prvkom teórie domina a zahraničnopolitickým imperatívom, ktorý na konci svojho mandátu Eisenhower odovzdal novonastupujúcemu prezidentovi Kennedymu. (Kissinger, 1999)

Kennedy sa po blamáži prevádzajúcej úvod jeho mandátu pokúsil riešiť situáciu diplomatickou cestou a svoj prístup ku Vietnamu vsadil do kontextu „nation building“, postupu, ktorý uplatňoval aj voči iným štátom. Základom snahy bolo posilniť štát ekonomicky, sociálne, politicky či vojensky tak, aby dokázal partizánov poraziť bez strát na amerických životoch a aby „ukázal ľuďom Vietnamu, že existuje stredná cesta medzi kolonializmom a komunizmom“. (Ambrose, 1991, s.191) V prípade Vietnamu sa jednalo viac-menej o idealistickú predstavu postavenú na naivných predpokladoch o možnostiach vnútropolitických reforiem.¹⁵⁵

Od roku 1961 začal Kennedy do Vietnamu posielat' svojich poradcov, aby mali priamy prístup k informáciám, a po ich návrate boli schopní tieto informácie sprostredkovať a zužitkovať pre plánovanie ďalších krokov administratívy.¹⁵⁶ Kennedy však otázku prípadnej zmeny prístupu už nestihol vyriešiť, a tak ťarcha rozhodnutia padla na ramená nového prezidenta Johnsona.

V jeho administratíve sa uplatnilo veľa bývalých Kennedyho poradcov¹⁵⁷, ktorí boli strojcami rozhodnutí už v predchádzajúcich rokoch. A tak táto skupina poradila Kennedymu navýšiť prítomnosť amerických vojakov vo Vietname, čím začal proces, o ktorom Dallek tvrdí, že „ (...) poskytol Američanom emotívne zapojenie a spravil z Vietnamu americkú vojnu“. Skupina obhajovala aj teóriu domina a potrebu vojenského riešenia aj pred novým

konštatuje že „*agresia s pomocou vojenských prostriedkov na území zmluvných strán (...) ohrozuje ich mier a bezpečnosť*“. (Kissinger, 1999, s.664)

¹⁵⁵ Rezervy prístupu si čiastočne uvedomoval aj samotný prezident. V odpovedi na kritiku pomalej implementácie reformných krokov saigonskou vládou priznal, že USA „*nemôžu očakávať od týchto krajín, aby robili presne to, čo chceme, aby spravili. Majú svoje vlastné záujmy, vlastné osobnosti a tradície, Nemôžeme prinútiť každého, aby nasledoval náš príklad, (...) nemôžeme prerobiť tento svet, ale môžeme ho aspoň ovplyvniť.*“ (Ambrose, 1991, s.191)

¹⁵⁶ Jedným z vyslaných poradcov bol aj viceprezident Johnson. Vo svojej správe volal po morálnom prístupe a hlbšom zainteresovaní sa v celej záležitosti: „ (...) *keď Amerika nebude stáť za Diemom, ukážete tým svetu, že sa nechováme podľa našich dohôd a nestojíme za našimi priateľmi*“. (Ambrose, 1991 s. 195)

¹⁵⁷ Patrili sem Minister zahraničných vecí Dean Rusk, Minister obrany Robert McNamara či ďalší poradcovia, ako McGeorge Bundy, W.W. Rostow a M. Taylor.

prezidentom. (Dallek, 1996, s. 152) Johnson však až do roku 1964 obhajoval a nasledoval Kennedyho pohľad, ktorý presadzoval, aby južný Vietnam primárne niesol zodpovednosť za zachovanie bezpečnosti svojej krajiny. (Sorensen, 1965) Americkú úlohu videl v pomoci Saigonu toho dosiahnuť.

Situácia sa však výrazne zmenila v lete roku 1964. 2. augusta bola v medzinárodných vodách Tonkinského zálivu napadnutá americká loď Maddox torpédovými severovietnamskými člňmi. Aj napriek ostrému varovaniu Hanoja Washingtonom americká loď bola o dva dni neskôr opätovne terčom útoku. Tento druhý severovietnamský útok mal dve závažné implikácie: prvou bolo nariadenie prezidenta o podniknutí odvetných leteckých útokov na vybrané severovietnamské ciele. Tieto ciele vybral sám Johnson tak, aby spôsobili čo najmenšie civilné škody. Účelom prvého priameho útoku USA na severný Vietnam bolo potrestať Hanoj za jeho dva útoky a zároveň „odstrašiť“ severovietnamských lídrov od ďalšieho eskalovania konfliktu v Juhovýchodnej Ázii. (Crabb, 1982) Druhou pre nás dôležitejšou je správa, ktorú Johnson odoslal Kongresu, a ktorá sa stala základom prvej Johnsonovej doktríny. Svoje oficiálne vyjadrenie našla Doktrína v dokumente známom ako Rezolúcia o Tonkinskom zálive (Gulf of Tonkin Resolution).

Rezolúcia označila útok severného Vietnamu na americké lode za „závažné ohrozenie medzinárodného mieru“. Na základe angažovania sa Spojených štátov v Juhovýchodnej Ázii pomáhajúcej v „ochrane slobody bez akýchkoľvek iných teritoriálnych, vojenských či politických ambícií“ volala po tom, aby „národom bolo umožnené, aby žili v mieri“. Rezolúcia udeľuje súhlas Kongresu a podporu odhodlania prezidenta, „aby prijal všetky nevyhnutné prostriedky, odrazil akýkoľvek ozbrojený útok proti ozbrojeným silám Spojených štátov a zároveň zabránil ďalšej agresii“. Na základe orientácie amerického národného záujmu na udržiavanie mieru a bezpečnosti v Juhovýchodnej Ázii v súlade s Ústavou Spojených štátov a Chartou OSN ako aj so záväzkami vyplývajúcimi zo zakladajúcich zmlúv SEATO sú Spojené štáty „pripravené, ak tak stanoví prezident, podniknúť všetky nevyhnutné kroky, zahrňujúce aj využitie zbrojenej sily, aby poskytli pomoc členovi či protokolárnemu štátu SEATO, požadujúceho pomoc pri obrane vlastnej slobody“. (Tonkin Gulf Resolution, 1964)

Prezident sa ihneď 4. augusta obrátil v prejave na verejnosť, v ktorom deklaroval odhodlanie „využiť všetky dostupné prostriedky na podporu slobody a obranu

mieru v Juhovýchodnej Ázii“ a zároveň národ uistil: „*agresia ponechaná bez protestu je agresiou rozpútanou*“ a „*nemôže existovať mier dosiahnutý agresiou, ani oslobodenie od odpovede*“. (Johnson, 1964a) Po podpise Rezolúcie Kongresom a nadobudnutí právoplatnosti ju Johnson interpretoval ako jasnú pozíciu Spojených štátov podporenú jednomyselnosťou Kongresu: „*Akýkoľvek útok na naše sily zodpovieme. Akémukoľvek národu Juhovýchodnej Ázie, ktorý požiada o našu pomoc v obrane vlastnej slobody, pomoc poskytneme. , (...) naše jednanie‘ však ,musí byť opatrné a musí byť uvážlivé. Sme najsilnejším štátom sveta – musíme sa snažiť byť aj najzodpovednejším.*“ (Johnson, 1964b)¹⁵⁸

Dôležitým prvkom, ak odhliadneme od zmeny rétoriky a deklarovania intenzívneho zapojenia do situácie vo Vietname, je samotná formulácia Rezolúcie Kongresom. Ustanovenia o podpore a schválení všetkých nevyhnutných prostriedkov realizovaných prezidentom, ktorý môže použiť „*všetky nevyhnutné prostriedky*“, a neskoršia formulácia o pripravenosti „*ak stanoví prezident*“ totiž podľa kritikov poukazujú na vystavenie tzv. biano šeku (blanc check) prezidentovi. (Crabb, 1982) V praxi tak Kongres poskytol prezidentovi súhlas predom na kroky, ktoré mohol od tej doby podniknúť v otázke Vietnamu. Prezident si uvedomoval váhu Rezolúcie, ktorá fakticky posilňovala jeho právomoci a zaviazal sa „*využiť túto moc so všetkou múdrosťou a úsudkom, ktorými ma Boh obdaril*“. (Johnson, 1964b)

Biely dom interpretoval dianie ako komunistickú snahu o zastrašovanie prezidenta a veril, že sa komunisti snažia v udalostiach Tonkinského zálivu spochybnit' česť a prestíž Spojených štátov. Naznačovalo tomu aj zvýšené sebavedomie severeovietnamských komunistov z obdobia pred vyhlásením doktríny, ktorí, posilnení vojenskými úspechmi, začali postupne čím ďalej, tým viac odporovať myšlienke vyriešenia konfliktu prostredníctvom vyjednávania. (Logevall, 2004) Tak ako aj jeho predchodcovia vnímal Johnson prípadný komunistický úspech v Juhovýchodnej Ázii ako súčasť vzorca sovietskeho expanzionizmu iniciovaného samotným Zväzom, rovnako posilneným vývojom v 60. rokoch. Potvrdením tohto predpokladu bola snaha komunistov o získanie kontroly nad indonézskeho režimom. (Files reveal US had detailed knowledge of Indonesia's anti-communist purge, 2017)

¹⁵⁸ Johnson ďalej vyzdvihuje konsenzus, ktorý návrh sprevádzal ako „*výsledok vzájomného porozumenia, súladu a jednoty medzi exekutívou a legislatívou – bez straníckych rozdielov. Je to stav ktorý musíme stále udržiavať.*“ (Johnson, 1964b)

Z pohľadu prieskumov verejnej mienky je viditeľných hneď niekoľko dôležitých záverov týkajúcich sa vyhlásenia prvej Johnsonovej doktríny. Základný faktor, ktorý sprevádzal prieskumy, bola nekonzistentnosť verejnej mienky, jej mnohé anomálie a protichodnosť názorov a teda aj výsledkov. (Lipset, 1966)¹⁵⁹ Americká verejná mienka podľa prieskumu z jesene 1964 ukazovala až 66 percentnú podporu existujúcej úrovne zapojenia v Juhovýchodnej Ázii prípadne obhajovala zvýšenie vojenskej aktivity. 16 percent bolo zástancom stiahnutia sa z oblasti a 18 percent sa nevyjadrilo. Ďalšou charakteristikou verejnej mienky bola jej pripravenosť poskytnúť prezidentovi širokú voľnosť v spôsobe odpovedania na dianie v Juhovýchodnej Ázii a zároveň mu poskytovala širokú podporu pre akýkoľvek zvolený kurz jednania, ktorý by považoval za nevyhnutný v ochrane amerických bezpečnostných záujmov. (Verba, 1967, s. 319 - 320)

Zahraničná odpoveď bola zmiešaná. Zahŕňala negatívnu odozvu socialistického tábora ZSSR, komunistickej Číny či severného Vietnamu. Väčšina Západu či už v oficiálnych, alebo neoficiálnych reakciách, vyjadrila kladný postoj. Mlčať ostalo Francúzsko. Rôzny stupeň podpory vyjadrili štáty Ázie, ktoré boli americkými zmluvnými spojencami – Thajsko, Austrália, Filipíny či Čankajškova Čína na Taiwane. India novú doktrínu zásadne odmietla, v Naí Dillí sa konala protiamerická demonštrácia. Podobný demonštratívny anti-americký prejav či už väčšieho, alebo menšieho rozsahu zaznamenali aj v iných miestach ako Tokyo, Štokholm, Glasgow, Toronto, Melbourne, či v Alžíre. (Graebner - Burns - Siracusa, 2010)

Vývoj vo Vietname v nasledujúcom období mal negatívne smerovanie. Johnsonova administratíva sa nedočkala želaného výsledku v podobe zmeny v správaní Hanoja. Komunistické sily v Juhovýchodnej Ázii silneli a politická situácia v južnom Vietname sa zhoršovala. Opätovné zvolenie Johnsona do funkcie prezidenta vyjadrilo verejnú podporu jeho dovtedajšiemu postupu. Johnson sa zaviazal k zaisteniu mieru v Juhovýchodnej Ázii ako cieľu zahraničnej politiky.¹⁶⁰ Pol roka od incidentu v Zálive došlo

¹⁵⁹ Kontradikcie bližšie popisuje vo svojej publikácii S. Lipset. Príkladom sú výsledky prieskumov mienky, ktoré od II. Svetovej vojny poukazovali na preferovanie takej politiky, ktorá „porazí komunizmus“ a zároveň ochráni bezpečnosť štátu a jeho diplomatické záväzky. Súbežne však väčšina opýtaných odporovala neobmedzenej vojenskej eskalácii vo vietnamskej vojne a preferovali jej riešenie prostredníctvom vyjednávania. (Lipset, 1966)

¹⁶⁰ Vo svojom prejave o stave Únie v roku 1965 potvrdil záväzok, ktorý dali jeho predchodcovia, že pomôže „s priateľnému národu, ktorý nás požiadal o pomoc pred komunistickou agresiou“. „Traja prezidentovi tento sľub popodrihli, neporušíme ho“. Zároveň potvrdil, že „naša vlastná bezpečnosť je previazaná s mierom v Ázii. náš cieľ je mier v Juhovýchodnej Ázii. Bude však nastolený jedine vtedy ak agresori umožnia svojim susedom žiť v mieri. V stávke je princíp slobody (...)“ (Johnson, 1965c)

ku schváleniu trvalých amerických leteckých útokov proti severnému Vietnamu. Administratíva naďalej verila, že jej tento postup umožní vyhnúť sa rozmiestneniu pozemných síl a prinúti Hanoj prehodnotiť svoj postoj ku vyjednávaniu. Avšak už v apríli prezident odobril rozmiestnenie amerických vojakov a ťažké časy vietnamskej vojny mali čoskoro prísť. (Logevall, 2004)

Johnson používal voči Vietnamu politiku cukru a biča. Zatiaľ čo bičom bolo rozmiestnenie a boj amerických vojakov, a bombardovanie severného Vietnamu, cukrom boli ponuky dočasného pozastavenia bombardovania, ako testovanie odhodlania severovietnamských lídrov¹⁶¹ či ponuky balíčku ekonomickej podpory na rozvoj oboch Vietnamov pod záštitou Svetovej banky. (Sellen, 1973) Podmienky mieru s Hanojom vyjadril komplexne ako:

1. Vytvorenie a rešpektovanie demilitarizovanej zóny
2. Stiahnutie severovietnamských vojsk z Laosu a z Juhu
3. Národný front oslobodenia (politické krídlo Vietkongu) nemôže byť uznané ako legitímna vláda
4. Južnému Vietnamu musí byť umožnené zachovať si zvolený konštitučný systém a systém volieb, kde jeden hlas je rovný jednej osobe (Johnson, 1967)

Tieto podmienky ostali v princípe nezmenené počas celého mandátu.

Do roku 1968 však akékoľvek snahy administratívy nepriniesli požadovaný prínos. Práve naopak, čoraz viac a vo väčšej intenzite sa objavovala kritika Johnsonovho vedenia konfliktu. R. Dallek Johnsona, mimo iného, kritizuje za rozmer, aký americká účasť vo vietnamskej vojne nakoniec nadobudla. Taktiež poukazuje na zatajovanie skutočností týkajúcich sa vývoja situácie pred verejnosťou, uplatňovania svojvôle a manipulovanie médiami. (Dallek, 1996) Vývoj vo Vietname dospel do roku 1968 k enormnému zapojeniu amerických pozemných vojenských síl (viac než pol milióna). Bombardovanie krajiny bolo pod čoraz väčším tlakom domácej kritiky, pokrok vo vyjednávaní mieru či zisku rozhodujúcej vojenskej prevahy bol nereálny a v administratíve sa šírilo rozčarovanie nad vývojom vojny.

Dlhodobá klesajúca podpora Prezidentovi vo verejnosti (Mueller, 1971), rastúca

¹⁶¹ Aj napriek skepse prameniacej z neúspechu, Johnson toto pozastavenie vyskúšal šesťkrát. Dvakrát dokonca napísal Ho-Či-Minovi list, problém diskutoval aj s A. Kosyginom (vtedajším predsedom vlády ZSSR) snažiac sa nájsť prostredníkom, ktorí by mohli preniesť jednanie cez patovú situáciu. (Sellen, 1973)

podpora ostatným stranickým kandidátom do nasledujúcich volieb, ale najmä, neúspech v hľadaní správnej alternatívy pre ukončenie bojov vo Vietname nakoniec doviedli Johnsona k oznámeniu neuchádzať sa o ďalší mandát vo voľbách. Johnson si uvedomoval hĺbku rozdelenia, ktoré Vietnam spôsobil vo vnútri americkej spoločnosti a pravdepodobne skutočne veril, že jeho odstúpenie môže napomôcť k otvoreniu mierových jednaní a ukončiť konflikt. Oznámenie zahájilo proces postupného a pomalého ústupu z Vietnamu sprevádzaného otvorením nového kola vyjednávania. (Graebner - Burns - Siracusa, 2010) Zakončený bol však až o niekoľko rokov neskôr prezidentom Nixonom.

Ako už bolo objasnené, Latinská Amerika predstavovala v očiach amerických prezidentov natoľko dôležitú oblasť vlastného národného záujmu, až boli ochotní intervenovať do jej vnútorného vývoja, a to aj otvoreným vojenským aktom. História z čias Monroeovej doktríny a prezidenta T. Roosevelta sa opakovala počas Johnsonovej administratívy, a to vyhlásením druhej Johnsonovej doktríny.

Dňa 28. apríla vystúpil Johnson v televíznom prejave pred verejnosťou, aby informoval, že aj napriek „opakovanému apelovaniu na prímerie medzi sporiacimi sa silami v Dominikánskej republike“ došlo k rozmiestneniu amerických vojsk na dominikánskom území. Ako cieľ Johnson uviedol „zaistenie bezpečnosti stovkám Američanov“ v Republike a „ich bezpečné eskortovanie späť do USA. Rovnaká podpora bola ponúknutá aj príslušníkom iných štátov, z ktorých niektorí o pomoc už požiadali“. (Johnson, 1965d) V nasledujúcom prejave 30. apríla prezident zdôvodňoval svoje jednanie ako reakciu na komunistické snahy zaviesť v krajine spriaznený režim revolúciou.¹⁶² Takýto akt bol pre neho neprijateľným ohrozením hemisférickej bezpečnosti. (Johnson, 1965e) Zjednodušene, prezident preniesol do vlastnej praxe pôvodné Kennedyho postuláty o potrebe zabrániť možnosti vzniku „ďalšej Kuby“ na západnej hemisfére.

Vyhlásenie druhej Johnsonovej doktríny bolo uskutočnené v prejave 2. mája 1965. Prezidentov výrok: „Národy Ameriky nemôžu, nemusia a v budúcnosti ani nedovolia vytvorenie ďalšej komunistickej vlády na západnej hemisfére“, je jej stelesnením. (Johnson, 1965a)¹⁶³ Jej formulácia je výsledkom aktuálneho vnútropolitického konfliktu, ktorý

¹⁶² „ (...) existujú známky o tom, že ľudia trénavaní mimo Dominikánskej republiky sa snažia získať kontrolu“. „Tým sú v ohrození aspirácie dominikánskeho ľudu a väčšiny jeho lídrov na progres, demokraciu a spoločenskú spravodlivosť“ a rovnako aj princípy „medziamerického systému“. (Johnson, 1965e)

¹⁶³ Johnson vo formulácii záväzku poukazuje na záväzok, ktorý zdedil po Kennedym, ako „zabránenie vytvoreniu ďalšej Kuby na hemisfére“. „Toto je a bude v centre spoločného jednania a spoločného cieľa demokratických síl hemisféry. Nebezpečenstvo je totiž spoločným nebezpečenstvom a princípy sú spoločnými

v Dominikánskej republike v roku 1965 prebiehal, a ktorý administratíva pozorne sledovala. Reflektovanie týchto vnútropolitických udalostí v americkej zahraničnopolitickej doktríne je výsledkom dlhodobého vývoja v oblasti – obavy zo šírenia Castrovej revolúcie a rozširovania komunizmu v Latinskej Amerike a zároveň dlhodobého angažovania sa USA v záležitostiach jednotlivých štátov danej oblasti, Dominikánskej republiky bez výnimky.

Politický vývoj na tomto latinskoamerickom ostrove bol relatívne turbulentný. Po zvrhnutí jednej z najkrutejších diktatúr v Latinskej Amerike reprezentovanej osobou Rafaela Trujilla sa v krajine opakovane nepodarilo nastoliť vládu, ktorá by dokázala udržať stabilitu a uspokojiť požiadavky chudobou trpiacej verejnosti a celej spoločnosti silne poznačenej extrémizmom. Keď v roku 1965 vypukla ďalšia revolúcia, ktorá zbavila moci aktuálnu garnitúru, nastala v krajine anarchia a prepukli násilnosti. (U.S. troops land in the Dominican Republic, 2009; Yates, 1988) Dôležitú úlohu v informovaní Washingtonu o aktuálnej situácii priamo z centra diania zohral americký veľvyslanec W. T. Bennett. On a jeho poradcovia boli priamymi svedkami chaotického a rapídne sa meniaceho politického prostredia, v ktorom bolo obtiažne oddeliť fámy od pravdy.

Spočiatku Veľvyslanec a jeho spolupracovníci nepovažovali za nevyhnutné podniknúť v krajine vojenskú intervenciu za účelom ochrany amerických občanov, prípadne majetku. Avšak denne sa okolnosti menili, zintenzívňovalo sa násilie, pričom sa zároveň znižovala schopnosť dominikánskej vlády zaistiť v krajine poriadok. Ambasáda nariadila 27. apríla ako preventívne opatrenie evakuáciu Američanov z krajiny, avšak v priebehu hodín narástli obavy o jej bezpečné zrealizovanie. (McPherson, 2003) O deň na to Veľvyslanec informoval Washington o bezprostredne hroziacom zrútení sa verejného poriadku republiky a o ohrození životov amerických občanov. Zdôraznil aj iné nebezpečenstvo, a to, že komunistické skupiny a ich sympatizanti podnikajú evidentný pokus o získanie kontroly nad revolúciou v krajine. (FRUS, 2005, VOLUME XXXII, Dokument 29)¹⁶⁴ Predstavitelia vo Washingtone tak boli konfrontovaní s faktom, že ich

principmi“, tvrdí ďalej Johnson. Od tohto výroku sa odvíja aj logika ospravedlnenia prípadného intervenovania do vnútorných záležitostí štátov: „ (...) revolúcia v akejkoľvek krajine je jej vlastnou záležitosťou, s ktorou sa musí sama vyrovnáť. Záležitosťou volajúcou po hemisférickom zásahu sa stáva len vtedy – opakujem – len vtedy, ak je cieľom revolúcie ustanovenie komunistickej diktatúry“. (Johnson, 1965a)

¹⁶⁴ Prezident bol informovaný o indikáciách zapojenia jednotlivcov revolučného pro-Castrovho politického hnutia do nepokojov už 25. apríla, neskôr opätovne 27. apríla, odkedy sa komunistický prvok stáva súčasťou analýz. (FRUS, 2005, VOLUME XXXII, Dokument 21, 23) Telegram zároveň ale tvrdí, že nie je zjavné, že by dochádzalo k zapojeniu sa oficiálnych komunistických strán do nepokojov. V telegram z 28. apríla však Bennett píše, že revolučné hnutie je „organizované komunistami a nesie autentické komunistické znaky“. Ak by bolo toto hnutie úspešné, Bennett hrozí, že dôjde k vytvoreniu ďalšej Kuby. V závere telegramu žiada

nočná mora, „ďalšia Kuba“, sa môže stať skutočnosťou.

Novo sformovaná chunta¹⁶⁵ na čele s P. Benoitom sa prehlásila za vládu a ihneď požiadala veľvyslanca Bennetta o rozmiestnenie amerických vojakov, aby pomohli zaistiť poriadok. Súbežne veľvyslanca informoval policajný prezident dominikánskej polície o tom, že nemôže garantovať bezpečnú evakuáciu amerických ani iných zahraničných občanov z krajiny. (FRUS, 2005, VOLUME XXXII, Dokument 34) Nasledovali urgentné žiadosti o americkú intervenciu hneď niekoľkých zahraničných ambasád, ktoré rovnako neboli schopné zaistiť bezpečnosť vlastným občanom. (McPherson, 2003) Zintenzívňovanie krízy naďalej pokračovalo natoľko, že sa veľvyslanec Bennett rozhodol požiadať Washington o vylodenie námorníkov. Jeho argumentácia sa opierala o nebezpečenstvo, ktorému bol spolu s ostatnými zahraničnými príslušníkmi vystavený, a o intenzívne prebiehajúce násilie. (McPherson, 2003)

Rozmiestnenie amerických vojsk takmer okamžite výrazne napomohlo k deeskalácii krízy a postupnému obnoveniu verejného poriadku, a ochrane pred krviprelieváním. Za menej než mesiac sa jednotkám podarilo v krajine nastoliť stabilitu a prenechať ďalšie kroky na Organizáciu amerických štátov, pod ktorej vlajkou bol zriadený spoločný vojenský útvar - Medziamerické mierové sily (Inter-American Peace Force, IAPF). Prítomnosť IAPF umožnila stiahnutie väčšiny amerických vojakov. V júni 1966 sa konali voľby pod dozorom medzinárodných pozorovateľov, z ktorých ako víťaz vzišiel J. Balaguer. S inštaláciou nového režimu bolo možné, aby koncom septembra krajinu opustili aj jednotky IAPF a dominikánska kríza sa stala súčasťou histórie. (Yates, 1988)

Druhá Johnsonova doktrína, aj napriek snahe o jej legitimizáciu, predstavuje jednu z najkontroverznejších udalostí v modernej americkej diplomacii. Kritika krokov, ktoré Administratíva podnikla, bola intenzívna a dlhotrvajúca a dokonca aj poniektorí jej obhajcovia uznávajú, že nepatrí medzi Johnsonove diplomatické úspechy. (Ogelsby, 1967)

Z dlhodobej perspektívy sa objavuje hneď niekoľko negatívnych implikácií, z ktorých niektoré poznačili americkú diplomaciu na mnoho rokov. Postup v Dominikánskej republike prispel k mizernému obrazu diplomacie Johnsonovej administratívy a znížil jej reputáciu na medzinárodnom poli. Nedostatok jednoduchého objasnenia pred vlastným, ale

Washington o vojenskú pomoc: „ (...) požadujeme so zodpovednosťou a kategorickým spôsobom, aby nám vláda Spojených štátov amerických prepožičala nelimitovanú a okamžitú vojenskú asistenciu (...) “. (FRUS, 2005, VOLUME XXXII, Dokument 29)

¹⁶⁵24. apríla došlo k ďalšiemu vojenskému prevratu realizovanému frakciou vo vnútri dominikánskej armády.

aj zahraničným publikom spôsobil zmätok. (Crabb, 1982) Informovanie a konzultácia s ostatnými latinskoamerickými štátmi boli neadekvátne zanedbané. (Ogelsby, 1967) Niektorí autori poukazujú aj na tajnostkárstvo a pochybné metódy prezidenta, ktorý v situácii narábal s faktami zbfklo a interpretoval ich voľne, podľa potreby. (Goldman, 1969) V krátkodobom hodnotení však bola Doktrína úspešná. Podarilo sa jej splniť oba ciele, ktoré súviseli s jej vyhlásením, a to ochranu života a majetku amerických občanov, a zároveň zabrániť možnosti (aj keď vo výsledku nepravdepodobnej) komunistického prevratu v krajine.

Johnsonov postup v Dominikánskej republike reflektuje osobné presvedčenie a názor celej administratívy, že podmienky v krajine predstavujú ohrozenie národnej a regionálnej bezpečnosti. Zároveň Doktrína vyrastá z hlboko zakorenenej anti-komunistickej prepdojatosti¹⁶⁶, ktorá tvarovala americkú zahraničnú politiku od začiatku studenej vojny a je ju teda možné chápať ako jej určité geografické zhmotnenie. Johnson si uvedomoval tenký ľad, na ktorom v prípade zasiahnutia do vnútorných záležitostí Republiky balansuje. Verejná mienka a podpora zohrali v kalkuláciách možného postupu dôležitú úlohu.¹⁶⁷ Aby však prezident získal podporu, rozhodol sa záležitosť pred verejnosťou interpretovať s dôrazom viac na anti-komunistický kontext, než na ohrozenie amerických životov a majetku. Túto stratégiu zvolil aj napriek nesúhlasu niektorých najbližších poradcov, ako McNamaru či Bundyho, vplyvu časového tlaku, ktorý na seba sám vyvíjal, a nepostačujúcim dôkazom o snahách komunistov. (McPherson,2003; FRUS, 2005, VOLUME XXXII, Dokument 42)

Johnsonove presvedčenie o potrebe jednať a o dostatočnosti dôkazov bolo silnejšie, a preto v už spomínanom prejave z 2. mája národu povedal: „*komunistickí lídri, mnohí trénovaní na Kube a hľadajúci príležitosť, ako zintenzívniť zmätok v krajine, získať možnosť*

¹⁶⁶ „*Nie som ochotný prenechať ostrov Castrovi*“, povedal Johnson na stretnutí s vedením Kongresu 28. apríla. „*Ako môžeme poslať naše jednotky 10 tisíc míľ ďaleko, ale Castra necháme prevziať kontrolu priamo pred našim nosom (...) Odolávame komunizmu takmer všade naprieč svetom: Vietnam, Libanon či Grécko. Ale ako konáme v situácii priamo na našom prahu. Vieme, že lídri rebelov sú komunisti (na čo kontroloval McNamara aj Bundy, že o tom nie sú dôkazy, ktoré by boli dostatočne presvedčivé pre uverejnenie) a my tu len sedíme a čakáme na OAS (...). Zbavili sme sa jedného diktátora ale získame ďalšieho, tentokrát však reálneho.*“ (FRUS, 2005, Volume XXXII, Dokument 42)

¹⁶⁷ Johnson kládol dôraz na možné politické následky, ktoré by nesprávne vyhodnotená situácia mohla mať. Záznamy z telefonického rozhovoru prezidenta s T. C. Mannom, asistentom ministra zahraničných vecí pre medziamerické záležitosti (the Assistant Secretary of State for Inter-American Affairs), to potvrdzujú, keď mu prezident hovorí, že nechce umožniť rebelom zvíťaziť, ale nedávno prekonal blamáž v Zátoke sviň a nechcel, aby ho Mann zainteresoval do ďalšieho podobného problému. (FRUS, 2005, Volume XXXII, Dokument 30)

uchytiť sa, sa pripojili k revolúcii. Získavajú narastajúcu kontrolu. A tak, čo sa začalo ako národná demokratická revolúcia (...) pomínulo, bolo prevzaté pod kontrolu, zmocnené a vložené do rúk skupiny komunistických konšpirátorov“. (Johnson, 1965a) Avšak jedinými dôkazmi vôbec prezentovanými na potvrdenie tohto výroku bol zoznam 53, 58 alebo 75 komunistov či komunistami trénovaných lídrov, o ktorých bolo tvrdené, že sa v Dominikánskej republike nachádzajú. Novinárom sa však postupne podarilo vyvrátiť tvrdenie o komunistickom pozadí niektorých osôb. Dokonca poukázali na fakt, že mnohí zo skutočných komunistov boli mŕtvi, vo väzení či mimo krajiny. (Slater, 1970) Slater ďalej tvrdí, že dôveryhodnosť Johnsonových tvrdení podryva aj skutočnosť, že dominikánski komunisti boli fragmentovaní do troch rôznych medzi sebou zápasiacich politických zoskupení bez takmer žiadnej národnej podpory. Napriek tomu, že sa stali dôležitým elementom medzi revolucionármi, nikdy neboli začlenení do plánovania prevratu a nikdy teda nepredstavovali bezprostrednú hrozbu ako dominujúca sila dominikánskej revolúcie. Ak by aj takúto hrozbu predstavovali, Slater nepovažuje dominanciu v revolúcii za rovnú celonárodnému víťazstvu. (Slater, 1970)

Druhá Johnsonova doktrína predstavuje, aj napriek snahe o jej legitimizáciu, jednu z najkontroverznejších udalostí v modernej americkej diplomacii. Kritika krokov, ktoré Johnsonova administratíva podnikla bola intenzívna a dlhotrvajúca a dokonca aj poniektorí jej obhajcovia uznávajú, že nepatrí medzi Johnsonove diplomatické úspechy. (Ogelsby, 1967)

V krátkodobom hodnotení bola Doktrína úspešná. Podarilo sa jej splniť oba ciele, ktoré súviseli s jej vyhlásením, a to ochranu života a majetku amerických občanov a zároveň zabránenie možnosti (aj keď vo výsledku nepravdepodobnej) komunistického prevratu v krajine. Johnsonova politika sa v očiach verejnosti zdala byť úspešnou. Minimálne to naznačovali prieskumy verejnej mienky. Oba, pred a po Dominikánskej intervencii, poukazovali na konzistentné verejné schvaľovanie Johnsonových krokov a schvaľovali aj Johnsonovo konkrétne vedenie diplomacie v prípade Dominikánskej krízy. Prieskum Gallup poll ukázal, že počas krízy až 85 percent respondentov vyjadrilo podporu odpovedi Administratívy na situáciu. (Crabb, 1982, s. 255)

Z dlhodobej perspektívy sa však objavilo hneď niekoľko negatívnych implikácií. Postup v Dominikánskej republike prispel k mizernému obrazu diplomacie Johnsonovej administratívy a znížil jej reputáciu na medzinárodnom poli na niekoľko rokov. Nedostatok

jednoduchého objasnenia pred vlastným, ale aj zahraničným publikom spôsobil zmätok. (Crabb, 1982) Informovanie a konzultácia s ostatnými latinskoamerickými štátmi boli neadekvátne zanedbané. (Ogelsby, 1967) Niektorí autori poukazujú aj na tajnostkárstvo a pochybné metódy prezidenta, ktorý v situácii narábal s faktami zbrklo a interpretoval ich voľne podľa potreby. (Goldman, 1969)

Ostrá a dlhodobá kritika postupu Administratívy sa chrlila z médií, najmä novín. Odmietali myšlienku ohrozenia dominikánskeho štátu komunizmom a zdôrazňovali iné hodnoty, ktoré podľa nich stáli za revolúciu – ako sociálnu spravodlivosť a ústavnosť vlády. Skupina známych politických osobností zahrňujúca aj niektorých senátorov sa taktiež pripojila k protestom. Po niekoľko mesiacov od rozmiestnenia vojsk v Dominikánskej republike mnohí umelci, kultúrne a akademické skupiny organizovali protestné stretnutia a demonštrácie proti Johnsonovej karibskej politike. (Goldman, 1969)

Aj napriek snahe vyhnúť sa pripodobňovaniu s Monroeovou doktrínou a evokovaniu Rooseveltovej politiky „veľkej palice“, Latinskoamerické štáty pociťovali v rétorike Spojených štátov návrat starých čas, čo viedlo k vlne anti-amerického odporu. Dokonca aj niektoré z politických osobností Latinskej Ameriky, ktoré dovtedy s USA sympatizovali, kritizovali postup Washingtonu. Ten bol označený za unilaterálne rozhodnutie Spojených štátov a jeho záväznosť mimo hraníc vyhlasovateľa bola odmietnutá. (Goldman, 1969)

Diskusia sa viedla aj v spojitosti s účasťou OAS. Z historických záznamov vyplýva, že Washington zvažoval možnosť presunutia zodpovednosti za obnovenie stability v Republike na plecia Organizácie. (FRUS, 2005, VOLUME XXXII, Dokument 42, 45)¹⁶⁸ Je potrebné však doplniť, že efektívnosť dovtedajších peace-keepingových aktivít OAS bola nízka a s ňou aj predpoklad o (ne)schopnosti zvládnuť vývoj v Dominikánskej kríze. Johnson cítil, že v Santo Domingu sa jedná o čas. Preto ho neschopnosť Organizácie urýchlene reagovať na situáciu a podniknúť konkrétne kroky v počiatkovej eskalácii doviedla k presvedčeniu, že americká vláda musí prevziať zodpovednosť a riešiť problém krízy.

¹⁶⁸ Administratíva 27. apríla požiadala Medziamerickú komisiu pre mier (the Inter-American Peace Committee) v rámci OAS o prejednanie, avšak tá už viac než typicky nepodnikala žiadne konkrétne jednanie. Rovnako tak bolo aj na stretnutí po vyhlásení rozmiestnenia amerických vojakov. (FRUS, 2005, VOLUME XXXII, Dokument 45)

Spätné hodnotenie poukazuje na skutočnosť, že Johnson prakticky nemal na výber. Avšak spôsob, akým svoje jednanie realizoval a vsadil do kontextu vzťahov s Latinskou Amerikou aj pri maximálnom úsilí minimalizovať kritiku, poukazuje na ťažkopádnosť jeho zahraničnej politiky. Zle zvolená argumentácia reflektujúca imperatívny charakter vzťahov v Studenej vojne, miesto apelovania na bezpečnosť vlastných a iných zahraničných štátnych príslušníkov, nakoniec bola stávkou na zlú kartu. Koniec koncov, sám Johnson v priebehu nasledujúcich mesiacov a aj vo svojich pamätiach zmiernil svoju rétoriku o komunistických silách v Dominikánskej republike.

5. Komparácia administratív Eisenhower-Kennedy-Johnson

Popis prezidentských administratív založený na identifikácii osobných hodnôt, princípov, ktoré formovali zahraničnú politiku a stáli v pozadí zahranično-politických rozhodnutí, a analýza jednotlivých zahranično-politických doktrín, musia byť nevyhnutne zakončené poskytnutím systematizovaného pohľadu na obdobie pred a po suezskej kríze založeného na komparácii. Táto komparácia bude založená na vytvorení zovšeobecneného, komplexného a zmenšeného obrazu jednotlivých administratív, vychádzajúceho z analýzy poskytnutej v tejto práci a pozorovaní rozdielov od historického okamihu, ktorý reprezentuje suezská kríza a jej následné vyhlásenie Eisenhowerovej doktríny.

Komplexný obraz administratívy z nášho pohľadu vytvárajú nasledujúce prvky:

1. teoretický kontext,
2. historický kontext,
3. osobnosť prezidenta,
4. konkrétne zahranično-politické rozhodnutia.

Pod teoretickým kontextom rozumieme prvky, ktoré ovplyvňujú formuláciu zahraničnej politiky v podmienkach Spojených štátov amerických. Bližším štúdiom týchto prvkov sa zaoberá druhá kapitola. Sú to historické korene zahraničnej politiky, akými je v prvom rade dedičstvo otcov zakladateľov v podobe predstavy o vlastnej odlišnosti, formovanie USA na princípoch slobody a demokracie. Z týchto myšlienok je odvodzovaná idea výnimočnosti USA, a na tú nadväzuje predstava o americkej úlohe vo svete a v dejinách. Zároveň sa táto predstava mieša s druhým typom historických koreňov, a to princípmi izolacionizmu a intervencionizmu. Teoretický kontext nakoniec dotvárajú myšlienky teoretických škôl medzinárodných vzťahov, ktoré objasňujú základné vzťahy v medzinárodnom systéme; spôsob, akým sa aktéri rozhodujú, a aké sú ich motivácie. Tento teoretický kontext je dedičný pre všetky administratívy a ovplyvňuje štýl zahraničnej politiky vo väčšej alebo menšej miere v závislosti na sile iných faktorov, vstupujúcich do procesu jej formulácie.

Historický kontext utvára studená vojna, ktorá vniesla do medzinárodného systému špecifické prvky vzájomného ideologického súperenia, antikomunizmu a antiimperializmu na jednotlivých stranách barikády, a strachu vychádzajúceho z vlastníctva a možného použitia nukleárných zbraní. Zároveň je kontext studenej vojny doplnený o stratégiu zadržovania a odstrašovania komunizmu, ktoré stáli v pozadí zahranično-politických

rozhodnutí. Tieto prvky približuje prvá kapitola.

Osobnosť prezidenta je v každej administratíve unikátnym prvkom, ktorý dotvára jej štýl a ovplyvňuje taktiež spôsob, akým sú formulované zahranično-politické rozhodnutia. Každý z prezidentov bol špecifická osobnosť formujúca sa v špecifickom prostredí a realizujúca svoj mandát jedinečným spôsobom.

Konkrétne zahranično-politické rozhodnutia tak reflektujú všetky vyššie spomenuté faktory v kombinácii s aktuálnym dianím.

Eisenhowerova administratíva bola zhmotnením dedičstva II. svetovej vojny aj vďaka vojenskej kariére prezidenta Eisenhowera. Prikladala veľkú váhu medzinárodnému právu, alianciám, medzinárodným organizáciám a kolektívnej bezpečnosti, bola proti medzinárodným konfliktom, ale voči Sovietskemu zväzu zastávala pevný postoj. Jeho antagonizmus voči ZSSR sa prejavil v presadzovaní pevného zadržiavania komunizmu, a zároveň jeho odstrašovania. Oba princípy boli súčasťou vojenskej stratégie hromadnej odvety, ktorá vychádzala z hrozby nukleárnych zbraní a ich využitia. Jej základnou stratégiou bolo vytvoriť obraz nukleárnej vojny ako príliš deštruktívnej na to, aby mohla byť vôbec začatá. Faktickým potretím rozdielu medzi víťazom a porazeným stratégia cieľila k eliminácii hrozby vojny ako takej. Hromadná odvetá bola balansovaním na pokraji vojny, taktickým ťahom prezidenta, ktorý hrôzou jej prípadného vypuknutia zabraňoval jej vypuknutiu samotnému. Logika sa zdá byť zvláštnou, avšak v prostredí studenej vojny bola efektívna.

Administratíva tak urobila z nukleárnych zbraní vo vojenskej oblasti ďalšiu konvenčnú zbraň.¹⁶⁹ Zamerala sa na budovanie nukleárnych kapacít, konvenčné považovala za drahé a pre účely odstrašovania neužitočné. Zároveň však toto budovanie udržiavala pod tlakom potreby nezvyšovať vojenské výdavky. Vývoj týchto dvoch veličín znázorňuje graf č. 1. Nukleárne zbrane však nemali byť základom zahraničnej politiky. Uvedomujúc si naštartovanie pretekov v zbrojení a nebezpečenstvo, ktoré by mohla priniesť parita v počte nukleárnych zbraní, obhajoval Eisenhower potrebu odzbrojenia a pred odchodom vystríhal pred novými hrozbami a deštruktívnosťou ďalšej vojny. (Eisenhower, 1961)¹⁷⁰

¹⁶⁹ Eisenhower povedal: „V akomkoľvek boji, kde by mohli byť tieto veci využité na striktné vojenské ciele a pre striktné vojenské účely, nevidím žiaden dôvod, prečo by nemali byť využité úplne rovnako, ako by ste použili guľku či čokoľvek iné.“ (Eisenhower, 1955) <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=10434>

¹⁷⁰ <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=12086>

Postup Eisenhowerovej administratívy v oblasti Latinskej Ameriky, Vietnamu a Stredného východu poukázal na pravidlá vzájomného súperenia v kontexte studenej vojny. Mocenské vákuum muselo byť vyplnené, dôležité bolo, kým. Najväčšmi sa administratíva angažovala v Strednom východe. Suezská kríza priniesla možnosť vstúpiť do priestoru, vyplniť uvoľnené mocenské miesto po Veľkej Británii a hlavne čeliť a zadržiavať Moskvu v oblasti poskytnutím ďalšej alternatívy pre arabské štáty. Vyhlásenie Eisenhowerovej doktríny, aj keď artikulujúce už niektoré zaužívané prístupy, v niečom predsa len predstavuje míľnik, v ktorom sa Eisenhowerova administratíva vnútorne vyvinula a zanechala nové dedičstvo nasledujúcim administratívam. Jej postup v Jordánsku, Sýrii, ale hlavne v Libanone ukazuje, že došlo k posunu k omnoho viac proaktívnejšiemu prístupu.

Vstup amerických vojsk do Libanonu poukazuje na odhodlanie USA riešiť a konať v prípade možného komunistického expanzionizmu a rozširovaní socialistických štátov aj do oblastí záujmu USA. Stredný východ bol vyobrazený ako oblasť národného záujmu a USA ukázali, že sa nejedná len o rétorický obrat. Zároveň týmto aktom Eisenhower poslal Moskve jasný odkaz, že ich rozširovanie v oblasti bude zadržované. Nejednalo sa však o svojvôľu USA, Eisenhower podmienky vstupu ozbrojených síl špecifikoval a presne vymedzil. Naopak v sýrskom prípade ukázal, že si uvedomuje, že aplikácia doktríny nemôže byť univerzálna. Jednotlivé prípady a problémy sa medzi sebou líšia, je potrebné ich dôkladne zvážiť a prehodnotiť. Preto sa uchýlil len k niekoľkým proklamatívnym postupom a situáciu nechal vyriešiť takpovediac samu. Dedičstvo pre novú dekádu 60. rokov však bolo zadefinované.

Prezident Kennedy vstúpil do Bieleho domu s potrebou odlíšiť sa od minulosti, čo naznačil už vo svojom inauguračnom prejave. Čiarou za minulosťou mal byť nový prístup celej administratívy zloženej z mladých ľudí a prinášajúci do politiky novú dynamiku, aktivizmus, pevné rozhodnutia a odhodlanie na zmenu. Tento prístup spravil dojem nielen na domáci elektorát, ale aj v zahraničí, a nový prezident sa tešil relatívne širokej obľube.

Administratíva zužitkovala poučenia minulosti, prijala antikomunizmus, potrebu odstrašovania a zadržovania expanzionizmu Sovietskeho zväzu, avšak prispôsobila koncepty aktuálnemu daniu a pridala aj štipku vlastného postoja. Zadržovanie sa ukázalo ako nevyhnutné v treťom svete, kde sa objavilo mnoho nových samostatných štátov a vytvorilo sa opäť mocenské vákuum. Rovnako sa však oči Washingtonu upierali na Latinskú Ameriku. Stratégiou pre to zvolenou sa stalo tzv. „budovanie národov“,

propaganda, poskytovanie programov ekonomickej a humanitárnej pomoci či vytvorenie Mierových zborov.

Kennedy sa s predchádzajúcou administratívou rozišiel v chápaní zmyslu jadrových zbraní, jednoznačne ich vyčlenil mimo konvenčné, a tak sa stali samostatnou kategóriou zahraničnej politiky. Jeho administratíva sa rozhodla budovať oboje, ako jadrové, tak aj konvenčné zbrane, a to pod hlavičkou novej vojenskej stratégie pružnej reakcie. Náklady na obranu sa výrazným spôsobom navýšili, čo v kombinácii s budovaním zbraňového arzenálu znázorňuje graf 4. Administratíva sa zároveň principiálne rozišla aj s predchádzajúcou hromadnou odvetou a odmietla balansovanie na okraji totálnej vojny. Zdôrazňovala nemožnosť riešiť všetky konflikty zhavením motorov nukleárných striel. Pre prípad nukleárnej vojny prijala administratíva stratégiu vzájomného zaručeného zničenia. Jej logika bola síce podobná hromadnej odвете (ak žiadna strana nedokáže vyhrať nukleárnu vojnu, žiadna ju nezačne), nestavala ale na prvenstve v počte nukleárných zbraní a sústredila sa na prepočty efektivity druhého úderu.

Po skončení kubánskej raketovej krízy Kennedyho administratíva prehodnotila viaceré dovtedy akceptované postuláty. Odstrašovanie, založené na nukleárnom potenciáli, sa zmenilo z meča na štít a obavy z použitia nukleárných zbraní viedli k postupným zmenám, akými boli zmluvy o limitácii ich použitia a snahy o odzbrojenie. Zo živelného zadržievania sa postupne stáva zadržievanie kontrolované. Kennedy uznal Sovietsky zväz ako rovnocenného aktéra vo vyjednávaní a podarilo sa mu rozšíriť zárodky vzájomnej komunikácie z predchádzajúceho Eisenhowerovho mandátu.

Kennedyho doktrína, aj keď geograficky podmienená latinskoamerickým priestorom, artikulovala to, čo pred ňou o niečo vágnejšie Eisenhower, a to, že Spojené štáty pomôžu každej krajine, ktorá požiada o pomoc v obave pred komunistickým prevratom. Jej formulácia volala po medzinárodnej zodpovednosti a naznačila to, čo sa fakticky dialo aj v juhovýchodnej Ázii – akékoľvek narušenie rovnováhy moci v prospech komunistického bloku v oblasti národného záujmu USA bude zodpovedané protiakciou.

Prezident Johnson bol ambiciózny a tvrdo pracujúci človek, ktorému však v prezidentskom kresle chýbala vnútorná sebadôvera. Jeho administratíva zdedila po tej Kennedyho niekoľko vrchných predstaviteľov, ciele, ktoré predchádzajúca nestihla dokončiť, avšak nie zánietenie a elán. Práve naopak, Johnson bol neoblúbený doma, v zahraničí a nakoniec aj medzi vlastnými spolupracovníkmi.

Charakteristickým znakom Johnsonovej zahraničnej politiky je jej prepojenie na domácu politiku. Johnsonov politický talent totiž vynikal v domácej oblasti. Americkej spoločnosti ponúkol program, ktorý riešil dlhodobý a akútny problém nerovnosti, chudoby či nezamestnanosti. „Veľká spoločnosť“ (*Great Society*) mala vytvoriť predpoklad pre rovnako „veľkú“ politiku v zahraničí. To sa však uskutočniť nepodarilo.

Johnson, rovnako ako jeho predchodcovia, prijal antikomunizmus a potrebu zadržiavania a čiastočného odstrašovania. Jeho vychádzajúcim bodom však bol prístup prezidenta Kennedyho viac než pôvodné postuláty 40. rokov. Zadržiavanie sa teda realizovalo novými rozšírenými a kultivovanejšími metódami, odstrašovanie zmesou nukleárných a konvenčných zbraní doplnených o nové technológie. Johnson prevzal a aplikoval stratégiu pružnej reakcie spolu so stratégiou hromadnej odvetvy.

V otázke nukleárných zbraní Johnson zastával potrebu zabrániť vypuknutiu nukleárnej vojny. S tým sa viazala snaha o spomalenie pretekov v zbrojení, zároveň však chcel, aby aj po zmrazení jadrových zbraní bolo zachované americké prvenstvo ako určitá záruka. Vývoj počtu jadrových zbraní počas jeho mandátu ukazuje graf č. 8. Rovnako zastával Kennedyho postoj o potrebe vzájomného dialógu a kontroly a limitovania zbrojenia, v ktorých zaznamenal viaceré dôležité úspechy. Graf č. 13 poukazuje na prínos, aký mal podpis Zmluvy o nešírení jadrových zbraní NPT (*Nonproliferation Treaty*) na vývoj zásob jadrových hlavíc.

Vzťahy so Sovietskym zväzom Johnson úspešne zlepšil, čo bolo súčasťou jeho politiky budovania mostov. V rámci tejto politiky došlo aj k nadviazaniu vzťahov s východnou Európou a zlepšeniu vzťahov s ostatnými aliančnými partnermi. Aj keď politika budovania mostov stroskotala na udalostiach Pražskej jari, obdobie Johnsonovej administratívy býva označované za začiatok éry détente, uvoľňovania vzájomného napätia.

Johnsonova administratíva v rámci svojho funkčného obdobia vyprodukovala až dve doktríny. Každá síce bola zameraná na inú geografickú oblasť, artikulujú však podobné princípy zadržiavania komunistického expanzionizmu, zabránenia vychýleniu rovnováhy síl a artikulácie vlastného národného záujmu. V prípade Vietnamu to bola odpoveď na prejav agresie voči americkým lodiam kotviacim v medzinárodnom mori. Udalosť sa však udiala v kontexte dlho sa tiahnuceho zápasu Západu s vietnamskými komunistami. V Dominikánskej republike to bola politická kríza na pokraji občianskej vojny s možným komunistickým podtextom, a to najmä v citlivom regióne Latinskej Ameriky.

Pri takto zovšeobecnených pohľadoch na administratívy môžeme identifikovať tri línie odlišnosti pred a po suezskej kríze. Prvou líniou je vzájomný vzťah medzi Spojenými štátmi a Sovietskym zväzom. Eisenhower zasadol do kresla prezidenta USA v atmosfére ostrého studenovojujnového súperenia. Obe veľmoci stáli na opačnej strane barikády, ich antagonizmus bol hmatateľný. Prezident sa síce so zástupcami ZSSR stretával na rôznych summitoch, rovina komunikácie však nenaznačovala akúkoľvek spoluprácu. Práve naopak, obe veľmoci jednali protichodne a snažili sa všemožnými spôsobmi oslabiť druhého. K zmene dochádza počas Kennedyho mandátu. Vyvrcholenie zlovôle počas kubánskej krízy a závažnosť jej následkov otvorila dvere a umožnila pomalými a postupnými krokmi začať vzájomné jednanie o záležitostiach, ktoré predstavujú spoločný úžitok. Uznanie Sovietskeho zväzu ako rovnocenného aktéra napomohlo v prelomení bariéry vo vzájomných vzťahoch. Za určité vyvrcholenie tejto vzájomnej konzultácie je možno považovať Johnsonovu éru. V jednom z jeho prejavov sa vyjadril, že USA a ZSSR predstavujú dvoch najstarších súrodencov jednej rodiny, ktorí nesú zodpovednosť za mladších. Mladšími, neskúsenými štátmi mali byť štáty objavujúce sa na svetovej politickej mape, jednotlivé štáty spolupracujúce s blokmi. Pripodobnením k súrodencom je viditeľné, že vzájomná nevraživosť už nebola na programe dňa. Johnsonovi sa podarilo nadviazať relatívne dobrý vzťah s Kosyginom, vtedajším predsedom vlády ZSSR. Kompromisom sa podarilo uzavrieť niekoľko dôležitých dohôd limitujúcich preteky v zbrojení a použitie nukleárných zbraní. Vzájomný vzťah sa postupnými krokmi podarilo dostať na kvalitatívne novú úroveň, z ktorej benefitov ťažili obe strany, ale aj celý svet.

Druhou líniou je prístup k jadrovým zbraňam. Oproti Eisenhowerovi sa rozhodli obaja prezidenti ísť cestou budovania drahých konvenčných kapacít, aby vyvážili misky váh vychýlené v prospech jadrových zbraní. Kontrast medzi nimi najlepšie vystihuje Johnsonov výrok: „*Neurobme mylné závery. Neexistuje žiadna taká vec ako konvenčná nukleárna zbraň. Počas 19-tich rokov naplnených nebezpečenstvom ani jeden zo štátov nevypustil atóm proti druhému. Urobiť tak dnes je politické rozhodnutie najvyššieho povelu.*“ (Johnson, 1964c) Johnson odmietol posudzovanie nukleárných zbraní podľa ich vojenskej efektivity a taktiež odmieta Dullesovo prehlásenie o jadrových zbraňach „*dostupných pre využitie rovnako ako iná munícia*“. (Schelling, 2006, s.368) Ako však naznačujú graf č. 10 a č. 11, jadrové zbrane ostali aj naďalej determinujúcim faktorom americkej bezpečnosti, po roku 1961 doplneným o raketové obranné systémy a iné konvenčnejšie zbrane.

Tretou líniou je spôsob, akým sa Spojené štáty začali angažovať vo svete. Vyhlásenie Eisenhowerovej doktríny po suezskej kríze predstavuje dôležitý míľnik. Spojené štáty unilaterálne vyhlásili a unilaterálne jednali v oblasti vlastného záujmu. Toto vyhlásenie nebolo len politickým varovaním, ale nieslo so sebou možnosť priameho vojenského zapojenia. Eisenhower sa od ukončenia Kórejskej vojny zdráhal priameho zainteresovania v ďalšom ozbrojenom konflikte. Biely dom síce v spolupráci so CIA realizoval skryté misie, ktoré ovplyvňovali dianie v iných krajinách (najmä v Latinskej Amerike), svoje zámery však dovedy takýmto spôsobom neformuloval. Eisenhowerovo jasné posolstvo, že Spojené štáty sú ochotné postaviť sa rozširovaniu sovietskeho vplyvu aj zbraňou, sa stalo dôležitým dedičstvom. Na jeho báze sa sformulovalo rozhodnutie organizovať vyloďenie v Zálive svíň, vstup prvých „poradcov“ a neskôr oficiálne vojakov do Vietnamu a intervenovanie v dominikánskej kríze. Posledné dve sú istým spôsobom špecifické. Johnsonova administratíva konala bez potrebnej hĺbkovej analýzy kontextu a prípadných alternatívnych spôsobov riešenia. V prípade Latinskej Ameriky na základe nepodložených informácií. Tie prezidentovi postačovali na odôvodnenie nevyhnutnosti zasiahnuť. Čiastočne aj preto sa obe stali kameňom úrazu Johnsonovej diplomacie a dovedli administratívu k tak silnému verejnému odporu a kritike.

Záver

V úvode práce sme si stanovili základné ciele, ktoré má predkladaná diplomová práca dosiahnuť, a zároveň sme definovali tri hypotézy, ktoré jej analýza má zodpovedať, či už ich potvrdením, alebo vyvrátením.

Predkladaná analýza naplnila cieľ definovania zahraničnopolitickej doktríny ako teoretického pojmu. Práca poskytuje v prvej a druhej kapitole komplexný pohľad na zahraničnú politiku a zahraničnopolitickú doktrínu, pričom v ich definovaní vychádza z postulátov realizmu a neorealizmu. Tieto dve vzájomne spojené teoretické školy medzinárodných vzťahov umožňujú pochopenie hybných síl v pozadí tvorby zahraničnej politiky tým, že objasňujú charakter a zákonitosti vzťahov v medzinárodnom systéme. Základné postuláty oboch škôl prenášame do nášho chápania medzinárodného systému a zahraničnej politiky, ktoré následne chápeme ako priestor vymedzovania mocenských záujmov jednotlivých štátov, o ktorých zároveň predpokladáme, že jednájú racionálne. Mocenské záujmy stotožňujeme s národným záujmom, ktorý považujeme za objektívne daný, jeho konkrétna formulácia sa však mení v závislosti na okolnostiach. V nami sledovanom historickom čase poslúžil koncept národného záujmu ako základ obhajoby niektorých politických krokov. V praktickej rovine bol spojený so stratégiou zadržiavania komunizmu, ktorá je súčasťou zahraničných politik všetkých troch sledovaných administratív. V súlade so stratégiou vyhlasovali jednotlivé administratívy niektoré regióny za sféru záujmu, či dokonca oblasti životného záujmu. Za dôležitý faktor vzájomných vzťahov považujeme taktiež bezpečnosť, resp. pocit jej dostatku a potrebu jej zaistenia.

Odhliadnuc od tohto vymedzenia založeného na realizme práca zároveň analyzuje, akým spôsobom sa vytvára zahraničná politika a zahraničnopolitická doktrína v americkom prostredí a v kontexte amerického politického systému. Poukazujeme na deľbu kompetencií v otázkach jej formulácie, z ktorej jasne vyplýva vedúca úloha prezidenta. Zároveň poukazujeme na tzv. historické dedičstvo, to znamená prvky, ktoré identifikujeme ako základ americkej zahraničnej politiky, vytvorené v samotných počiatkoch formovania americkej spoločnosti a neskôr americkej zahraničnej politiky. Toto dedičstvo, tak ako sa postupne vyprofilovalo v priebehu 19. a 20. storočia, obsahuje predstavy o vlastnej odlišnosti, zdôrazňovanie princípov slobody a demokracie, ideu vlastnej výnimočnosti a myšlienky izolacionizmu a intervencionizmu. Zároveň toto historické dedičstvo považujeme za základný kameň, nosný prvok americkej zahraničnej politiky, ktorý je

relevantný vo všetkých jej formuláciách v priebehu času. Do akej miery ovplyvňuje konkrétnu zahraničnú politiku je ovplyvnené aj inými variabilnými faktormi, pod ktorými chápeme osobnosť prezidenta a charakter celej administratívy, a historický kontext (v našej práci prepojený so studenou vojnou).

Druhým stanoveným cieľom práce bolo vytvoriť analýzu jednotlivých zahraničnopolitických doktrín a na základe ich komparácie vymedziť ich prípadné podobnosti či odlišnosti. Tento cieľ sme rovnako naplnili. Rozbor nami sledovaných zahraničnopolitických doktrín je vsadený do širšej analýzy prezidentských administratív, a to v tretej a štvrtej kapitole. Takto koncipovaná analýza administratívy ponúka osobný profil prezidenta; akým spôsobom administratíva reflektovala studenovojsnový kontext vo forme aplikácie stratégií zadržovania a odstrašovania a zároveň v prístupe k Sovietskemu zväzu; prístup prezidenta k nukleárnym zbraniam a pretekom v zbrojení podložený konkrétnymi údajmi vo forme grafov, jeho zahraničnopolitické vzťahy so spojencami a nakoniec analýzu konkrétnej prezidentskej doktríny. Tento obsiahly rozbor nám slúži k pochopeniu všetkých dôležitých konotácií k vytvoreniu konkrétneho obrazu administratív, k zodpovedaniu výskumných otázok a zhodnoteniu hypotéz. Zároveň tiež poskytuje základ pre komparáciu jednotlivých doktrín, rovnako nevyhnutnú na potvrdenie hypotéz.

Na základe dostupnej analýzy je možné zodpovedať prvú hypotézu o zahraničnopolitických doktrínach ako o čiastočne rigidných systémoch riadenia medzinárodných vzťahov, viazaných v čase a priestore. Ako sme objasnili v prvej a druhej kapitole a vyššie, zahraničnopolitická doktrína ako obraz zahraničnej politiky a jej konkrétne vyjadrenie je vždy viazaná na konkrétne vyhlásenie konkrétnej administratívy a je odpoveďou na aktuálnu situáciu. Tak ako tomu bolo v prípade Eisenhowerovej, Kennedyho či Johnsonových dvoch doktrín, každá reagovala na aktuálny problém. Ich obsahom bolo vymedzenie sféry vplyvu, identifikovanie konkrétneho nebezpečenstva a prípadne aj spôsob, ako bude nebezpečenstvo zodpovedané. Predstavujú teda uzavretý komplex strategického a politického myslenia viazaný na konkrétnu situáciu. Hypotézu sme teda potvrdili.

Naša druhá hypotéza sa zaoberá kontinuitou zahraničnej politiky a tvrdením, že postup jednania Spojených štátov je vo svete ovplyvnený národným záujmom viac než administratívne vymedzenými doktrínami. Ako poukazujeme v druhej kapitole, zahraničná politika obsahuje viaceré prvky (historické dedičstvo otcov zakladateľov, predstavu

o vlastnej výnimočnosti, myšlienky izolacionizmu a intervencionizmu), ktoré sú jej vlastné a tvoria jej základný kameň, na ktorom sú vybudované jej ďalšie varianty v konkrétnom čase. Kontinuita týchto myšlienok je teda potvrdená v tomto komplexe ideí pochádzajúcich z čias budovania americkej spoločnosti a politického systému. Zároveň sme v druhej kapitole dokázali prepojenosť medzi národným záujmom a zahraničnou politikou. Ten je klasickým realistickým konceptom. A keďže poukazujeme na dominantné postavenie realistických postulátov v studenej vojne a ich akceptáciu v najvyšších politických kruhoch, objasňujeme aj to, akým spôsobom došlo k uplatneniu konceptu národného záujmu v zahraničnej politike. Keďže je pojem „národný záujem“ definovaný zoširoka a môže fakticky predstavovať čokoľvek, od zaistenia bezpečnosti proti nukleárnemu útoku až po dobré vnímanie mena USA v medzinárodnej spoločnosti a vysielanie Mierových zborov, je pre nás relevantnejším než zahraničnopolitická doktrína. Vo vzájomnom porovnaní s doktrínou, ktorá je odrazom konkrétnej historickej udalosti a formuláciou odpovede na ňu, a fakticky teda zhmotnením národného záujmu, vyplýva jeho lepšia uchopiteľnosť a využiteľnosť.

V predloženej práci sme sa taktiež dopracovali k potvrdeniu poslednej, tretej hypotézy. Toto potvrdenie vyplýva z komparácie troch sledovaných administratív pred a po suezskej kríze v poslednej, piatej kapitole. Pre potreby komparácie sme zredukovali pôvodný rozbor troch sledovaných administratív do štyroch blokov, a to: 1. charakter administratívy vyplývajúci z osobnosti prezidenta; 2. odraz kontextu studenej vojny v administratíve (vzťah k ZSSR, zadržiavanie, odstrašovanie); 3. prístup k nukleárnym zbraniam a aktuálna vojenská stratégia; 4. zahraničnopolitická doktrína. Na základe takto zredukovaného rozboru identifikujeme tri línie odlišnosti medzi jednotlivými administratívami odvíjajúc sa od historického momentu suezskej krízy. Prvou líniou je vzájomný vzťah medzi Spojenými štátmi a Sovietskym zväzom. Aj keď bol spoločným prvkom všetkých prezidentských administratív antikomunizmus a každá z administratív aplikovala stratégie zadržiavania a odstrašovania, prezidenti Kennedy a Johnson prekonali studenovojnovú dichotómiu. Prezident Kennedy tento proces malými graduálnymi krokmi po kubánskej kríze naštartoval a prezident Johnson túto zmenu kvalitatívne zhmotnil. Druhou líniou odlišnosti je prístup k jadrovým zbraniam. Rozdielnosť spočíva v prijatých vojenských stratégiách, ktoré jednotlivé administratívy obhajovali. Každá akcentovala inú úlohu jadrových zbraní a iný prístup k budovaniu konvenčných zbraní. Taktiež ju môžeme pozorovať na charaktere národnej bezpečnostnej stratégie, prakticky stratégií národnej

obrany, v ktorej sa odrážal rozdielny prístup v preferencii konvenčných či nekonvenčných zbraní, prípadne zloženia ich mixu. Najlepšie je však druhá línia vystihnutá prístupom administratív k chápaniu jadrového prvenstva, chápaniu jadrových zbraní ako ďalšej guľky či nekonvenčnej zbrane pod prísny drobnohľadom. Tretia línia poukazuje na rozdielnosť správania sa Spojených štátov na medzinárodnom poli. Zmeny pozorujeme po suezskej kríze v samotnej Eisenhowerovej administratíve, ktorá jej bola účastná a reagovala na ňu vyhlásením Eisenhowerovej doktríny. Od tohto momentu identifikujeme zmenu v správaní Spojených štátov smerom k intezívnejšiemu a proklamatívnejšiemu prístupu, ochote nielen hroziť, ale aj reálne intervenovať, a to aj unilaterálne, ochote balansovať na pokraji porušenia medzinárodného práva a ohrozenia vlastného mena v očiach ostatných štátov aj domácich voličov. Táto tretia línia potvrdzuje nami stanovenú tretiu hypotézu.

Práca si zároveň položila niekoľko výskumných otázok, ktoré určovali a tvarovali jej obsahovú stránku, a stali sa základom pre potvrdenie stanovených hypotéz. Jedna z nich, a to všeobecná otázka relevantnosti a aplikovateľnosti doktrinálneho myslenia v súčasnosti, nie je v texte špecificky zodpovedaná, aj keď odpovede na ňu je možné z dostupnej analýzy vyvodiť. Zodpovedaním tejto otázky by sme radi prácu ukončili. Do odpovede totiž zároveň pridávame aj širší kontext, a je tak prezentáciou vlastnej úvahy.

Doktrinálne myslenie tak, ako bolo realizované v nami sledovaných administratívach, je viazané len na obdobie studenej vojny. Aplikovanie mimo tohto kontextu je v dnešnom 21. storočí viac-menej nemožné. Dôvodov je niekoľko. V prvom rade je potrebné zohľadniť kontext studenej vojny. Tá umožnila vytvorenie takých vzťahov v medzinárodnom systéme, ktoré dali za vznik blokom a vo vnútri nich vzájomnej závislosti až podriadenosti. Zároveň bola jej charakteristickým znakom konkurencia, snaha tromfnúť druhého, ktorá viedla k sovietskemu expanzionizmu a americkému zadržaniu. Taktiež umožnila vznik fenoménu zástupných vojen, stretov medzi blokmi bez priamej vojenskej konfrontácie. Tej sa jednotlivé bloky pod vplyvom obáv z vypuknutia nukleárnej vojny vzájomne obávali. V kontexte neexistujúcej spolupráce a nedostatku vzájomných informácií existovala akútna a sústavná hrozba prstu nad odpaľovacím tlačidlom. Dnes je kontext vzťahov diametrálne odlišný. Obavy z expanzie komunizmu a potreby zadržania týchto aktivít sú prežitkom nahradeným vzájomnou spoluprácou, úspešnými odzbrojovacími iniciatívami a stabilizáciou systému v tomto smere.

Druhým dôvodom je zmena pomerov v mocenskej štruktúre medzinárodného

systému. Viac neexistuje ani bipolárne usporiadanie, ani unipolarita Spojených štátov. Charakter dnešného systému je multipolárny, vzhľadom na väčší počet aktérov, ktorí určujú jeho smerovanie a majú potenciál medzinárodný systém ovplyvňovať. Aj keď sa objavujú aj iné koncepcie ako uni-multipolarita počítajúca stále s dominantnou úlohou Spojených štátov, v poslednom období je erózia dominantnej pozície v USA pozorovateľná. V tomto kontexte sa zmenili „pravidlá hry“, v dnešnom globalizovanom a vzájomne previazanom svete viac nie je možné jednostranné diktovanie podmienok. Národné záujmy síce pretrvávajú, musia však rešpektovať nové rozloženie moci a medzinárodné právo.

Uznávame, že sa doktrinálne myslenie z Bieleho domu úplne nevytratilo. Považujeme to čiastočne aj za otázku vlastnej prestíže, spojiť svoje meno s dôležitým historickým medzníkom. Jeho pretrvanie je pozorovateľné vo „vojne proti terorizmu“, vyhlásenej prezidentom G. Bushom ml. v odpovedi na teroristické útoky z 11. septembra 2001, ktorá je fakticky akosi „Bushovou doktrínou“. Avšak v porovnaní s predchádzajúcimi doktrínami obsahuje úplne nový apel, a to na globálny prístup voči hrozbe, ktorá je celosvetovým fenoménom. Nakoľko je táto zmena novým fenoménom v doktrinálnom myslení, by ale vyžadovalo ďalšiu samostatnú štúdiu. Nech teda tento záver slúži ako inšpirácia pre ďalší, určite prínosný výskum v oblasti.

Summary

The presented thesis is an analysis of American foreign policy thinking applying comprehensive analysis of three presidential administrations. The analysis is embedded in the historical context of the Suez Crisis, and provides a picture of the change in the US foreign policy after the Suez Crisis comparing the three foreign policy doctrines related to this particular period of history - D. D. Eisenhower, J. F. Kennedy and L. John Johnson.

The aim of the thesis is to define the foreign policy doctrine from a theoretical point of view, to clarify how it is being created, what affects its content and how much importance it has in American foreign policy in practice. The second objective is to create a comparison of foreign policy doctrines before and after the Suez crisis and to confirm or disprove the hypotheses provided.

From a theoretical point of view, the work is studied through the prism of realism and neorealism. These two theories are important in the context of the Cold War since they both represented the dominant theoretical school of international relations, and at the same time they were accepted by the highest political classes. Both deal with important concepts in the context of the Cold War: the power, power relations, national interest and security.

At the same time, the thesis offers another theoretical point of view, namely the analysis of how foreign policy and foreign policy doctrine are being created in the American environment and in the context of the American political system. The work identifies the existence of the historical heritage, which is an essential element of US foreign policy as its invariable component. At the same time, the thesis also identifies changing components like the President's personality and the historical context of the Cold War influencing US foreign policy as well.

The comparison of changes before and after the Suez crisis is based on a comprehensive analysis of three presidential administrations and their doctrines. This comparison showed three lines of distinctions before and after the Suez crisis: The first line is the relationship between the United States and the Soviet Union. The second line is an access to nuclear weapons and the third line points out the divergence in the international behavior of the United States.

The analysis in the presented thesis confirms all three established hypotheses. Firstly, it proves that the foreign policy doctrine, as a specific expression of foreign policy, is always

tied to a specific declaration of a particular administration and can be considered as a response to the current situation. The content of all the doctrines we focused on was primarily the definition of the sphere of influence, the identification of the specific hazard and, where appropriate, the way the hazard would be answered.

The doctrines represent a closed complex of strategic and political thinking linked to a particular situation. We also endorse the second hypothesis that confirms the existence of continuity in US foreign Policy based on the existence of the mentioned historical heritage. At the same time it confirms the decisive role of the national interest in formulating US foreign policy. We also confirm the third hypothesis affirming the final outcome of the comparison and that is the change in the behavior of the United States towards a more intense and proactive approach which resulted in not only threatening but also intervening into other countries' affairs even unilaterally. US foreign policy representatives were willing to balance on the brink of violation of international law and risking to jeopardize their own name in the eyes of the international community and its own domestic voters.

In conclusion, the thesis comprehensively points out the changes in the US foreign policy as well as in the doctrinal thinking from the end of the 50's with its implication until the end of the Cold War.

Použitá literatúra

1. Primárne zdroje

Foreign Relations of the United States (FRUS)

Foreign Relations of the United States, 1952–1954, Volume II, Part 1, National Security Affairs, eds. Lisle A. Rose, Neal H. Petersen and William Z. Slany (Washington: Government Printing Office, 1984), Document 101.

Foreign Relations of the United States, 1955–1957, Volume XVI, Suez Crisis, July 26 – December 31, 1956, eds. Nina J. Noring and John P. Glennon (Washington: Government Printing Office, 1990), Document 1.

Foreign Relations of the United States, 1955–1957, Volume XVII, Part 1, Arab-Israeli Dispute, 1957, eds. Nina J. Noring and John P. Glennon (Washington: Government Printing Office, 1990), Document 4.

Foreign Relations of the United States, 1955–1957, Volume XVI, Suez Crisis, July 26 – December 31, 1956, eds. Nina J. Noring and John P. Glennon (Washington: Government Printing Office, 1990), Document 35.

Foreign Relations of the United States, 1955–1957, Volume XVI, Suez Crisis, July 26 – December 31, 1956, eds. Nina J. Noring and John P. Glennon (Washington: Government Printing Office, 1990), Document 198.

Foreign Relations of the United States, 1955–1957, Volume XVI, Suez Crisis, July 26 – December 31, 1956, eds. Nina J. Noring and John P. Glennon (Washington: Government Printing Office, 1990), Document 236.

Foreign Relations of the United States, 1955–1957, Volume XVI, Suez Crisis, July 26 – December 31, 1956, eds. Nina J. Noring and John P. Glennon (Washington: Government Printing Office, 1990), Document 411.

Foreign Relations of the United States, 1955–1957, Volume XVI, Suez Crisis, July 26 – December 31, 1956, eds. Nina J. Noring and John P. Glennon (Washington: Government Printing Office, 1990), Document 412.

Foreign Relations of the United States, 1955–1957, Volume XVI, Suez Crisis, July 26 – December 31, 1956, eds. Nina J. Noring and John P. Glennon (Washington: Government Printing Office, 1990), Document 415.

Foreign Relations of the United States, 1955–1957, Volume XVI, Suez Crisis, July 26 – December 31, 1956, eds. Nina J. Noring and John P. Glennon (Washington: Government Printing Office, 1990), Document 418.

Foreign Relations of the United States, 1955–1957, Volume XVI, Suez Crisis, July 26 – December 31, 1956, eds. Nina J. Noring and John P. Glennon (Washington: Government Printing Office, 1990), Document 423.

Foreign Relations of the United States, 1955–1957, Volume XVI, Suez Crisis, July 26 – December 31, 1956, eds. Nina J. Noring and John P. Glennon (Washington: Government Printing Office, 1990), All Documents.

Foreign Relations of the United States, 1958–1960, Volume XI, Lebanon and Jordan, eds. Louis J. Smith and John P. Glennon (Washington: Government Printing Office, 1992), Document 1.

Foreign Relations of the United States, 1958–1960, Volume XI, Lebanon and Jordan, eds. Louis J. Smith and John P. Glennon (Washington: Government Printing Office, 1992), Document 22.

Foreign Relations of the United States, 1958–1960, Volume XI, Lebanon and Jordan, eds. Louis J. Smith and John P. Glennon (Washington: Government Printing Office, 1992), Document 48.

Foreign Relations of the United States, 1964–1968, Volume XVII, Eastern Europe, eds. James E. Miller and Glenn W. LaFantasie (Washington: Government Printing Office, 1996), Document 4.

Foreign Relations of the United States, 1964–1968, Volume XVII, Eastern Europe, eds. James E. Miller and Glenn W. LaFantasie (Washington: Government Printing Office, 1996), Document 12.

Foreign Relations of the United States, 1964–1968, Volume XXXII, Dominican Republic;

Cuba; Haiti; Guyana, eds. Daniel Lawler, Carolyn Yee and Edward C. Keefer (Washington: Government Printing Office, 2005), Document 21.

Foreign Relations of the United States, 1964–1968, Volume XXXII, Dominican Republic; Cuba; Haiti; Guyana, eds. Daniel Lawler, Carolyn Yee and Edward C. Keefer (Washington: Government Printing Office, 2005), Document 23.

Foreign Relations of the United States, 1964–1968, Volume XXXII, Dominican Republic; Cuba; Haiti; Guyana, eds. Daniel Lawler, Carolyn Yee and Edward C. Keefer (Washington: Government Printing Office, 2005), Document 29.

Foreign Relations of the United States, 1964–1968, Volume XXXII, Dominican Republic; Cuba; Haiti; Guyana, eds. Daniel Lawler, Carolyn Yee and Edward C. Keefer (Washington: Government Printing Office, 2005), Document 30.

Foreign Relations of the United States, 1964–1968, Volume XXXII, Dominican Republic; Cuba; Haiti; Guyana, eds. Daniel Lawler, Carolyn Yee and Edward C. Keefer (Washington: Government Printing Office, 2005), Document 34.

Foreign Relations of the United States, 1964–1968, Volume XXXII, Dominican Republic; Cuba; Haiti; Guyana, eds. Daniel Lawler, Carolyn Yee and Edward C. Keefer (Washington: Government Printing Office, 2005), Document 42.

Foreign Relations of the United States, 1964–1968, Volume XXXII, Dominican Republic; Cuba; Haiti; Guyana, eds. Daniel Lawler, Carolyn Yee and Edward C. Keefer (Washington: Government Printing Office, 2005), Document 45.

The American Presidency Project

BUSH, G. 1990a. Address Before a Joint Session of the Congress on the State of the Union, January 31, 1990. Online by Gerhard Peters and John T. Woolley, The American Presidency Project.

BUSH, G. 1990b. Address Before a Joint Session of the Congress on the Persian Gulf Crisis and the Federal Budget Deficit, September 11, 1990. Online by Gerhard Peters and John T. Woolley, The American Presidency Project.

BUSH, G. 1991. Address to the Nation on Reducing United States and Soviet Nuclear Weapons, September 27, 1991. Online by Gerhard Peters and John T. Woolley, The American Presidency Project.

BUSH, G. 1992a. Address Before a Joint Session of the Congress on the State of the Union, January 28, 1992. Online by Gerhard Peters and John T. Woolley, The American Presidency Project.

CARTER, J. 1977. Inaugural Address, January 20, 1977. Online by Gerhard Peters and John T. Woolley, The American Presidency Project.

CARTER, J. 1978. Enhanced Radiation Weapons Statement by the President, April 7, 1978. Online by Gerhard Peters and John T. Woolley, The American Presidency Project.

CARTER, J. 1980. The State of the Union Address Delivered Before a Joint Session of the Congress, January 23, 1980. Online by Gerhard Peters and John T. Woolley, The American Presidency Project.

EISENHOWER, D. 1953. The President's News Conference, April 30, 1953. Online by Gerhard Peters and John T. Woolley, The American Presidency Project.

EISENHOWER, D. 1954. Annual Message to the Congress on the State of the Union, January 7, 1954. Online by Gerhard Peters and John T. Woolley, The American Presidency Project.

EISENHOWER, D. 1958. Statement by the President following the Landing of United States Marines at Beirut, July 15, 1958. Online by Gerhard Peters and John T. Woolley, The American Presidency Project.

JOHNSON, L. 1963a. Address Before a Joint Session of the Congress, November 27, 1963. Online by Gerhard Peters and John T. Woolley, The American Presidency Project. *PP

JOHNSON, L. 1964b. Remarks Upon Signing Joint Resolution of the Maintenance of Peace and Security in Southeast Asia, August 10, 1964. Online by Gerhard Peters and John T. Woolley, The American Presidency Project.

JOHNSON, L. 1964c. Remarks in Cadillac Square, Detroit, September 7, 1964. Online by

Gerhard Peters and John T. Woolley, The American Presidency Project.

JOHNSON, L. 1965a. Radio and Television Report to the American People on the Situation in the Dominican Republic, May 2, 1965. Online by Gerhard Peters and John T. Woolley, The American Presidency Project.

JOHNSON, L. 1965b. Special Message to the Congress: The American Promise, March 15, 1965. Online by Gerhard Peters and John T. Woolley, The American Presidency Project.

JOHNSON, L. 1965c. Annual Message to the Congress on the State of the Union, January 4, 1965. Online by Gerhard Peters and John T. Woolley, The American Presidency Project.

JOHNSON, L. 1965d. Statement by the President Upon Ordering Troops Into the Dominican Republic, April 28, 1965. Online by Gerhard Peters and John T. Woolley, The American Presidency Project.

JOHNSON, L. 1965e. Statement by the President on the Situation in the Dominican Republic, April 30, 1965. Online by Gerhard Peters and John T. Woolley, The American Presidency Project.

JOHNSON, L. 1966a. Statement by the President on the Fifth Anniversary of the Arms Control and Disarmament Act, September 24, 1966. Online by Gerhard Peters and John T. Woolley, The American Presidency Project.

JOHNSON, L. 1966b. Remarks at Georgetown University at the Signing of a Bill Extending the Peace Corps Act, September 13, 1966. Online by Gerhard Peters and John T. Woolley, The American Presidency Project.

JOHNSON, L. 1966c. Statement by the President Upon Signing the Foreign Assistance Act of 1966, September 19, 1966. Online by Gerhard Peters and John T. Woolley, The American Presidency Project.

JOHNSON, L. 1967. "A Conversation With the President," Joint Interview for Use by Television Networks, December 19, 1967. Online by Gerhard Peters and John T. Woolley, The American Presidency Project.

KENNEDY, J. 1961a. Special Message to the Congress on the Defense Budget, March 28,

1961. Online by Gerhard Peters and John T. Woolley, The American Presidency Project.
*PP

KENNEDY, J. 1961b. Inaugural Address, January 20, 1961. Online by Gerhard Peters and John T. Woolley, The American Presidency Project.

KENNEDY, J. 1963c. Address in Miami Before the Inter-American Press Association, November 18, 1963. Online by Gerhard Peters and John T. Woolley, The American Presidency Project.

NIXON, R. 1969b. Inaugural Address, January 20, 1969. Online by Gerhard Peters and John T. Woolley, The American Presidency Project.

NIXON, R. 1969c. Informal Remarks in Guam With Newsmen, July 25, 1969. Online by Gerhard Peters and John T. Woolley, The American Presidency Project.

NIXON, R. 1969d. Address to the Nation on the War in Vietnam, November 3, 1969. Online by Gerhard Peters and John T. Woolley, The American Presidency Project.

NIXON, R. 1969e. The President's News Conference, March 14, 1969. Online by Gerhard Peters and John T. Woolley, The American Presidency Project.

REAGAN, R. 1984. Address Before a Joint Session of the Congress on the State of the Union, January 25, 1984. Online by Gerhard Peters and John T. Woolley, The American Presidency Project.

TRUMAN, H. 1945b. Statement by the President Announcing the Use of the A-Bomb at Hiroshima, August 6, 1945. Online by Gerhard Peters and John T. Woolley, The American Presidency Project.

Ďalšie primárne zdroje

BUSH G., 1992b. *Debate with Bill Clinton and Ross Perot*. Washington, D.C.: White House, 11. October 1992. Zdroj: Presidential Speeches. In *Miller Center* [online]. Charlottesville: Miller Center. [cit. 2018-05-02]. Dostupné na internete: <<https://millercenter.org/the-presidency/presidential-speeches/october-11-1992-debate-bill-clinton-and-ross-perot>>.

COMMISSION ON ORGANIZATION OF THE EXECUTIVE BRANCH OF THE GOVERNMENT (1947-1949).1949. *The Hoover Commission report on organization of the Executive Branch of the Government*. New York: McGraw-Hill.. Zdroj: Collections. In *HATHITRUST Library Online*. [online]. [cit. 2018-02-05]. Dostupné na internete: <<https://catalog.hathitrust.org/Record/001141813>>.

Eisenhower on the Suez Canal Crisis. [online]. History, 2018 [cit. 2018.05.08.] Dostupné na internete: <<https://www.history.com/topics/cold-war/eisenhower-doctrine/speeches/eisenhower-on-the-suez-canal-crisis>>

JOHNSON, L. 1964a. *Report on the Gulf of Tonkin Incident*. Washington, D.C.: White House, 4. August 1964. Zdroj: Presidential Speeches. In *National Archives*. [online]. Virginia: University of Virginia. [cit. 2018-05-02]. Dostupné na internete: <https://millercenter.org/the-presidency/presidential-speeches/august-4-1964-report-gulf-tonkin-incident>>.

KENNEDY J. 1957. *The New Dimension of American Foreign Policy*. University of Pennsylvania, 1. November 1957. Zdroj: John F. Kennedy Speeches. In *John F. Kennedy Presidential Library and Museum*. [online]. Boston: John F. Kennedy Presidential Library and Museum. [cit. 2018-05-02]. Dostupné na internete: <https://www.jfklibrary.org/Research/Research-Aids/JFK-Speeches/University-of-Pennsylvania_19571101.aspx>.

KENNEDY, J. 1963a. *Address to the Nation on the Nuclear Test Ban Treaty*. Washington, D.C.: White House, 26 July 1963. Zdroj: System Collection. In *Television Network Columbia Broadcasting*. [online]. Boston: John F. Kennedy Presidential Library and Museum. [cit. 2018-05-02]. Dostupné na internete: <<https://www.jfklibrary.org/Asset-Viewer/ZNOo49DpRUa-kMetjWmSyg.aspx>>.

KENNEDY, J. 1963b. *Commencement Address at American University*. Washington, D.C.: John M. Reeves Athletic Center, 10 June 1963. Zdroj: System Collection. In *Television Network Columbia Broadcasting*. [online]. Boston: John F. Kennedy Presidential Library and Museum. [cit. 2018-05-02]. Dostupné na internete: <<http://www.jfklibrary.org/Asset-Viewer/BWC7I4C9QUmLG9J6I8oy8w.aspx>>.

McNAMARA, R. 1967. *Mutual Deterrence*. San Francisco:18. September 1967. Zdroj: "Mutual Deterrence" Speech by Sec. of Defense Robert McNamara. In *AtomicArchive*. [online]. Washington: AtomicArchive. [cit. 2018-05-02]. Dostupné na internete: <<http://www.atomicarchive.com/Docs/Deterrence/Deterrence.shtml>>.

NASSER, G. 1956. *Decree of Gamal Abdel Nasser on the nationalisation of the Suez Canal Company*. Cairo: 26 July 1956. Zdroj: ePublications In *The Centre Virtuel de la Connaissance de l'Europe (CVCE)*. Luxembourg: CVCE. [cit. 2018-05-10]. Dostupné na internete: <https://www.cvce.eu/content/publication/2001/10/9/50e44f1f-78d5-4aab-a0ae-8689874d12e6/publishable_en.pdf>.

NATIONAL SECURITY COUNCIL, 1950. *United States Objectives and Programs for National Security*. Washington, 14. April 1950. Zdroj: Presidential Directives and Executive Orders, Truman Administration. In *Federation of American Scientists*. [online]. [cit. 2018-02-05]. Dostupné na internete: <<https://fas.org/irp/offdocs/nsc-hst/nsc-68.htm>>.

NATIONAL SECURITY COUNCIL, 1953. *Basic National Security Policy /NSC 162/2*. Washington, 30. October 1953. Zdroj: Presidential Directives and Executive Orders, Truman Administration. In *Federation of American Scientists*. [online]. [cit. 2018-02-05]. Dostupné na internete: <<https://fas.org/irp/offdocs/nsc-hst/nsc-162-2.pdf>>.

NATIONAL SECURITY COUNCIL, 1964a. *National Security Action Memorandum no. 294*. Washington, D.C : 20. April 1964. Zdroj: Presidential Directives and Executive Orders, Johnson Administration. In *Federation of American Scientists*. [online]. [cit. 2018-02-05]. Dostupné na internete: <<https://fas.org/irp/offdocs/nsam-lbj/nsam-294.htm>>.

NATIONAL SECURITY COUNCIL, 1964b. *National Security Action Memorandum no. 320*. Washington, D.C: 25. November 1964. Zdroj: Presidential Directives and Executive Orders, Johnson Administration. In *Federation of American Scientists*. [online]. [cit. 2018-02-05]. Dostupné na internete: <<https://www.discoverlbj.org/item/nsf-nsam320>>.

NATIONAL SECURITY COUNCIL, 1978. *Presidential Directive / NSC 30*. Washington, D.C: 17. February 1958. Zdroj: Presidential Directives and Executive Orders, Carter Administration. In *Federation of American Scientists*. [online]. [cit. 2018-02-05]. Dostupné na internete: <<https://fas.org/irp/offdocs/pd/pd30.pdf>>.

NATIONAL SECURITY COUNCIL, 1984. *National Security Decision Directive 119*. Washington, D.C.: White House, 6. January 1984. Zdroj: The Strategic Defense Initiative. In *The Reagan Files* [online]. Washington: The Reagan Files. [cit. 2018-05-02]. Dostupné na internete: <<http://www.thereaganfiles.com/8416-nsdd-119.pdf>>.

NATIONAL SECURITY COUNCIL, 1989. *National Space Policy / NSD 30*. Washington, 2. November 1989. Zdroj: Presidential Directives and Executive Orders, Bush Administration. In *Federation of American Scientists*. [online]. Washington, DC: Federation of American Scientists. [cit. 2018-05-02]. Dostupné na internete: <<https://fas.org/irp/offdocs/nsd/nsd30.pdf>>.

NIXON, R. 1969a. *Vietnamization Speech*. Washington, D.C.: White House, 3. November 1969. Zdroj: Richard Milhouse Nixon Documents. In *American History* [online]. Groningen: American History From Revolution to Reconstruction and beyond. [cit. 2018-05-02]. Dostupné na internete: <<http://www.let.rug.nl/usa/presidents/richard-milhouse-nixon/vietnamization-speech-1969.php>>.

REAGAN, R., 1982. *Address to the Nation on Strategic Arms Reduction and Nuclear Deterrence*. Washington, D.C.: White House, 22 November 1982. Zdroj: Speeches. In *The Ronald Reagan Presidential Library & Museum* [online]. Simi Valley: The Ronald Reagan Presidential Library & Museum. [cit. 2018-05-02]. Dostupné na internete: <<https://www.reaganlibrary.gov/sites/default/files/archives/speeches/1982/112282d.htm>>.

REAGAN, R. 1985. *Second Inaugural Address*. Washington, D.C.: White House, 21. January 1985. Zdroj: The Avalon Project. In *Yale Law School Law Library* [online]. New Haven: Yale Law School Law Library. [cit. 2018-05-02]. Dostupné na internete: <http://avalon.law.yale.edu/20th_century/reagan2.asp>.

TRUMAN, H. 1945a. *Draft statement on the dropping of the bomb*. Zdroj: The Decision to Drop the Atomic Bomb. Harry S. Truman presidential Library and Museum. [online]. Independence: Harry S. Truman Presidential Library. [cit. 2018-05-02]. Dostupné na internete: <https://www.trumanlibrary.org/whistlestop/study_collections/bomb/large/documents/pdfs/9-15.pdf#zoom=100>.

TONKIN GULF RESOLUTION. 1964. In *Eighty-eighth Congress of the United States of America*. Washington, D.C.: United States Congress, 7. August 1964. Zdroj: Public Law 88-408. In *General Records of the United States Government*. [online]. [cit. 2018-05-04]. Dostupné na internete: <<https://www.ourdocuments.gov/doc.php?flash=true&doc=98>>.

TRUMAN, H. 1953. *The President's Farewell Address to the American People*. Washington, D.C.: White House, 15. January 1953. Zdroj: Public Papers Harry S. Truman. In Harry S. Truman Presidential Library [online]. Independence: Harry S. Truman Presidential Library. [cit. 2018-05-02]. Dostupné na internete: <<https://www.trumanlibrary.org/publicpapers/index.php?pid=2059>>.

UNITED NATIONS. 1968. *Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons (NPT)*. New York: United Nations. 12 June 1968. [online]. United Nations Office for Disarmament Affairs [cit. 2018-04-02]. Dostupné na internete: <<https://www.un.org/disarmament/wmd/nuclear/npt/text>>.

2. Sekundárne zdroje

AMBROSE, S. E. 1984. *Eisenhower, Volume II: The President*. New York: Simon and Schuster, 1984. 750 s. ISBN 978-0-6716-0565-0

AMBROSE, S. E. 1991. *Rise to globalism: American foreign policy since 1938*. 6. vyd. Harmondsworth: Penguin books, 1991. 413 s. ISBN 0-14-014770-5

ART, R. J. 2009. *America's Grand Strategy and World Politics*. Oxford: Routledge. 2009. 400 s. ISBN 978-04-1595-233-0.

Aswan High Dam completed. [online]. History, 2010 [cit. 2018.05.08.] Dostupné na internete: <<https://www.history.com/this-day-in-history/aswan-high-dam-completed>>

Atomic energy. [online]. United Nations [cit. 2018.03.25.] Dostupné na internete: <<http://www.un.org/en/sections/issues-depth/atomic-energy/>>

ARMS CONTROL ASSOCIATION. 2018. Nuclear Weapons: Who Has What at a Glance [prehľad] In: *Fact Sheets: Nuclear Nonproliferation and Nuclear Security* [online]. 2018 [cit. 2018.03.20.] Dostupné na internete: <<https://www.armscontrol.org/print/2566>>

BATOR, F. M. 2001. Lyndon Johnson and Foreign Policy: The Case of Western Europe and The Soviet Union In *Lyndon Johnson and Europe: In the Shadow of Vietnam* [online]. Cambridge: Harvard Press University 2001. 352 s. [cit. 2018.03.21.] Dostupné na internete:

<https://sites.hks.harvard.edu/virtualbooktour/Old_Tour_Files/images/VBTBatorpdf.pdf>

BEACH, D. 2012. *Analyzing Foreign Policy*. London: Palgrave Macmillan, 2012. 296 s. ISBN 978-0-2302-3739-1

BEARD, CH. A. et al. 1966. *The idea of national interest: an analytical study in American foreign policy*. Chicago: Quadrangle Books, 1966. 475 s.

BILLINGTON, J. H. 1986. Realism and Vision in American Foreign Policy. In *Foreign Affairs* [online]. 1986, vol. 65, no. 3 [cit. 2018.03.26.] Dostupné na internete:

<https://www.jstor.org/stable/20043084?origin=crossref&seq=1#page_scan_tab_contents>

BLECHMAN, B. M., KAPLAN, S. S. 1978. *Force without war: U.S. armed forces as a political instrument*. Washington: Brookings Institution, 1978. 584 s. ISBN 0-815-709-85-4

BLOOMFIELD, L. P. 1982. From Ideology to Program to Policy: Tracking the Carter Human Rights Policy. In *Journal of Policy Analysis and Management* [online]. 1982, vol. 2, no. 1 [cit. 2018.04.10.] Dostupné na internete:

<https://www.jstor.org/stable/3323646?origin=crossref&seq=1#page_scan_tab_contents>

BORNET V. G. 1983. *The Presidency of Lyndon B. Johnson*. Lawrence: University Press of Kansas. 1983. 432 s. ISBN 978-0-7006-0242-1

BOSCH, F., GRAF, R. 2014. Reacting to Anticipations: Energy Crises and Energy Policy in the 1970s. An Introduction. In *Historical Social Research* [online]. 2014, vol. 39, no. 4 [cit. 2018.04.15.] Dostupné na internete: <<http://www.jstor.org/stable/24145525>>

BOYER, P. 1984. From Activism to Apathy: The American People and Nuclear Weapons, 1963-1980. In *The Journal of American History* [online]. 1984, vol. 70, no. 4 [cit. 2018.03.22.] Dostupné na internete:

<<https://academic.oup.com/jah/article/70/4/821/717704>>

- BOYLE, P. G. 2005. The Hungarian Revolution and the Suez Crisis. In *History*[online]. 2005, vol. 90, no. 4 [cit. 2018.04.19.] Dostupné na internete: <<http://www.jstor.org/stable/24428113>>
- BRANDS, H. W. 1998. The World in a Word: The Rise and Fall of Détente. In *Rhetoric and Public Affairs*[online]. 1998, vol. 1, no. 1 [cit. 2018.03.30.] Dostupné na internete: <<http://www.jstor.org/stable/41939430>>
- BRANDS, H. W. Presidential Doctrines: An Introduction. In *Presidential Studies Quarterly*[online]. 2006, vol. 36, no. 1 [cit. 2018.04.15.] Dostupné na internete: <<http://www.jstor.org/stable/27552741>>
- BRODIE, B. 1948. The Atom Bomb as Policy Maker. In *Foreign Affairs*[online]. 1948. vol. 27, no. 1 [cit. 2018.03.17.] Dostupné na internete: <https://www.jstor.org/stable/20030159?origin=crossref&seq=1#page_scan_tab_contents>
- BRODIE, B. 1959. *Strategy in the Missile Age*. New Jersey: Princeton University Press, 1959 423 s. ISBN 978-0-6910-1852-2
- BRODIE, B. 1978. The Development Of Nuclear Strategy. In *International Security* [online]. 1978, vol. 2, no. 4 [cit.2018.05.05.] Dostupné na internete: <www.jstor.org/stable/2538458>
- BRODIN, K. 1972. Belief Systems, Doctrines, and Foreign Policy: A presentation of two alternative models for the analysis of foreign policy decision-making. In *SAGE Journals* [online]. 1972, vol. 7, no. 1 [cit. 2018.04.10.] Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1177/001083677200700106>>
- BROOKS, S. G. 1997. Dueling Realisms. In *International Organization*[online]. 1997, vol. 51, no. 3 [cit. 2018.04.10.] Dostupné na internete: <<http://www.jstor.org/stable/2703611>>
- BROWN, H. 2012. *A Countervailing View: No, we did not think we could win a nuclear war*. [online].2012, Foreign Policy [cit. 2018.03.20.] Dostupné na internete: <http://www.foreignpolicy.com/articles/2012/09/24/a_countervailing_view>

- BUCK, A. 1983. *A history of the Atomic Energy Commission*. [online]. Bloomington: Indiana University, 1983. 41 s. [cit.2018.05.06.] Dostupné na internete: < <https://www.energy.gov/sites/prod/files/AEC%20History.pdf> >
- BURCHILL, S. 2005a. *Theories of international relations*. 3. vyd., Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2005a. 321 s. ISBN 1-4039-4866-6
- BURCHILL, S. 2005b. *The national interest in international relations theory*. New York: Palgrave Macmillan, 2005b. 224 s. ISBN 1-4039-4979-4
- BURT, R. 1979. *Carter Shifts U.S. Strategy for Deterring Nuclear War*. [online]. 1979, NY Times [cit. 2018.03.27.] Dostupné na internete:<<https://www.nytimes.com/1979/02/10/archives/carter-shifts-us-strategy-for-deterring-nuclear-war-debate-foreseen.html>>
- BUZZARD, A. W.1956. Massive Retaliation and Graduated Deterrence. In *World Politics* [online].1956, vol. 8, no. 2 [cit. 2018.04.04.] Dostupné na internete:<<https://www.cambridge.org/core/journals/world-politics/article/massive-retaliation-and-graduated-deterrence/4BC45E5AE5D656DC168D39C7B9C6C2F6>>
- CARO, R. A. 1982. *The years of Lyndon Johnson: the path to power*. New York: Knopf, 1982. 882 s. ISBN 0-394-49973-5
- CARO, R. A. 1990. *The years of Lyndon Johnson: means of ascent*. New York: Knopf, 1990. 502 s. ISBN 0-394-52835-2
- CARR, E. H. 1945. *Nationalism and after*. London: Macmillan & Co., 1945. 74 s.
- CARR, E. H. 1946. *The twenty years' crisis, 1919-1939: an introduction to the study of international relations*. London: Macmillan & Co., 1946. 243 s. ISBN 03-33069-13-7
- CLINTON, W. D. 1986. The National Interest: Normative Foundations. In *The Review of Politics* [online]. 1986, vol. 48, no. 4 [cit. 2018.03.29.] Dostupné na internete: <<http://www.jstor.org/stable/1407381>>
- Comprehensive nuclear-test-ban treaty (CTBT)*. [online]. 2016, NTI [cit.2018.05.06.] Dostupné na internete: <<http://www.nti.org/learn/treaties-and-regimes/comprehensive->

[nuclear-test-ban-treaty-ctbt/](#)>

CONKIN, P. K. 1986. *Big daddy from the Pedernales: Lyndon Baines Johnson*. New York: Twayne Publishers, 1986. 324 s. ISBN 0-8057-7762-8

Convention on the Physical Protection of Nuclear Material. [online]. 2018, U.S. Department of State [cit. 2018.03.24.] Dostupné na internete:<
<https://www.state.gov/t/isn/5079.htm>>

COSTIGLIOLA, F. The Pursuit of Atlantic Community: Nuclear Arms, Dollars, and Berlin. In *Kennedy's quest for victory: American foreign policy, 1961-1963*. New York: Oxford University Press, 1989. ISBN 0-19-504585-8, p. 24-56.

CRABB, C.V. 1982. *The doctrines of American foreign policy: their meaning, role, and future*. Baton Rouge: Louisiana State University, 1982. 446 s. ISBN 0-8071- 1016-7

CRAIG, G. A., GEORGE, A. L. 1983. *Force and statecraft: diplomatic problems of our time*. New York: Oxford University Press, 1983. ISBN 01-95031-16-4

CRAIG, C. 1998. *Destroying the Village: Eisenhower and Thermonuclear War*. New York: Columbia University Press, 1998, 216 s. ISBN 978-0-2311-1123-2

CRAIG, C. 2013. Kennedy's international legacy, fifty years on. In *International Affairs* [online]. 2013, vol. 89, no. 6 [cit. 2018.03.21.] Dostupné na internete: <<https://academic.oup.com/ia/article/89/6/1367/2417178>> ISSN 0020-5850

DALLEK, R. 1996. Lyndon Johnson and Vietnam: The Making of a Tragedy. In *Diplomatic History* [online]. 1996, vol. 20, no. 2, pp. 147-62. [cit. 2018-04-29]. Dostupné na internete: <<http://www.jstor.org/stable/24913374>>.

DANILOVIC, V. 2001. The Sources of Threat Credibility in Extended Deterrence. In *The Journal of Conflict Resolution* [online]. 2001, vol.45, no. 3 [cit. 2018.04.10.] Dostupné na internete: <<http://www.jstor.org/stable/3176149>>

DE RIVERA, J. H. 1968. *The psychological Dimension of Foreign Policy*. Columbus: Charles E. Merrill Publ. Co., 1968. 441 s. ISBN 978-06-7509-671-3

DIGGINS, J.P. 1988. *The proud decades*. New York: W.W. Norton, 1988. 381 s. ISBN 978-0-3939-5656-6

DIVINE, R. A. 1981 *Eisenhower and the cold war*. Oxford: Oxford University Press, 1981, 181 s. ISBN 0-19-502823-6

DIVINE, R. A. 1982. Assessing Lyndon Johnson. In *The Wilson Quarterly*[online]. 1982, vol. 6, no. 3 [cit. 2018.04.18.] Dostupné na internete:<<http://www.jstor.org/stable/40256327>>

DIVINE, R. A. 1982. Assessing Lyndon Johnson. In *The Wilson Quarterly (1976-)* [online]. 1982, vol. 6, no. 3 [cit. 2018-04-30]. Dostupné na internete: <<http://www.jstor.org/stable/40256327>>.

DONNELLY, J. 2000. *Realism and international relations*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000. 231 s. ISBN 0-521-59752-8

DRULÁK, P. 2009. *Metafory studené války: interpretace politického fenoménu*. Praha: Portál,

2009. 294 s. ISBN 978-80-7367-594-3

DRULÁK, P. 2010, *Teorie Mezinárodních Vztahů*, 2. vyd. Praha: Portál, 2010, 220 s. ISBN 978-80-7367-721-3

DULLES, J.F. 1954a. The Evolution of Foreign Policy. In *Air Force Magazine*[online]. 1954a, no.1 [cit. 2018.04.10.] Dostupné na internete:

<<http://www.airforcemag.com/MagazineArchive/Documents/2013/September%202013/0913keeperfull.pdf>>

DULLES, J.F. 1954b. Policy for Security and Peace. In *Foreign Affairs*[online]. 1954, no. 4 [cit. 2018.04.17.] Dostupné na internete:<<https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/1954-04-01/policy-security-and-peace>>

DUMBRELL, J. 2004. *President Lyndon Johnson and Soviet communism*. Manchester: Manchester University Press, 2004. 208 s. ISBN 0-7190-6263-2

EISENHOWER, D. D. 1965. *Mandate for Change 1953-1956: The White House Years*. New York: The New American Library, 1965. 650 s. ISBN 978-04-3422-580-4

EISENHOWER, D. D. 2000. *The White House Years: Waging Peace, 1956-196*. 2. vyd. New York: Doubleday, 2000. 740 s. ISBN 978-0-3850-3868-3

EMERSON, M. S. N, ORDESHOOK, P. C. 1991. Realism versus Neoliberalism: A Formulation. In *American Journal of Political Science*[online]. 1991, vol. 35, no. 2 [cit. 2018.04.10.] Dostupné na internete:

<<https://www.jstor.org/stable/2111372?origin=crossref>>

Európske obranné spoločenstvo. [online]. 2018, [EuropskaUnia.sk](http://www.europskaunia.sk) [cit. 2018.04.19.]

Dostupné na internete:<http://www.europskaunia.sk/europske_obranne_spolocenstvo>

FERRELL, R. H. 2006. *Harry S. Truman and the Cold War revisionists*. Columbia: University of Missouri Press, 2006. 160 s. ISBN 978-0-8262-6520-3

Files reveal US had detailed knowledge of Indonesia's anti-communist purge [online].

2017, *The Guardian*. [cit. 2018-04-30]. Dostupné na internete:

<<https://www.theguardian.com/world/2017/oct/17/indonesia-anti-communist-killings-us-declassified-files>>.

FITZSIMONS, M. A. 1957. The Suez Crisis and the Containment Policy. In *The Review of Politics*[online]. 1957, vol. 19, no. 4 [cit. 2018.03.31.] Dostupné na internete:

<<http://www.jstor.org/stable/1404825>>

FRANKEL, J. 1964. *Consular treaty ready for signing by U.S. and Soviet*. [online]. 1964, NY Times [cit. 2018.04.20.] Dostupné na

internete:<<https://www.nytimes.com/1964/05/28/consular-treaty-ready-for-signing-by-us-and-soviet.html>>

FRANKEL, J. 1968. *The Making of Foreign Policy*. London: Oxford University Press. 1968. 231 s. ISBN 978-01-9500-275-1

FRANKEL, J. 1970. *National Interest: Key Concepts in Political Science*. London: Macmillan, 1970. 173 s. ISBN 978-13-4900-942-8

FRIEDBERG, A. L. 1996. Science, the Cold War, and the American State. In *Diplomatic History*[online]. 1996, vol. 20, no. 1 [cit. 2018.04.10.] Dostupné na internete: <

107-18. <http://www.jstor.org/stable/24913447>>

FRY, M. G. Decline, Sanctions, and the Suez Crisis, 1956–1957. In *Diplomatic History* [online]. 1993, vol. 17, no. 2 [cit. 2018.04.17.] Dostupné na internete: <<http://www.jstor.org/stable/24912203>>

GADDIS, J. L. 1992. *The United states and the end of the Cold war: implications, reconsiderations, provocations*. New York: Oxford University Press, 1992. 302 s. ISBN 0-19-505201-3

GADDIS, J. L. 2005. *Strategies of containment: a critical appraisal of American national security policy during the Cold War*. New York: Oxford University Press, 2005. 512 s. ISBN 0-19-517448-8

GADDIS, J. L. 2006. *Studená válka*. Praha: Slovart. 2006. 278 s. ISBN 80-7209-843-8

GARDNER, L. C. 1970. *Architects of Illusion: Men and Ideas in American Foreign Policy, 1941-1949*. Chicago: Quadrangle Books, 1970. 365 s. ISBN 978-0-53106-331-6

GARTHOFF, R. L. 2004. *A Journey through the Cold War: A Memoir of Containment and Coexistence*. Washington: Brookings Institution Press, 2004. 432 s. ISBN 978-0-8157-9852-1

Glossary. [online]. 2018, Nuclear Threat Initiative, NTI [cit. 2018.03.24.] Dostupné na internete:< <http://www.nti.org/learn/glossary/#threshold-test-ban-treaty-323>>

GOLDMAN, E. F. 1969. *The tragedy of Lyndon Johnson*. New York: Alfred A. Knopf, 1969. 531 s.

GOODPASTER, A. J. 1989. The General's New Order for Europe: Andrew

Goodpaster and the Eisenhower Vision. In *Arms Control Today* [online]. 1989 vol. 19, no. 4. [cit. 2018.04.10.] Dostupné na internete: <<http://www.jstor.org/stable/23624021>>

GUZZINI, S. 2004. *Realismus v mezinárodních vztazích a mezinárodní politické ekonomii*. Brno: Barrister & Principal, 2004. 302 s. ISBN 80-85947-84-6

GLASER, C. L. 1997. The security dilemma revisited. In *World Politics* [online]. 1997, vol. 50, no. 1 [cit. 2018.04.10.] Dostupné na internete: <<http://www.jstor.org/stable/25054031>>

GRAEBNER, N. A. 2010. *Richard Dean BURNS a Joseph M. SIRACUSA. America and the Cold War, 1941-1991: a realist interpretation*. Santa Barbara: Praeger, 2010. 686 s. ISBN 978-0-313-38525-4

GRAY, C. S. 2007. Geography and grand strategy. In *Comparative Strategy*[online]. 2007, vol. 10 no. 4 [cit. 2018.03.29.] Dostupné na internete: <<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/01495939108402853>>

GREENSTEIN, F. I.1994. *The hidden-hand presidency: Eisenhower as leader*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1994. 286 s. ISBN 0-8018- 4901-2

HAHN, P. L. 2006. Securing the Middle East: The Eisenhower Doctrine of 1957. In *Presidential Studies Quarterly* [online]. 2006, vol. 36, no. 1 [cit. 2018.03.29.] Dostupné na internete:<<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1741-5705.2006.00285.x>>

HALLORAN, R. 1982. Pentagon draws up first strategy for fighting a long nuclear war. [online]. The New York Times [cit. 2018.03.19.] Dostupné na internete:.<<https://www.nytimes.com/1982/05/30/world/pentagon-draws-up-first-strategy-for-fighting-a-long-nuclear-war.html>>

HALPERIN, M. H. 1961.The Gaither Committee and the Policy Process. In *World Politics*[online]. 1961, vol. 13, no. 3[cit. 2018.04.13.] Dostupné na internete: <<https://www.cambridge.org/core/journals/world-politics/article/gaither-committee-and-the-policy-process/EF72ADE304B10631C1DFF7D35415A1BA>>

HAMMOND, P. Y. et al. 1962. *Strategy, Politics and Defense Budgets*. New York: Columbia University Press, 1962. 532 s. ISBN 978-0-2310-2556-0

HAMMOND, P. Y. 1975. *Cold war and detente: the American foreign policy process since 1945*. New York: Jovanovich, 1975. 532 s. ISBN 0-15-507881-X

HARTLEY, A. 1971. John Kennedy's Foreign Policy. In *Foreign Policy* [online]. 1971, no. 4 [cit. 2018.04.19.] Dostupné na internete:

<https://www.jstor.org/stable/1147736?origin=crossref&seq=1#page_scan_tab_contents>

HEALEY, D. 1958. The Sputnik and Western Defence. In *International Affairs*[online]. 1958, vol. 34, no. 2 [cit. 2018.04.13.] Dostupné na internete:

<<https://academic.oup.com/ia/article-abstract/34/2/145/2699477?redirectedFrom=fulltext>>

HEMMER, C. 2015. *American Pendulum: Recurring Debates in U. S. Grand Strategy*. Ithaca: Cornell University Press, 2015. 240 s. ISBN 978-0-8014-5424-0

HENDERSON, P. G. 1987. Organizing the Presidency for Effective Leadership: Lessons from the Eisenhower Years. In *Presidential Studies Quarterly*[online]. 1987, vol. 17, no. 1 [cit. 2018.04.13.] Dostupné na internete: < <http://www.jstor.org/stable/27550394>>

HENDRICKSON, K. E. 2002. Imagining Lyndon Johnson. In *The Historian*[online]. 2002, vol. 65, no. 2 [cit. 2018.04.13.] Dostupné na internete:

<<http://www.jstor.org/stable/24451189>>

HERZ, J. H. 1951. *Political realism and political idealism: a study in theories and realities*. Chicago: University of Chicago Press, 1951. 275 s.

HOBBS, E. H. 1958. The President and Administration Eisenhower. In *Public Administration Review* [online]. 1958, vol. 18, no. 4 [cit. 2018.04.02.] Dostupné na internete:

<https://www.jstor.org/stable/973367?origin=crossref&seq=1#page_scan_tab_contents>

HOEPLI-PHALON, N. 2011. How U.S. Foreign Policy Is Made. In *Great Decisions* [online]. 2011 [cit. 2018.04.10.] Dostupné na internete:

<<http://www.jstor.org/stable/43682296>>

HOLLIS, M., SMITH, S. 2000. *Mezinárodní vztahy: výklad a porozumění*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000. 247 s. ISBN 80-85959-64-X

HOLSTI, O. R. 1962. The Belief System and National Images: A Case Study. In *The Journal of Conflict Resolution* [online]. 1962. vol. 6, no. 3 [cit. 2018.03.21.] Dostupné na internete: < <http://www.jstor.org/stable/172905>>.

HOLSTI, O. R. 1970. The Operational Code" Approach to the Study of Political Leaders: John Foster Dulles' Philosophical and Instrumental Beliefs. In *Canadian Journal of Political Science / Revue Canadienne De Science Politique*[online]. 1970, vol. 3, no. 1.[cit. 2018.04.01.] Dostupné na internete: <<http://www.jstor.org/stable/3231421>>

HOLT, P. M., CRABB, C. V. M. 1989. *Invitation to struggle: Congress, the president and foreign policy*. 3. vyd. Washington: Congressional Quarterly, 1989. 276 s. ISBN 0-87817-478-4

HOWARD, H. N. 1972. The Regional Pacts and the Eisenhower Doctrine. In *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* [online]. 1972, vol. 401[cit. 2018.04.13.] Dostupné na internete: <<http://www.jstor.org/stable/1039115>>

HUNTINGTON, S. P. 1983. Conventional Deterrence and Conventional Retaliation in Europe. In *International Security*[online]. 1983, vol. 8, no. 3 [cit. 2018.03.31.] Dostupné na internete: <https://www.jstor.org/stable/2538699?origin=crossref&seq=1#page_scan_tab_contents>

JACKSON, R. H., SORENSEN, G. 2003. *Introduction to International Relations: Theories and Approaches*. 2 vyd. London: Oxford University Press, 2003. 336 s. ISBN 978-01-9926-058-4.

JANKOWSKI, J.P. 2005. The Eisenhower Doctrine in Its American and Middle Eastern Contexts. In *Diplomatic History*[online].2005, vol. 29, no. 5 [cit. 2018.03.28.] Dostupné na internete: <<http://www.jstor.org/stable/24915114>>

JERVIS, R. 1978. Cooperation Under the Security Dilemma. In *World Politics*[online].1978, vol. 30, no. 2 [cit. 2018.03.28.] Dostupné na internete: <<http://www.jstor.org/stable/2009958>>

JERVIS, R. 1994. Hans Morgenthau, Realism and the Scientific Study of International Politics. In *Social Research* [online]. 1994, vol. 61, no. 4[cit. 2018.03.28.] Dostupné na internete: <<http://www.jstor.org/stable/40971063>>

- KALICKÝ, J. 2011. *Vojensko-politické stratégie USA v období studenej vojny*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2011. 108 s. ISBN 978-80-557-0226-1
- KEARNS, D. 1977. *Lyndon Johnson and the American Dream*. New York: Signet, 1977. 463 s. ISBN 978-0-4511-4082-1
- KENNAN, G. F. 1947. *The Sources of Soviet Conduct*. [online]. 1947, Foreign Affairs [cit. 2018.03.24.] Dostupné na internete: <<https://www.foreignaffairs.com/articles/russian-federation/1947-07-01/sources-soviet-conduct>>
- KENNAN, G. F. 1967. *Memoirs*. Boston: Pantheon Books, 1967. 583 s. ISBN 978-0-3947-1624-4
- KILGOUR, D. M., ZAGARE, F. C. 1994. Uncertainty and the Role of the Pawn in Extended Deterrence. In *Synthese* [online]. 1994, vol. 100, no. 3 [cit. 2018.03.19.] Dostupné na internete: <<http://www.jstor.org/stable/20117936>>
- KINNARD, D. 1977. *President Eisenhower and Strategy Management: A Study in Defense Politics*. Lexington: University of Kentucky Press, 1977. 169 s. ISBN 978-08-1311-356-2.
- KISSINGER, H. 1999. *Umění diplomacie: od Richelieua k pádu Berlínskému múru*. vyd. 3. Praha: Prostor, 1999. 952. s. ISBN 80-7260-025-7
- KORAB-KARPOWICZ, W. J. 2017 Political Realism in International Relations. In *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* [online]. 2017 [cit. 2018.04.10.] Dostupné na internete: <<https://plato.stanford.edu/archives/sum2017/entries/realism-intl-relations/>>
- KOURA, J. 2013. *Zápas o východní Středomoří: zahraniční politika Spojených států amerických vůči Řecku a Turecku v letech 1945-1953*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2013. 250 s. ISBN 978-80-7308-468-4
- KRASNER, S.D. 1978. *Defending the national interest: raw materials investments and U.S. foreign policy*. Princeton: Princeton University Press, 1978. 424 s. ISBN 0-691-07600-6.

KRATOCHVÍL, P. 2010. *Původ a smysl národního zájmu: analýza legitimacy jednoho politického konceptu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2010. 212 s. ISBN 978-80-7325-206-9

KREJČÍ, O. 2001. *Mezinárodní politika*. 2. vyd. Praha: Ekopress, 2001. ISBN 80-8611-945-9

KREJČÍ, O. 2009. *Zahraniční politika USA : ideje, doktríny, strategie*. 2. vyd. Praha: Professional Publishing, 2009. 429 s. ISBN 978-80-7431-003-4

KRISTENSEN, H. M., NORRIS, R.S. 2013. Global nuclear weapons inventories, 1945-2013. In *Bulletin of the Atomic Scientists* [online]. 2013. vol. 69, no. 5 [cit. 2018.03.20.] Dostupné na internetu: <<https://thebulletin.org/2013/september/global-nuclear-weapons-inventories-1945-2013>>

KULAŠIK, P. 2007. *Politologia*. 2. vyd. Hlohovec: EFEKT- COPY, 2007. 322 s. ISBN 978-80-9698-20-8-0

LAKE, A. 1981. Defining the National Interest. In *Proceedings of the Academy of Political Science* [online]. 1981, vol. 34, no. 2 [cit. 2018.04.11.] Dostupné na internetu: <https://www.jstor.org/stable/1173801?origin=crossref&seq=1#page_scan_tab_contents>

LAYNE, C. 1993. The Unipolar Illusion: Why New Great Powers Will Rise. In *International Security* [online]. 1993, vol. 17, no. 4 [cit. 2018.04.13.] Dostupné na internetu: <<https://www.jstor.org/stable/2539020?origin=crossref>>

LAYNE, C. 1998. Rethinking American Grand Strategy: Hegemony or Balance of Power in the Twenty-First Century? In *World Policy Journal*, [online]. 1998, vol. 15, no. 2 [cit. 2018.04.10.] Dostupné na internetu: <<http://www.jstor.org/stable/40209580>>

LBJ: His Life and Times. [online]. LBJ Presidential Library [cit. 2018.04.08.] Dostupné na internetu: <<https://www.jfklibrary.org/JFK/JFK-in-History/Nuclear-Test-Ban-Treaty.aspx>>

LEBOW, R. N., STEIN, J. G. 1995. Deterrence and the Cold War. In *Political Science Quarterly* [online]. 1995, vol. 110, no. 2 [cit. 2018.04.11.] Dostupné na internetu: <http://www.jstor.org/stable/2152358?origin=crossref&seq=1#page_scan_tab_contents>

LEFFLER, M. P., FONER, E. 1994. *The specter of communism: the United States and the origins of the Cold War, 1917-1953*. New York: Hill and Wang, 1994. 147 s. ISBN 0-80-901574-9

LERNER, M. 2008. Trying to Find the Guy Who Invited Them: Lyndon Johnson, Bridge Building, and the End of the Prague Spring. In *Diplomatic History*[online]. 2008. vol. 32, no. 1 [cit. 2018.04.21.] Dostupné na internete: <<http://www.jstor.org/stable/24916056>>

LIPPMANN, W. 1987. The Cold War. In *Foreign Affairs*. ISSN 0015-7120, 1987, vol. 65, no. 4, p. 869-884.

LIPSET, S. M. 1966. The President, the Polls, and Vietnam. In *Society*[online]. 1966, vol. 3, no. 6, pp 19–24. [cit. 2018-05-05]. Dostupné na internete: <<https://www.scribd.com/document/165031925/The-President-The-Polls-And-Vietnam>>.

LITTLE, D. 1996. His Finest Hour? Eisenhower, Lebanon, and the 1958 Middle East Crisis. In *Diplomatic History* [online]. 1996, vol. 20, no. 1 [cit. 2018.04.15.] Dostupné na internete: < <http://www.jstor.org/stable/24913444>>

LOGEVALL, F. 2004. Lyndon Johnson and Vietnam. In *Presidential Studies Quarterly*. [online]. 2004, vol. 34, no. 1, pp. 100-12. [cit. 2018-05-08]. Dostupné na internete: <<http://www.jstor.org/stable/27552566>>.

LONG, A. 2008. Department of Defense as Ministry of Fear: The Theory of Deterrence In *Deterrence- From Cold War to Long War*[online]. Santa Monica: RAND Corporation, 2008. 122 s. [cit. 2018.04.15.] Dostupné na internete: <<http://www.jstor.org/stable/10.7249/mg636osd-af.9>> 7-16 s. ISBN 978-0-8330-4482-2

LUTHI, L. M. 2016. The Non-Aligned Movement and the Cold War, 1961-1973. In *Journal Of Cold War Studies*[online]. 2016, vol. 18, no. 4, pp. 98-147, [cit. 2018.03.18.] Dostupné na internete: <https://www.mitpressjournals.org/doi/10.1162/JCWS_a_00682> ISSN 15203972

MARK, E. 1973. What Kind of Containment? In *Containment and the Cold War: American Foreign Policy since 1945*. 1973. 250 s. ISBN 978-0-2010-5749-2s. 96 - 109

MASTNY, V. 1979. *Russia's road to the cold war: diplomacy, warfare, and the politics of communism, 1941-1945*. New York: Columbia University Press, 1979. 409 s. ISBN 0-231-04360-0

MCAULLIFE, M. S. 1981. Eisenhower, the President. In *The Journal of American History*[online]. 1981, vol. 68, no. 3 [cit. 2018.03.29.] Dostupné na internete:<<https://academic.oup.com/jah/article-abstract/68/3/625/727014?redirectedFrom=fulltext>>

MCCLINTOCK, 1967. *The meaning of limited war*. Boston: Houghton Mifflin, 1967. 239 s.

MCPHERSON, A. 2003. Misled by Himself: What the Johnson Tapes Reveal about the Dominican Intervention of 1965. In *Latin American Research Review*[online]. 2003, vol. 38, no. 2, pp. 127-46. [cit. 2018-04-29]. Dostupné na internete: <<http://www.jstor.org/stable/1555422>>.

MEAD, W. R. 1991. The Bush Administration and the New World Order. In *World Policy Journal* [online]. 1991, vol. 8 [cit. 2018.03.19.] Dostupné na internete:<<http://www.jstor.org/stable/40209215>>

MEARSHEIMER, J. J. 1992. Disorder Restored. In *Rethinking America's Security: Beyond Cold War to New World Order*. New York: W.W. Norton ISBN 978-0-39396218-5, p. 213-237

MEARSHEIMER, J. J. 2001. *The Tragedy of Great Power Politics*. New York: Norton, 2001. 555 s. ISBN 0-393-02025-8

MEINECKE, F. 1998. *Machiavellism: the doctrine of raison d'État and its place in modern history*. New Brunswick, N.J.: Transaction Publishers, 1998. 438 s. ISBN 1-5600-0970-5

METZ, S. 1993. Eisenhower as Strategist: The Coherent Use of Military Power in War and Peace. [online]. 1993, Strategic studies issues [cit. 2018.03.19.] Dostupné na internete:<<http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pubs/display.cfm?pubID=35925>>

METZ, S. 2008. Eisenhower and the planning of American grand strategy, In *Journal of Strategic Studies* [online]. 2008, vol. 14, no. 1 [cit. 2018.03.19.] Dostupné na internete: <<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/01402399108437439>>

MEYER, D. S. 1993. Peace Protest and Policy: Explaining the Rise and Decline of Antinuclear Movements in Postwar America. In *Policy Studies Journal*[online]. 1993, vol.

21, no. 1 [cit. 2018.03.21.] Dostupné na internete: <doi:10.1111/1541-0072.ep11784496>. ISSN 0190292X

MICHAELS, J. H. 2011. Dysfunctional Doctrines? Eisenhower, Carter and U.S. Military Intervention in the Middle East. In *Political Science Quarterly* 2011, vol. 126, no. 3 [cit. 2018.04.19.] Dostupné na internete: < <http://www.jstor.org/stable/23056955>>

MILLAR, T. B. 1978. *Australia in peace and war: external relations, 1788-1977*. Canberra; Australian National University Press, 1978. ISBN 0-70-811575-6

MODELSKI, G., MORGAN, P. M. 1985. Understanding Global War. In *The Journal of Conflict Resolution*[online]. 1985, vol. 29, no. 3 [cit. 2018.03.19.] Dostupné na internete:<<http://www.jstor.org/stable/173943>.>

MORGENTHAU, H. J. 1949. *Politics among nation: the struggle for power and peace*. New York: Alfred A. Knopf, 1949. 489 s.

MORGENTHAU, H. J. 1951. *In defense of the national interest: a critical examination of american foreign policy*. New York: Alfred A. Knopf, 1949. 283 s. ISBN 978-0-8191-2846-1

MORGENTHAU, H. J. 1952. Another "Great Debate": The National Interest of the United States. In *The American Political Science Review*[online]. 1952, vol. 46, no. 4 [cit. 2018.04.17.] Dostupné na internete: <<https://www.cambridge.org/core/journals/american-political-science-review/article/another-great-debate-the-national-interest-of-the-united-states/E81CE4A370D51F3E18F730D8703C42DC>>

MORGENTHAU, H. J. 1975. World Politics and the Politics of Oil. In *Energy: The Policy Issues* Chicago: University of Chicago Press, 1975. ISBN 978-0-22621175-6, 43-51

MUELLER, J. E. 1971. Trends in Popular Support for the Wars in Korea and Vietnam. In *The American Political Science Review*[online]. 1971, vol. 65, no. 2, pp. 358-75. [cit. 2018-05-01]. Dostupné na internete: <https://www.jstor.org/stable/1954454?seq=1#page_scan_tab_contents>.

MURPHY, R. D. 1964. *Diplomat among warriors*. [online]. New York: Doubleday, 1964. 470 s. [cit. 2018.04.10.] Dostupné na internete:

<<http://www.americandeception.com/index.php?page=searchkeyword>>

NÁLEVKA, V. 2000. *Světová politika ve 20. století*. Praha: Nakladatelství Aleš Skřivan ml., 2000. 270 s. ISBN 80-902261-4-0

NÁLEVKA, V. 2005. *Světová politika ve 20. století. (II.)* Praha: Nakladatelství Aleš Skřivan ml., 2005. 287 s. ISBN 80-86493-16-4

NASH, P. 1994. Nuclear Weapons in Kennedy's Foreign Policy. In *The Historian* [online]. 1994, vol. 56, no. 2 [cit. 2018.04.19.] Dostupné na internete:

<<http://www.jstor.org/stable/24449256>>

NELSON, A. K. 1983. The "Top of Policy Hill": President Eisenhower and the National Security Council. In *Diplomatic History* [online]. 1983, vol. 7, no. 4 [cit. 2018.04.10.]

Dostupné na internete: <<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1467-7709.1983.tb00397.x>>

NELSON, A. K. 1991. President Kennedy's National Security Policy: A Reconsideration. In *Reviews in American History* [online]. 1991, vol. 19, no. 1 [cit. 2018.04.25.] Dostupné na

internetě: <https://www.jstor.org/stable/2703369?origin=crossref&seq=1#page_scan_tab_contents>

NINCIC, M. 1999. The National Interest and Its Interpretation. In *The Review of Politics* [online]. 1999, vol. 61, no. 1 [cit. 2018.04.10.] Dostupné na internete:

<<http://www.jstor.org/stable/1408647>>

NIXON, R. 2013. *The Memoirs of Richard Nixon*. New York: Simon and Schuster, 2013. 1136 s.. ISBN 978-1-4767-3183-4

Nuclear Test Ban Treaty. [online]. John F. Kennedy Presidential Library and Museum [cit. 2018.04.08.] Dostupné na internetě: <<https://www.jfklibrary.org/JFK/JFK-in-History/Nuclear-Test-Ban-Treaty.aspx>>

Nuclear testing and Comprehensive Test Ban Treaty (CTBT) Timeline. [online]. 2017, Armscontrol [cit. 2018.03.28.] Dostupné na internetě:

<<https://www.armscontrol.org/factsheets/Nuclear-Testing-and-Comprehensive-Test-Ban-Treaty-CTBT-Timeline>>

NYE, J. S., BARAL, S. 1980. Carters Policy: Retrospective on Four Years In *Harvard International Review*[online]. 1980, vol. 3, no. 4 [cit. 2018.03.19.] Dostupné na internete: <<http://www.jstor.org/stable/42762116>>

OGELSBY, J. C. M. 1967. Review. In *International Journal*[online]. 1967, vol. 22, no. 2, pp. 351–352. [cit. 2018-04-30]. Dostupné na internete: <www.jstor.org/stable/40200121>.

Operation Mongoose. [online]. M.F. Foundation , 2018 [cit. 2018.05.08.] Dostupné na internete: < https://www.maryferrell.org/pages/Operation_Mongoose.html > (Operation Mongoose, 2018)

PACH, C. J. 2017. Dwight D. Eisenhower: Foreign Affairs. [online]. Miller Center University of Virginia. [cit. 2018.03.12.] Dostupné na internete: <<https://millercenter.org/president/eisenhower/foreign-affairs>>

PARMET, H. S. 1983. *JFK: The Presidency of John F. Kennedy*. New York: Doubleday, 1983. 407 s. ISBN 978-0-3852-7419-7

PATERSON, T.G. 1989. Fixation with Cuba: The Bay of Pigs Missile Crisis, and Covert War against Castro. In *Kennedy's quest for victory: American foreign policy, 1961-1963*. New York: Oxford University Press, 1989. ISBN 0-19-504585-8, p. 123-155.

PATERSON, T. G. 1973. *Soviet-American confrontation; postwar reconstruction and the origins of the Cold War*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1973. 287 s. ISBN 0-80-181454-5

Peace Corps. [online]. John F. Kennedy Presidential Library and Museum [cit. 2018.04.08.] Dostupné na internete: <<https://www.jfklibrary.org/JFK/JFK-in-History/Peace-Corps.aspx> >

PLECHANOVÁ, B. 2003. *Úvod do mezinárodních vztahů: výběr textů*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 2003. 288 s. ISBN 80-86130-2-3

POOL, W. C. et al. 1965. *Lyndon Baines Johnson: the formative years*. San Marcos: Southwest Texas State College Press, 1965. 185 s.

- POSSONY, S. 1946. T. Atomic Power and World Order. In *The Review of Politics* [online]. 1946, vol. 8, no. 4 [cit. 2018.03.19.] Dostupné na internete: <<http://www.jstor.org/stable/1404606>>
- PREBLE, C. A. 2003. Who Ever Believed in the 'Missile Gap'? John F. Kennedy and the Politics of National Security. In *Presidential Studies Quarterly*[online]. 2003, vol. 33, no. 4 [cit. 2018.04.22.] Dostupné na internete: <<http://www.jstor.org/stable/27552538>>
- RABE, S. G. 2006. The Johnson Doctrine. In *Presidential Studies Quarterly*[online]. 2006, vol. 36, no. 1 [cit. 2018.04.20.] Dostupné na internete: <<http://www.jstor.org/stable/27552746>>
- REARDEN, S. L. 2012. *Council of War: A History of the Joint Chiefs of Staff 1942-1991*. Washington: NDU Press, 2012. 598 s. ISBN 987-0- 16-091223- 8
- ROBINSON T.W. 1969. National Interest. In *International politics and foreign policy: a reader in research and theory*. New York: Free press, 1969. ISBN 978-0-02926980-0
- Records of the Agency for International Development*. [online]. 2017, National Archives [cit. 2018.03.26.] Dostupné na internete: <<https://www.archives.gov/research/foreign-policy/related-records/rg-286>>
- ROSATI, J. A. 1993. Jimmy Carter, a Man before His Time? The Emergence and Collapse of the First Post-Cold War Presidency In *Presidential Studies Quarterly*[online]. 1993, vol. 23, no. 3 [cit. 2018.03.19.] Dostupné na internete:.<<http://www.jstor.org/stable/27551107>>
- ROSATI, J. A., SCOTT, J. M. 2007. *The Politics of United States Foreign Policy*. 4. vyd. New York: Thomson/Wadsworth, 2007, 596 s. ISBN: 0-495- 00862-1
- ROSENAU, J. N. 1980. *The scientific study of foreign policy*. New York: Nichols Pub. Co., 1980. ISBN 0-89-397075-1
- ROSENBERG, M. J. 1967. Attitude Change and Foreign Policy in the Cold War Era. In *Domestic Sources of Foreign Policy* Washington: Free press, ISBN 978-0029270004, p. 111-159.

RUDGERS, D. F. 2000. The Origins of Covert Action. In *Journal of Contemporary History*[online]. 2000, vol. 35, no. 2 [cit. 2018.03.31.] Dostupné na internete: <<http://www.jstor.org/stable/261206>>

SAUNDERS, R. M. 1985. Military Force in the Foreign Policy of the Eisenhower Presidency. In *Political Science Quarterly*[online]. 1985, vol. 100, no. 1 [cit. 2018.03.31.] Dostupné na internete: <http://www.jstor.org/stable/2150862?origin=crossref&seq=1#page_scan_tab_contents>

SCOBLIC, J. P. 2009. *U.S. vs. Them: Conservatism in the Age of Nuclear Terror*. New York: Penguin Books, 2009. 368 s. ISBN 978-0143115106

SELLEN, R. W. 1973. Old Assumptions versus New Realities: Lyndon Johnson and Foreign Policy. In *International Journal*[online]. 1973, vol. 28, no. 2 [cit. 2018.04.13.] Dostupné na internete: <http://www.jstor.org/stable/40201113?origin=crossref&seq=1#page_scan_tab_contents>

SELVERSTONE, M. J. *John F. Kennedy: Foreign Affairs*. [online]. Miller Center [cit. 2018.04.21.] Dostupné na internete: <<https://millercenter.org/president/kennedy/foreign-affairs>>

SHIMKO, K. L. 1992. Realism, Neorealism, and American Liberalism. In *The Review of Politics*[online]. 1992, vol. 54, no. 2 [cit. 2018.03.30.] Dostupné na internete: <<http://www.jstor.org/stable/1407486>>

SCHAUB, D. 1986. Suez: The Unwashed Slate. In *The National Interest*[online]. 1986, no. 5 [cit. 2018.03. 24.] Dostupné na internete: <<http://www.jstor.org/stable/42894449>>

SCHEER, R. 2006. *Playing President: My Close Encounters with Nixon, Carter, Bush I, Reagan, and Clinton – and How They Did Not Prepare Me for George W. Bush*. New York: Akashic Books, 2006, 300 s. ISBN 978-1-9333-5401-9

SCHELLING, T. C. 2006. An Astonishing 60 Years: The Legacy of Hiroshima. In *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America* [online]. 2006, vol. 103, no. 16 [cit. 2018. 05.05.] Dostupné na internete: <http://www.jstor.org/stable/30051424>

- SCHELLING, T. C. 1961. Dispersal, Deterrence, and Damage. In *Operations Research*[online]. 1961, vol.9, no. 3 [cit. 2018.03.19.] Dostupné na internete:<<http://www.jstor.org/stable/167568>>
- SCHELLING, T. C. 1985, What went wrong with arms control? In *Foreign Affairs* ISSN 0015-7120, 1985, roč. 64, č. 2, s. 219-233.
- SCHLESINGER, A.M. 1986. *The cycles of American history*. Boston: Houghton Mifflin, 1986. 498 s. ISBN 0-395-37887-7
- SCHMITZ, D. F., WALKER, V. 2004. Jimmy Carter and the Foreign Policy of Human Rights: The Development of a Post-Cold War Foreign Policy. In *Diplomatic History*[online]. 2004, vol. 28, no. 1 [cit. 2018.04.06.] Dostupné na internete: <<http://www.jstor.org/stable/24914773>>
- SCHRECKER, E. 2004. McCarthyism: Political Repression and the Fear of Communism." In *Social Research* [online]. 2004. vol. 71, no. 4 [cit. 2018.04.12.] Dostupné na internete: <<http://www.jstor.org/stable/40971992>>
- SCHWARTZ, T. A. 1986. The Skeleton Key: American Foreign Policy, European Unity, and German Rearmament, 1949-54. In *Central European History*[online]. 1986, vol. 19, no. 4 [cit. 2018.04.07.] Dostupné na internete: <<http://www.jstor.org/stable/4546082>>
- SCHWARTZ, T. A. *Lyndon Johnson and Europe. In the shadow of Vietnam*. Cambridge: Harvard University Press, 2003.352 s. ISBN 0-674-01074-4
- SCHWARTZ, T. A. 2003. *Lyndon Johnson and Europe in the shadow of Vietnam*. Cambridge: Harvard University Press, 2003. 339 s. ISBN 0-674-01074-4.
- SLATER, J. 1970. *Intervention and Negotiation: The United States and the Dominican Revolution*. New York: Harper and Row, 1970. 254 s. ISBN 9780060139247.
- SLOAN, J. W. 1990. The Management and Decision-Making Style of President Eisenhower." In *Presidential Studies Quarterly*[online]. 1990, vol. 20, no. 2 [cit. 2018.04.04.] Dostupné na internete: <<http://www.jstor.org/stable/27550616>>
- SMITH, M. J. 1981. Hans Morgenthau and the American National Interest in the Early Cold War. In *Social Research*[online]. 1981, no. 4. [cit. 2018.04.04.] Dostupné na internete: <<http://www.jstor.org/stable/40970846>>

SNEAD, D. L. 1997. *Eisenhower and the Gaither Report: The Influence of a Committee of Experts In National Security Policy in the Late 1950s*: Dissertation. [online]. Richmond, University of Virginia, 1997. 320 s. [cit. 2018.04.16.] Dostupné na internete:

<http://digitalcommons.liberty.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1056&context=fac_dis>

SNEAD, D. L. 1999. The Gaither Committee, Eisenhower, and the Cold War. In *Foreign Affairs* [online]. 1999 [cit. 2018.04.18.] Dostupné na

internet: <<https://www.foreignaffairs.com/reviews/capsule-review/1999-05-01/gaither-committee-eisenhower-and-cold-war>>

SNYDER, G. H. 1960. Deterrence and Power. In *The Journal of Conflict*

Resolution [online]. 1960, vol. 4, no. 2 [cit. 2018.04.03.] Dostupné na internete:

<<http://www.jstor.org/stable/172650>>

SNYDER, R. C. et al. 1962. *Decision-Making as an Approach to the Study of International*

Politics. New York: Free Press of Glencoe Foreign Policy Decision-Making, 1962. 274 s.

ISBN 978-0-0292-9790-2

SOAPES, T. F. 1980. A Cold Warrior Seeks Peace: Eisenhower's Strategy for Nuclear Disarmament. In *Diplomatic History* [online]. 1980, vol. 4, no. 1 [cit. 2018.04.03.]

Dostupné na internete: <<http://www.jstor.org/stable/24910573>>

SORENSEN, T. C. 1965. *Kennedy*. New York: Harper & Row, 1965. 738 s.

SPIRTAS, M. 1996 A house divided: Tragedy and evil in realist theory, In *Security*

Studies [online]. 1996, vol. 5, no. 3, [cit. 2018.04.05.] Dostupné na internete:

<<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09636419608429284>>

STIVERS, W. 1997. The Incomplete Blockade: Soviet Zone Supply of West Berlin, 1948–

49. In *Diplomatic History* [online]. 1997, vol, 21, no. 4 [cit. 2018.03.17.] Dostupné na

internet: <<http://www.jstor.org/stable/24913337>>

STOCKHOLM INTERNATIONAL PEACE RESEARCH INSTITUTE, SIPRI. 2018.

Military expenditure by country, in local currency, 1949-2016 [tabuľka] In: *Military*

Expenditure Database [online]. 2018 [cit. 2018.03.20.] Dostupné na internete: <

<https://www.sipri.org/databases/milex>>

SUCHÝ, P. *Reagan a říše zla. Vývoj americké zahraniční politiky a vztahů mezi supervelmocemi v letech 1981-1989*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2004. 284 s. ISBN 80-7325-046-2

SURI, J. Nuclear Weapons and the Escalation of Global Conflict since 1945. In *International Journal*[online]. 2008. vol 63, no.4 [cit. 2018.03.19.] Dostupné na internete: <<http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/002070200806300412>>

TALBOTT, S. 1996. Democracy and the National Interest. In *Foreign Affairs*[online]. 1996, vol. 75, no. 6 [cit. 2018.03.29.] Dostupné na internete:<https://www.jstor.org/stable/20047829?origin=crossref&seq=1#page_scan_tab_contents>

TANNENWALD, N. 1999, The Nuclear Taboo: The United States and the Normative Basis of Nuclear Non-Use. In *International Organization*[online]. 1999. vol. 53, no. 3, [cit. 2018.03.20.] Dostupné na internete:<<https://www.cambridge.org/core/journals/international-organization/article/nuclear-taboo-the-united-states-and-the-normative-basis-of-nuclear-nonuse/EA04E0104A42C12FC785A70F301197CC>> ISSN 0020-8183

The Antarctic Treaty. [online]. 2011, Secretariat of the Antarctic Treaty [cit.2018.05.04.] Dostupné na internete: < <https://www.ats.aq/e/ats.htm> >

The Suez crisis. An affair to remember. [online]. 2006, The Economist [cit. 2018.03.24.] Dostupné na internete:< <https://www.economist.com/node/7218678>>

THOMPSON, K. W. 1984. *The Eisenhower Presidency: Eleven Intimate Perspectives of Dwight D. Eisenhower*. New York: University Press of America, 1984. 268 s. ISBN 978-08-1913-986-3

TOFT, P. 2005. John J. Mearsheimer: An offensive realist between geopolitics and power. In *Journal of International Relations and Development* [online]. 2005, vol. 8, no. 4 [cit. 2018.03.17.] Dostupné na internete:.. <<https://doi.org/10.1057/palgrave.jird.1800065>>

TOPPER, K. 1998. The Theory of International Politics? An Analysis of Neorealist Theory. In *Human Studies* [online]. 1998, vol. 21, no. 2. [cit. 2018.04.10.] Dostupné na internete:< <http://www.jstor.org/stable/20011191>>

TRANI, E. P. Dollar Diplomacy. [online]. Encyclopedia of the New American Nation. [cit. 2018.03.24.] Dostupné na internete: . <<http://www.americanforeignrelations.com/A-D/Dollar-Diplomacy.html#ixzz5Cak8l5aB>>

Treaty between the United States of America and the Union Soviet Socialist Republics on Strategic Offensive Reductions (Start I). [online]. 2011, NTI [cit.2018.05.04.] Dostupné na internete: <<http://www.nti.org/learn/treaties-and-regimes/treaties-between-united-states-america-and-union-soviet-socialist-republics-strategic-offensive-reductions-start-i-start-ii/>>

Treaty between United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics on Underground Nuclear Explosions for Peaceful Purposes, PNE Treaty. [online]. 2011, Nuclear Threat Initiative, NTI [cit. 2018.03.24.] Dostupné na internete:< <http://www.nti.org/learn/treaties-and-regimes/treaty-between-united-states-america-and-union-soviet-socialist-republics-underground-nuclear-explosions-peaceful-purposes-pne-treaty/>>

Treaty on the Limitation of Anti-Ballistic Missile Systems the United States and the Soviet Union, ABM Treaty. [online]. 2018, U.S. Department of State [cit. 2018.03.24.] Dostupné na internete:< <https://www.state.gov/t/avc/trty/101888.htm/>>

TUCKER, R. W. 1988. Detente. The Old and The New. In *The national interest*. [online]. 1988, no.12 [cit. 2018.03.24.] Dostupné na internete: <<http://www.jstor.org/stable/42894584>>

TURK, H. 2014. The Oil Crisis of 1973 as a Challenge to Multilateral Energy Cooperation among Western Industrialized Countries. In *Historical Social Research*[online]. 2014, vol. 39, no. 4 [cit. 2018.03.24.] Dostupné na internete: . <<http://www.jstor.org/stable/24145534>>

UNITED STATES OD AMERICA. 1787. Article II. In: The United States Constitution. 1787. Dostupné na internete: <<https://constitutioncenter.org/interactive-constitution/articles/article-ii>>

U.S. troops land in the Dominican Republic [online]. 2009, History.com. [cit. 2018-04-30]. Dostupné na internete:<<https://www.history.com/this-day-in-history/u-s-troops-land-in-the-dominican-republic>>.

VERBA, S. et al. 1967. Public Opinion and the War in Vietnam. In *The American Political Science Review*[online]. 1967, vol. 61, no. 2, pp. 317-33. [cit. 2018-05-05]. Dostupné na internete: <https://www.jstor.org/stable/1953248?seq=1#page_scan_tab_contents>.

VESELÝ, Z. 2007. *Dějiny mezinárodních vztahů*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. 606 s. ISBN 978-80-7380-018-5

WALT, S. M. 1987. *The origins of alliances*. New York: Cornell University Press, 1987. 336 s. ISBN 978-0-8014-9418-5

WALTZ, K. N. 1979. *Theory of international politics*. Boston: McGraw-Hill, 1979. 251 s. ISBN 0-07-554852-6

WALTZ, K. N. 1988. The Origins of War in Neorealist Theory. In *The Journal of Interdisciplinary History* [online]. 1988, vol. 18, no. 4 [cit. 2018.03.24.] Dostupné na internete:< <https://www.jstor.org/stable/204817?origin=crossref>>

WALTZ, K. N. 1990. Realist thought and neorealist theory. In *Journal of International Affairs* [online]. 1990. vol. 44, no. 1 [cit. 2018.03.26.] Dostupné na internete:<<http://www.jstor.org/stable/24357222>>

WALTZ, K. N. 2001. *Man, the state, and war: a theoretical analysis*. New York: Columbia University Press, 2001. 282 s. ISBN 978-0-2311-2537-6

WALTZ, K. N. 2007. International politics is not foreign policy, In *Security Studies* vol. 6, no.1 [cit. 2018.03.29.] Dostupné na internete: <<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09636419608429298>>

WARNER, G. 1979. Collusion and the Suez Crisis of 1956. In *International Affairs*[online]. 1979, vol. 55, no. 2 [cit. 2018.04.23.] Dostupné na internete: <<https://academic.oup.com/ia/article-abstract/55/2/226/2547362?redirectedFrom=fulltext>>

WELLS, S. F. The Origins of Massive Retaliation. In *Political Science Quarterly*[online]. 1981, vol. 96, no. 1 [cit. 2018.03.25.] Dostupné na internete:

<http://www.jstor.org/stable/2149675?origin=crossref&seq=1#page_scan_tab_contents >

WESTAD, O. A. 2000. *Reviewing the Cold War: approaches, interpretations, and theory*. Portland: F. Cass, 2000. 382 s. ISBN 0-7146-8120-2

WHITFIELD, S. J. 1991. *The Culture of the Cold War*. London: The Johns Hopkins University Press, 1991. 261 s. ISBN 978-0-8018-4081-4

WILLIAMS, W. A. 1972. *The tragedy of american diplomacy*. New York: W.W. Norton & Company, 1972. 312 s. ISBN 0-393-30493-0

WITTKOPF, E. R. Et al. 2003. *American foreign policy: pattern and process*. 6. vyd. Belmont: Wadsworth/Thomson Learning, 2003. 661 s. ISBN 0-534-60048-4

WITTNER, L. S. 2009. *Confronting the bomb: A Short history of the World Nuclear Disarmament movement*. Stanford: Stanford University Press, 2009, 272 s. ISBN 978-080475-632-7

WIWEL, A. 2017. Realism in Foreign Policy Analysis. In *Oxford Research Encyclopedia of Politics* [online]. 2017, no. 9. [cit. 2018.04.01.] Dostupné na internete:<<http://politics.oxfordre.com/view/10.1093/acrefore/9780190228637.001.0001/acrefore-9780190228637-e-475>>

WOHLSTETTER, A. 1958. *The Delicate Balance of Terror*. [online]. 1958, Rand Corporation [cit. 2018.03.19.] Dostupné na internete:<<http://www.rand.org/about/history/wohlstetter/P1472/P1472.html>>

YATES, L. A. 1988. Power Pack: U.S. Intervention Republic, 1965 – 1966. In *Leavenworth papers*[online]. 1988, no. 15, pp. 242. [cit. 2018-04-29]. Dostupné na internete: <<http://www.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a211926.pdf> ISSN 0195-3451>. ISSN 0195-3451.

Ďalšie sekundárne zdroje

Milestones in the History of U.S. Foreign Relations (MHUSFR)

Milestones in the History of U.S. Foreign Relations, 1801 - 1823, Monroe Doctrine, 1823,

Office of the Historian, 2018. Dostupné online: <https://history.state.gov/milestones/1801-1829/monroe>

Milestones in the History of U.S. Foreign Relations, 1830 - 1860, 1830 – 1860: Diplomacy and Westward Expansion, Office of the Historian, 2018. Dostupné online: <https://history.state.gov/milestones/1830-1860/foreword>

Milestones in the History of U.S. Foreign Relations, 1866 - 1898, The Spanish-American War, Office of the Historian, 2018. Dostupné online: <https://history.state.gov/milestones/1866-1898/spanish-american-war>

Milestones in the History of U.S. Foreign Relations, 1899 - 1913, Secretary of State John Hay and the Open Door in China, 1899 – 1900, Office of the Historian, 2018. Dostupné online: <https://history.state.gov/milestones/1899-1913/hay-and-china>

Milestones in the History of U.S. Foreign Relations, 1899 - 1913, Roosevelt Corollary to the Monroe Doctrine, 1904, Office of the Historian, 2018. Dostupné online: <https://history.state.gov/milestones/1899-1913/roosevelt-and-monroe-doctrine>

Milestones in the History of U.S. Foreign Relations, 1899 - 1913, Building the Panama Canal, 1903 – 1914, Office of the Historian, 2018. Dostupné online: <https://history.state.gov/milestones/1899-1913/panama-canal>

Milestones in the History of U.S. Foreign Relations, 1945 - 1952, NSC-68, 1950, Office of the Historian, 2018. Dostupné online: <https://history.state.gov/milestones/1945-1952/NSC68>

Milestones in the History of U.S. Foreign Relations, 1953 - 1960, 1953 – 1960: Entrenchment of a Bi-Polar Foreign Policy, Office of the Historian, 2018. Dostupné online: <https://history.state.gov/milestones/1953-1960/foreword>

Milestones in the History of U.S. Foreign Relations, 1969 - 1976, Milestones, Office of the Historian, 2018. Dostupné online: <https://history.state.gov/milestones/1969-1976>

Milestones in the History of U.S. Foreign Relations, 1969 - 1976, Oil Embargo, 1973 - 1974, Office of the Historian, 2018. Dostupné online: <https://history.state.gov/milestones/1969-1976/oil-embargo>

Milestones in the History of U.S. Foreign Relations, 1969 - 1976, Rapprochement with China, 1972, Office of the Historian, 2018. Dostupné online: <https://history.state.gov/milestones/1969-1976/rapprochement-china>

Milestones in the History of U.S. Foreign Relations, 1977 - 1980, Central America, 1977 - 1980, Office of the Historian, 2018. Dostupné online: <https://history.state.gov/milestones/1977-1980/central-america-carter>

Milestones in the History of U.S. Foreign Relations, 1977 - 1980, The Soviet Invasion of Afghanistan and the U.S. Response, 1978 - 1980, Office of the Historian, 2018. Dostupné online: <https://history.state.gov/milestones/1977-1980/soviet-invasion-afghanistan>

Milestones in the History of U.S. Foreign Relations, 1989 - 1992, The Gulf War, Office of the Historian, 2018. Dostupné online: <https://history.state.gov/milestones/1989-1992/gulf-war>

Téza diplomové práce

Univerzita Karlova
Fakulta sociálních věd
Institut Politologických studií

Projekt diplomové práce

Eisenhowerova doktrína a Blízký východ: Premena zahraničnej politiky USA po suezskej kríze
Eisenhower Doctrine and the Middle East: Changes of the US Foreign Policy after the Suez Crisis

Jméno: Soňa Repčíková

Vedoucí práce: PhDr. Jaromír Soukup, Ph.D.

Obor: Mezinárodní vztahy, Mgr.

Datum odevzdání projektu: 2017

Osnova diplomovej práce

Eisenhowerova doktrína a Blízky východ: Premena zahraničnej politiky USA po suezskej kríze

Úvod do témy

Keď po ukončení druhej svetovej vojny došlo k postupnému ochladeniu vzťahov medzi Sovietskym zväzom a Spojenými štátmi, nik nepredpokladal aký priebeh táto tzv. Studená vojna bude mať a ako dlho bude trvať. V priebehu jednotlivých dekád sa vytvorila silná bipolárna štruktúra vo svetovom usporiadaní moci, kde na vzájomných protipóloch stáli dve veľmoci a pridružené krajiny. Ich antagonizmus spočíval v rovine štátneho a ekonomického usporiadania, morálky. Neprejavil sa síce priamym stretom, avšak obe krajiny sa vo svete aktívne angažovali. Či už si merali sily prostredníctvom zapojenia v lokálnych konfliktoch, predbiehali sa v masívnom ozbrojovaní alebo v dobývaní vesmíru. Tlak v období Studenej vojny bol zreteľný a citel'ný na každom kroku. Americká zahraničná politika v tomto období bola primárne zameraná na Východ a to na ZSSR, ktorý v očiach politikov a expertov predstavoval závažnú hrozbu. Aktivita na medzinárodnom poli, vojenské stratégie, zbrane ale aj technológie boli pod drobnohľadom v snahe nájsť spôsob ako rozširovanie socialistického spoločenstva krajín zastaviť. V duchu tejto snahy sa začali opätovne vytvárať zahranično-politické koncepcie alebo doktríny a k nim naviazané bezpečnostné stratégie spojené s administratívami jednotlivých amerických prezidentov. Každá táto doktrína reflektovala dané historické obdobie, usporiadanie vzťahov v konkrétnych regiónoch, lokálne krízy a významné udalosti, záujmy štátu aj akademické debaty. Súčasťou diplomovej práce je detailnejší pohľad na jednu z týchto doktrín ako súčasť širšieho komplexu - administratívy prezidenta Dwinghta D. Eisenhowera.

Prezident Eisenhower ako vojenský generál predstavoval vybočenie z prúdu výhradne politikov zastávajúcich funkciu pred ním. Jeho funkčné obdobie sa spája s viacerými významnými udalosťami na medzinárodnom poli. Eisenhower bol účastný ukončenia vojny v Kórei, svedkom Maďarského povstania vo vnútri Sovietskeho zväzu, pádu francúzskeho impéria v Indočíne, Suezskej krízy, budovaniu komunistického režimu na Kube, vytvorenia zoskupenia SEATO, pretekov v ozbrojovaní a začiatkov reálnej hrozby jadrovej katastrofy a mnohých iných. Odpoveďou na dedičstvo studenej vojny a na dejinnú situáciu boli jeho konkrétne kroky na poli medzinárodných vzťahov a neskôr aj ním vyhlásená doktrína, adresujúca jednak širší kontext zadržiavania komunizmu ale aj priamo štáty Blízkeho Východu a Stredného Východu. Jej podstatou bola hospodárska a vojenská pomoc všetkým krajinám oblasti, ktoré o ňu požiadajú. Práve Suezská kríza a po nej nasledujúce vyhlásenie Eisenhowerovej doktríny je vybraným míľnikom v diplomovej práci. Rys vyhlásenej Eisenhowerovej doktríny poznačil koncepciu zahraničnej politiky až do konca druhého funkčného obdobia.

Aj napriek tomu, že chronologicky nie je prezident Lyndon B. Johnson nasledujúcim, 35. Prezidentom USA, pre potreby zreteľného odkazu v zahraničnej politike USA a vyhlásenia doktríny bol zvolený ako vhodnejší oproti krátkemu a nedožitému funkčnému obdobiu prezidenta Johna F. Kennedyho. Nevyhnutnosť opätovne riešiť komplikovanú medzinárodnú situáciu, konflikt vo Vietname či revolúciu v Dominikánskej republike priviedla prezidenta Johnsona vymedziť smerovanie zahraničnej politiky a adresne reagovať. Čo dnes nazývame Johnsonovou doktrínou bolo realizované v praxi ako odpoveď na podnety prichádzajúce z medzinárodného prostredia. Rozbor ním aplikovaných prístupov a ich vzájomná komparácia s predchádzajúcimi sú taktiež súčasťou

a cieľom diplomovej práce.

Ciele práce

1. Analýza zahranično - politickej doktríny ako teoretického pojmu s prihliadnutím najmä na realistickú školu myslenia v medzinárodných vzťahoch. Cieľom je charakterizovať, čo je jej obsahom, akým spôsobom sa vytvára, čo ju ovplyvňuje, jej postavenie a význam v zahraničnej politike USA a taktiež praktickú využiteľnosť .
2. Na základe teoretického vymedzenia pojmu zahranično-politickej doktríny spracovať komparáciu dvoch konkrétnych doktrín, s historickým medzníkom v podobe Suezskej krízy. Takto vymedzené, cieľom bude porovnať Eisenhowerovu a Johnsonovu administratívu a ich konkrétne zahranično-politické doktríny tak aby bolo možné určiť prípadné zmeny a potvrdiť alebo vyvrátiť stanovené hypotézy.

Hypotézy

H1: Zahranično-politické doktríny USA predstavujú čiastočne rigidné systémy riadenia medzinárodných vzťahov, viazané v čase a priestore. Ich aplikovateľnosť mimo obdobia, v ktorom boli vyhlásené je limitovaná.

H2: Pri formulovaní zahraničnej politiky USA je prítomná historická kontinuita prvkov organizácie medzinárodných vzťahov s okolitým svetom. Viac ako prostredníctvom administratívne vymedzených a osobitne špecifikovaných doktrín, je postup jednania Spojených štátov vo svete ovplyvnený národným záujmom (chápaným v rovine politickej, ekonomickej, sociálnej, spoločenskej) v duchu pragmatického realizmu prezentovanom len v inom šate.

H3: Vyhlásenie Eisenhowerovej doktríny v odpovedi na udalosti Suezskej krízy nepredstavuje zásadne odlišný systém zahranično-politickej orientácie od nasledujúceho systému zahraničnej politiky prezidenta Johnsona spolu s jeho zahranično-politickou doktrínou

Výskumné otázky

1. Predstavuje zahranično-politická doktrína vo svojej teoretickej podstate čisto realistický koncept alebo sa jej podstata prekrýva aj s inými prúdmi myslenia v medzinárodných vzťahoch?
2. Je koncept zahranično-politickej doktríny založený primárne na národnom záujme alebo je subjektivistickým pohľadom osobností zastupujúcich prezidentský úrad v USA?
3. Mala zahranično-politická doktrína ako teoretický dokument reálny dopad na konkrétne historické udalosti?
4. Predstavuje zahranično-politická doktrína určujúci prvok vedenia zahraničnej politiky v období studenej vojny?
5. Aké zmeny so sebou priniesla Eisenhowerova administratíva v oblasti zahraničnej politiky?
6. Predstavuje Eisenhowerova doktrína kvalitatívne odlišný systém vzťahov s Blízkym Východom? V čom pramení prípadná zmena?
7. Aké zmeny so sebou priniesla Johnsonova administratíva v oblasti zahraničnej politiky?

8. Bola Johnsonova doktrína aktuálnym doplnením princípov predchádzajúcej doktríny alebo vytvára nový systém zahraničných vzťahov?
9. Do akej miery faktor Studenej vojny a bipolárny antagonizmus veľmocí ovplyvnil charakter jednotlivých koncepcií?
10. Existujú reálne rozdiely medzi jednotlivými zahranično-politickými doktrínami alebo je ich spoločným menovateľom kontinuita?
11. Predstavujú zahranično-politické doktríny USA rigidné koncepty aplikovateľné len v danom čase a priestore alebo je ich záber širší a dedičstvo aplikovateľné aj v inom čase?

Predbežná náplň práce

1. Úvod
2. Teoretické vymedzenie pojmov
 - 2.1. Národný záujem
 - 2.2. Zahranično-politická doktrína
3. Zahranično-politické doktríny USA
 - 3.1. Doktríny v histórii USA
 - 3.2. Faktor Studenej vojny
 - 3.3. Nukleárna zodpovednosť
 - 3.4. Zadržiavanie a zatlačovanie komunizmu
4. Eisenhowerova administratíva
 - 4.1. Eisenhowerova doktrína
 - 4.2. Nový pohľad (New Look)
 - 4.3. Faktor Suezskej krízy
5. Johnsonova administratíva
 - 5.1. Johnsonova doktrína
 - 5.2. Komparácia zmien v zahranično-politickej koncepcii
6. Záver

Prehľad literatúry

V súčasnosti je téme Studenej vojny a koncepciám americkej zahraničnej politiky, spolu s jednotlivými doktrínami, venovaný relatívne široký priestor v odbornej literatúre. Dostupnosť niektorých zdrojov je však limitovaná vzhľadom na prevahu cudzojazyčných zdrojov.

Práca sa primárne bude opierať o teoretické východiská a vymedzenie pojmov v základných dielach klasickej realistickej a nerealistickej teórii – H. Morgenthau, E.H.Carr, K. N. Waltz, doplnené aj o ďalších teoretikov. Ďalej v monografiách H. Kissingera (*Umění diplomacie*), O. Krejčího (*Mezinárodní politika, Zahraniční politika USA*), Johna G. Ikenberryho (*American democracy promotion: impulses, strategies, and impacts*) a iných.

Popis jednotlivých doktrín bude čerpaný zo ako zo všeobecnejších pojednaní o Studenej vojne v monografiách Johna F.N. Bradleyho (*Válka a mír po roce 1945: dějiny vztahů mezi Sovětským svazem a Západem*), Johna L. Gaddisa, S.W. Hooka a J. Spaniera (*American Foreign Policy Since World War II*), C.V. Crabba (*The Doctrines of American Foreign Policy: Their Meaning, Role and Future*) tak aj zo špecifických biografii zameraných viac na jednotlivých prezidentov ako od F. I. Greensteina (*The Hidden-Hand Presidency: Eisenhower as a Leader*), J. Colmana (*The Foreign Policy of Lyndon B. Johnson: The United States and the World*), R. Dalleka a iných historikov.

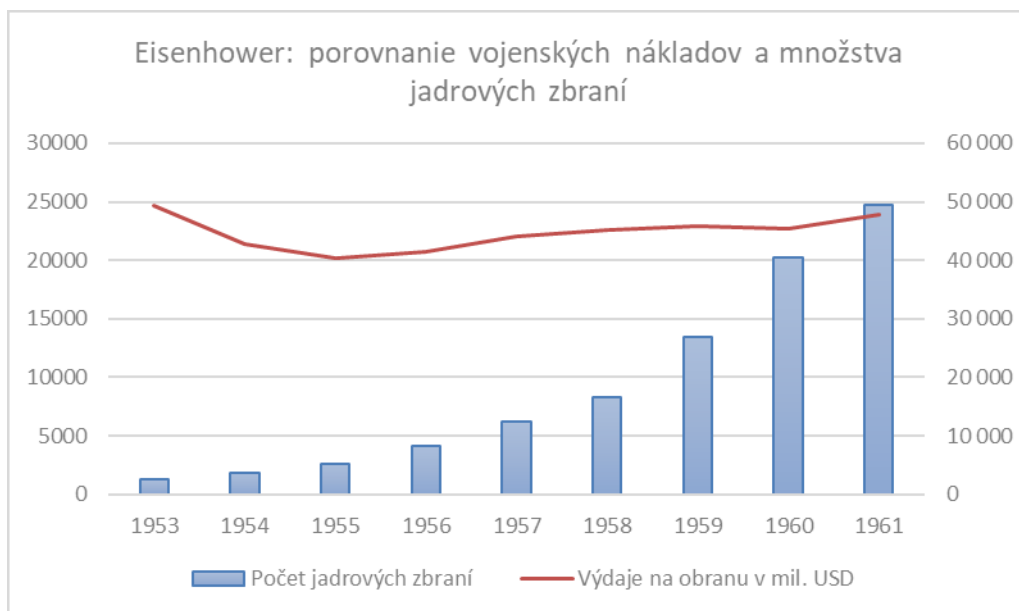
Práca bude ďalej podoprená elektronickými zdrojmi, hlavne zahraničného pôvodu, ktoré budú obsahovať ako oficiálne stránky inštitúcií tak aj elektronicky prístupné odborné články, záznamy oficiálnych prejavov a oficiálne vládne dokumenty.

Zoznam príloh

- Príloha č. 1: Eisenhower: Porovnanie vojenských nákladov a množstva jadrových zbraní (graf)
- Príloha č. 2: Eisenhower: Vývoj počtu jadrových zbraní počas funkčného obdobia (graf)
- Príloha č. 3: Eisenhower: Výdavky na obranu počas funkčného obdobia (graf)
- Príloha č. 4: Kennedy: Porovnanie vojenských nákladov a množstva jadrových zbraní (graf)
- Príloha č. 5: Kennedy: Vývoj počtu jadrových zbraní počas funkčného obdobia (graf)
- Príloha č. 6: Kennedy: Výdavky na obranu počas funkčného obdobia (graf)
- Príloha č. 7: Johnson: Porovnanie vojenských nákladov a množstva jadrových zbraní (graf)
- Príloha č. 8: Johnson: Vývoj počtu jadrových zbraní počas funkčného obdobia (graf)
- Príloha č. 9: Johnson: Výdavky na obranu počas funkčného obdobia (graf)
- Príloha č. 10: Porovnanie počtu jadrových zbraní USA a ZSSR za vybrané obdobie (graf)
- Príloha č. 11: Porovnanie počtu jadrových zbraní za obdobie troch sledovaných administratív (graf)
- Príloha č. 12: Porovnanie výdavkov na obranu za obdobie troch sledovaných administratív (graf)
- Príloha č. 13: Vplyv odzbrojovacích iniciatív na vývoj počtu jadrových zbraní v USA (graf)

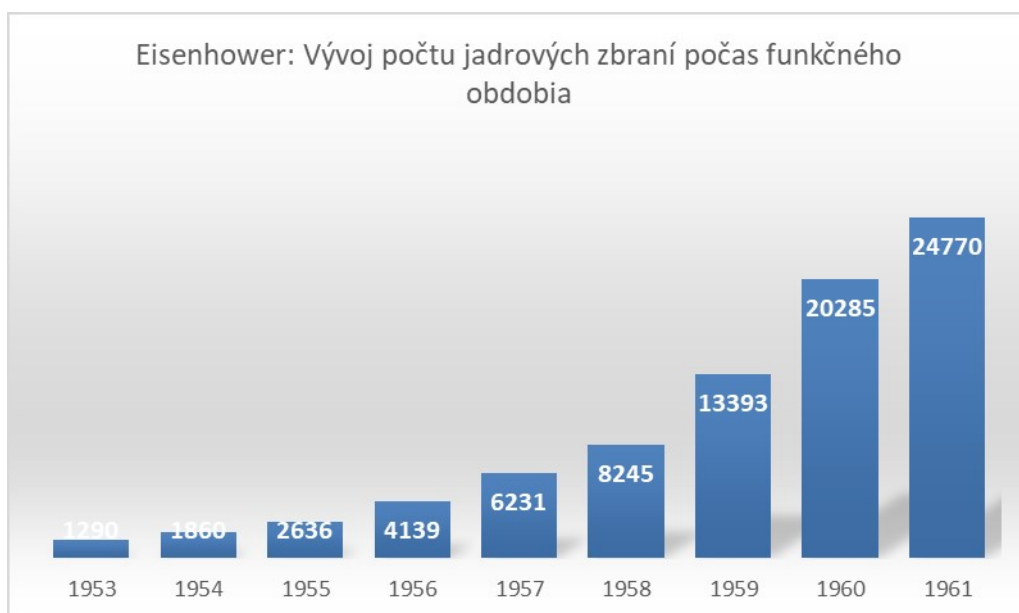
Prílohy

Príloha č. 1: Eisenhower: Porovnanie vojenských nákladov a množstva jadrových zbraní (graf)

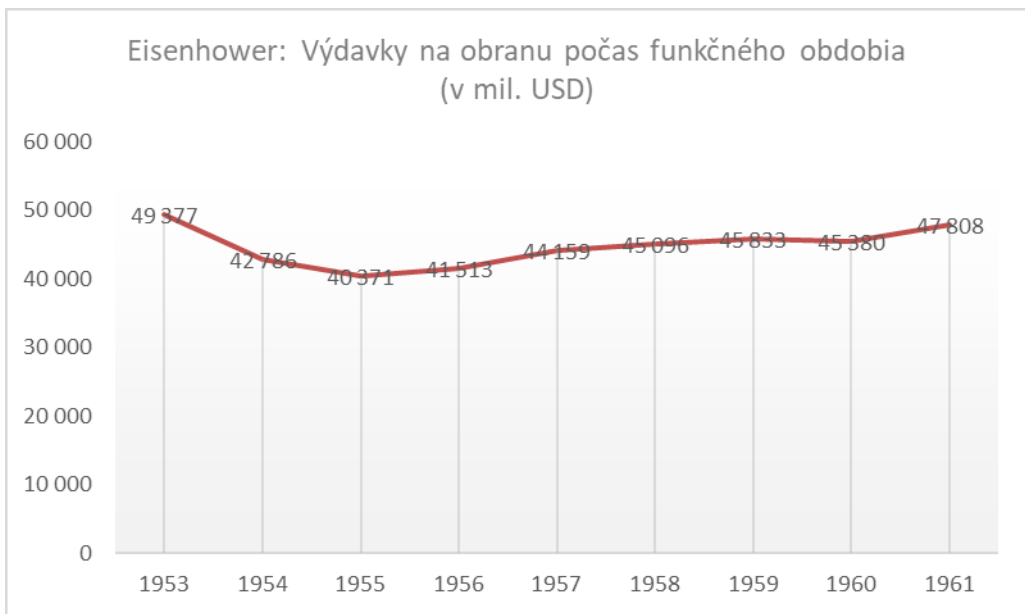
Zdroj: SIPRI. 2018. Military Expenditure Database. <https://www.sipri.org/databases/milex>
Zdroj: KRISTENSEN a NORRIS. 2013. Global nuclear weapons inventories, 1945-2013

Príloha č. 2: Eisenhower: Vývoj počtu jadrových zbraní počas funkčného obdobia (graf)

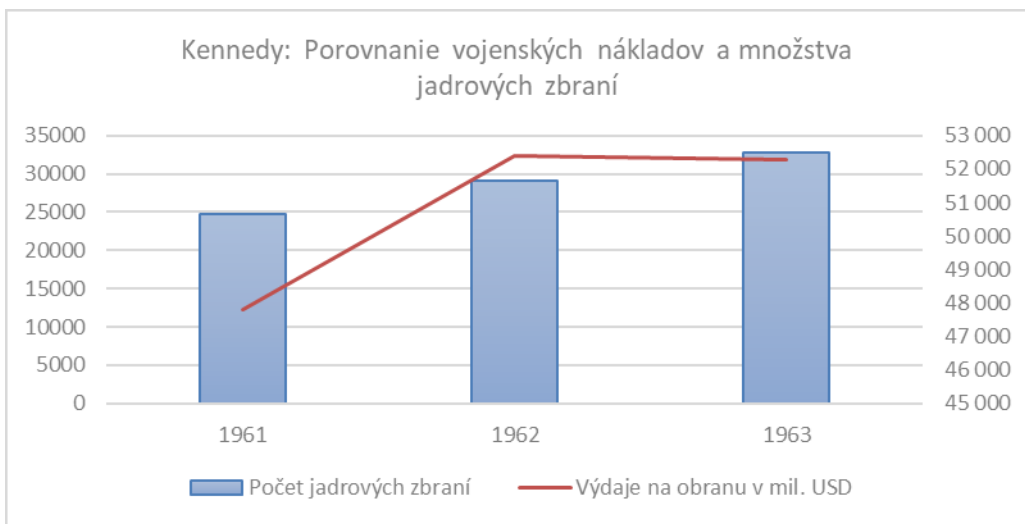
Zdroj: KRISTENSEN a NORRIS. 2013. Global nuclear weapons inventories, 1945-2013

Príloha č. 3: Eisenhower: Výdavky na obranu počas funkčného obdobia (graf)

Zdroj: SIPRI. 2018. Military Expenditure Database. <https://www.sipri.org/databases/milex>

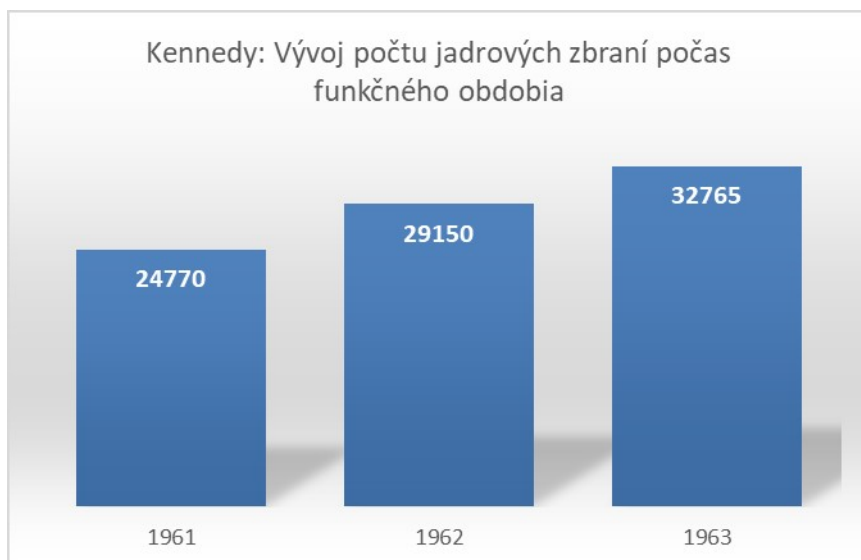
Príloha č. 4: Kennedy: Porovnanie vojenských nákladov a množstva jadrových zbraní (graf)

Zdroj: SIPRI. 2018. Military Expenditure Database. <https://www.sipri.org/databases/milex>

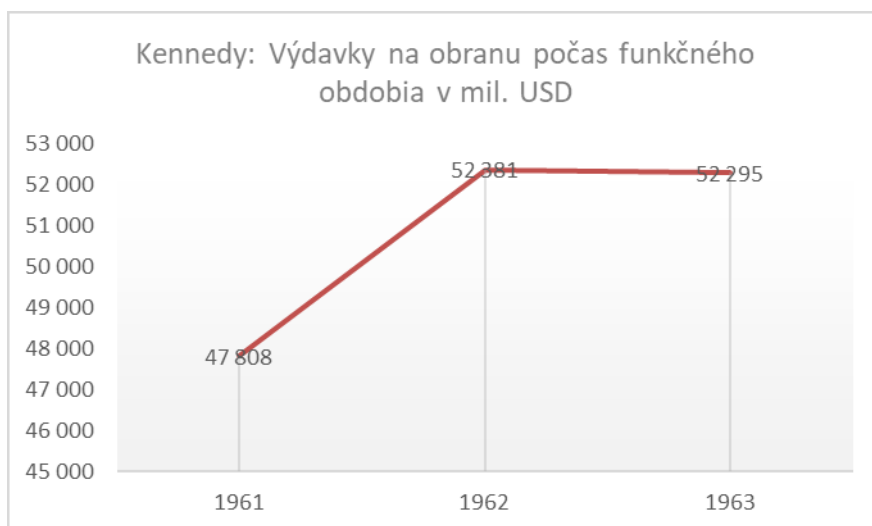
Zdroj: KRISTENSEN a NORRIS. 2013. Global nuclear weapons inventories, 1945-2013

Príloha č. 5: Kennedy: Vývoj počtu jadrových zbraní počas funkčného obdobia (graf)

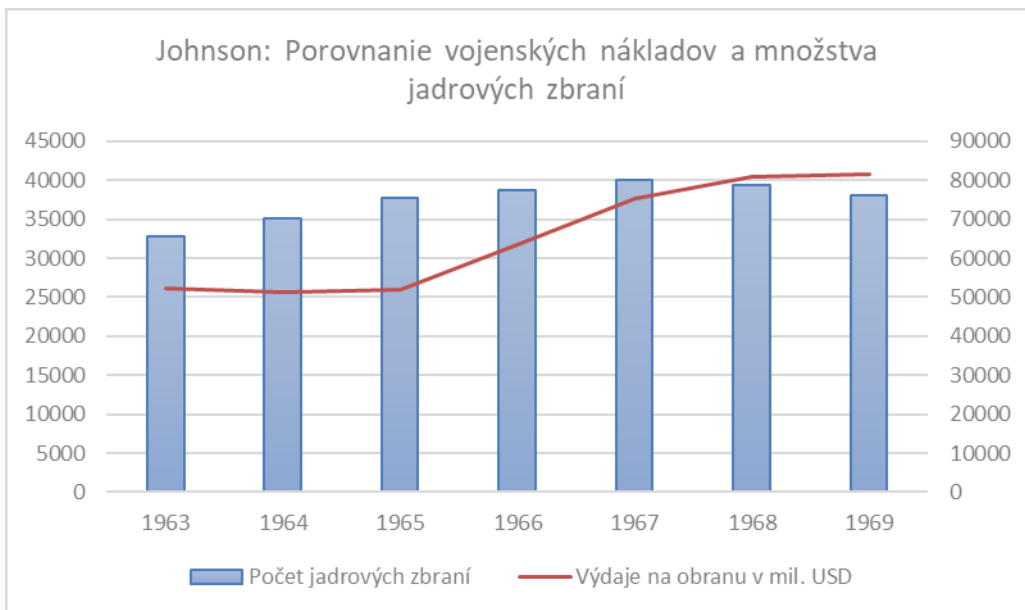
Zdroj: KRISTENSEN a NORRIS. 2013. Global nuclear weapons inventories, 1945-2013

Príloha č. 6: Kennedy: Výdavky na obranu počas funkčného obdobia (graf)

Zdroj: SIPRI. 2018. Military Expenditure Database. <https://www.sipri.org/databases/milex>

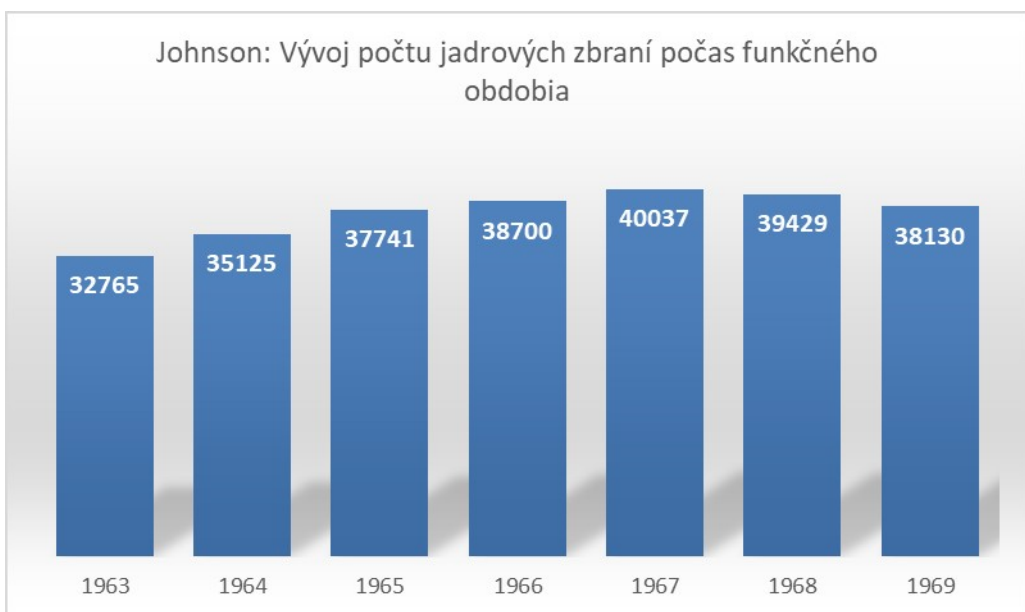
Príloha č. 7: Johnson: Porovnanie vojenských nákladov a množstva jadrových zbraní (graf)

Zdroj: SIPRI. 2018. Military Expenditure Database. <https://www.sipri.org/databases/milex>

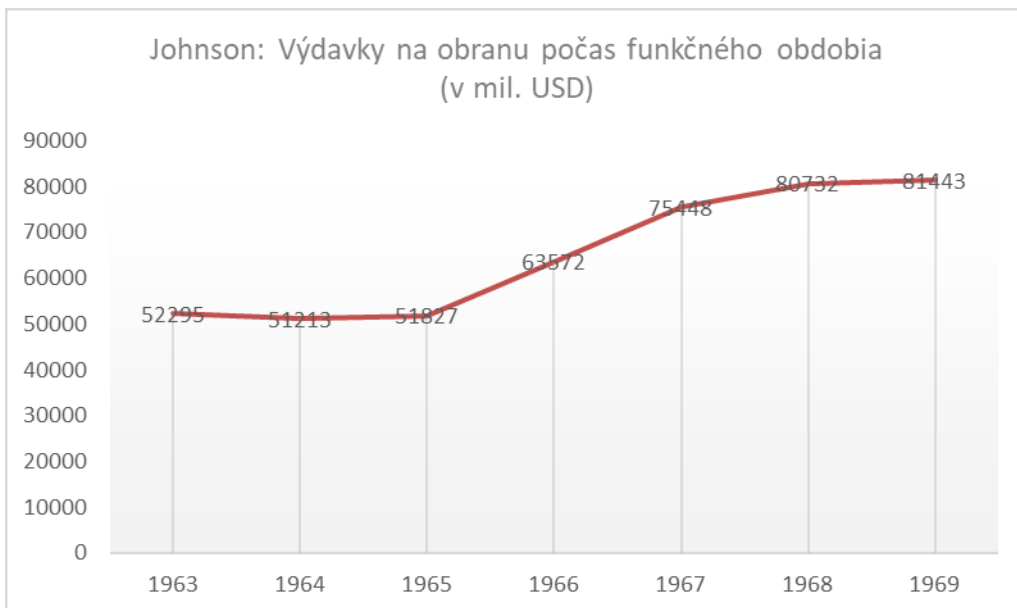
Zdroj: KRISTENSEN a NORRIS. 2013. Global nuclear weapons inventories, 1945-2013

Príloha č. 8: Johnson: Vývoj počtu jadrových zbraní počas funkčného obdobia (graf)

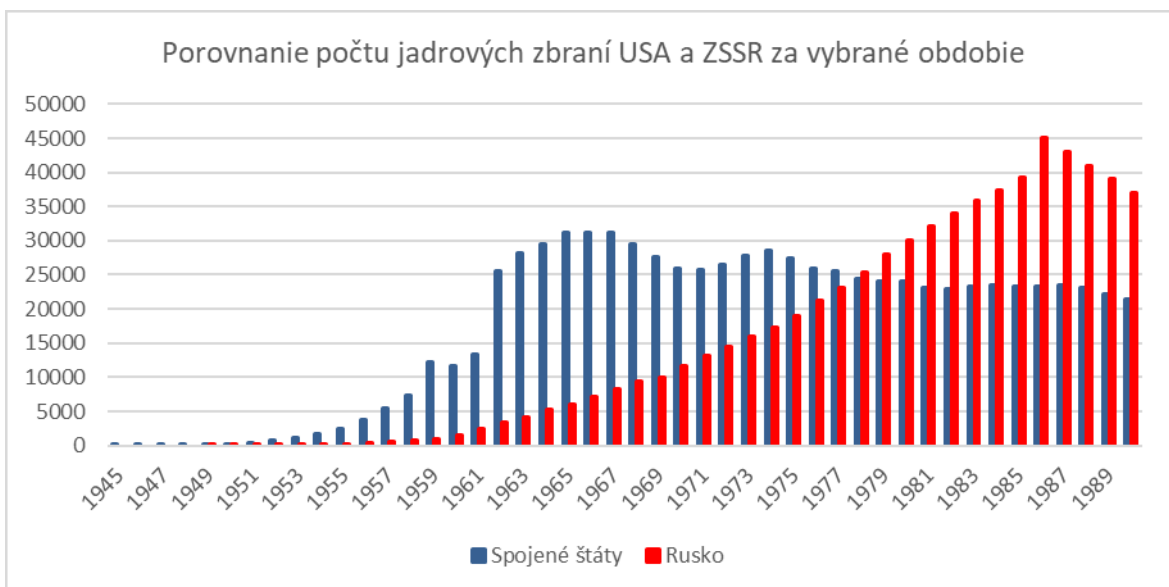
Zdroj: KRISTENSEN a NORRIS. 2013. Global nuclear weapons inventories, 1945-2013

Príloha č. 9: Johnson: Výdavky na obranu počas funkčného obdobia (graf)

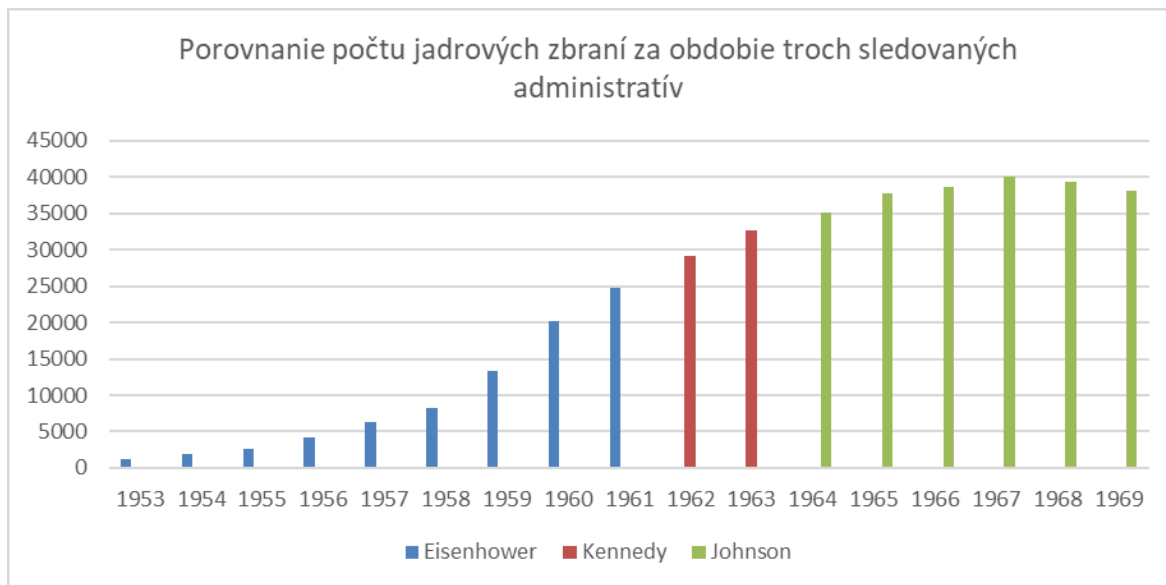
Zdroj: SIPRI. 2018. Military Expenditure Database. <https://www.sipri.org/databases/milex>

Príloha č. 10: Porovnanie počtu jadrových zbraní USA a ZSSR za vybrané obdobie (graf)

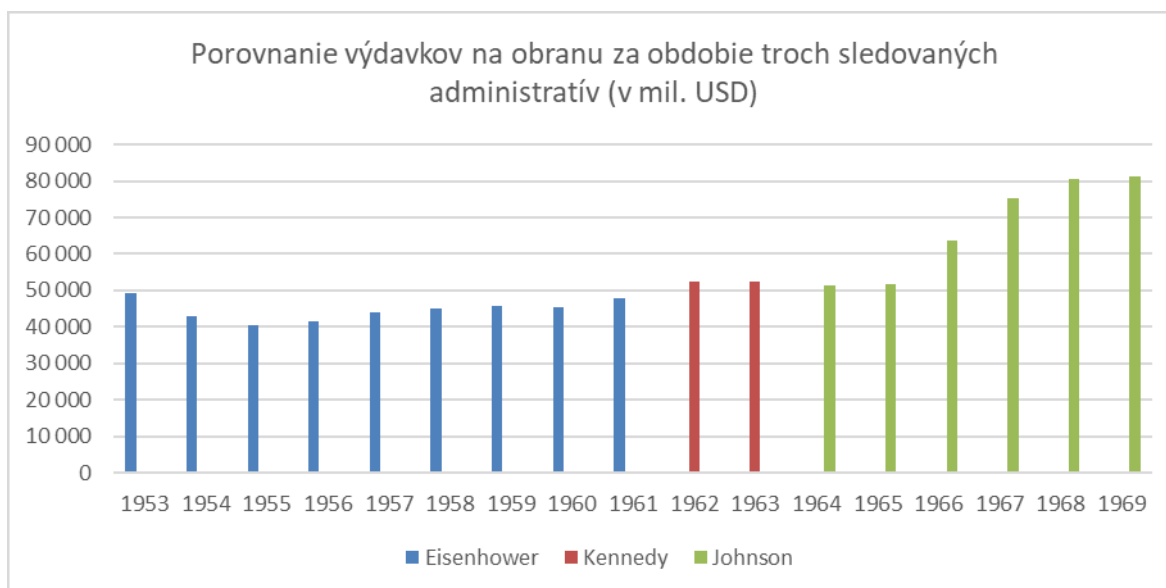
Zdroj: KRISTENSEN a NORRIS. 2013. Global nuclear weapons inventories, 1945-2013

Príloha č. 11: Porovnanie počtu jadrových zbraní za obdobie troch sledovaných administratív (graf)

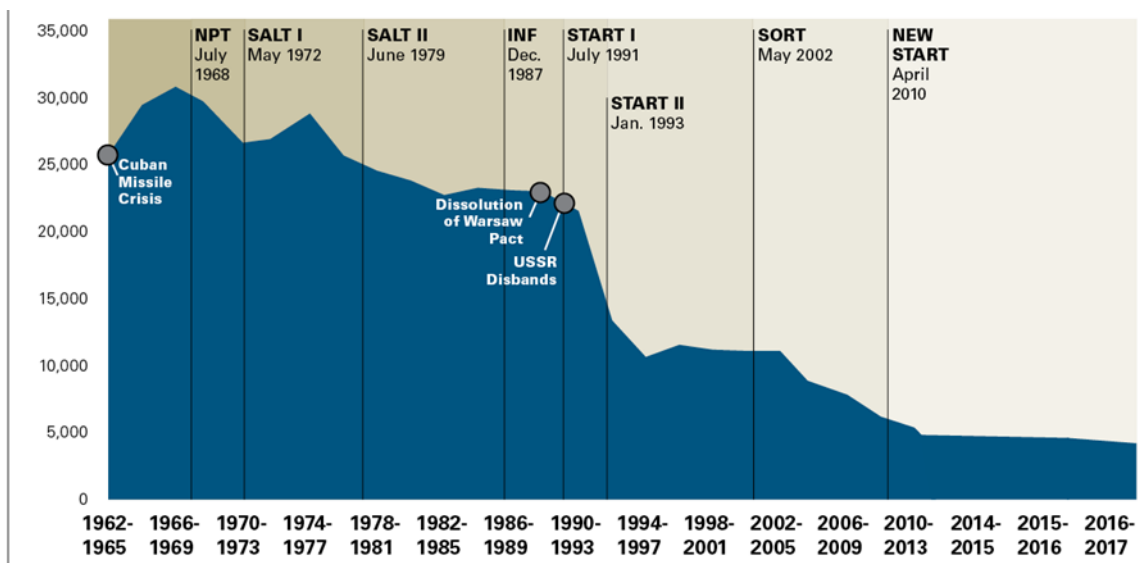
Zdroj: KRISTENSEN a NORRIS. 2013. Global nuclear weapons inventories, 1945-2013

Príloha č. 12: Porovnanie výdavkov na obranu za obdobie troch sledovaných administratív (graf)

Zdroj: SIPRI. 2018. Military Expenditure Database. <https://www.sipri.org/databases/milex>

Príloha č. 13: Vplyv odzbrojovacích iniciatív na vývoj počtu jadrových zbraní v USA (graf)

Zdroj: ARMS CONTROL ASSOCIATION. 2018. <https://www.armscontrol.org/print/2566>